

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАУКИ ТА ОСВІТИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

II Міжнародної науково-практичної конференції

*28–29 квітня 2017 р.
м. Київ*

Київ
Інститут інноваційної освіти
2017

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
С66

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.

С66 **Стан та основні проблеми розвитку науки та освіти: теорія і практика :**
Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28—29 квітня
2017 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр приклад-
ної інформатики НАН України. — Київ : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2017.
— 216 с.

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науко-
вим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам
вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2017
© Інститут інноваційної освіти, 2017
© Друк ФОП Москвін А.А., 2017

Підписано до друку 05.05.2017. Формат 60х84/16.

Віддруковано з готового оригінал-макету.

Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturna. Ум. друк. арк. 12,56.

Зам. № 0505-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Copy Art».

69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-067-259-11-89.

Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки

Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України

03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

О.Ф. АНУФРІЄВА,

аспірант кафедри «Теорія та методика професійної освіти»
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ВПЛИВ РОЗВИТКУ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

Ураховуючи процеси глобалізації в сучасній Українській інженерії, можна передбачити позитивний вплив інтернаціоналізації інженерної освіти на формування професійної мобільності. Професійна мобільність є запорукою успішної самореалізації майбутнього інженера в сучасному суспільстві, оскільки вона передбачає готовність і здатність успішно оволодівати новими технологіями, забезпечуючи ефективність професійної діяльності, рухливість, здатність до змін та швидкого нарощування власного ресурсу.

На думку Л. Сушенцової, професійна мобільність поєднує прагнення змінити не лише себе, а й своє професійне поле та життєве середовище. Уміння корегувати та вдосконалювати здібності (сприймати велику кількість інформації; зіставляти й аналізувати факти, змінювати плани та способи рішення залежно від ситуації, приймати й упроваджувати нове під час практичної діяльності) і самоусвідомлювати потреби, життєві орієнтири в суспільній та професійній діяльності; задоволення або незадоволення результатами своєї роботи, поведінки, дій у розв'язанні професійних завдань є необхідними складовими для успішної професійної самореалізації майбутнього інженера [1, 2].

Професійна мобільність сьогодні забезпечує оптимальні передумови психологічної готовності, вмотивованості студентів до самоосвіти, саморозвитку, самореалізації, комплексу рефлексивних умінь і способів діяльності. Розуміючи мобільність як один із чинників професійної самореалізації майбутніх інженерів, доцільно відзначити, що її ефективність можлива лише за наявності позитивної мотивації розширення інформації про види та форми професійної діяльності, забезпечення міждисциплінарної інтеграції загальнотехнічних та гуманітарних дисциплін, що сприятиме підвищенню якості професійної самореалізації та прагненню студентів до самовдосконалення та саморозвитку. Підґрунтям для оптимального та результативного здійснення професійної мобільності у вищих навчальних технічних закладах може слугувати наявність системи діагностики і самодіагностики особистісних та професійних якостей майбутнього інженера. З точки зору загально-технічних дисциплін, на розвиток мобільності майбутніх інженерів може вплинути

розробка спеціально орієнтованих технологій, які сприятимуть формуванню професійної самореалізації, що стане необхідним засобом дослідження означеної проблеми і надасть змогу корегувати цей процес з метою поліпшення якості саморозвитку та самопізнання.

Розглядаючи професійну самореалізацію як діяльність, спрямовану на самодосконалення особистості відповідно до вимог професії, зазначимо, що особистісний саморозвиток, самовдосконалення та самореалізація і професійне самовиховання пов'язані між собою професійною мобільністю. Основними їх складниками виступають самоосвіта та самопізнання, які є професійно важливими якостями майбутнього фахівця, оскільки на їх основі формується самооцінка, цілепокладання та мотивація.

Отже, з огляду на те, що на сьогодні існує гостра потреба у фахівцях технічних спеціальностей для інженерної сфери діяльності, можна говорити про необхідність формування високого рівня професійної мобільності, що стане запорукою успішної адаптації майбутнього фахівця в професійній діяльності та самореалізації.

З вищезазначеного робимо припущення, що розвиток мобільності майбутнього інженера ефективно впливатиме на успішність формування професійної самореалізації в разі дотримання таких організаційно-педагогічних умов:

- 1) науково-технічного партнерства;
- 2) міжпредметних зв'язків;
- 3) проблемно-діяльнісних, проектно-дослідницьких, інтеграційно-модульних, професійно-освітніх технологій;
- 4) самоосвітньої діяльності студентів у сфері практично-інноваційних інженерних методів;
- 5) взаємодії позааудиторної, навчальної, професійно-практичної та науково-дослідної роботи із застосуванням інженерних технологій;
- 6) залучення студентів до науково-технічних досліджень, проектів під час виробничої та навчальної практики [3].

Усі ці умови пов'язані з розвитком мотиваційної сфери, забезпеченням довготривалості формування професійної мобільності, здійсненням міждисциплінарної інтеграції, розробки інноваційних технологій з позиції інтегративного підходу.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні ключових та базових компетенцій професійної самореалізації в майбутніх інженерів.

Література

1. Український педагогічний словник / [авт.-уклад. Гончаренко С.]. — Київ : Либідь, 1997. — 375 с.
2. Сушенцова Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : теорія та практика : монографія / Л.Л. Сушенцова. — Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011.
3. Щербатюк Л.Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Щербатюк Лариса Борисівна. — О., 2007. — 240 с.

Т.В. БАБЕНКО,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов факультетів психології та соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АНОТОВАНА БІБЛІОГРАФІЯ: МЕТА, ФОРМАТ І СТИЛЬ

Анотація. Стаття розглядає поняття англomовної анотованої бібліографії та її значення для оцінки якості наукового дослідження. Продemonстровано відмінності між найбільш популярними у науковому світовому просторі форматами написання анотованих бібліографій: АРА (Американська асоціація психологів), MLA (Асоціація сучасних лінгвістів), Chicago (Чикагський стиль наукових анотацій) та стилями: індикативним, інформативним, оцінювальним та комбінованим. Розкрито структурні особливості написання анотованих бібліографій у залежності від значення даного джерела для авторського дослідження.

Ключові слова: анотована бібліографія, формат анотованої бібліографії, стиль анотованої бібліографії, наукове дослідницьке письмо.

Постановка проблеми. Активне входження України у світовий науковий й освітянський простір, прагнення українських учених комунікувати з зарубіжними колегами, друкувати результати своїх досліджень за кордоном вимагає дотримання стандартів щодо академічного наукового письма. Анотована бібліографія, на думку західних фахівців з академічного та професійного письма, додає науковій праці значної ваги й свідчить про глибоке опрацювання джерельної бази. Отже, написання анотованої бібліографії має стати одним із пріоритетних аспектів формування англomовної компетентності з академічного письма.

Стан дослідження. В останні роки в Україні було опубліковано чимало праць, присвячених формуванню компетентностей з академічного письма. Це — наукові статті Газиззуліної Г.Р. (Мовні стратегії в англomовній комунікації в навчанні ESP, 2014), Василенко Е.І. (Проблеми іноземних мов для спеціальних цілей, 2014); Крижановської А.В. (Розвиток іншомовної професійної комунікативної компетентності спеціалістів технічного профілю, 2014); посібники й підручники з англійської мови для науковців: Яхонтової Т.В. (Основи англomовного наукового письма, 2003), Ільченко О.М. (Англійська для науковців, 2010), але жоден з авторів не торкається проблеми написання анотованої бібліографії. Проте долучення анотованої бібліографії до робіт з наукового письма є розповсюдженим явищем в англomовних академічних виданнях. Серед англomовних наукових джерел, що висвітлюють окремі аспекти цієї проблеми, — посібники Максвелла А. (Як написати анотовану бібліографію, 2006), Земах Д., Броуді Д., Валвона К. (Написання дослідницьких робіт, 2015), Макхортер К. (Успішне академічне письмо, 2010), Аксельрод Р. і Купер Ч. (Стислий довідник з письма, 2012) та чисельні інтернет-ресурси. Оскільки всі джерела інформації про анотовану бібліографію є англomовними, українському непрофесійному користувачу англійської мови досить важко зорієнтуватися у цьому питанні.

Мета статті: розглянути особливості англomовної анотованої бібліографії, її відмінності від україномовного бібліографічного опису та міжнародні формати й стилі написання анотованої бібліографії.

Виклад основного матеріалу. Анотована бібліографія є списком посилань на книги, статті й документи, у якому до кожної статті бібліографічного опису долучено короткий текст (анотацію), що містить опис і оцінку наукової праці. В українській бібліографії існує поняття «бібліографічний опис», що означає «сукупність бібліографічних відомостей про видання, наведених за певними правилами, які встановлюють порядок проходження областей та елементів, призначених для ідентифікації та загальної характеристики книги» [1, 14]. Бібліографічний опис може бути й анотованим, якщо до нього долучають коротку анотацію [2, 79]. Зазвичай, такі анотації є повтором авторської анотації, розміщеної на авантитулі. Проте жоден з різновидів бібліографічного опису (монографічний, аналітичний або зведений) не є українським еквівалентом англomовного поняття анотована бібліографія (annotated bibliography), адже автором останньої може бути лише читач, який, окрім бібліографічних відомостей про видання та короткий зміст книги або статті, занотовує ту інформацію, що є актуальною лише для його дослідження, висловлює своє критичне ставлення до наведених в анотованій праці аргументів і положень й використовує їх в якості методологічної бази свого дослідження. Отже, анотовані бібліографії різних осіб на одну й ту саму книгу, у частині, де йдеться про зміст й критичне осмислення, можуть суттєво відрізнятися. Таким чином, англomовна анотована бібліографія є суто суб'єктивним коментарем, який інформує читача про доцільність посилання на цей твір, уточнює, які ідеї й аргументи знайшли свій розвиток в актуальній праці, наскільки точно й якісно наведені цитування.

В Західній Європі й Америці анотовану бібліографію вважають корисним й зручним інструментом науковців, докторантів й студентів, які упродовж ґрунтовного дослідження наукової проблеми вивчають десятки й сотні джерел й, отже, потребують їхньої систематизації із зазначенням найбільш корисних положень й висновків, що підкріплюватимуть власну аргументацію. За наявності такої систематизації, анотована бібліографія стає збіркою посилань, які надають відповідь на дослідницьке питання. Таким чином, анотована бібліографія становить підґрунтя для написання окремого параграфу або глави наукового дослідження, присвяченого методології.

Анотовану бібліографію укладають в алфавітному порядку за прізвищами авторів. Обсяг коментарю до кожного окремого джерела може коливатися від одного речення до кількох, від 50 до 150 слів, а іноді й більше, у залежності від цінності анотованого твору для дослідника. Структура анотованої бібліографії, зазвичай, виглядає так: цитування (бібліографічний опис); вступне речення (загальний зміст), мета й методи; дослідницька проблема; релевантність анотованої наукової праці для актуального дослідження; обмеження (чи достатньо аргументовано надано відповідь на поставлену наукову проблему, чи є потреба у подальших її дослідженнях); узагальнення основних результатів та відображення (як анотована робота буде задіяна в актуальному дослідженні). Треба зазначити, що обсяг і структура коментаря не є обов'язково однаковою для всіх джерел зі списку посилань: це залежить від релевантності кожної окремої праці для досліджуваної проблеми [4; 5; 6].

У науковому світі існує кілька форматів написання анотованих бібліографій, які використовують у залежності від теми та галузі дослідження, але найбільш вживаними є АРА (Американська асоціація психологів), MLA (Асоціація сучасних лінгвістів) та Chicago (Чигагський стиль наукових анотацій).

Документація у форматі MLA притаманна науковим працям з філології та гуманітарних наук. Для формату MLA важливим є дотримання оригінальних посилань на автора, що вважають ознакою поваги до автора, ідеї якого ви запозичили для підкріплення ваших власних аргументів та для надання читачеві додаткової інформації, яка може його зацікавити. Якщо дослідник створює анотовану бібліографію, він позиціонує себе як експерта з даного питання, обізнаного у методології проблеми, що й допомагає йому виконати дослідження у професійній манері. Для цього формату MLA характерним є подвійний інтервал та вживання третьої особи у випадку згадування у тексті автора анотованої наукової праці. Обране джерело має обов'язково торкатися теми дослідження. Анотована бібліографія у стилі MLA починається з посилання на автора, назви друкованого джерела, видання, місця й часу його появи. Анотація може сягати 250 слів та складатися з трьох абзаців, що містять короткий зміст, критичний коментар та визначення того, наскільки анотована наукова праця є актуальною для даного дослідження. Посилання на автора становить окремий абзац, але без інтервалу між анотованою бібліографією та посиланням (цитуванням).

АРА- формат використовують для написання наукових робіт у галузі соціальних наук, а також для розміщення наукових праць на електронних сайтах. Анотована бібліографічна стаття у форматі АРА містить всі специфікації документа, необхідні для його ідентифікації, але характерною ознакою, на відміну від формату MLA, є намагання максимально інтернаціоналізувати поняття, про які ведеться у науковій праці, що значно оптимізує процес пошуку даної роботи в інтернеті. Анотовані бібліографії у форматі АРА складаються з двох частин: посилання та анотації, без додаткових інтервалів між ними (інтервал протягом всієї роботи є подвійним). Анотація складається із загального змісту про анотоване джерело та кількох речень, що критично оцінюють якість наукової праці, її сильні й слабкі сторони та її релевантність для актуального дослідження. Якщо ж анотована праця є релевантною запиту науковця й становить велике значення для розв'язання питання, що розглядають, стаття анотованої бібліографії може висвітлювати кілька аспектів, кожен з яких розміщують у окремому абзаці [8, 71].

Формат Чикаго (Chicago/Turabian Documentary Style), притаманний гуманітарним наукам, відрізняється від двох попередніх форматів тим, що у посиланні завжди вказують, якому ресурсу належить анотоване джерело: первинному або вторинному. Першоджерела — це суто історичні документи, безпосередні свідчення про певні події, результати експериментів, польових випробувань, емпіричних досліджень, відео- й аудіозаписи та інтерв'ю. Вторинне джерело обговорює, інтерпретує та оцінює першоджерела. Серед публікацій, що належать до вторинних джерел, — статті у популярних, а також й у наукових виданнях, якщо вони обговорюють та оцінюють оригінальні дослідження. Бібліографічний список у фор-

маті Чикаго іноді містить праці, на які немає посилань у тексті, але вони можуть бути корисними для подальшого дослідження проблеми [7].

Анотована бібліографія будь-якого формату може бути написана в одному з чотирьох стилів: індикативному, інформативному, оцінювальному та комбінованому. Стиль анотованої бібліографії не залежить від обраного автором формату й ґрунтується на уподобаннях автора, його суб'єктивній зацікавленості або вимогах видавництва. Індикативна анотована бібліографія вказує на галузь науки, тематику, загальну концепцію джерела та перераховує найбільш значущі теми, яких торкається автор праці. Приклад, наведений нижче, містить, посилання на автора (1) та коротку анотацію, що починається з нової лінійки й надає загальну об'єктивну інформацію про тему й зміст використаного джерела (2). Остання лінійка є вказівкою на актуальне дослідження, яке посилається на дану наукову працю.

Griffin, C. Williams, ed. (1982). Teaching writing in all disciplines. San Francisco: Jossey-Bass (1).

Ten essays on writing-across-the-curriculum programs, teaching writing in disciplines other than English, and teaching techniques for using writing as learning. Essays include Toby Fulwiler, "Writing: An Act of Cognition"; Barbara King, "Using Writing in the Mathematics Class: Theory and Practice"; Dean Drenk, "Teaching Finance Through Writing"; Elaine P. Maimon, "Writing Across the Curriculum: Past, Present, and Future" (2)[9].

(Bizzell and Herzberg, 1991, p. 47)(3)

Інформативна анотована бібліографія містить короткий зміст використаного джерела, називає гіпотезу, надає аргументи, докази й висновки, роблячи акцент на тих, на які дослідник спирається в актуальній праці. Наведена анотована бібліографія складається з посилання на джерело (1), тему наукової праці й проблему (2), метод дослідження, отримані дані (3), інтерпретацію результатів й висновки (4).

Voeltz, L.M. (1980). Children's attitudes toward handicapped peers. American Journal of Mental Deficiency, 84, 455-464 (1).

As services for severely handicapped children become increasingly available within neighborhood public schools, children's attitudes toward handicapped peers in integrated settings warrant attention (2). Factor analysis of attitude survey responses of 2,392 children revealed four factors underlying attitudes toward handicapped peers: social-contact willingness, deviance consequence, and two actual contact dimensions. Upper elementary-age children, girls, and children in schools with most contact with severely handicapped peers expressed the most accepting attitudes (3). Results of this study suggest the modifiability of children's attitudes and the need to develop interventions to facilitate social acceptance of individual differences in integrated school settings (4)[9].

(Sternlicht and Windholz, 1984, p. 79)

Оцінювальна анотована бібліографія фокусує увагу на сильних й слабких, на суб'єктивну думку автора коментаря, сторонах анотованого джерела. Мета оцінювальної анотованої бібліографічної статті — показати, чому це джерело є цікавим й корисним для актуального дослідження, які положення даної праці є релевантними й які суперечать аргументам, наведеним у роботі дослідника. Приклад наведеної нижче анотованої бібліографії починається, як й попередні з посилання на автора (1), текст анотації складається з теми дослідження (2), загального змісту (3) та короткого критичного коментаря (4).

Gurko, Leo. (1968). Ernest Hemingway and the pursuit of heroism. New York: Crowell (1).

This book is part of a series called "Twentieth Century American Writers": a brief introduction to the man and his work (2). After fifty pages of straight biography, Gurko discussed Hemingway's writing, novel by novel (3). There's an index and a short bibliography, but no notes. The biographical part is clear and easy to read, but it sounds too much like a summary (4) [9].

(Spatt, 1991, p. 322)

Комбіновану анотовану бібліографію створюють, поєднуючи риси попередніх трьох стилів, у залежності від мети, з якою дослідник скористувався даним джерелом, але, зазвичай, вона складається з короткого (1-2 речення) змісту, суб'єктивної оцінки сильних і слабких сторін джерела та аргументів, які були використані для підкріплення суджень та висновків актуального дослідження. Нижченаведена стаття анотованої бібліографії поєднує посилання (1), короткий зміст, що торкається результатів дослідження (2), висновки (3) та схвальний коментар щодо методів експерименту та отриманого дослідного матеріалу (4).

Morris, Joyce M. (1959). Reading in the primary school: An investigation into standards of reading and their association with primary school characteristics. London: Newnes, for National Foundation for Educational Research (1).

Report of a large-scale investigation into English children's reading standards (2), and their relation to conditions such as size of classes, types of organisation and methods of teaching (3). Based on enquiries in sixty schools in Kent and covering 8,000 children learning to read English as their mother tongue. Notable for thoroughness of research techniques (4) [9].

Найважливішою вимогою для анотованих бібліографій будь-якого формату й стилю є стислість. Тому, досить прийнятною для текстів анотованих бібліографій є використання неповних, еліптичних речень й, навіть, фраз і окремих слів.

Отже, наявність у монографії або науковій статті анотованої бібліографії, замість звичайного списку посилань, додає дослідженню значної ваги, свідчить про його професійне виконання, глибоке опрацювання джерельної бази, вказує, на які аргументи, висновки й положення спирається автор, та надає читачеві інформацію, яка може його зацікавити. Знання про формати, стилі та структуру-

вання анотованих бібліографій наближатиме українських учених до стандартів й вимог, які висувають перед науковцями англomовні наукові журнали.

Література

1. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1—2003, IDT). — [Чинний від 2007—07—01]. — К. : Держспоживстандарт України, 2007. — 47 с. — (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи ; Національний стандарт України).
2. Вступ до бібліографознавства [Електронний ресурс] : навч. посіб. для студентів напряму 6.020102 “Книгознавство, бібліотекознавство і бібліогр.” / Г. М. Швецова-Водка ; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. — 3-тє вид., випр. та допов. — Рівне, 2011. — 231 с. — URL: /handle/1984/1453
3. Rise B. Axelrod and Charles R. Cooper: The St. Martin's Guide to Writing, 9th ed. Bedford/St. Martin's, Boston. - 2010. — 852 pp.
4. Annotated bibliography. Definitions.net. Stands4 llc, 2017. Web. 11 apr. 2017. <[http://www.definitions.net/definition/annotated bibliography](http://www.definitions.net/definition/annotated%20bibliography)>.MLA
5. Annotated bibliography Definitions.net, stands4 llc, 2017. Accessed April 11, 2017. [http://www.definitions.net/definition/annotated bibliography](http://www.definitions.net/definition/annotated%20bibliography). Chicago
6. Annotated bibliography. (n.d.). Definitions.net. Retrieved April 11, 2017, from [http://www.definitions.net/definition/annotated bibliography](http://www.definitions.net/definition/annotated%20bibliography). (APA)
7. General Format [Electronic resource] // Purdue OWL. - Mode of access: <https://owl.english.purdue.edu>
8. Zemach D. E., Broudy, D., Valvona Ch. Writing Research papers [Text]. — Macmillan Education. — 2011. — 120 pp.
9. Examples-of-annotated-bibliography [Electronic resource]. — Mode of access: <http://examples.yourdictionary.com/examples-of-annotated-bibliography.html>

Л.І. БЕРАДЗЕ,

майстер виробничого навчання першої категорії

Державного навчального закладу «Черкаське вище професійне училище ім. Г. Ф. Короленка»

РОЛЬ МАЙСТРА В/Н ПТНЗ У ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ГРУПІ

Сучасну систему професійно-технічної освіти зорієнтовано на задоволення потреб різних галузей господарства України в робітничих кадрах на рівні сучасних і перспективних вимог. Вона стала одним із провідних засобів реалізації державної політики стосовно зайнятості та соціального захисту населення. В умовах переходу до ринкових відносин основним завданням професійно-технічної освіти стала підготовка кваліфікованих, конкурентоспроможних робітників із високим рівнем професійних знань, умінь і навиків.

Інклюзивна освіта є частиною концепції соціального залучення, що з'явилась як результат переходу більшості суспільств до демократичних цінностей та поваги до основних прав і свобод людей. Індивідуальний підхід до навчання учнів з особливими освітніми потребами у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) України, який базується на урахуванні їх навчальних стилів, видів інтеле-

кту та самооцінці, характеризує українську державу, як демократичну країну, де влада створює належні умови для успішної організації професійно-технічного навчання молоді з особливими освітніми потребами та їх майбутнього працевлаштування.

Одна з провідних ролей у виховній роботі з учнями з соціально вразливої групи належить наставнику-майстру виробничого навчання (в/н) ПТНЗ, який перебуваючи в колі тих, хто безпосередньо відповідає за адаптацію такої молоді й модифікацію навчального середовища у ПТНЗ у відповідності до зазначених вище обставин.

Об'єкт вивчення: розвиток інклюзивної освіти у ПТНЗ України.

Предмет дослідження: прийоми та методи спілкування наставника-майстра в/н ПТНЗ із учнями з особливими освітніми потребами.

Мета розвідки: з'ясувати та висвітлити роль майстра в/н ПТНЗ в організації та розвитку інклюзивного навчального середовища у групі.

Вивченню питання відносно ролі майстра в/н у наставництві над молоддю з соціально вразливої групи у ПТНЗ присвячені дослідження Вакуліч Т [1], Найдю Ю. [5], Пащенко О. [6] та ін. Однак, відсутність комплексних робіт із зазначеної нами проблеми зумовило необхідність її висвітлення у даній науковій статті.

Роль майстра в/н ПТНЗ у якості наставника є досить важливою, тому що безпосередньо пов'язана з майбутньою професією і подальшою життєдіяльністю його учнів. У першу чергу, це стосується молоді з особливими освітніми потребами. Враховуючи те, що методи ведення наставницької бесіди однакові для всіх учнів ПТНЗ, проте робота з молоддю з соціально вразливої групи вимагає набагато більшої делікатності, володіння умінням слухати свого співрозмовника та навичками ефективного зворотного зв'язку. Без сумніву, такі учні перебувають у числі перших із тих, хто потребує індивідуальної роботи зі своїм наставником [2, с. 10; 8, с. 59].

Варто ще раз наголосити на тому, що взаємне порозуміння між майстром в/н і учнем ПТНЗ в основному залежить від довіри, яку останній відчуває до наставника, адже особистості з соціально вразливої групи є достатньо замкненими, тому не завжди охоче діляться своїми переживаннями, бажаннями та цілями. Більш того, вони гостро відчувають удавання щиросердечних намірів свого наставника у прагненні допомогти розв'язати їхні проблеми та визначитися у професійних цілях [5, с. 7]. Ще одним недоліком у даній ситуації є висока зайнятість у навчальному процесі ПТНЗ майстрів в/н, тому знаходити час для наставництва над учнями з особливими освітніми потребами для них є складним завданням. Для того, щоб досягти максимального ефекту та користі від наставницького процесу для обох сторін — майстру в/н і учням із соціально вразливої групи пропонуємо дотримуватись наступних рекомендацій:

➤ щоб віднайти час для наставництва, майстру в/н необхідно звернутись по допомогу до керівника ПТНЗ задля корекції графіку його навчально-виховної діяльності;

➤ якщо все ж таки часу на повноцінне наставництво над учнями з соціально вразливої групи в майстра п/н ПТНЗ об'єктивно не вистачає, тоді він вправі зве-

рнутись до місцевого управління освітою з проханням забезпечити його асистентом-педагогом;

- організація і проведення екскурсій для учнів з особливими освітніми потребами на їх майбутні робочі місця, щоб молодь наочно переконалась у значенні для неї запропонованої професії та визначилась зі своїми професійними цілями;

- створити «презентацію професій», яка б містила інформацію про перелік тих із них, яким навчають у даному ПТНЗ і список державних структур і громадських організацій, до яких можуть звертатися учні з соціально вразливої групи для вирішення проблем, що наразі їх хвилюють. Однак, наставнику завчасно необхідно буде з'ясувати, чи дійсно він має справу з волонтерами, й лише тоді надавати відповідній молоді інформацію для можливості останніх, у разі потреби, самостійно телефонувати та особисто зустрічатись із ними;

- організовувати консультації один раз на тиждень для всіх учнів, задля того, щоб ті з них, хто має особливі освітні потреби не відчували виняткового ставлення до них. Солідність відповідного виховного заходу та ефективність від спілкування між наставником-майстром в/н і учнем із особливими освітніми потребами ПТНЗ зросте, якщо консультації будуть проводитись у спеціальному «кабінеті професій»;

- наставник-майстер в/н ПТНЗ повинен з'ясувати мотивацію та інтереси закріплених за ним учнів із соціально вразливої групи. Обов'язково проявляти розуміння, доброзичливе ставлення, щирість і відкритість, а також виявляти повагу до такої молоді, членів їх сімей, соціально-економічного становища їх родин і національної культури тощо [1, с. 44; 7, с. 43–44].

Головним інструментом наставника є бесіда. Відповідно наставник-майстер в/н ПТНЗ повинен володіти комунікативними навичками. Так, фахівці в цій сфері виокремлюють три основні види наставницької бесіди:

- з'ясування мети для професійного зростання;
- виявлення та вирішення проблем, які можуть зашкодити професійній кар'єрі випускника з соціально вразливої групи;
- створення зворотного зв'язку.

В основі цих трьох видів бесіди свої цілі. Проте, для її більшої ефективності, вище нами зазначені види повинні відповідати таким характеристикам:

кооперативна — наставник-майстер в/н ПТНЗ і учень із спеціальними освітніми потребами орієнтуються на співпрацю та взаємну підтримку;

стратегічна — підвищення результативності бесіди наставника-майстра в/н ПТНЗ із молоддю людиною з соціально вразливої групи через урахування її ментальності;

гнучкість — моральна готовність до прийняття альтернативних ідей учасниками наставницької бесіди при появі нових обставин [1, с. 46; 4, с. 63].

Перший і другий види наставницької бесіди ґрунтуються на елементах із яких складається її структура — з'ясування та надання порад. При цьому застосовувати їх потрібно у вказаному нами порядку, адже майстру в/н ПТНЗ весь час необхідно пам'ятати основне правило в наставництві: «НАДАННЯ ПОРАДИ ТІЛЬКИ ПІСЛЯ З'ЯСУВАННЯ ВСІХ ОБСТАВИН СИТУАЦІЇ». До того ж, відповідні

елементи структури наставницької бесіди базуються на конкретних техніках, при-міром, ознайомлення наставника-майстра в/н ПТНЗ зі суттю проблеми, якою ді-литься учень із особливими освітніми потребами під час бесіди. Процес з'ясування забезпечує отримання необхідної для допомоги інформації, сприяє ви-никненню глибшого розуміння та розширює можливості для критичного мислен-ня: а). увага до співрозмовника під час його розповіді та конструктивне обгово-рення з ним її змісту. Дана техніка вимагає від порадики — наставника-майстра в/н ПТНЗ зосередження уваги на розповіді співрозмовника — учня з соціально вразливої групи; б). повторення порадики своїми словами змісту того, про що говорив співрозмовник із метою з'ясування власного його розуміння та демонст-рації своєї уваги до останнього; в). уточнення й перевірка наставником-майстром в/н ПТНЗ деталей інформації для глибшого усвідомлення проблеми учня з особ-ливими освітніми потребами. Усі вище нами зазначені техніки допоможуть наста-внику-майстру в/н ПТНЗ краще зрозуміти суть розповіді учня з соціально враз-ливої групи та викличуть більше довіри останнього до порадики [3, с. 128].

Більш того, сам процес вислуховування співрозмовника характеризується вмінням порадики не перебиваючи вислуховувати та концентруватись на тому, що хоче донести до нього співрозмовник. Іншими словами наставник-майстер в/н ПТНЗ має зосередитись на інформації, емоціях та занепокоєнні учня з особливи-ми освітніми потребами для того, щоб не переключитись на власні думки. Також, порадики повинен: а). надати можливість співрозмовнику виговоритись; б). скон-струювати власне розуміння та використати увесь інтелектуальний потенціал для творчого підходу до проблеми співрозмовника; в). не критикувати та не давати не-гативних коментарів; г). після визнання наявності проблеми та з'ясування всіх нюансів ситуації не лише надати пораду співрозмовнику, а й заохотити його до ро-зроблення альтернативних шляхів розв'язання власної проблеми [6, с. 95].

Третій вид наставницької бесіди — зворотний зв'язок — потрібен у випадку, коли наставник-майстер в/н ПТНЗ хоче змінити небажану поведінку учня з соці-ально вразливої групи на ту, яка є позитивною і конструктивною. Для цього випа-дку також є практичні рекомендації, які можуть зробити надання зворотного зв'язку більш дієвим. Перш за все, порадики має пам'ятати, що зворотний зв'язок спрямовано на поведінку учня з особливими освітніми потребами, а не безпосере-дньо на особистість. Він оцінює не співрозмовника, а його поведінку. Якщо мова йде про поведінку, яку варто було б змінити, то важливо визначити, який саме не-гативний вплив вона справляє на учня з соціально вразливої групи та на оточую-чих його людей, при цьому обов'язково урахувати думку самої молодшої людини з цього приводу. Висловивши свою пораду стосовно вищезазначеної зміни, для на-ставника-майстра в/н ПТНЗ важливо перевірити розуміння її учнем із особливи-ми освітніми потребами та досягти з молодшою людиною згоди навколо подальших кроків у цьому напрямку [3, с. 131; 4, с. 64; 7, с. 45].

Таким чином, аналізуючи представлену нами проблему ми дійшли висновку, що роль наставника у процесі адаптації молоді з соціально вразливої групи до мо-делі навчального середовища у ПТНЗ є важливою, тому й вимагає психолого-педагогічного підходу у відповідній справі. Вибудована у вище вказаному кон-

тексті виховна робота наставника-майстра в/н із учнями з особливими освітніми потребами ПТНЗ стає запорукою якості такої діяльності й гарантує позитивний вплив на особистісно-професійне зростання молоді з соціально вразливої групи.

Література

1. Вакуліч Т. Соціально-психологічний супровід навчально-виховного процесу дітей з обмеженими можливостями / Т. Вакуліч // Профтехосвіта. — 2010. — № 6 (18). — С. 42–47.
2. Крикун А. Включення дітей з особливими потребами в освітнє середовище / А. Крикун // Вихователь-методист дошкільного закладу. — 2009. — № 10. — С. 9–15.
3. Лорман Т. Інклюзивна освіта: Підтримка розмаїття в класі: Практ. посіб. / Т. Лорман. — Київ : СПД-ФО Парашин І. С., 2010. — 296 с.
4. Мойсеєнко К. Соціально-психологічний супровід інклюзивної освіти // Соціальний педагог / К. Мойсеєнко. — 2009. — № 11. — С. 62–64.
5. Найда Ю. Хто такі діти з особливими потребами: Відмінності розвитку та навчальної діяльності дітей з особливими потребами в процесі навчання / Ю. Найда // Профтехосвіта. — 2010. — № 6 (18). — С. 4–13.
6. Пащенко О. Інклюзивна освіта в умовах професійно-технічного навчального закладу: Навчально-методичний посібник. / О. Пащенко. — Київ : Арт Економі, 2012. — 184 с.
7. Сабат Н. Соціально-педагогічний аспект інклюзивного навчання / Н. Сабат // Соціальний педагог. — 2008. — № 3. — С. 42–46.
8. Слободянюк Н. Організація інклюзивної моделі освіти: Загальні рекомендації / Н. Слободянюк // Профтехосвіта. — 2010. — № 6 (18). — С. 59–61.

Т.О. БЕРЕЖНА,

заступник директора з навчально-методичної роботи, спеціаліст вищої категорії,
викладач-методист спецдисциплін Державного навчального закладу
«Черкаське вище професійне училище ім. Г. Ф. Короленка»

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ СПЕЦДИСЦИПЛІН У ПТНЗ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Розвиток професійно-технічної освіти в теоретичному і практичному значенні в сучасній Україні не можливо уявити без осмислення наявного потенціалу наукових досліджень у відповідній сфері та без звернення до інноваційних ідей та технологій, накопичених у вітчизняній і світовій практиці за останні століття.

Загалом, на сьогоднішній день, у колі вчених і педагогів проблеми пов'язані з розвитком української професійної освіти прийнято вирішувати за допомогою різних джерел, у тому числі, звертатись до прогресивного досвіду своїх попередників, адже без усвідомлення і конструктивного його застосування неможливе успішне розв'язання важливих завдань.

Безпосередньо сучасна професійна освіта в Україні перебуває у процесі модернізації. Це стосується не лише змін у питанні змісту навчального матеріалу, але й технологій та форм їх передачі, де остання умова є провідною, тому що від неї залежить якість засвоєння знань, і, саме головне, — успішний розвиток необхідних життєвих навиків.

Так, як професійна освіта є віддзеркаленням суспільних процесів, більш того, вона перебуває в залежності від глобалізації [7, с. 48], то й для людини на ринку праці досить важливим є не тільки володіння потрібним обсягом знань, а й уміння вчасно й мобільно реагувати на зміни, орієнтуватись в інформаційному просторі, ефективно спілкуватись, мати здатність постійно підвищувати свою кваліфікацію та відповідати запитам суспільства [6, с. 165]. Саме тому, важливою тенденцією сучасної професійної освіти в Україні є надання освітніх послуг на засадах професійно компетентнісного підходу.

Мета дослідження: визначити критерії, які впливають на формування професійної компетенції учнів на уроках спецдисциплін у ПТНЗ.

Об'єкт вивчення: формування професійної компетенції учнів у ПТНЗ.

Предмет дослідження: особливості формування професійної компетенції учнів на уроках спецдисциплін у ПТНЗ.

Досліджуване нами питання стосовно необхідності компетентнісного підходу в українській професійній освіті знаходяться в полі зору багатьох вчених і практиків, серед яких О. Гаврилюк [1], О. Заїка [2], В. Радкевич [4, 5], О. Щербак [8], В. Ягунов [9] та ін. Проте, вважати його всесторонньо дослідженим, і таким, що не потребує переосмислення не є правильним рішенням, оскільки формування професійної компетенції відноситься до того явища, яке перебуває у прямій залежності від динамічності соціального середовища та відповідного йому постійного оновлення вимог до молодого фахівця на ринку праці.

Критерієм професійної компетенції працівника виступає як суспільне значення результатів його праці, так і авторитет у конкретній галузі діяльності. Що ж стосується безпосередньо професійної компетенції випускника професійно-технічного навчального закладу (ПТНЗ), то вона має прямий вплив на його конкурентоспроможність на ринку праці [1, с. 23]. Вищезазначена обставина актуалізує проблему формування професійної компетенції учнів на уроках спецдисциплін, так як досить важливо з'ясувати, наскільки цьому результату сприяє не лише навчальне середовище, а й безпосередньо викладання вузькопрофільних дисциплін.

Для того, щоб учні ПТНЗ стали професійно грамотними та в майбутньому конкурентоспроможними робітниками, викладачі спецдисциплін зобов'язані постійно перебувати у творчому процесі освоєння нових педагогічних технологій та використовувати останні у своїй педагогічній практиці. Власне кажучи, ступінь підготовки кваліфікованого робітника у ПТНЗ багато в чому залежить від рівня технологічної культури викладача спецдисциплін, коли майстерність останнього поєднує в собі вміння систематизувати й спланувати професійну педагогічну діяльність, тим самим визначити послідовність педагогічних дій. В першу чергу, це стосується вміння викладача спецдисциплін методично грамотно розкрити матеріал під час уроку [4, с. 6].

Однак, для формування професійної компетенції учнів на уроках спецдисциплін у ПТНЗ педагогічна майстерність викладача повинна включати в себе ще й дидактичну компетентність, яка ґрунтується на володінні педагогічними технологіями й технікою спрямування теоретичних знань у професійно-практичну сфе-

ру діяльності. Так, викладач повинен володіти й постійно розвивати системне мислення, готовність до професійно-особистісного зростання, особистісну та соціальну компетенції тощо [2, с. 26]. Володіючи всіма цими якостями він зможе підготувати висококваліфікованого фахівця, а відповідно конкурентоспроможну особистості.

До професійно значущих якостей конкурентоспроможного працівника відносять: мислення, знання, досвід розв'язання професійних проблем, способи діяльності, поведінку, специфіку ціннісних орієнтацій тощо [5, с. 143]. Також, професійна підготовка конкурентоспроможного фахівця у ПТНЗ перебуває у прямій взаємозалежності з інноваційним світом [3, с. 67]. Відповідно, інноваційні підходи в навчально-виховному процесі ПТНЗ стають об'єктивною необхідністю при формуванні професійної компетенції конкурентоспроможного випускника ПТНЗ.

З вищезазначеного стає зрозуміло, що формування професійної компетентності учнів у ПТНЗ на уроках спецдисциплін є багатоплановим процесом, тому що якість професійної освіти залежить від сукупності показників, які визначають різні аспекти навчально-виховної діяльності, перш за все: її зміст, технології навчання, матеріально-технічне забезпечення та кадровий потенціал. Тож постає питання щодо створення належних умов для забезпечення якісних змін у навчально-виховному процесі ПТНЗ у плані формування професійної компетенції учнів [5, с. 148].

На сучасному етапі розвитку професійної освіти домінуючою стає тенденція щодо необхідної зміни пріоритетів у навчально-виховному процесі. Йдеться про особистісно-орієнтований навчальний процес, який передбачає обов'язковий перехід від предметно орієнтованого навчання, до мотиваційного [9, с. 95]. Це стосується не тільки викладання, а й системи оцінювання знань на уроках спецдисциплін.

Впровадження інноваційних педагогічних технологій на уроках спецдисциплін у ПТНЗ має свою специфіку. Перш за все, мова йде про їхню класифікацію за напрямками. Зокрема, до першого відносять мотиваційні технології навчання, які забезпечують оптимальне педагогічне спілкування, індивідуальний підхід до учня, підвищення оцінки особистості, формують професійний інтерес, забезпечують зацікавленість відповідною спецдисципліною, орієнтують на практичну сутність навчального матеріалу та конкретну професійну діяльність. До другого — діяльнісні технології, які характеризуються діями, що відбуваються за чітко описаними правилами та інструкціями у знайомих викладачу та учням умовах. Сюди ж додається навчання учнів вмінно самостійно приймати рішення та виконувати завдання, які вимагають перенесення відомих знань і способів діяльності на розв'язання, у першу чергу, стандартних проблем виробництва. Крім того, напрямок спрямований на розвиток професійного мислення та організацію діяльності продуктивного характеру. До того ж, він ґрунтується на застосуванні системи методів проблемно-мотиваційного навчання й завданнях, які спрямовані на пошук нових способів діяльності та самостійне вирішення по можливості творче. Третій, відзначається управлінськими функціями, коли викладач спецдисциплін ПТНЗ на своїх уроках встановлює вихідний стан навчально-виховного процесу, в основі

якого є виявлення важливих для вивчення конкретної теми знань та умінь, по можливості досвіду учнів, із обов'язковим врахуванням їхніх індивідуально-психологічних особливостей. Також, у контексті даного напрямку для викладача спецдисциплін є досить важливо завчасно визначитися з програмою дій, вибором педагогічних технологій засвоєння учнями нових знань, формами контролю знань і вмінь отриманими ними на уроках і коригуючими способами викладання для кращого засвоєння учнями навчального матеріалу [3, с. 69–70].

Педагогічний досвід Черкаського вищого професійного училища ім. Г. Ф. Короленка у викладанні спецдисциплін доводить, що основою інноваційної діяльності є наукові знання, що базуються на обґрунтованих провідними вченими теоретичних положеннях відносно проблем теорії і методики професійної освіти та вітчизняному і світовому педагогічному досвіді. Все це, з одного боку, сприяє усе-сторонньому розвитку процесу формування професійної компетенції учнів на уроках спецдисциплін у ПТНЗ, а з іншого, — вимагає від викладача готовності до власних наукових досліджень. Скажімо, вміти аналізувати педагогічний процес, виявляти причини можливих негативних наслідків навчання, визначати педагогічні умови найвищої результативності процесу навчання, а також бути в курсі критерій оновлення змісту професійної освіти, проектувати педагогічні технології та моделювати навчально-виробничий процес і т. п.

Крім того, досвід нашого професійного училища засвідчує, що найбільш цікавими та результативними способами формування професійної компетенції учнів на уроках у ПТНЗ є застосування викладачами спецдисциплін інтерактивних методів і форм організації навчально-виховного процесу, які ґрунтуються на активній взаємодії учнів і педагога. На нашу думку, у формуванні професійної компетенції учнів на уроках спецдисциплін на увагу заслуговують такі педагогічні технології, як кооперативне і проектне навчання, що передбачає командні ігри, тренінги, групові дослідження тощо [8, с. 39]. Практичними результатами такого навчання стає позитивна взаємозалежність і, досить важливе для майбутнього фахівця, випускника ПТНЗ, — набуття соціальних навичок, адже учні ПТНЗ вчаться використовувати здобуті знання у професійній сфері через вибір різних методів вирішення певної проблеми, послідовне моделювання ситуацій та пошук оптимальних шляхів розробки проектів та їх впровадження, виявлення самостійності у професійній діяльності, розвиток творчої та пізнавальної активності і логічне мислення.

На додаток хотілося б зазначити, що інноваційний педагогічний досвід ґрунтується на колективному досягненні, тож кожен ПТНЗ повинен мати свою модель, із ефективною безпосередньо для нього структурою та стратегією.

Таким чином, досліджуючи питання щодо формування професійної компетенції учнів на уроках спецдисциплін у ПТНЗ ми дійшли висновків, що головними складовими відповідного процесу є навчальне середовище, організація освітньо-виховного процесу, відбір і структурування змісту професійної освіти та засобів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, у нашому випадку, на уроках спецдисциплін, а також організація теоретичного і практичного навчання на основі принципу предметної діяльності.

Література

1. Гаврилюк О. Розробка перспектив розвитку навчального закладу відповідно до потреб ринку праці та професійно-кваліфікаційних вимог до фахівців: Навч-метод. посіб. / О. Гаврилюк. — Хмельницький, ХНУ : 2005. — 46 с.
2. Загіка О. Оновлення змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників в сучасних умовах / О. Загіка // Професійно-технічна освіта. — 2012. — № 4 (57). — С.25—29.
3. Паржницький В. Інноваційні педагогічні технології та шляхи впровадження їх у навчальний процес ПТНЗ / В. Паржницький // Професійно-технічна освіта: інноваційний досвід, перспективи // Наук.-метод. зб. — Вип. 1. — Київ, 2005. — 236 с. — С. 63—70.
4. Радкевич В. Дослідницькі засади діяльності педагога професійної школи / В. Радкевич // Професійно-технічна освіта. — 2006. — № 4. — С. 5—7.
5. Радкевич В. Професійна компетентність — складова професійної культури / В. Радкевич // Педагогічні та психологічні науки в Україні: зб. наук. праць: в 5 т. Т. 4: Професійна освіта і освіта дорослих. — Київ : Пед. думка, 2012. — 512 с.
6. Семикіна М. Трансформація зайнятості і проблеми реалізації конкурентних переваг молоді на ринку праці / М. Семикіна // Інноваційна економіка. — 2015. — № 3 (58). — С.165—172.
7. Швиданенко О. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / О. Швиданенко. — Київ, 2007. — 312 с.
8. Щербак Л. Якість професійно-технічної освіти в умовах її модернізації: методичні рекомендації / Л. Щербак. — Київ : Геопринт, 2009. — 57 с.
9. Ягупов В. Компетентнісний підхід у професійній підготовці фахівців у системі професійно-технічної освіти / В. Ягупов // Педагогічні та психологічні науки в Україні: зб. наук. праць: в 5 т. Т.4: Професійна освіта і освіта дорослих. — Київ : Пед. думка, 2012. — С. 94—102.

О.П. МИРГОРОДСЬКА,

студентка факультету природничо-географічної освіти та екології
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

О.А. ЦУРУЛЬ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
психолого-педагогічних дисциплін
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У НАВЧАННІ БІОЛОГІЇ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Одним із сучасних методів навчання, який забезпечує реалізацію провідних методологічних підходів (особистісно-зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного) організації навчально-виховного процесу у ЗНЗ, є метод проектів. Він забезпечує розвиток особистості й самореалізацію учня, формування його мотивації до навчання, змінює характер пізнавальної взаємодії, створює умови для організації самостійної та науково-дослідницької роботи та ін.

Використання методу проектів у навчанні біології передбачене навчальною програмою [1].

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес з біології у ЗНЗ.

Предмет: методика використання методу проектів у навчанні біології учнів основної школи.

Завдання дослідження:

1. Здійснити аналіз психолого-педагогічної, методичної літератури та шкільної практики з проблеми використання методу проектів у навчанні біології учнів основної школи.

2. Охарактеризувати методичні особливості використання методу проектів у навчанні біології.

3. Розробити інструктивно-методичні матеріали щодо організації проектної діяльності учнів в урочній та позакласній роботі з біології в основній школі.

Проект — це комплекс пошукових, дослідницьких, графічних та інших видів робіт, виконаних з метою практичного або теоретичного розв'язання значущої проблеми [2, с. 65]. Навчальний проект — це цільовий акт діяльності в основі якого — інтереси учня. Тому проект — це будь-який задум, що має мету, термін та конкретні кроки реалізації.

Робота над навчальним проектом передбачає розв'язання проблемних ситуацій, організацію пошукових зусиль учнів, спрямованих на розробку оптимальних шляхів його реалізації, публічний захист та аналіз підсумків.

Мета проектної діяльності — організація науково-дослідницької роботи учнів під час вивчення біології, самонавчання, самовиховання, соціалізація, формування креативного мислення.

Проблему ефективного використання методу проектів у навчально-виховному процесі з біології досліджують такі методисти, як Л.О. Беседіна, А.В. Леонтьєва, Н.Ю. Матяш, Л.П. Міронець, О.В. Орлова, С.В. Суматохін та ін.

У межах виконання завдань дослідження під час проходження педагогічної практики в одній із шкіл м. Києва було організовано та реалізовано екологічний учнівський проект «Вплив зміни клімату на біорізноманіття рослин», який став фіналістом у категорії «Екологія та біорізноманіття» міжшкільного екологічного проекту DremECO [3]. Виконавиці проекту (учениці В. Кандаурова та А. Стужук) під нашим керівництвом виконали такі види робіт:

- опрацювання літератури та збір інформації (теоретична частина);
- виконання дослідів «Вплив зміни температури на життєві процеси товстянки яйцеподібної»;
- розробка та конструювання макету «Вплив клімату на біорізноманіття рослин»;
- розробка презентації «Біологічне різноманіття рослин»;
- захист проекту.

Окрім організації проектної діяльності учнів основної школи у позакласній роботі, ми розробили та апробували інструктивно-методичні матеріали для впровадження методу проектів на уроці узагальнення та систематизації знань з теми «Процеси життєдіяльності тварин» (7 клас).

Під час дослідження було проведено:

а) діагностичний зріз № 1 (ДЗ 1), який проводився напередодні на завершальному етапі стандартного, традиційного уроку;

б) діагностичний зріз № 2 (ДЗ 2), який проводився на завершальному етапі уроку, після захисту міні-проектів.

Анкетуванням було охоплено 28 учнів 7 класу (табл. 1). Анкети містили рефлексивні запитання, які є загальновідомим інструментарієм реалізації зворотнього зв'язку щодо якості ходу і результатів навчального процесу.

Таблиця 1

Результати анкетування

№ з/п	Запитання	Варіанти відповідей	Кількість учнів (%)		Приріст
			ДЗ 1	ДЗ 2	
1	Мій настрій на початку уроку	добрий	70	90	+20
		поганий	30	10	
2	Матеріал уроку для мене був	зрозумілим	95	98	+3
		незрозумілим	5	2	
		корисним	87	100	+13
		некорисним	13	0	
3	Урок мені здався	цікавим	90	90	
		нудним	10	10	
		короткотривалим	73	95	+12
		довготривалим	27	5	
4	За урок я	не втомився/лась	35	90	+55
		втомився/лась	65	10	
5	Своєю роботою на уроці я	задоволений/на	40	90	+50
		незадоволений/на	60	10	
6	На уроці я був/була	активним/ною	35	90	+55
		пасивним/ною	65	10	
7	Мій настрій наприкінці уроку	поліпшився	80	90	+10
		погіршився	20	10	
8	Домашнє завдання мені здалося	легким	45	40	
		важким	55	60	+5
		цікавим	90	90	
		нецікавим	10	10	

Джерело: розроблено авторами.

Порівняння результатів діагностичних зрізів та їх аналіз дають підстави для висновків про позитивну динаміку за більшістю показників, а отже і позитивний вплив на учнів розроблених інструктивно-методичних матеріалів, що передбачали упровадження методу проектів. Перспективними вважаємо подальші дослідження проблеми у контексті реалізації Концепції Нової української школи.

Література

1. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Біологія. 6-9 класи» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://mon.gov.ua/activation/zagalnaserednya/navchalni.programy.html>> — Загол. з екрану. — Мова укр.
2. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.В. Моисеева, А.Е. Петров; под ред. Е.С. Полат. — 4-е изд., стер. — М.: Академия, 2009. — 272 с.
3. <http://www.dreamco.org>.

Ю.М. ОСТРАУС,

викладач кафедри іноземних мов

Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

ДІЛОВА ГРА ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ

Спілкування з пацієнтами, кожний з яких унікальний і потребує індивідуального підходу, є обов'язковою складовою професійної медичної діяльності. Кожний пацієнт очікує моральної підтримки, теплого слова, тому надання лікувальної допомоги буде більш успішним, якщо лікар здатний гуманно та ефективно спілкуватися, знайти шлях створення потрібного контакту з хворим, викликати його довіру, тобто володіє високим рівнем професійно комунікативної культури. Одним із засобів вирішення завдання підготовки висококваліфікованих сімейних лікарів, що готові до професійної комунікації з хворими, є використання ділових ігор у навчально-виховному процесі вищих медичних навчальних закладів.

Ділова гра в широкому значенні — суб'єктивна діяльність учасників, соціально заданий вид діяльності, педагогічний метод моделювання різних професійних ситуацій, що має на меті навчити особу приймати рішення [3, с. 133]. Основними педагогічними функціями ділової гри було визначено формування у майбутніх фахівців цілісного уявлення про професійну діяльність в її динаміці, набуття предметно-професійного та соціального досвіду, розвиток професійного теоретичного та практичного мислення, формування пізнавальної та професійної мотивації [1, с. 142]. Дослідники-педагоги доводять, що цей метод навчання, котрий забезпечує активність студентів шляхом імітації професійного середовища, також сприяє засвоєнню та закріпленню професійних знань, надає можливість зрозуміти та вивчити навчальний матеріал з різних позицій, використати теоретичні знання на практиці, створює умови для формування та вдосконалення професійних і комунікативних умінь, розвитку творчих здібностей [2, с. 9; 3, с. 133].

Зазначені дидактичні можливості ділових ігор наводять на думку про їх здатність розвивати когнітивний компонент професійно комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів, який включає в себе мовну та іншомовну компетенцію, комунікативні знання, етичні та етикетні знання.

Звичайно, є широкі можливості застосування ділових ігор під час вивчення усіх дисциплін професійної підготовки майбутніх медиків. Однак, професійно ко-

мунікативна культура вдосконалюється саме у процесі комунікації, тому ділова гра, що має на меті її формування, повинна бути комунікативно спрямованою. Л. Волкова визначає комунікативну спрямованість як характерну рису ділової гри, що застосовується саме при вивченні іноземної мови. При цьому, дослідниця зазначає, що рольове спілкування іноземною мовою не є метою чи фрагментом навчання, а виступає у якості основи і засобу побудови навчально-пізнавальної діяльності [2, с. 10].

У зв'язку з цим, ми вважаємо використання ділових ігор у процесі вивчення курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» дієвим методом розвитку професійно комунікативної культури майбутніх сімейних лікарів. На нашу думку, цей метод створює широкі можливості для отримання, засвоєння, закріплення та використання на практиці знань, які забезпечують теоретичну готовність майбутнього фахівця до професійної комунікації, а також сприяє більш повному оволодінню іноземною мовою у сфері професійного спілкування.

Як зазначає А. Вербицький, ефективна розробка та застосування ділової гри у процесі професійної підготовки передбачає створення умов для реалізації наступних психолого-педагогічних принципів: імітаційного моделювання конкретних умов професійної діяльності, ігрового моделювання змісту і форм професійної діяльності, спільної діяльності, діалогічності спілкування, двоплановості, проблемності змісту імітаційної моделі. Відповідно до перших двох принципів, при розробці гри необхідно розробити як імітаційну модель фрагменту професійної діяльності, так і ігрову модель професійної діяльності занятих у ній учасників. Принцип проблемності змісту гри означає, що у матеріал гри закладаються навчальні завдання у формі опису конкретних ситуацій, які можуть містити проблеми чи протиріччя, котрі необхідно вирішити у ході гри. Принцип сумісної діяльності передбачає спілкування та взаємодію кількох учасників з метою обговорення та прийняття спільних рішень щодо завдань гри. Відповідно до принципу діалогічності спілкування кожен учасник гри не тільки має право, але й зобов'язаний висловлювати свою точку зору по питаннях, які виникають у процесі гри. Принцип двоплановості означає, що діяльність студентів з метою засвоєння знань і розвитку необхідних професійних умінь та якостей відбувається в уявних ігрових умовах, які дозволяють створити сприятливу творчу атмосферу і не боятися помилки [1, с. 129-136].

Організація та проведення ділової гри у процесі вивчення іноземної мови складається з підготовчого, організаційного, ігрового і завершального етапів. Метою першого етапу є підготовка студентів до участі у грі, оскільки перш за все їм необхідно оволодіти відповідними знаннями, що забезпечать теоретичну основу для здійснення комунікативної діяльності чи вирішення проблеми, служитимуть підґрунтям для розвитку практичних комунікативних умінь. На підготовчому етапі також обирається тема, визначаються цілі та завдання гри, розробляється ігрова ситуація, визначається комплект ролей, правила, розробляються критерії оцінювання діяльності учасників, оформляється методична документація. Організаційний етап включає в себе ознайомлення студентів зі змістом та правилами ділової гри, вихідними даними, ігровою ситуацією, функціями учасників, а також розподіл

ролей. Наступний етап — власне ігрова діяльність, що являє собою розігрування плану-сценарію з метою реалізації встановлених цілей та завдань. Вирішуючи ігрові ситуації, студенти використовують отримані знання, що забезпечує їх засвоєння та закріплення, а також мають можливість використовувати іноземну мову як засіб спілкування у сфері майбутньої професійної діяльності, розвивати уміння чітко висловлювати свою точку зору, вести бесіду, діалог, дискусію. На завершальному етапі ділової гри відбувається обговорення результатів ігрової діяльності та підведення підсумків. Детальний аналіз ігрових дій всіх учасників дозволяє виявити типові та індивідуальні помилки, визначити прогалини в теоретичних знаннях, дати рекомендації щодо корекції помилок і практичного втілення результатів діяльності, отриманих у процесі гри [2, с. 10-11].

Проаналізуємо етапи ділової гри на тему «First impression (Перше враження)», яка проводилася протягом викладання курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» зі студентами 2 курсу, що навчаються за спеціальністю «Медицина».

На підготовчому етапі для набуття знань, необхідних для проведення гри, студенти читають та обговорюють текст «First impression about a doctor (Перше враження про лікаря)». З метою введення та закріплення лексичних одиниць і фраз, необхідних для професійної комунікації лікаря та пацієнта, студенти також виконують низку лексико-граматичних вправ.

На організаційному етапі відбувається ознайомлення з ігровою ситуацією, дійовими особами та розподіл ролей «лікар - пацієнт», а також повідомлення завдань відповідно до ігрових ролей (завдання наводяться в перекладі). «Підготуйте та розіграйте ситуацію між лікарем і пацієнтом. Головне завдання лікаря — провести бесіду з пацієнтом та створити позитивне перше враження про себе як про фахівця.

Студент 1. Ви — сімейний лікар, що веде прийом у клініці. До вас на прийом вперше приходить новий пацієнт. У вас є карта пацієнта, в якій пропущено частину особистої інформації. Розпочніть діалог та представтеся так, щоб створити про себе позитивне перше враження. Вам також необхідно опитати пацієнта для того, щоб записати в його карту інформацію, якої не вистачає (бланк карти додається).

Студент 2. Ви — Сем / Саманта Джонс. Вам 28 років. Ви одружені, дітей не маєте. Ви працюєте менеджером у банку. Ваша адреса — вул. Пирогова, буд. 18, кв. 8. У вас сильний кашель, що триває протягом тижня. Ви вперше прийшли на консультацію до нового сімейного лікаря і нервуете через те, що змушені були чекати протягом години. Ваше завдання — надати лікарю необхідну інформацію та визначити своє перше враження про фахівця».

Протягом наступного етапу студенти готують та презентують свій ігровий сценарій. Слід наголосити, що таке завдання дозволяє максимально наблизити ігрову ситуацію до реальності, викликає інтерес у студентів та залучає їх до активної творчої діяльності.

Під час підведення підсумків гри студенти висловлюють своє перше враження про кожного лікаря, а викладач надає рекомендації щодо усунення виявлених недоліків.

Виходячи з власного досвіду проведення ділових ігор на заняттях іноземної мови зі студентами-медиками, варто зазначити, що цей метод навчання знімає бар'єри спілкування, активізує навчальний процес, стимулює комунікативну та творчу діяльність студентів, сприяє формуванню більш детального та адекватного уявлення про специфіку професії лікаря.

Література

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : Метод. пособие / А. А. Вербицкий. — М. : Высшая школа, 1991. — 207 с.
2. Волкова Л. В. Педагогічна технологія застосування ділової гри у процесі формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх спеціалістів фінансово-економічного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. В. Волкова. — К., 2006. — 25 с.
3. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2-х т. / Г. К. Селевко. - М. : Народное образование, 2005. — Т. 1. — 556 с.

С.О. ПАНОВА,

кандидат педагогічних наук, старший викладач,
Бердянський державний педагогічний університет

СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ

З метою всебічного розвитку, виховання і соціалізації особистості, яка є конкурентоспроможною й готовою до самореалізації у житті постала необхідність у докорінних реформах української школи. Тому 18 серпня 2016р. була презентована концепція «Нової української школи», яка «перетворить українську школу на важіль соціальної рівності та згуртованості, економічного розвитку і конкурентоспроможності України» [1, с. 5]. Це може забезпечити «згуртована спільнота творчих людей, відповідальних громадян, активних і підприємливих»[1, с. 5]. Саме таких повинна готувати середня школа України, що є центральною ланкою вітчизняної системи освіти. У Концепції «Нової української школи» зазначено, що для того щоб українська школа була успішна необхідно щоб у ній працювали «успішні умотивовані» вчителі [1, с. 16]. Тому суттєвих змін потребує саме професійна підготовка майбутніх учителів, в тому числі й вчителів математики, які мають володіти методологією і методикою інноваційних підходів управління освітнім процесом.

Дослідженню методологічних засад та можливостей підвищення ефективності навчання математики на основі реалізації сучасних методологічних підходів присвячено ряд наукових робіт як вітчизняних та зарубіжних науковців (Д.В. Васільєва, Ю.А. Войтовик, С.А. Раков, С.П. Семенець, З.П. Слєпкань та ін.). Але аналіз науково-методичної літератури довів, що необхідно систематизувати та узагальнити основні положення сучасних методологічних підходів відповідно до нових тенденцій реформування середньої освіти.

Отже метою даного дослідження є теоретичний аналіз ключових положень Концепції «Нової української школи» для визначення переліку основних сучасних методологічних підходів у навчанні математики.

У Концепції «Нової української школи» (2016 р.) згідно «Рекомендацій Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей освіти впродовж життя» (2006 р.) визначено десять ключових компетентностей, «що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [1, с.10]. Для всіх десяти ключових компетентностей, що перелічені у Концепції «Нової української школи», спільними такі вміння: читати і розуміти прочитане; висловлювати думку (усно і письмово); виявляти ініціативу; творити; вирішувати проблеми; оцінювати ризики та приймати рішення; конструктивно керувати емоціями; застосовувати емоційний інтелект; та здатність співпрацювати в команді, критично мислити, логічно обґрунтовувати позицію. Згідно цього визначено, що ключові компетентності та наскрізні вміння створять основу для успішної самореалізації учня у власному майбутньому [1, с. 12].

Аналіз Концепції «Нової Української школи» (2016 р.) дозволив визначити, що в сучасних умовах модернізації системи освіти одним із шляхів реалізації наміченої реформи є якісна фахова підготовка майбутніх учителів загальноосвітніх навчальних закладів. Вчитель майбутнього має виступати не у ролі джерела знань, а як тренер, коуч, який допомагає розкрити потенціал особистості учня з метою підвищення його ефективності. Одним із шляхів здійснення вище зазначеного є формування у майбутніх учителів, зокрема і вчителів математики, ряд загальних та фахових компетентностей, що визначенні у освітньо-кваліфікаційній характеристиці відповідного освітнього рівня (бакалавр, магістр).

У Концепції «Нової української школи» одним із шляхів здійснення змін процесу та змісту фахової підготовки майбутніх учителів, у тому числі вчителів математики, є навчання їх методології та методики сучасних підходів управління світним процесом. Пропонується розуміти поняття «освітнього процесу» як сукупність взаємопов'язаних процесів навчання, виховання та розвитку особистості учня [1, с. 16].

На основі теоретичного аналізу ключових засад Концепції визначено, що основними в управлінні освітнім процесом виступають наступні сучасні методологічні підходи:

1. Компетентнісний підхід — спрямованість освітнього процесу на здобуття учнями ключових компетентностей, які «кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя» [Концепція]. У Концепції визначено десять взаємопов'язаних ключових компетентностей, що однаково важливі й здобуваються у процесі вивчення різних навчальних предметів, у тому числі під час навчання математики.

2. Особистісно-орієнтований підхід — спрямованість освітнього процесу на реалізацію принципу дитиноцентризму, враховуючи права дитини, її здібності, потреби та інтереси на основі «педагогіки партнерства» [1, с. 17].

3. Процес виховання має реалізовуватися на засадах ціннісного (аксіологічного) підходу і «орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, і зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність)» [1, с. 19].

4. Математичну компетентність визначають як: культуру логічного і алгоритмічного мислення; уміння застосовувати математичні (числові та геометричні) методи для вирішення прикладних завдань у різних сферах діяльності; здатність до розуміння і використання простих математичних моделей; уміння будувати такі моделі для вирішення проблем [1, с. 11]. Тому можна припустити, що постає необхідність застосування на різних етапах уроків математики діяльнісного, розвивального та задачного підходів.

5. Переорієнтація системи освіти передбачає підготовку якісно нового вчителя, який не вчить, а допомагає вчитися, створювати індивідуальну траєкторію руху до досягнення найвищих щаблів особистісного розвитку учня. В освіті саме акмеологічний підхід виступає як новий науково-методологічний напрям, який стосується розробки моделей та проектів становлення людини до рівня її найвищих досягнень, удосконалення її як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності, індивідуальності [2].

Отже на нашу думку поглиблення знань майбутніх учителів математики щодо сучасних методологічних підходів навчання математики, формування здатності в них застосовувати методологію та методику компетентнісного, особистісно-орієнтованого, діяльнісного, ціннісного, акмеологічного та інших сучасних підходів сприятиме якісній підготовці фаховокомпетентного вчителя математики нової української школи.

Література

1. Концепція «Нової української школи». — [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://mon.gov.ua/Новини%202016/12/05/konczepczya.pdf>
2. Панова С.О. Фахова компетентність майбутніх учителів математики: акмеологічний підхід : [монографія] / Світлана Олегівна Панова // — Бердянськ : Видавець Ткачук О.В., 2016. — 292с.

В.С. СИДОРЧУК,

студентка факультету психології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ КУРАТОРА В СТУДЕНТСЬКІЙ АКАДЕМІЧНІЙ ГРУПІ

На сучасному етапі розвитку суспільства основна увага акцентується не тільки на підвищенні професійних якостей студентської молоді, але й на їх особистісному зростанні, збагаченні життєвого досвіду духовними цінностями, формуванні

світоглядних орієнтирів та найкращих людських якостей: совісті, порядності, інтелігентності, працелюбності. Суттєве місце у вирішенні цих завдань належить доцільно та вміло організованій позааудиторній виховній роботі у вищих навчальних закладах. Саме вона сприяє формуванню особистості майбутнього фахівця.

У даній роботі ми розглянемо наукове обґрунтування, теоретичну розробку науково-педагогічних рекомендацій організаційно-виховної роботи куратора академічної групи у вищому навчальному закладі.

У дослідженні використано комплекс наукових методів дослідження:

- теоретичні: аналіз і синтез літературних джерел з визначення сутності і змісту понять виховання, виховний процес, виховна діяльність; аналіз, систематизація та узагальнення досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів з проблем організації виховної роботи у вищій школі, роботи куратора академічної групи;
- емпіричні: метод педагогічного спостереження, бесіди, інтерв'ю, анкетного опитування для виявлення очікувань студентів, стану та рівня ефективної роботи куратора.

Виховання у вищій школі — це, перш за все, сталий, цілеспрямований процес створення інтерактивного соціокультурного середовища для саморозвитку та самовиховання особистості, яка усвідомлює обрану професію невід'ємною складовою універсального цивілізаційно-культурного простору. Саме це детермінує мету виховної роботи у вищій школі, яка полягає у формуванні національної інтелігенції, оновленні і збагаченні духовного та інтелектуального генофонду нації, що передбачає гармонійно розвинену, цілісну особистість, фундаментальними характеристиками якої є духовність, культурна самоідентифікація, соціальна і професійна компетентність [1, с. 15].

Значна роль у ефективній організаційно-виховній роботі у вищому навчальному закладі належить, безумовно, куратору. Саме від організаторських та особистісно-професійних якостей куратора залежить вектор професійного та особистісного становлення майбутніх спеціалістів і, особливо, фахівців педагогічного спрямування [2, с. 271].

Традиційно основними завданнями кураторів вважаються згуртування колективу студентської групи, допомога студентам адаптуватися до умов навчання у вищій школі, умов майбутньої професійної діяльності, залучення студентів до громадського життя вищого навчального закладу.

Завдання виховання у вищому навчальному закладі реалізуються у процесі навчання і в цілеспрямованому впливі на студентів у позанавчальний час, тобто в процесі виховання [3, с. 112].

Процес виховання — це система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.

Специфіка цього процесу полягає насамперед у тому, що він безперервний, тривалий у часі, оскільки людина виховується впродовж усього життя. Будучи спрямованим на формування всебічно розвиненої особистості, він передбачає використання різноманітних форм, методів, прийомів і засобів виховання [4, с. 156].

Нами було проведено психологічне дослідження серед студентів та кураторів Київського національного університету ім. Тараса Шевченка з метою визначення

діяльності куратора у студентській групі. В нашому дослідженні ми висловлювали гіпотезу стосовно того, що процес виховної роботи куратора академічної групи можна оптимізувати, якщо виявити детермінанти його продуктивності, очікування студентів, можливості провідних видів діяльності і на цій основі розробити методичні рекомендації по її систематизації.

Отримані результати свідчать про те, що робота кураторів поки що потребує досконалості. Робота багатьох кураторів зводиться до проведення виховних заходів. Виховна діяльність досить часто не спрямована на виконання всіх завдань. Усі ці недоліки знижують рівень розвитку студентських колективів, зумовлюють неповне використання виховного потенціалу академічної групи, її активу і, зрештою, самих кураторів.

Дослідження довело, що організаційно-виховна робота куратора академічної групи є невід'ємним ланцюгом в організації системи певних відношень у вищому навчальному закладі щодо створення умов для розвитку та індивідуального самовираження, розкриття потенційних можливостей кожного студента.

Нами були розроблені рекомендації для кураторів академічних груп. До них належать заходи, які спеціально спрямовані на підготовку кураторів академічних груп. Вони стимулюють кураторів у підвищенні їх професіоналізму та рівня педагогічної майстерності у справах загального підходу до організаційно-виховної діяльності у вищому навчальному закладі.

У процесі виховання куратор вирішує завдання по здійсненні зв'язку теорії і практики, вміння планувати виховні заходи в групі для всіх і для кожного індивідуально, навчання роботи в бібліотеці, поєднання теоретичної частини навчання з практичною. Велике значення для студента має відвідування музеїв, театрів, вивчення історії краю. Важливим є спільна робота куратора і студентів по зміцненню відносин у колективі між куратором і студентами, розуміння один одного, що дає належні результати по вихованню.

Куратори повинні відповідально ставитися до виконання обов'язків, які покладені на них «Положенням про куратора студентської академічної групи вищого навчального закладу». В особі куратора студенти мають бачити, крім керівника групи, радника і свого захисника.

Таким чином, ми теоретично розробили й науково обґрунтували технологію організаційно-виховної роботи куратора у вищому навчальному закладі з метою цілеспрямованого формування його готовності до реалізації завдань виховання, визначили механізм впливу куратора на формування особистості майбутнього спеціаліста, підвищили ефективності організаційно-виховної діяльності у вищому навчальному закладі. Розширили спектр соціальної ролі куратора.

Теоретично обґрунтували систему організації виховної роботи куратора і на цій основі розробили практичні рекомендації по ефективній роботі куратора в академічній групі.

Література

1. Буяльська, Т. Б., Прищак М. Д., Мацко Л. А. Робота кураторів академічних груп у вищому навчальному закладі: методичний посібник. — Вінниця : ВНТУ, 2010. — 154 с.

2. Васильєва М. О. Роль та значення куратора в організації виховної роботи у вищій школі / М. О. Васильєва // Проблеми інж.-пед. освіти. — 2014. — № 42/43. — С. 270—274.
3. Підготовка викладачів вищої школи // Педагогіка та психологія: Збірник наук. праць. — Вип. 21-Х. — 2002. — 164с.
4. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. — К. : Академвидав, 2010. — 454 с.

Н.В. ТАРАПАКА,

завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти

КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
імені Василя Сухомлинського, кандидат педагогічних наук, доцент

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ

Анотація. В статті розкривається роль та значення соціального середовища у розвитку творчих здібностей дошкільників.

Ключові слова: соціальне середовище, розвиток, творчість, дошкільники.

Проблема обдарованості — одна з найактуальніших у сучасній педагогічній практиці. Педагоги намагаються всіляко розвивати здібності дошкільника, роблять спроби прискорити цей процес, пишаються досягненнями в цій сфері, виділяють групи обдарованих дітей, організовують з ними поглиблену роботу. Важливо, щоб дорослі, які виховують і навчають дошкільника, базувалися на науковому підході до розвитку його здібностей дошкільника, брали до уваги висновки та узагальнення психологів і педагогів, усвідомлювали специфіку понять здібності, обдарованість, талант, ураховували вікові та індивідуальні особливості дитини.

Звернемося до сутності понять «обдаровані діти». Соціально-педагогічний словник визначає зазначені поняття:

«обдарованість» — індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини завдяки яким вона може досягнути значних успіхів у певній галузі діяльності. Обдарованість розвивається в процесі набуття індивідом духовних та інших надбань людства, творчої діяльності індивіда;

«обдаровані діти» — діти, у яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності. Відчутною ознакою обдарованості дитини є випереджаючий розвиток її інтелекту щодо її віку. Для обдарованої дитини характерні висока активність розуму, підвищена схильність до розумової діяльності, інтерес до певного виду діяльності, елементи оригінальності в ній, почуття до творчості [4].

Фахівці розглядають дитячу обдарованість ще в одному аспекті - наскільки вона зараз проявлена дитиною. Проявлену, очевидну обдарованість, тобто відмічену психологами, педагогами, батьками, називають "актуальною". І навпроти, обдарованість, яка не відразу помітна, не очевидна для тих, хто оточує дитину, називають "потенційною".

Актуальна обдарованість — це психологічна характеристика дитини з такими наявними показниками психічного розвитку, які проявляються на більш високому рівні виконання діяльності в конкретній області в порівнянні з віковою і соціальною нормою, а потенційна обдарованість — це психологічна характеристика дитини, яка має лише психологічні можливості (потенціал) для високих досягнень в тому чи іншому виді діяльності, але не може реалізувати свої можливості в даний момент [5].

Отже, кожна дитина по-своєму унікальна. У кожної дитини є свої дарування, здібності і таланти. Але, природно, інтелектуальні здібності у всіх дітей різні. І від нас з вами — батьків і фахівців - залежить, наскільки ми здатні розгледіти ці здібності і допомогти їм виявитися.

Зупинимось на проблемі обдарованості дитини дошкільного віку. Педагоги намагаються всіляко розвивати здібності дошкільника, роблять спроби прискорити цей процес, пишаються досягненнями в цій сфері, виділяють групи обдарованих дітей, організовують з ними поглиблену роботу. Важливо, щоб дорослі, які виховують і навчають дошкільника, базувалися на науковому підході до розвитку його здібностей, брали до уваги висновки та узагальнення психологів і педагогів, усвідомлювали специфіку понять *здібності*, *обдарованість*, *талант*, ураховували вікові та індивідуальні особливості дитини. Узагальнення сучасної психолого-педагогічної науки, якими варто керуватися, зводяться до кількох основних постулатів:

- *кожна психічно нормальна дитина в чомусь здібна* (можливо, не в математиці, мовленні чи художній діяльності; це може стосуватися її організаційних умінь, чутливості та чуйності, практичної вправності тощо);
- значний обсяг знань, умінь та навичок не є безпосереднім показником здібності дитини; таким показником є здатність дошкільника *легко, швидко, без труднощів набувати* їх, уміло застосовувати в різних життєвих ситуаціях, досягати з їх допомогою успіху;
- специфікою розвитку на етапі дошкільного дитинства є їх взаємодоповнення і взаємопідсилення, комплексно організоване розвивальне середовище зумовлює виявлення всіх потенційно можливих здібностей дитини: внутрішньоособистісних (чуттєвих), міжособистісних (соціальних), просторових (візуальних), тілесно-кінестетичних (рухових), мовленнєвих, логіко-математичних, музичних;
- чим *різноманітніше* середовище, в якому перебуває дитина, тим яскравіше виявляються її здібності, активніша поведінка;
- не всі обдаровані дошкільники дивують своїми здібностями згодом, коли *підростуть*: процес розвитку здібностей нелінійний, стрибкоподібний, складно прогнозований, залежить від цілого ряду чинників. Учені стверджують: обдарованість виявляється лише в процесі діяльності. Бажано, щоб у діяльності дошкільників поєднувалися різні види творчості: художня, мовленнєва, соціальна [1].

Протягом дошкільного віку інтенсивно розвиваються розумові та сенсомоторні, мовленнєві, комунікативні, соціальні, емоційно-почуттєві, вольові здібності. Це не виключає ймовірності обдарованості у спеціальній — мовленнєвій, математичній та інших сферах. Проте у цей віковий період такі діти є більше винятком,

ніж правилом. Переважна більшість дошкільнят характеризуються успішністю в кількох або в більшості сфер життєдіяльності одночасно, показують більш-менш сталі показники своєї успішності.

Розумово здібна дитина характеризується такими основними особливостями:

- підвищеною пізнавальною активністю;
- здатністю займатися кількома справами водночас;
- умінням одночасно стежити за двома й більше подіями;
- високою дослідницькою активністю, креативністю;
- прагненням уникати обмежень своєї діяльності іншими;
- швидкою "переробкою" інформації, високою активністю мозку;
- здатністю не помічати жаги, голоду, втоми під час занурення у діяльність;
- умінням простежувати причинно-наслідкові зв'язки, робити узагальнені висновки, висувати гіпотези, будувати альтернативні моделі;
- абстрактним мисленням, здатністю класифікувати, категоризувати інформацію й досвід;
- широким використанням знань;
- схильністю до колекціонування, систематизації, впорядкування, реорганізації;
- хорошою пам'яттю;
- раннім мовленням, значним словниковим запасом, вживанням складних синтаксичних конструкцій, словотворчістю; інтересом до словників, довідників, енциклопедій;
- сформованими інтересами;
- широким простором "Я";
- схильністю до виконання складних завдань, які не гарантують успіху й потребують певного ризику;
- природною, невимушеною поведінкою в ситуації невизначеності, дефіциту інформації;
- наполегливістю в досягненні результатів у сфері своїх інтересів;
- почуттям гумору [3].

Характерні прояви розумово здібної дитини — неухайність до охайності, ретельності виконання завдання (особливо у хлопчиків); індивідуалістичні тенденції, звужене коло спілкування з однолітками; гірші, ніж в інших дітей, сон та апетит. Вона ставить дорослим безліч запитань, часто щось ламає, розбирає; кидає багато реплік; читання як обов'язковий вид діяльності її не захоплює.

Важливо створювати сприятливі умови для гармонійного поєднання інтелектуального розвитку обдарованої дитини з її фізичним, соціальним, емоційно-вольовим, морально-духовним, естетичним розвитком. Надавати їй можливість проявляти самостійність, реалізувати потребу в дослідництві, експериментуванні; по можливості, не переривати процесу її творчого пошуку. Гармонізувати її взаємини з однолітками, допомагати знаходити з ними точки дотику. Не фіксувати увагу дитини на її обдарованості, не звеличувати її за це, ставитися до її обдарованості як до природного явища. Підкреслювати важливість старанності, докладання особистих зусиль для досягнення успіху в діяльності. Звертати її увагу на власні

недоліки та недоробки, запобігати зазнайству, збалансовувати домагання та можливості.

Створити в дошкільному закладі *розвивальний життєвий простір* означає забезпечити сукупність умов, атмосферу, якнайсприятливішу для прогресивного розвитку свідомості та поведінки дошкільника. Розвивальними слід вважати умови, які підживлюють природні сили дитини, сприяють реалізації нею своїх потенційних можливостей, збагачують знанням основ *філософії життя* та практичними навичками, вдосконалюють їх, забезпечують усвідомленість, культурність, міцність; позитивно впливають на становлення особистісного досвіду, формують реалістичні образи світу та власного "Я", елементарну систему морально-духовних цінностей, корисні гармонійному розвитку, базуються на знанні вікових та індивідуальних можливостей вихованців.

Головна вимога до створення розвивального для обдарованості середовища — збалансованість в житті дошкільника *різних* сфер життєдіяльності, форм активності, видів діяльності. Надмірна увага до інтересів в одній з них звужує досвід в інших, обмежує можливості, призводить до втрати цілісної картини світу. В дошкільному віці недоцільно групувати дітей за рівнями їхнього розвитку та здібностями, оскільки ці процеси плинні, штучна селекція шкодить сприйняттю дитиною різноманіття життєвих форм, призводить до особистісної деформації — комплексів "геніальності" та "неповноцінності", які виникають легше, ніж зникають.

Отже, в даний час необхідна побудова нової системи освіти відповідної запитам сьогодення і переходу до нової постіндустріальної епохи. Тільки як найповніший розвиток окремих осіб — джерело перетворення умов їх життя, економічного і соціального розвитку суспільства.

Література

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України: наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. — К.: Світич, 2008. — 430 с.
2. Ильина Н. Н., Парамонова Л. Г. Тесты для детей. Готов ли ваш ребенок к школе. СПб. Дельта, 1998.
3. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. «Я дошкільник»; Київ, «Вища школа»; 1996 р.
4. Соціально-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. — К: «ЕксОб», 2004. — 304 с.
5. Рибалка В. В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості: термінологічний словник / Рибалка В. В. — Київ, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. — С. 192.

А.У. ЧЕРНИЧЕНЕЦЬ,

викладач Вищого комунального навчального закладу
«Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А.Ю. Кримського»

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Анотація. У статті розглянуто основні методи та форми роботи на заняттях з методики навчання природознавства з метою формування екологічних компетентностей у студентів спеціальності 5.01010201 «Початкова освіта», що мають стати основою для екологічної культури майбутнього вчителя.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна культура, екологічні компетентності студентів.

Постановка проблеми. Впливати на екологічну свідомість школярів з метою підвищення екологічної грамотності, може тільки вчитель, який стає носієм екологічної культури. Тому необхідна така організація професійної підготовки вчителів, які незалежно від спеціальності зможуть здійснювати роботу з учнями з підготовки їх до еколого-природоохоронної діяльності.

Охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності людини — невід’ємна складова розвитку суспільства. Тому, важливою умовою виживання сучасного світу є екологічна грамотність людей.

Екологічна криза вимагає інтенсивного екологічного виховання, екологічної освіти, підвищення екологічної культури населення загалом, і підростаючого покоління зокрема.

Актуальність екологічної освіти в сучасній вищій школі викликає необхідність її всебічної мотивації і дослідницької розробки, розуміння необхідності оновлення світогляду майбутнього спеціаліста. Екологічні проблеми є проблемами міждисциплінарного комплексного характеру. Любов до природи слід виховувати з раннього дитинства. Тому велике значення має підготовка працівників дошкільних навчальних закладів, вчителів початкових класів, всіх вчителів, які працюватимуть в середніх та старших класах загальноосвітньої школи.

Мета статті — визначення основних екологічних компетентностей студентів та шляхів їх формування при вивченні методики навчання природознавства у коледжі, з метою підвищення їх екологічної культури.

Оскільки вчитель початкових класів повинен сформувати природничі компетентності та основи екологічних знань учнів на уроках природознавства та в позаурочний час, він сам повинен володіти високим рівнем екологічної культури.

На заняттях з методики навчання природознавства акцентується увага на питаннях формування педагогічного мислення майбутнього вчителя, його творчого підходу до оцінювання і розв’язання практичних педагогічних завдань та індивідуального стилю педагогічної діяльності, питаннях етики, гуманізму, моралі, розширення загального інтелектуального кругозору студентів, поєднання національного

і загальнолюдського у світогляді. Всі ці питання неможливо розглядати без поєднання з формуванням екологічної культури майбутнього вчителя. На сучасному етапі розвитку суспільства і освіти, технологій — це є надзвичайно важливим.

Виклад основного матеріалу. Екологічна компетентність — це певна характеристика нової якості підготовленості, що дозволяє використовувати отримані знання та вміння в нестандартній ситуації на міждисциплінарному рівні, приймати ефективні рішення у відповідній галузі діяльності, на основі сформованих цінностей і мотивів. Співпрацювати, адаптуватися, виконувати відповідні дії усвідомлюючи наслідки, нести відповідальність за прийняті рішення.

Екологічна компетентність — категорія екологічної діяльності пов'язана з екологічною свідомістю, екологічним мисленням, екологічними цінностями, екологічною освіченістю. Екологічна компетентність включає в себе такі поняття: екологічне виховання, екологічна освіта, екологічна культура.

Екологічне виховання — безперервний педагогічний процес, що спрямовується на усвідомлення студентами морально-етичних норм і правил стосовно природи, переконань про необхідність шанобливого ставлення до всього живого та власної відповідальності за майбутнє довкілля.

Основними завданнями екологічного виховання є нагромадження в людини екологічних знань, виховання любові до природи, прагнення берегти і примножувати її багатства та формування вмінь і навичок природоохоронної діяльності [3].

Екологічна освіта — знання про природу та взаємозв'язки між її елементами, людину, її культуру, та взаємозв'язки з навколишнім середовищем, розвиток навичок прийняття екологічно-доцільних рішень.

Екологічна освіта — система навчання, спрямована на засвоєння основ екології для формування в кожній людині усвідомлення тісного взаємозв'язку усіх природних і соціальних процесів, необхідності захисту довкілля та його поліпшення. Екологічна освіта — це складова частина вдосконалення освітянських систем та педагогічних досліджень, оскільки вона спрямована на формування екологічної культури особистості [4, с. 118].

Екологічне виховання і освіта має сформувати екологічну культуру особистості, для якої характерні різнобічні, глибокі знання про навколишнє середовище (природне і соціальне); екологічний стиль мислення, що передбачає відповідальне ставлення до природи і свого здоров'я; наявність умінь і досвіду, вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому рівні); безпосередня участь у природоохоронній роботі, а також здатність передбачати можливі негативні наслідки природоперетворювальної діяльності людини [2].

Екологічна культура особистості — це результат виховних впливів соціального середовища, в тому числі й педагогічних, а також сім'ї та всіх освітніх закладів. Формування екологічної культури особистості повинно стати неодмінною частиною діяльності всіх ланок освіти.

Умовою формування екологічної культури майбутніх вчителів початкових класів є вміння поєднати навчальний матеріал екологічного змісту з різних навчальних дисциплін із практичною діяльністю.

Екологічні компетентності студентів охоплюють:

- знання про взаємозв'язки в природі та усвідомлення людини як її частини;
- розуміння необхідності збереження навколишнього середовища;
- формування умінь і навичок позитивного впливу на природу;
- розуміння естетичної цінності природи;
- негативне ставлення до тих, хто завдає шкоди довкіллю.
- сприймання краси природи без прагнення володіти нею;
- усвідомлення первинності природи;
- формування екологічної позиції та вміння відстоювати її;
- сповідування високоморальних, гуманних, духовних цінностей;
- повага до традицій, звичаїв рідного народу;
- прагнення до краси, гармонії, досконалості через спілкування з природою та до фізичної досконалості, здорового способу життя.

Тому на заняттях з методики навчання природознавства використовуються різні методи роботи, що забезпечують реалізацію вищезначених компетентностей, а саме:

- розповіді на екологічні теми;
- наведення яскравих прикладів екологічних проблем;
- проектування проблеми на особистість студента;
- постановка проблемних запитань;
- використання поезії;
- фестивалі короткометражних фільмів та презентацій про природу;
- обмін інформацією «А чи знаєте ви, що...?»
- «хвилини милування природою»;
- обмін інформацією про природоохоронну діяльність своєї місцевості.

У ході вивчення курсу «Методика навчання природознавства» за спеціальністю 5.01010201 «Початкова освіта» для ефективності роботи з формування екологічних компетентностей студентів забезпечується комплексний підхід до використання різних категорій заходів:

- інформаційні (лекція, повідомлення, реферати);
- ігрові (казка, рольова гра);
- змагальні (вікторина, турнір);
- дослідницькі (практичні роботи, спостереження);
- комплексні (семінар, конференція, диспути) під час яких оформляються виставки фотографій, бюлетенів, стінгазет та ін..

Висновки. На заняттях методики навчання природознавства необхідно створити комфортні умови для природовідповідного, особистісного розвитку студентів, задоволення їх потреб у пізнанні свого довкілля та задоволення природних потягів до дослідництва. Студенти повинні усвідомити цілісність природи Землі, єдність її процесів, зв'язок людини з природою. Вони мають знати, що їхня фахова діяльність, поведінка щодо природи повинні узгоджуватися з її законами. Лише за таких умов у майбутніх фахівців сформується почуття відповідальності за долю природного оточення.

Для досягнення успіху необхідно дотримуватися таких вимог:

- комплексний підхід до вивчення природи, з використанням міжпредметних зв'язків;
- врахування вікових, індивідуально-психологічних особливостей студентів;
- організація безпосередньої діяльності студентів по охороні та поліпшенні природного середовища своєї місцевості під час навчальної та суспільно корисної праці;
- вибір оптимальних форм, методів і прийомів екологічного виховання;
- виховання власним прикладом бережливого, дбайливого ставлення до навколишнього середовища;
- участь у інформуванні та пропагуванні природоохоронної роботи;
- єдність дій усього педагогічного колективу коледжу в екологічному вихованні студентів.

Формування екологічних компетентностей передбачає розкриття сутності світу природи — середовища існування людини, яка повинна бути зацікавлена у збереженні його цілісності, чистоти, гармонії. Індивід має вміти осмислювати екологічні явища і розумно взаємодіяти з природою. Естетичний підхід до природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності.

Нові соціально-економічні умови ставлять об'єктивні вимоги до рівня підготовки вчителів. Почуття дитини значно випереджають появу знань, які потім сприяють їх зміцненню, зародженню нових. Завдання вчителя — навчити дитину бачити красиве у природі не тільки у виразному, а й в іншому, непомітному або незаслужено засуджуваному.

Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства і природи, повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Література

1. Біда О.А. Довкілля: Хрестоматія 10 кл./А.Біда — К.: Ірпінь, 1999. — С. 353—356.
2. Богачова М. Екологічне виховання школярів — актуальна проблема сьогодення /М.Богачова //Сучасна школа України. — 2009. — № 11. — С. 7—8.
3. Концепція екологічної освіти України /Інформаційний збірник МОН України. — квітень. — 2002. — № 7.
4. Мусієнко М.М. Екологія. Тлумачний словник /М.М.Мусієнко, В.В.Серебряков, О.В.Брайон. — К.: Либідь, 2004. — С. 112—128.
5. Потін А.Ф. Медвідь В.Г. Екологія: основи теорії і практики: Навчальний посібник. — Львів: Новий світ — 2000 Магнолія Плюс, 2003. — 296 с.
6. Сухомлинський В.О. Твори в 5-ти томах /В.О.Сухомлинський. — К.: Радянська школа. — 1977.

Г.В. ШТОРФУНОВА,

викладач спеціалізацій Гірничо-електромеханічного коледжу
Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет»

ТЕХНОЛОГІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Соціально-економічні зміни в суспільстві, зростання конкуренції на ринку праці ставлять високі вимоги до випускників вищих навчальних закладів.

У сучасних умовах науково-педагогічні кадри шукають такі моделі навчально-виховного процесу у вищій школі, що затвердили б якісно нові взаємовідносини між його учасниками. Ці моделі мають бути спрямовані на гуманізацію та активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів на оволодіння необхідним комплексом знань, умінь і навичок, методологічну переорієнтацію процесу навчання з інформативної форми на розвиток особистості людини, індивідуально-диференційований, особистісно-орієнтований підхід до навчання.

Однією з найважливіших місій системи освіти є створення інтелектуальної основи для самореалізації особистості. Зростає потреба у інноваційному типі освіти, що передбачає розвиток здібностей людини.

Імідж навчального закладу значно залежить від інноваційного потенціалу навчального процесу, тобто від значущих новоутворень, які виникають на основі різноманітних ініціатив, що стають перспективними для еволюції освіти.

Одним із шляхів підвищення якості освіти є визначення загальної послідовності кроків реалізації моделі експериментального дослідження, переорієнтація нових навчальних програм на викладання в дусі відповідності науковому мисленню, із загальною установкою на навчання, в якому "наука є дослідженням". Вихід України з фінансово-економічної кризи стане логічним завершенням сьогоденного навчання студентів.

Метою роботи є дослідження впливу впровадження технологій дослідницького навчання на підвищення рівня сформованості у молодших спеціалістів-технологів та техніків - механіків професійно значущих якостей.

Сутність технології дослідницького (евристичного) навчання полягає в тому, щоб побудувати навчальне пізнання як систему завдань і розробити алгоритм дії студента. Технологія має на меті:

- по-перше, допомогти студенту усвідомити проблемність пропонованих завдань (зробити проблемність наочною),
- по-друге, навчити його бачити й аналізувати проблемні ситуації, виділяти проблеми і завдання.

Евристичні знання відрізняються від традиційних тим, що передбачають створення студентами власних освітніх продуктів. До них можна віднести:

1. Створення методичного забезпечення з предметів (тестів, текстів, досліджень тощо);
2. Науково-дослідницькі роботи з практичним застосуванням в навчальному процесі або на виробництві.

Такий процес є переходом до порівняльного засвоєння знань, оскільки студенти засвоюють "справжні" способи діяльності, які будуть відігравати не стільки навчально-тренувальну, скільки реальну дієву роль в їх подальшому житті.

Прикладом створення освітніх продуктів студентами Гірничо-електромеханічного коледжу можуть бути розроблені комп'ютерні програми з предмету «Технологія машинобудування». Їх можна віднести до науково-дослідницьких робіт з практичним застосуванням в навчальному процесі.

Зміст евристичної освіти поділяється на дві частини:

- інваріантну, задану зовні, яку слід засвоїти студентам,
- варіативну, яку кожний студент створює в процесі навчання.

Зміст освіти як дослідження змінює критерії оцінки всієї навчальної діяльності.

•У традиційній системі освітній продукт студента оцінюється за тим, наскільки він наблизився до стандарту знань, тобто, чим точніше студент відтворює заданий зміст, тим вища оцінка його роботи.

•В дослідницькому навчанні освітній продукт оцінюється за тим, наскільки він відрізняється від заданого, чим більше наукової і культурної новизни, тим вищою є оцінка праці студента.

Наступним за значенням засобом забезпечення необхідного змісту навчання є підручник евристичного типу. Новий підхід до конструювання підручника передбачає принципові зміни його структури, змісту і форми: поряд з традиційним до нього входить матеріал, створений студентами.

Технічна проблема перебудови евристичного підручника вирішується за допомогою електронних носіїв інформації типу CD—ROM, DVD, Web-сайту в локальній чи глобальній мережі Internet. Студенти можуть самостійно поповнювати такий електронний підручник своїми роботами.

Прикладом може бути евристичний посібник з курсу "Основи САПР", в якому вміщені завдання, які передбачають конструювання студентами власних знань. Кількість інформації в евристичному посібнику зменшено порівняно з традиційними, водночас діяльнісно - орієнтований об'єм збільшений у багато разів.

Основною технологічною одиницею евристичного навчання є навчальна ситуація, організована викладачем, чи та, що виникла спонтанно.

Відправним моментом (методика Дж. Зухмана) є парадоксальна ситуація, яка породжує пізнавальний конфлікт. Наприклад, викладач демонструє дослід (чи фрагмент кіно, який його замінює). Після демонстрації студенти можуть ставити викладачу запитання. Але згідно правил "забороняється" ставити викладачу запитання, які вимагають роз'яснення, а тільки такі на які можна відповісти "так" чи "ні". Таким чином, кожне запитання містить в собі певну гіпотезу.

Викладач не коментує гіпотези студентів, утримується від схвалення чи не схвалення змісту висловлених ідей, але вітає кожну ідею як відправний момент для подальшого дослідження.

Заохочувальне, підтримуюче ставлення до пізнавальної активності студентів поєднується із нейтральним ставленням до "результатів" пошукового мислення —

важливим є сам процес пізнавального пошуку. Таким чином, студенти залучаються до початкової стадії дослідження — збору необхідної інформації.

Творчість студентів є не повністю свідомою. І ця обставина не завжди враховується у реальній практиці навчання. Оцінка ідей зупиняє творчий пошук, миттєво блокує його. Будь-яке судження, що демонструє ставлення викладача до студента (наприклад, похвала, схвалення, сумнів чи пряме неприймання) може бути оціночним.

Модель "навчання дослідженню" спрямована на засвоєння досвіду систематичного дослідження. Після висунення й перевірки гіпотез, викладач проводить ретроспективний аналіз спільного дослідження.

Загальна послідовність кроків реалізації моделі експериментального дослідження є такою:

1. Ознайомлення студентів із предметною галуззю, змістом дослідження, методами пізнання.

2. Формулювання проблем, зіткнення студентів із труднощами у проведенні дослідження. Труднощі можуть стосуватися пошуку даних, їх інтерпретації, планування і проведення експерименту, побудови висновків тощо.

3. Викладач спонукає студентів до пошуку можливих рішень — щоб, вони яскраво відчували труднощі проведення дослідження.

4. Викладач пропонує студентам намітити способи подолання цих труднощів, переглянути свої підходи до дослідження, - планування експерименту, пошук даних, їх організацію, побудову висновків тощо.

5. Студенти реалізують свій власний спосіб побудови дослідницьких процедур.

На різних ступенях освіти існують різні моделі навчання як дослідження. Серед них дослідницькі моделі Гоулсона, Зухмана, Бейєра, Джойса, Нельсона, Массіалса, Мікаеліса, Фестона, Хувера, Голдмарка, Дж. Шваба. У цих моделей багато спільного і в принципі нічого з того, що нам не відомо.

Інше питання в нашому бажанні змінити стиль викладання і витратити власний час на роботу за індивідуальними планами студентів і відходу від стандартного ведення уроків.

Однією з технологій заснованому на навчальному дослідженні студентів є творчі тижні, які проводять в формі ділових ігор.

Ділові ігри як засіб навчання і розвитку розглядалися ще в працях Аристотеля, Руссо, К.Д. Ушинського та ін. Підкреслюється сильний емоційний вплив гри, збуджуючий людину до діяльності, що підвищує пізнавальний інтерес і пізнавальну активність, що знижує стан неспокою, напруги, характерних для традиційних форм навчання.

Ділова гра виступає як технологія навчання, заснована на навчальному дослідженні студентів, як інтенсивний метод педагогічного впливу в процесі формування професійно значущих якостей. Окрім зв'язків "викладач-студент", ділова гра забезпечує не менш важливі в навчальному процесі зв'язки внутрішньо колективного характеру між студентами - учасниками гри.

У процесі ділових ігор студенти діють по аналогії з реальною обстановкою, тобто використовують свій досвід, застосовують ті засоби, які вони здобули у ході теоретичного і практичного навчання, навчальної та технологічної практик тощо. Причому студенти самостійно дуже часто встановлюють, що їхні дії, які раніше вважалися ними правильними і достатньо надійними, на практиці виявляються неефективними або помилковими. Ділові ігри дають можливість викладачеві змінювати характер поглядів студентів, не руйнуючи раніше набутих уявлень, знань, навичок.

Враховуючи зазначене, для формування професійно значущих якостей у майбутніх молодших спеціалістів — технологів та механіків в навчальний процес була впроваджена ділова гра, яка включала необхідність застосування знань майже з усіх предметів професійно-орієнтованого циклу і економіки.

Ділові ігри створюють великі можливості для розвитку організаторських і комунікативних здібностей, самостійності при подачі команд і передачі їх до виконання від однієї посадової особи до іншої. Впровадження ділових ігор в навчальний процес під час формуючого експерименту сприяє підвищенню рівня сформованості професійно значущих якостей майбутніх молодших спеціалістів - технологів не менше як на 10-15 відсотків проти студентів контрольних груп. Аналіз результатів формуючого експерименту переконливо доводить ефективність впливу ігрових занять на формування у студентів професійної майстерності, інтересу до професії, усвідомлення її важливості у галузі обслуговування, професійних намірів і самостійності. Це підтверджується даними про те, що кількість студентів експериментальних груп, які до експерименту мали намір продовжити навчання у вищих навчальних закладах III—IV рівнів акредитації за обраною спеціальністю складала 32%, а після експерименту — 44,5%. Збільшилась кількість студентів експериментальних груп, які після експерименту виявили бажання працювати за обраним фахом - 82% до експерименту і 91% після експерименту.

Переваги і перспективи дослідницького (евристичного) навчання.

Одним з критеріїв ефективності експериментальної методики є якість і кількість навчального продукту, що створюються студентами та викладачами.

У студентів — це індивідуальні і колективні творчі роботи різних рівнів і типів, індивідуальні освітні програми, рефлексивні тексти та тексти для самоконтролю.

У викладачів — авторські курси, програми, методичні тексти і розробки, якісні характеристики досягнень студентів, освоєні технології навчання.

На користь ефективності дослідницького (евристичного) навчання говорить те, що:

1. Затрати часу на навчання не збільшуються у порівнянні з традиційними. За час, відведений навчальним планом, студенти без погіршення рівня засвоєння обов'язкових знань, продукують творчу продукцію, обсяг якої значно більший, ніж за традиційного навчання.

2. Евристичну систему можна застосовувати як в окремих навчальних дисциплінах, так і при комплексному навчанні.

3. Даний тип навчання необхідний перш за все обдарованим студентам з чітким проявом самотності. Конструювання освіти з опорою на їх особистісні особливості дає змогу оптимально вирішити завдання їх самореалізації.

4. Практикуються організовані самими студентами форми навчання: групові, парні заняття, самоосвіта, взаємне навчання; репетиторство; дистанційно форма освіти, яка реалізується на основі комп'ютерних телекомунікацій.

Передбачається створення технології дистанційного евристичного навчання. Студент здійснює пошук основних понять, запитань і проблем з даної теми в мережі Internet, у віртуальних бібліотеках та інших джерелах інформації. Він не вивчає інформацію з даної теми, а знаходить і будує її структуру, фіксуючи виникаючі запитання і проблеми. У створеному масиві він виділяє фундаментальні освітні об'єкти, формулює проблеми; одержаний продукт за допомогою заданого алгоритму конструюється у вигляді гіпертексту. Свої роботи студенти виставляють на освітній Web-сервер, потім обговорюють і рецензують їх в організованій педагогом телекомунікації. Викладач забезпечує дозований доступ студентів до інформації, можливість дистанційної взаємодії із спеціалістами даної галузі. Він організовує дистанційну телеконференцію, евристичну олімпіаду, мозкову атаку тощо. Одержані результати публікуються на Web-сайті для загального доступу.

Література

1. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. — М.: Высш. шк., 1991. — 204 с.
2. Мармаза О.І. Ділова гра у навчальному процесі вищої школи // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. Зб. наук праць / Редкол. Т.І. Сущенко (відп. ред.) та ін. — Київ — Запоріжжя. — 2003. — вип. 27. — С. 296—300.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Р.В. МАГЕРА,

студент факультету мистецтв

Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка

ДЕКОРАТИВНИЙ ЖИВОПИС ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

Анотація. У статті висвітлено сутність та зміст поняття «декоративний живопис» як вид образотворчого мистецтва. Систематизовано і проаналізовано особливості виконання декоративного живопису.

Ключові слова: декоративний живопис, фреска, мозаїка, декоративний розпис, панно, вітраж, стилізація у живописі, форма, особливості виконання.

Постановка проблеми. Впродовж багатьох століть декоративний живопис не втрачає свою актуальність. За допомогою живопису в інтер'єрі посилюється і підкреслюється виразність певного стилю. Художні полотна додають приміщенню гармонію, красу, неповторність та індивідуальність. Уміло розміщені і зі смаком підібрані живописні роботи допоможуть оздобити приміщення, вони зроблять його затишним, додадуть оригінальність будь-якому стилю. Вибір даної теми дослідження зумовлений актуальністю декоративного живопису для оформлення сучасного інтер'єру. Теоретична значимість полягає в збагаченні і поповненні знань, які в подальшому будуть використані в майбутній дизайнерській і художній діяльності. Практична значимість полягає в тому, щоб застосувати знання при виконанні низки робіт з декоративного живопису. Саме тому, у даній статті систематизовано декоративний живопис як вид образотворчого мистецтва, а також проаналізуємо особливості виконання декоративного живопису.

Стан дослідження. 20 століття подарувало ціле гроно талановитих майстрів народного живопису, які у своїй творчості розвивають барвисті й фантастичні образи, породжені уявою та реалізовані за законами стилістики народного малярства 18—19 століть і українського декоративного розпису. Це Ганна Собачко-Шостак, Параска Власенко, Наталя Вовк, Параска Хома, Марія Приймаченко, Никифор Дровняк, Катерина Білокур [4].

Виклад основного матеріалу. Декоративний живопис дозволяє завдяки кольору та майстерності автора відобразити світ людських почуттів, характерів, стосунків, відтворити минуле та сучасне. Важливу роль у створенні ефекту декоративності творів відіграють декор, (у т.ч. орнамент або його деталі), виразність природної фактури матеріалів і властивих їм особливостей пластичної форми, композиції, організація лінійних ритмів, пластичних обсягів і колірних плям, інтенсив-

ність звучання кольору, виразність і фактура барвистого мазка. Декоративний живопис має великі можливості для передання реального навколишнього життя і внутрішнього світу людини. Елементи декоративного живопису використовуються при нанесенні фрески, мозаїки, декоративного розпису, декоративного панно, вітражів [1].

Фреска - це стародавня техніка монументального живопису, особливістю якої є, нанесення малюнка водорозчинними фарбами по сирій основі. Основа для фрески - левкас або штукатурка - суміш гашеного вапна з піском. Фарби для фрески - натуральні пігменти, розведені звичайною водою. Після висихання основи, фарби нанесення по сирій штукатурці стають з нею єдиним цілим, на поверхні висохлої вапна утворюється кальцієва прозора плівка, що захищає живопис на століття.

Мозаїка - монументальне і декоративно-прикладне мистецтво створення творів, створення яких відбувається при наборі, компоновки і закріпленні на поверхні стін різнокольорових керамічних плиток, смальти та інших матеріалів[5]. Популярність мозаїки у всі часи, обумовлена її довговічністю і особливими властивостями, такими як жаростійкість, ударостійкість і водонепроникність. Багаторічне збереження мозаїки забезпечують матеріали, з яких вона створюється: камені, смальта і кераміка - вони не зміняться і збережуть свій колір на протязі багатьох років, прикладом може слугувати лицьова сторона шумерської шкатулки «Штандарт Ура» [1].

Декоративний розпис - вид монументального живопису, широко застосовується в художньому оформленні інтер'єрів, створюючи монументальні композиції тісно пов'язані з архітектурою: розписують стелі, стіни, арки в єдиному стилі. Настінні розписи виконуються масляними, акриловими або темперними фарбами безпосередньо на поверхнях архітектурних споруд.

Декоративні панно-мальовничі панно, виконані на полотні і на стінах або стелі, із застосуванням різних декоративних ефектів. Декоративне панно може виконані як декоративна вставка в інтер'єрі, або займати значну частину приміщення.

Вітраж - твір монументального мистецтва, що виконується з кольорового і розписаного скла.

Як відомо в декоративному живописі важливе місце посідає не лише колір, просторове зображення, гра світла і тіні, а й стилізація. Стилiзація в живописі - структурна основа будь-якого зображення. Численні різновиди малюнка різняться по техніці, методах і характеру малювання, за призначенням, жанрами і темами. За допомогою одних і тих самих засобів малюнка - лінії, штрихи, плями - художниками створюється різноманітне сприйняття світу. При стилізації необхідно враховувати сприйняття і різноманітність форми в довкіллі[2].

Форма - це єдність внутрішньої конструкції і зовнішньої поверхні об'єкту. Усі ознаки форми важливі: геометричний вид, величина, положення в просторі, маса, фактура, текстура, світлотінь. У стилізованому зображенні форма об'єкту передає його характерні особливості, робить його впізнаним. Можна спростити форму, колір, деталі об'єкту, а також відмовитися від передачі об'єму. Проте спростити -

зовсім не означає об'єднати її, спростити — означає підкреслити виразні сторони, опустивши малозначні деталі.

Для виконання роботи частіше за все обирають акрилові фарби — водорозчинні фарби на основі акрилової смоли (виникли в 1950-х роках). Мають зв'язуючий елемент воду, що швидко випаровується, що в свою чергу прискорює висихання. Використовуються в будівельній справі і живописі. Можуть використовуватися як альтернатива олійній фарбі. Висихають дуже швидко — в цьому їх перевага перед іншими фарбами. Наносити можна як у дуже рідкому, розбавленому стані, так і у вигляді пасти. Після висихання не утворює тріщин, на відміну від олійних фарб. Фарба трохи блищить, не вимагає закріплення закріплювачами і лаками, має властивість утворювати плівку. Акрилові фарби і лаки можна застосовувати на будь-якій нежирній основі, такій як: скло, дерево, метал, полотно тощо. Свіжа фарба легко видаляється водою, після висихання може бути змита тільки спеціальними розчинниками. Залежно від ступеня розведення водою або використанням наповнювачів (гелів, паст, мастик, клеїв) закінчена акрилова картина може бути схожа на акварельні або олійні зображення або мати свою унікальну передачу кольору, недосяжну в інших областях образотворчого мистецтва [7]. Акрилові фарби не жовтіють від часу, але при висиханні стають темнішими. Після висихання акрилові картини можна згортати, зберігати і знову натягувати на рамки — фарба не тріскається. Акрилові фарби випускаються в тубах і банках.

Якщо робота здійснена акриловими фарбами, то майстри надають перевагу синтетичним пензлям. Пензель (нім. Pinsel) — ручний інструмент, у вигляді закріплених у державці пучка волосків, що ним користуються малярі, живописці та ін. для нанесення на поверхні фарби, клею, лаку. В залежності від призначення пензлі виготовляються різних видів, форм, розмірів, з різноманітних матеріалів природного і штучного походження. За формою пензлі можуть бути: круглі, лайнери, плоскі, овальні, котячий язичок, віяло, дворівневі для графіки. За довжиною ручки: на довгій ручці, на короткій ручці. Художні пензлі різняться за номером: від найменшого №1. Найбільш розповсюджені до №8. Хоча бувають і великі художні пензлі (скажімо, 24 номер). За матеріалом, з якого виготовлені: синтетичні (сучасні), із щетини, з волосу білки, з волосу колонка, з волосу поні.

Доцільно зазначити, що при декоративному живописі використовується мастихін — художній шпатель різних розмірів з тонким продовгуватим сталевим стеком [6]. Техніка роботи мастихіном має суттєву відмінність від техніки пензлем. Спочатку з палітри береться трохи фарби, за допомогою кінчика інструменту, потім бічною стороною леза фарба розноситься по полотну або злегка вдавлюється в полотно. Після нанесення маленьких точок фарби, необхідно отримати тонкі лінії. Для цього художнику слід провести мастихіном сильно вниз. Текстура створюється за допомогою плоского натискання лезом вниз, безпосередньо у фарбу. Техніка мастихін ідеально підійде в техніці декоративного живопису при роботі з великоформатними полотнами для нанесення плоских шарів фарби. Вибір живописних композицій залежить від майстерності автора. Вони можуть розташовуватися як усередині, так і для зовнішнього оздоблення приміщення. Виконуються різ-

ною технікою. Сучасні технології дають можливість живописати на будь-якій площині.

Висновки. Міняються напрями, тенденції та техніки виконання, але попит на декорацію залишається завжди. Таким чином, застосування декоративного живопису є завжди актуальним.

Література

1. Волков Н. Н. Колір в живописі / Н. Н. Волков. М.: Мистецтво, 1984. — 320 с.
2. Волков Н. Н. Композиція в живописі / Н. Н. Волков. М.: Мистецтво, 1977. — 262 с.
3. Говдя П. І. „Українське мистецтво другої половини ХІХ — початок ХХст. ” / П. І. Говдя. К.: Мистецтво, 1964р. — 43 с.
4. Жаборюк А. А. Український живопис останньої третини ХІХ — початку ХХ ст. / А. А. Жаборюк. К.- Одеса: Либідь, 1990 р. — 310 с.
5. Історія українського мистецтва в 6-ти томах. Мистецтво другої половини ХІХ-поч. ХХ ст. Т. 4. — К.: Жовтень, 1970. — 435 с.
6. Шульпинова Н. Д. Декоративная живопись. Развитие творческого мышления / Н. Д. Шульпинова // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України : збірник науково-технічних праць. — Львів : РВВ НЛТУ України. — 2013. — Вип. 23.18. — С. 420—422.
7. Цветкова Ч. М. Цвет как доминирующая особенность в декоративной живописи : [русская живопись - ХІХ-ХХ веков] / Ч. М. Цветкова // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. — Львів, 2013. — Вип. 23.18. — С. 399—401.

І.В. ПРИДАТЬКО,

старший науковий співробітник відділу проектної документації
ОКЗ «Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини»

ПРОЕКТ МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ: «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТИВНІ АГОНИ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ В КЛАСИЧНУ ЕПОХУ (V-IV СТ. ДО Н.Е.)»

Історія Стародавньої Греції, її соціальна структура та побут у великій мірі були пов'язані з культурним вихованням і проведенням дозвілля (співи, поетичні та філософські декламації або заняття спортом). Більшість еллінів віддавали перевагу спортивним змаганням, тому спортивні традиції стародавніх греків становили значну частину їхнього життя.

Продемонструвати місце та роль спортивних змагань в житті античного суспільства покликаний проект розробленої музейної експозиції, запропонований автором.

В деяких вітчизняних музеях давньогрецька тематика представлена досить широко, але жоден не має експозиції, яка повністю присвячувалася б спорту еллінів.

Організація такої експозиції дозволить глибше вивчити вплив давньогрецького спорту на спортивні традиції інших народів, що досить наочно покаже взаємовплив та взаємодію різних культур і народів не тільки Європи, а й решти світу.

Проект передбачає побудову експозиції з урахуванням нових тенденцій в сучасній музеології: сучасний дизайн, використання сучасних інформаційних технологій, мультимедіа, широке залучення відвідувача в комунікаційний процес.

Для створення експозиції «Фізичне виховання та спортивні агони Стародавньої Греції в класичну епоху (V-IV ст. до н. е.)» доцільно обрати тематичний метод з експериментальними елементами побудови експозиції. Це дозволить розкрити конкретну тему за допомогою різнопланових предметів, а використання додаткових засобів побудови у вигляді художніх (скульптура) і сучасних науково-технічних засобів — більш атрактивному і всебічному розкриттю теми.

Безумовно, найважливішою особливістю будь-якої музейної експозиції є оригінальні історико-культурні пам'ятки, але використання сучасних додаткових, науково-технічних і синтетичних засобів сприятиме глибшому розумінню сутності пам'ятників спортивної культури стародавніх греків, більш точній передачі духу тієї епохи.

Принципом побудови експозиції був обраний тематико-хронологічний, що відповідатиме основним напрямам висвітлення теми експозиції та їх послідовності:

I. Розділ. Система фізичного виховання в античній Греції в класичну епоху (V-IV ст. до н. е.).

1. Тема: особливості фізичного виховання античних греків.

1) підтема: гімнасії та палестри.

2) підтема: програма гімнастичного виховання (біг, стрибки, метання диску та спису, боротьба, панкратіон, багатоборство, кінні перегони).

3) підтема: догляд за тілом.

II. Розділ. Загальногрецькі спортивні агони.

1. Тема: Істмійські ігри.

2. Тема: Піфійські ігри.

3. Тема: Немейські ігри.

4. Тема: Панафінейські ігри.

III. Розділ. Олімпійські ігри.

1. Тема: Олімпія та урочисті процесії.

2. Тема: програма фізичних змагань Олімпіади.

Для створення майбутньої експозиції планується використати велику кількість оригіналів із зібрань різних музеїв (закордонних і українських). Експозиція буде ґрунтуватися на оригіналах, а в деяких моментах доповнюватиметься відтвореннями й тематичними анімаційними фільмами.

Використання широкого спектру оригіналів та унікальних предметів є недостатнім для широкомасштабного та яскравого освітлення обраної теми. Виникає доцільність використання додаткових матеріалів, відтворених на основі предметів тореветики, описів античних авторів і наявних оригіналів різних предметів, які складали або входили до складу стародавніх знарядь.

Новоділи не вирізнятимуться на фоні загальної концепції експозиції, а підвищать її атрактивність. Основна маса відтворень імітуватиме спортивні знаряддя та спортивне екіпірування, отримувані нагороди.

Архітектурно-художній образ нової музейної експозиції покликаний забезпечити повноту передачі емоційного навантаження, атмосфери та духу обраного хронологічного періоду, тому музейне приміщення матиме овальну форму стародавнього стадіону з розташованим всередині спортивним майданчиком. Дах приміщення буде скляний, що дасть відчуття природного освітлення, створюючи ефект присутності на стадіоні; стіни імітуватимуть сидіння і кам'яну кладку.

Всередині експозиційне приміщення розподілятиметься на різні сектори відповідно до тематичної структури.

Сектори з експонатами розміщуватимуться на імітованих бігових доріжках. Всього буде три доріжки: на двох, розташованих ближче до імітованих сидячих місць, будуть представлені експонати в 2 ряди, а третя доріжка слугуватиме експозиційним маршрутом. В центрі кімнати на одному монолітному, великому і багаторівневому подіумі розташовуватимуться відтворення, які відповідатимуть певним секторам експозиційного приміщення.

Для створення даної експозиції планується використати музейне обладнання у вигляді корпусних, складних, пристінних вітрин і спеціальних подіумів, а також — підставок.

Вітрини передбачається виготовити з ударостійкого скла. Всі вони матимуть циліндричну форму та різний діаметр. Нижня і верхня основи скляних циліндрів будуть обладнані приладами штучного освітлення.

Якщо експонується невеликий предмет, то використовуватимуться стилізованого вигляду колони відповідного регіону, де проходили ігри; якщо експонат має великі розміри, правильно скористатися невисоким подіумом. Подіуми та колони матимуть округлу форму, які планується виготовити з використанням мармуру та граніту.

Кольорове рішення експозиції включатиме гаму, яка складатиметься з білого, блідо-рожевого, жовто-коричневого, світло- і темно-сірого, чорного кольорів.

Стіни експозиційного приміщення, як згадувалося раніше, імітуватимуть не лише сидіння для глядачів, але й кам'яну кладку світло-сірого кольору. Підлога планується в жовто-коричневих кольорах (колір землі з піском), а розмежувальні бігові лінії виокремляться чорною фарбою. Стеля, яка закрита прозорим будівельним склом, розподілятиметься на сегменти (квадрати — основи з міцної нержавіючої сталі, до яких кріпитиметься скло), а скляний дах матиме дещо опуклу ззовні форму.

Музейне обладнання буде виконане в темно-сірих і білих, і / або блідо-рожевих кольорах (під колір граніту та мармуру). Для освітлення експозиційної площі та експонатів планується використовувати штучні джерела світла у вигляді периметрального та місцевого освітлення.

Периметральні джерела світла розташовуватимуться тільки по периметру стелі і проектуватимуться на окремі сектори експозиції. Всі джерела даного освітлення будуть виконані у вигляді факелів, прикріплених до стелі. Місцеве освітлення використовуватиметься для всіх предметів, які знаходяться всередині вітрин, джерела якого будуть замасковані в верхніх і нижніх основах циліндричних

вітрин за непрозорою вузької обробкою скла вітрин. А великий подіум з відтвореннями також матиме місцеве освітлення по периметру кола самого подіуму.

Для більш повного і всебічного розкриття теми майбутньої експозиції заплановано використання плазмового монітора з вбудованою картою пам'яті, дистанційним і ручним управлінням. Даний технічний засіб забезпечить перегляд фільмів, які за допомогою тривимірних зображень демонструватимуть анімовані давньогрецькі агони, зовнішній вигляд атлетів, спортивних знарядь, якими вони користувалися, змагання та багато іншого.

Таким чином, використання різних засобів, поєднання кольорів, узгодження архітектурно-художнього образу з історико-культурним контекстом, тематичними особливостями дозволить з'єднати традиційні підходи з інноваційними для більш повного розкриття теми фізичного виховання та спортивної культури давньогрецького суспільства в класичний період.

Надалі передбачається розширити музейну експозицію шляхом включення просторово-пластичних рішень, використанням різноманітності мультимедійних засобів, що сприятиме більш яскравій демонстрації пам'ятників давньогрецької спортивної культури. Крім того, для передачі духу того часу доцільно буде включити в експозицію цикл історичних письмових джерел, фото руїн і реконструкцій стародавніх стадіонів, карти, поетичні твори, присвячені спортивним змаганням, грецькі марки та інші матеріали, які з'являтимуться поступово в ході пошукових та дослідницьких робіт.

Наступний етап — введення запропонованої експозиції в систему музейних комунікацій — сприятиме підвищенню інтересу до спортивної культури, популяризуватиме здоровий спосіб життя. Використання різних каналів і форм музейної комунікації, що мають багатий арсенал інструментів — традиційних і нетрадиційних, розрахованих на широке коло музейної аудиторії, сприятимуть залученню відвідувачів до музею та їх участі в музейному житті, що дозволить реалізувати ті функції, які покладено на музей як складову культурного процесу.

Література

1. Велика Л. П. Музейне експозиційне мистецтво: монографія / Л. П. Велика. — Х.: ХДАК, 2000. — 160 с.
2. Винничук Л. Люди, нравы и обычаи Древней Греции и Рима / Л. Винничук. — М.: Высшая школа, 1989. — 495 с.
3. Воронин А. А. Музей как креативное пространство культуры / А. А. Воронин // Философ. исследования. — 1994. — № 1. — 90 с.
4. Крылов И. В. Создание музейных экспозиций как способ передачи исторического знания / И. В. Крылов // Триумф музея? — СПб.: Осипов, 2005. — 180 с.
5. Оликова В. Люди и игры: у истоков современного спорта / В. Оликова. — М.: Терра-спорт, 1985. — 240 с.

Є.В. СУБОТА,

кандидат культурології, старший викладач кафедри телебачення
Харківської державної академії культури

ТЕЛЕБАЧЕННЯ ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано проблеми висвітлення вітчизняними ЗМІ процесів формування духовної єдності та національної свідомості у сучасному суспільстві, охарактеризовано методи впливу на політичну культуру, світогляд громадян України в умовах соціально-політичної кризи.

Ключові слова: національна свідомість, консолідація, засоби масової інформації, інформаційно-культурний простір.

Постановка проблеми. Сучасні процеси глобалізації охоплюють усі сфери нашого суспільного життя, зміцнюють морально-психологічні зв'язки, які сприяють об'єднанню нації, розвитку загальнолюдських цінностей та інтересів. Сучасна українська національна ідея, поза сумнівом, повинна бути одним із головних чинників, що сприяють побудові розвинутого громадянського суспільства. Це і зумовило актуальність цього дослідження. Зважаючи на наведене вище, а також на той факт, що функціонування вітчизняних ЗМІ у процесі консолідації громадян держави навколо спільної ідеї, становленні та розвитку національної свідомості, демократичних інститутів потребує уточнення та доповнення, розглянемо їх детальніше.

Стан дослідження. Осмислення категорій «нація», «національна ідея» вимагає насамперед визначення цих понять з позиції політичної та духовної ідентичності української нації. Так, за Великим тлумачним словником сучасної української мови «нація» — це конкретно-історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією, глибокими внутрішніми економічними зв'язками, певними рисами культури і характеру. Визначальними чинниками нації є територія, держава [1, 588].

Дотичним до нашого дослідження є визначення, наведене в «Юридичній енциклопедії», де «нація» (від лат. *nation* — плем'я, народ) позначає спільність людей незалежно від їхнього етнічного походження, об'єднаних політичними інтересами, усвідомленням своєї спільності на певній території (землі) з певною державною організацією (суверенітетом), єдиним громадянством, юридичними правами та обов'язками, культурою і традиціями» [2, 105]. Національна ідея розглядається з погляду єдності певного народу, його внутрішнього зв'язку, історичного характеру, традицій, становлення, розвитку та призначення, що своєю чергою впливає на свідомість та мотивує волю [3, 98—99].

Одним з перших звернув увагу на формування української національної ідеї, як одного з вирішальних чинників процесу державотворення в Україні, був Пантелеймон Куліш. За переконанням письменника, в основу формування української національної ідеї закладено усвідомлення потреби політичного суверенітету народу, боротьба за його досягнення й побудова національної держави [4].

Самоцінність людини, духовні цінності особистості розглядав М. Драгоманов. При цьому основну увагу він сконцентрував на гармонізації особи та нації. «Чтобы развивать индивидуумы и нацию до идеала человека, мы должны отпавляться от существующих индивидуальных и национальных признаков, иначе воспитание обращается именно во втискивание живых людей в форму пустого идеала, которое не может принести им ничего, кроме страдания», — зауважував свого часу М. Драгоманов [5, 448].

Цікавою є думка Е. Гансової щодо національної ідеї. На переконання вченої, нація утворюється культурною елітою, національну ідею можна інтерпретувати як етичну й релігійну силу, носіями якої стають національні герої, здатні особистим прикладом й самопожертвою зберегти національну єдність [6]. Автор дійшов висновку, що Україна сьогодні, отримавши можливість самостійно творити свою державність, не змогла реалізувати цю можливість, тому що не пройшла той історичний шлях, який більш ніж 200 років тому назад здійснили народи Європи [там само].

Сучасні науковці активно розвивають цю тему, наповнюючи її новим змістом. Приміром І. Ільїн зазначає, що національна ідея у будь-якому суспільстві не з'являється раптово, а зароджується з моменту виникнення нації. Вона присутня завжди, просто з часом трансформується під впливом певних суспільно-політичних реалій. І це нормальне явище. На національну ідею, скажімо, можуть впливати громадянська війна, зовнішня агресія, відбудова економіки тощо. Мета, способи і методи її досягнення наповнюються конкретним змістом поняття «національна ідея» [7, 283].

Виклад основного матеріалу. Позаяк чіткого загальноприйнятого поняття національної ідеї немає, визначимо її як об'єднання національно-етнічної спільноти, котра мешкає у територіальних межах окремої самостійної держави та має свою історію, культуру, традиції, звичаї, національну свідомість, мову, соціально-економічний устрій.

Національна ідея, як ніщо інше, покликана консолідувати громадян, об'єднавши зусилля українського суспільства заради злагоди та миру в ім'я процвітання майбутнього незалежної України. Нині у час соціально-економічної скрути у країні ці слова звучать особливо актуально. Найбільшу роль у формуванні морально-духовної особистості в суспільно-політичному житті країни й поширенні громадської думки відіграють засоби масової інформації. Сучасний медійний простір продовжує залишатись основним фактором, котрий коригує суспільно-політичні процеси всередині країни та повсякчас впливає на особистість, її культурний розвиток, уміння критично осмислювати, аналізувати та оцінювати інформацію. Сучасні мас-медіа стають одним із найважливіших чинників формування громадської думки, національної самосвідомості та демократичних засад.

Так історично склалося, що важливим процесом на різних етапах соціалізації є ефірні засоби масової інформації (ЗМІ), зокрема, телебачення (ТБ), котрі стають ефективним інструментом поширення державотворчої і національно-свідомої ідеології та визначають майбутнє українського суспільства. Адже теза "той, хто володіє інформацією, володіє світом", й сьогодні залишається актуальною. Зазначене дає

змогу зробити висновок: ТБ є суспільно важливим, масовим та доступним для найбільш широкої аудиторії, дієво впливає на політичні, соціальні, економічні процеси, що постійно відбуваються у країні.

Особливо важливим є вплив телебачення на формування національної свідомості, оскільки воно виступає вагомим засобом створення історико-культурного інформаційного простору в державі. Погоджуємося з думкою вченого В. Лизанчука про те, що людську спільноту формують мережі інформаційних комунікацій, через які передається необхідна державно-політична, суспільно-економічна, ідеологічна, історична, етнічна та інша інформація, і на яких базується державна самосвідомість, національна інтелігенція та національна політична еліта [8, 15].

Разом з тим ТБ не лише консолідує суспільство, але й певною мірою відіграє деструктивну роль. Йдеться про здатність телебачення маніпулювати масовою свідомістю глядачів, таким чином формуючи суспільну думку. Перш за все мова йдеться про інформаційно-політичні програми на ТБ, які висвітлюють злочинні події суспільного життя. Як відомо, їх можна подавати у різний спосіб — у прайм-тайм або у час, який не користується популярністю у громадян. При цьому можна об'єктивно інформувати про цікаві події, а можна й суб'єктивно інтерпретувати їх, констатувати факти з упереджено підібраними коментарями, добирати до інформаційного випуску лише події заздалегідь визначеного спрямування тощо.

Звісно, у глядачів підсвідомо формується своя (передбачувана керівництвом телеканалу) думка не тільки на ці події, але й на їх виникнення, на роль у них тих чи інших громадських чи політичних діячів. Внаслідок цього власники телеканалів через підконтрольні редакційні колективи проводять власну політику, яка відображає їх особисті політичні та економічні інтереси.

Ця проблема гостро стоїть сьогодні, коли ТБ переповнене картинами насильства й жорстокості, вчинками негативних персонажів, ідеалізацією поведінки людей, чий духовні орієнтири не притаманні нашому суспільству і вітчизняній культурі.

Слід відзначити, що в інформаційно-психологічній війні із зовнішніми викликами Україна, на жаль, програє. Підтверджено, що близько 90 % національного телерадіоефіру заповнено іноземними програмами, фільмами, передачами. В Україні украї бракує суто українського аудіовізуального продукту. Для прикладу розглянемо Перший Національний канал. Серед пріоритетних напрямків телеканалу — інформаційно-публіцистичне, науково-популярне, культурологічне, розважальне і спортивне мовлення. Передачі політичні „Діловий світ. Тиждень", „Точка зору", „Один за всіх", "Вікно в Америку" — щотижневий тележурнал "Голосу Америки" українською мовою, складаються з репортажів про головні події тижня, зокрема, матеріалів, які стосуються економічного життя, політичних реформ, діяльності різних гілок влади, державних інституцій, громадських організацій, окремих політичних та громадських діячів, а також сюжетів про різні аспекти життя американців і української громади у США.

На решті загальнодержавних каналів домінують інформаційні новини, підсумкові випуски новин наприкінці тижня і політичні ток-шоу. Цим перелік політичних програм обмежується. Як правило, гостями таких телепередач є одні й ті ж особи. Хто і що з них скаже, усі глядачі наперед уже знають. Немає сенсу дивитися.

Одним із суттєвих недоліків, характерних для українського телебачення загалом, є те, що державне телебачення в Україні є маловпливовим, його передачі мають недостатньо високі рейтинги. У решті загальнодержавних телеканалів фактично відсутнє об'єктивне й неупереджене інформування глядачів. Завдяки цьому у громадськості формується певне ставлення до того чи іншого телеканалу, а відтак унеможливорює зростання його популярності завдяки залученню нової глядацької аудиторії. Здебільшого вона у телеканалів незмінна.

У сучасних умовах на діяльність ЗМІ впливають різні фактори. Важливо, хто є засновником, яке їх соціальне призначення і на яку аудиторію вони розраховані. Специфіка визначається професійною орієнтацією, віковими характеристиками, характером духовних запитів людей. Місце тих чи інших ЗМІ у політичній системі суспільства зумовлено тим, що вони є органами державних установ, масових громадських організацій, політичних партій або окремих осіб.

Через організаційні та фінансові проблеми донині не створено громадське телебачення, яке покликане правдиво і виважено висвітлювати актуальні події суспільного життя. Криза національного телевиробництва негативно позначилася на поширенні на теренах України фільмів та телесеріалів власного виробництва.

Починаючи приблизно з середини 90-х років суб'єктами утримання та використання значної частин вітчизняних ЗМІ є не держава і не інститути громадянського суспільства, а окремі політичні фігури та фінансово-промислові групи, які законмірно використовують потенціал медіа передусім у власних, а не загальносуспільних інтересах. До того ж, на вітчизняному ринку медіа домінує іноземний капітал.

Головне завдання українського суспільства і держави, насамперед, полягає у тому, щоб повністю нейтралізувати негативні тенденції в інформаційній сфері України й мобілізувати наявні ресурси ЗМІ на боротьбу за духовну єдність суспільства, за відродження української державності. Кожен свідомий громадянин України повинен відчувати себе членом єдиної політичної нації, яка готова брати на себе відповідальність за долю країни. Загальновідомо, що інформаційна діяльність ЗМІ є дієвим інструментом консолідації суспільства в єдину національну спільноту, суттєво на неї впливає, забезпечуючи конституційні права громадян на свободу слова та інформаційну діяльність, на поширення інформації та захист інформаційних ресурсів в інтересах гарантування інформаційної безпеки.

Вищезазначене дає підстави стверджувати, що ЗМІ спроможні виконувати дані функції. Разом із тим, деякі тенденції розвитку вітчизняних мас-медіа (і передусім системи телерадіомовлення) обумовлюють той факт, що система національних засобів масової комунікації (ЗМК) об'єктивно поки що не орієнована на формування розвиненої національної та державно-політичної ідентичності, збереження культурно-історичної самобутності, загальносуспільних цінностей.

Відсутність науково-популярних, пізнавально-освітніх, культурно-просвітницьких програм притаманна майже всім українським телеканалам. Натомість глядача змушують сприймати лише ті, які пропонує менеджмент каналів — інформаційні, інформаційно-пропагандистські і розважальні. Це політичні, побутові чи кримінальні новини, усілякі ток-шоу (переважно з політиками) або розважальні шоу. Звичайно, елементи патріотичного, духовного і освітнього виховання при-

сутні в інформаційних програмах, різних ток-шоу і демонстрованих художніх фільмах. Та серед засилля політичних дебатів, кримінальних новин чи масових убивств у «бойовиках» пересічному глядачеві, на жаль, важко розпізнати елементи високої моральності і духовності.

Якщо сказати, що немає на телеканалах духовно-мистецьких чи освітніх програм, то керівництво телеканалів не згодиться з таким твердженням: до духовно-мистецьких передач віднесуть усілякі кулінарні шоу, а до освітньо-пізнавальних — передачу «Орел і решка», що транслюється на «Інтері». Згадана передача справді рейтингова, але вона ніякого відношення до консолідації суспільства не має. У ній, як і в у багатьох інших передачах наших телеканалів, не обговорюються проблеми патріотичного виховання підростаючого покоління, духовності суспільства, розвиток освіти і науки, джерела нашої національної духовності і їх збереження для нащадків.

Справа у тому, що суспільне обговорення подібної теми передбачає запрошення до студії відповідних фахівців та експертів, котрі шановані і авторитетні у державі. Сьогодні не кожен канал наважиться систематично обговорювати тему консолідації нашого народу навколо національної ідеї з огляду на відповідну редакційну політику. Редакційна політика, що проводиться керівництвом того чи іншого телеканалу, у прямій залежності як від світогляду, політичних уподобань його власника, так і фінансового стану — тобто реклами.

В Україні немає не тільки Громадського телебачення, але і незаангажованого телебачення. Воно не є об'єктивним, авторитетним і справді високодуховним, незалежним. Запросивши до студії якогось популярного артиста чи письменника, визнаного художника чи науковця, телеканал вимушений розмову з ним все одно спрямовувати у русло тих суспільно-політичних переконань, яких дотримується редакція. Справді професіонального експерта не запрошуватимуть до студії, бо ведучому важко вести з ним потрібну розмову, а у свою чергу заангажований громадський діяч у телестудії не цікавий більшості глядачів, бо відстоює лише потрібну телеканалу думку.

Змінити ситуацію можна лише на законодавчому рівні. Приміром, 7 листопада 2015 року було проведено моніторинг ефіру десяти найбільших всеукраїнських комерційних телеканалів. За результатами моніторингу громадського руху "Відсіч" частка української мови у вітчизняному телевізійному ефірі склала 23%, у червні - 28%. Таким чином, за 5 місяців цей показник зменшився на 5%. Зокрема, найменше української мови було на телеканалах "Україна", "Інтер", "1+1" і "СТБ" — за 17 годин моніторингу не показано жодної суто україномовної передачі або фільму. При цьому кількість фільмів і передач українського виробництва за п'ять місяців на ТБ збільшилася із 33% до 51%, а російського виробництва - зменшилася із 29% до 19%. Обсяги двомовної продукції з тотальним домінуванням російської мови збільшилися на 9%, а лідерами за обсягами телепродукції російського виробництва залишаються телеканали "Україна" (81%), НТН (44%) та "Інтер" (30%). "Українська мова зникає з телеефіру зі швидкістю 1% на місяць", — зазначили громадські активісти [9].

У Верховній Раді було ініційовано прийняття законодавчого акту, яким захи-

щалися б квотами у теле-, і радіоефірі передачі українською мовою. Так, 8 листопада 2016 року набув чинності закон «Про внесення змін до Закону України "Про телебачення і радіомовлення" (щодо частки пісень державною мовою в музичних радіопрограмах і радіопередачах)», який запроваджує на радіо квоти на пісні українською мовою та ведення програм українською мовою. Програма розрахована на три роки. Квоти вводяться поступово: з 8 листопада 2016 року радіостанції зобов'язані транслювати у часових проміжках з 7:00 до 14:00 та з 15:00 до 22:00 щонайменше 25% пісень українською мовою та вести протягом доби щонайменше 50% програм українською мовою. Запропоновано на законодавчому рівні ввести квоти на телебаченні на науково-освітні, освітньо-пізнавальні, культурно-мистецькі передачі як продукти власного виробництва телеканалів українською мовою.

Висновки. Враховуючи все вищевказане можна зробити висновок, що важливою особливістю консолідації нації є зростання національної свідомості, укріплення духовної міцї українського суспільства, формування національної ідентичності особистості, що досягається завдяки системі цінностей та інтересів, що усвідомлюються як національна ідея.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. Т.В.Бусел. — Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», — 2001. — 1440 с.
2. Юридична енциклопедія: В 6 т. — Т. 4: Н—П / [Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. — К.: Укр. енцикл., 1998. — 2002. — 720 с.
3. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького; [Редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін.]. — К.: Довіра: Генеза, 1996. — 942 с.
4. Вівчарик М., Карташов Р. По шляху до консолідації нації // Розбудова держави. — 1996. — №2. — С.23—44.
5. Драгоманов М. П. Вибране («...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні») / Упоряд. та авт. іст.-біогр. нарису Р.С.Міщук; Приміт. Р.С.Міщука, В.С.Шандри. — К.: Либідь, 1991. — 688 с.
6. Гансова Е. А.. Україна в пошуках державності. URL: <http://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/science/totalitarizm/materials/gansova.doc> (дата звернення: 16.02.2017)
7. Ильин И.А. Путь к очевидности / И.А. Ильин. — М.: Республика, 2001. — 432 с. — (Серия: Мыслители XX века)
8. Лизанчук В. Феномен невмирущості нації / В. Лизанчук // Наукові записки АН ВШ України. — 2004. — Вип.6, 9—9. — С. 74—81.
9. Дослідження: частка української мови в телеефірі скоротилася до 23%. Новини. Телеком & IT 20.11.2015 — 12:30. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/issledovanie-dolya-ukrainskogo-zyka-teleefire-1448015191.html> (дата звернення: 11.03.2017)

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

Т.О. ГЕДЗЮК,

студентка Національного університету “Острозька академія”, м. Остріг, Україна

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПРОТОКОЛЬНОМУ СПІЛКУВАННІ

Анотація. У статті дається інформація про ділове спілкування, діловий протокол та його реквізити. Визначено комунікативні стратегії та тактики їх реалізації у протокольному спілкуванні.

Ключові слова: ділове спілкування, протокол, протокольне спілкування, стратегія, тактика.

Аннотация. В статье представлена информация о деловом общении, деловой протокол и его реквизитах. Определены коммуникативные стратегии и тактики, их реализации в протокольном общении.

Ключевые слова: деловое общение, протокол, протокольное общение, стратегия, тактика.

Annotation. This article provides information about business communication, business protocol, and its details. The communicative strategies and tactics of their implementation in the communication protocol are defined.

Keywords: business communication, protocol, communication protocol, strategy, tactics.

Вступ. Сучасне суспільство не може існувати без мови — найважливішого засобу спілкування, засобу вираження думок та передачі досвіду сучасникам і нащадкам. Тому таким необхідним для досягнення успішної взаємодії у спілкуванні є розуміння ролі моральних цінностей, розумне використання моральних принципів і норм. Характер міжособистісних взаємин, що проявляється в діловому спілкуванні, у взаємодії, має стимулювати людей до спільної роботи й досягнення взаєморозуміння [1; с. 45].

Будь-який тип комунікації являє собою специфічний мовний акт. Досліджуючи комунікативні стратегії, не можливо оминати теорію мовних актів, дослідженню яких присвячено немало робіт. Серед таких робіт є стаття «Теорія мовленнєвих актів» Шепетька О. [7]. У статті викладено основні аспекти теорії мовленнєвих актів, запропонованої Дж. Остіном та Дж. Сьорлем. Проаналізовано локутивний, іллокутивний та перлокутивний акти як складники мовленнєвого акту. Особливу увагу присвячено перформативному та пропозиційному актам.

Є. Ключев говорить про те, що введення поняття комунікативної стратегії призводить до необхідності звернення до інших понять — комунікативна мета, комунікативний намір, комунікативна задача, комунікативна інтенція, комунікативна тактика, комунікативна перспектива, комунікативний досвід і комунікативна компетенція [5, с. 106].

Розглянемо сутність цих понять у розумінні Є. Ключева.

Під комунікативною стратегією дослідник розуміє сукупність запланованих мовцем дій і реалізованих у ході комунікативного акту теоретичних ходів, спрямованих на досягнення комунікативної мети [5, с. 109].

Мета статті — дослідити особливості реалізації комунікативних стратегій у протокольному спілкуванні на матеріалах англійських бізнес текстів.

Для досягнення даної мети, поставлено наступні завдання:

- надати характеристику поняттю «ділове спілкування»;
- дослідити сутність комунікативних стратегій у діловому дискурсі;
- провести детальний аналіз класифікації комунікативних стратегій;
- розглянути різноманітні комунікативні стратегії та тактики їх реалізації;
- провести практичний аналіз реалізації комунікативних стратегій у протокольному спілкуванні.

Об'єктом дослідження є англомовні тексти ділового протокового спілкування.

Предметом дослідження є тактики реалізації комунікативних стратегій у протокольному спілкуванні.

Актуальність теми визначається необхідністю вивчення взаємодії комунікантів у процесі професійного співробітництва, яка припускає наявність в них умінь і навичок вибору адекватної стратегії ведення професійного дискурсу й структурування найбільш типових ситуацій професійної взаємодії. Вивчення стратегій комунікативної поведінки представників ділового англомовного соціуму, їх соціально-психологічних і культурологічних особливостей сприяють прилученню «неносіїв» мови до концептуальної системи, картини світу, ціннісним орієнтирам носіїв іноземної мови, зближенню міжкультурної дистанції між представниками різних соціумів, і в остаточному підсумку, формуванню особистості, що володіє основами ділового міжкультурного спілкування, вихованню її готовності адаптуватися до ділової культури іншого народу, іншому соціокультурному контексту взаємодії й впливу з метою вироблення оптимальної стратегії професійного співробітництва на іноземній мові.

Виклад основного матеріалу. Під час ділового спілкування легше встановлюється контакт між людьми, якщо вони говорять «однією мовою» й прагнуть до продуктивного співробітництва. При цьому засадами культури їхнього спілкування є етичні норми та ритуальні правила ділових відносин, знання й уміння, пов'язані з обміном інформацією, використанням способів і засобів взаємовпливу, взаєморозуміння [1; с. 98]. Велике значення має моральний аспект ділового спілкування [1; с. 105]. Традиційно, ділове спілкування розуміють як процес взаємозв'язку і взаємодії, в якому відбувається обмін діяльністю, інформацією і досві-

дом, що припускає досягнення певного результату, рішення конкретної проблеми або реалізацію певної мети.

Поняття «стратегія» введене в інструментарій лінгвістики, лінгводидактики, соціолінгвістики відносно недавно і визначається по-різному залежно від цілей і парадигми дослідження. Воно екстрапольоване в лінгвопрагматичні дослідження з інших наук (військової справи, політики), пов'язаних з плануванням і цілеспрямованою діяльністю [4; с. 134].

Незважаючи на те, що комунікативні стратегії є предметом багатьох лінгвістичних досліджень, однозначного визначення досі не існує. В результаті кожен дослідник пропонує своє розуміння даного явища. І. Н. Борисова стверджує, що комунікативна стратегія є способом організації мовленнєвої поведінки відповідно до задуму, інтенцій комунікантів. У широкому сенсі комунікативну стратегію розуміють як надзадачу мовлення, що диктується практичними цілями мовця. Комунікативна стратегія мовлення є способом реалізації задуму, вона передбачає відбір фактів та їх подання в певному висвітленні з метою впливу на інтелектуальну, вольову та емоційну сферу адресата [2; с. 84–85].

Спираючись на визначення, дане С. Дацюком [3], можна вивести наступне визначення комунікативної стратегії: комунікативна стратегія - це вибір того чи іншого комунікативного простору, того чи іншого середовища комунікації, того чи іншого типу взаємодії, того чи іншого місця породження сенсу, і, тим самим, одного або декількох дискурсивних вимірів, щодо яких будується дискурс комунікації.

Е. Тароун пропонує своєрідний набір характеристик комунікативної стратегії, а саме: 1) мовець має мету повідомити інформацію слухачеві; 2) мовець вважає, що необхідна для передачі змісту повідомлення лінгвістична або соціолінгвістична структура у слухача відсутня; 3) мовець планує або відмовитися від спроби передати інформацію слухачеві, або спробувати передати її іншими засобами. Як приклад комунікативних стратегій Е. Тароне наводить такі компенсаторні стратегії в мовній взаємодії між носіями і неносіями мови: різні види парафразу, запозичень, дослівний переклад, звернення по допомогу, відмова або відхід від теми при різних формах мовного незнання, перемикання на рідну мову (вербальні стратегії), міміку (невербальні стратегії) [9; с. 287].

Проаналізувавши теоретичний матеріал, доходимо висновку, що комунікативна стратегія — модель спілкування, направлена на планування процесу мовлення, результатом якого є досягнення комунікативної мети; комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення цілей адресанта.

У кожній комунікативній ситуації використовується своя комунікативна стратегія, яка сприяє досягненню цілей спілкування. В даному випадку стратегію розглядають як усвідомлення ситуації в цілому, визначення напрямку розвитку і організації впливу в інтересах досягнення цілей спілкування. Стратегія спілкування реалізується в мовленнєвих тактиках, під якими розуміють мовленнєві прийоми, які дозволяють досягти поставлених цілей в конкретній ситуації. В комунікативних ситуаціях побутового спілкування дієвими є одні мовленнєві тактики, в сфері ділового спілкування — інші. При мовленнєвому впливі на різні соціальні групи слід також вибирати відповідні мовленнєві тактики, пам'ятаючи при цьому, що

жодна з тактик не є універсальною та ефективною у всіх ситуаціях [7]. Комунікативні стратегії відрізняються гнучкістю та динамікою, оскільки у процесі спілкування вони зазнають постійних коригувань, безпосередньо залежать від мовленевих дій опонента та від контексту дискурсу, що постійно доповнюється та змінюється [Мельник Ірина Валеріївна].

Питання впливу, маніпуляції на лексичному чи на синтаксичному рівнях набувають особливого значення останнім часом. Маніпуляція свідомістю цільової аудиторії ефективно здійснюється у публікаціях, що присвячені економіці, культурі, дозвіллю. Реципієнт рідше виявляє факт маніпуляції, бо не шукає в них підоснови і тому менш критично сприймає такі тексти.

Аналіз маніпулятивних стратегій дискурсу ділового спілкування показує найбільш вживані та поширені прийоми, які розглядатимуться в даній частині дослідницької роботи. Матеріалом для аналізу було обрано протокольне спілкування американських політиків.

Одна з найважливіших тактик маніпулятивної стратегії є тактика ідентифікації, тобто ототожнення спікера з адресатами. Дана тактика реалізується через використання займенників "We", "our" замість "I", "my":

Our aim is to have an unchallenged, open, panoramic opportunity on a global scale to demonstrate the finest aspects of what we know in this country: peace, freedom, democracy, human rights, benevolent sharing, love, the easing of human suffering...and we will have all that! [8].

В аналізованому прикладі спікер ототожнює себе з народом через використання займенника "Our", для того, щоб показати, що він — частина своєї нації. Тут маніпуляція спрямована на посилення думки адресатів, що лідер — "своя", близька людина. Така тактика популярна у політичному дискурсі: більшість політиків, наприклад, ототожнює себе з представниками суспільства, викликаючи тим самим довіру та симпатію у виборців.

Дуже важливою тактикою маніпулятивної стратегії в бізнес спілкуванні є тактика впливу на емоції. Апелюючи до людських почуттів, спікери надзвичайно тонко і непомітно можуть змінити ставлення аудиторії до себе.

У ході аналізу ми стикнулися із застосуванням таких тактик як ідентифікації, помилкова аргументація, тактика присвоєння ярликів, тактика оціночного реагування, тактика імунізації, тактика впливу на емоції.

Аналіз значного матеріалу (англомовні промови, переговори, дебати) дозволяє твердити, що в бізнес дискурсі застосовуються усі комунікативні стратегії і тактики. Серед них, на нашу думку, домінують тактика самопрезентації та маніпуляції. Також часто спостерігаємо поєднання двох або кількох тактик одночасно. Кожна з тактик характеризується певними специфічними мовними засобами (використання просторічної лексики, оцінні прикметники, лексеми з позитивною конотацією, займенники, повтор, риторичні запитання і ін.). Перспективою подальшого опрацювання теми можна вважати докладне дослідження мовних засобів на різних рівнях мовної системи з метою реалізації комунікативних стратегій і тактик у діловому спілкуванні англомовного протокового спілкування.

Висновки: Ділове спілкування є необхідною частиною людського життя, найважливішим видом відносин з іншими людьми. Якщо комунікативну стратегію розуміти як сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на вирішення спільної комунікативної задачі мовця, то комунікативною тактикою необхідно вважати одну або кілька дій, які сприяють реалізації стратегії. Попри широке використання терміна «стратегія», у лінгвістиці не існує його загальноприйнятої інтерпретації. У ході дослідження виявлено, що самопрезентація як процес формування певного враження про себе у навколишніх являє собою комунікативну стратегію, реалізовану в бізнес дискурсі.

Література

1. Андреева И.В. Этика деловых отношений / Андреева И. В. — СПб. : Вектор, 2006. — 160 с. ; Ботавина Р. Н. Этика деловых отношений: [учеб. пособие] / Р. Н. Ботавина. — М. : «Финансы и статистика», 2004. — 208 с.
2. Борисова И.Н. Категория цели и аспекты текстового анализа / И.Н. Борисова // Жанры речи. Вып.2. Саратов: Колледж, 1999. — С. 81—86.
3. Дацюк С.В. Типология коммуникационных стратегий [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/2751>
4. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики речи / О.С. Иссерс. — М.: Едиториал УРСС, 2002. — 284 с.
5. Ключев Е. В. Речевая коммуникация: Учебное пособие для университетов и институтов / Ключев В. /Риторика РИПОЛ КЛАССИК, 2002 . — 267 с.
6. Мельник І. В. Типи комунікативних стратегій [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.philology.kiev.ua/>
7. Шепетяк О. Теорія мовленнєвих актів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://elibrary.kubg.edu.ua/>
8. Academy of achievements [Electronic resource]. — Available at: <http://prodloadbalancer-1055872027>
9. Tarone E. Some thoughts on the notion of communicative strategy / E. Tarone // TESOL Quarterly. — 1981. — № 15. — P. 285—295.

К.А. ГУЛЕНКО,

студентка Навчально-наукового інституту української філології та соціальних комунікацій
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

І.С. САВЧЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського мовознавства та прикладної
лінгвістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ІТАЛІЇНІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Лексичні запозичення з італійської мови засвідчені пам'ятками кінця XVII — першої половини XVIII століть. Засвоювала їх українська мова здебільшого з польської та російської мов, до яких вони входили переважно через французьке посередництво. Проте більшість італійських слів з'являється в нашій мові значно пізніше, у XIX—XX століттях.

Іншомовні лексеми, потрапляючи до української мови, як правило, зазнавали адаптації відповідно до функціонально-стилістичних норм і фонетичних та граматичних закономірностей української мови [1, с. 130].

Для запозичених з італійської мови слів властиві такі фонетичні й морфологічні ознаки: а) уживання буквосполучення **ар**: *фанфара* [італ. *fanfara*] — мідний духовий музичний інструмент; трубний сигнал урочистого характеру (1, с. 702); *барка* [італ. *barca* — човен] — плоскодонне річкове судно без палуби, для перевезення вантажів (1, с. 95); *каркас* [італ. *carcassa* — кістяк] — кістяк якої-небудь споруди або виробу, окремі елементи якого (стержні, балки тощо) скріплені між собою (1, с. 337);

б) кінцеві **-і, -о, -е** в незмінних словах: *капу чино* [італ. *sarpuccino*] — кава з невеликою кількістю вершків, молока (1, с. 333); *доміно* [італ. *domino* < лат. *dominus* — пан, хазяїн дому] — гра з 28 пластинок, на лицьовому боці яких нанесені очки; а також набір пластинок для цієї гри (1, с. 238); *інтермецо* [італ. *intermezzo* < лат. *intermedius* — проміжний, той, що розміщений посередині] — невеликий інструментальний твір довільної форми, іноді — самостійний оркестровий епізод в опері (1, с. 310);

в) збіг двох і більше приголосних: *компас* (італ. *compasso* — міряти кроками) — прилад для орієнтування стосовно сторін світу (1, с. 368); *еспресо* [італ. *espresso*, букв. — вичавлений] — міцна кава; кав'ярня, де готують таку каву (1, с. 276); *фреска* [<італ. *fresco* — свіжий] — 1) спосіб живопису водяними фарбами на штукатурці; 2) живописний твір, виконаний такою технікою (1, с. 727);

г) сполучення голосних **-іа, -уо, -ау, -іо**: *фіаско* [італ. *fiasco*, букв. — пляшка для вина] — невдача, провал, поразка (1, с. 709); *віртуоз* [італ. *virtuoso* < лат. *virtus* — сила, доблесть, талант] — людина, яка досконало володіє технікою свого мистецтва, своєї справи (1, с. 142); *баул* [<італ. *baule* — скринька для білизни, чемодан < тюрк. *bauł* — сундук] — дорожня скриня, валіза, клунок (1, с. 99);

г) односкладові слова: *торс* [<італ. *torso* < грец.] — тулуб людини, а також його скульптурне зображення (1, с. 678); *темп* [італ. *tempo* < лат. *tempus* — час] — 1) муз. швидкість виконання музичного твору; 2) ступінь швидкості виконання чого-небудь, інтенсивність розвитку (1, с. 666); *торт* [італ. *torta* < лат. *tortus* — кручений] — кондитерський виріб з тіста з кремом, фруктами тощо (1, с. 678) тощо.

В українській мові є як прямі, так і непрямі лексичні запозичення з італійської мови. Прямі лексичні засвоєння з італійської мови складають 56% від загальної кількості проаналізованих нами лексичних одиниць. Непрямі запозичення з італійської мови становлять 44%. Запозичення з італійської мови настільки органічно адаптувалися в лексичній системі української мови з власне номінативного і фонетичного та морфологічного поглядів, що в багатьох випадках вони не сприймаються як слова іншомовного походження.

Безпосередньо засвоєні слова італійського походження нами згруповано за тематичним принципом. Так, найбільшу групу (34% від загальної кількості проаналізованих італіїзмів) складає музична термінологія (наприклад: *адажіо, бас, сопрано, сольфеджіо, тріо, кантабіле, ленто, бравісимо, скерцо, фанфара*);

16% запозичень з італійської мови — це назви їжі (*вермішель, броколі, піца, еспресо, торт, помідор, паста, капучино, сардини*); суспільно-політична лексика, 12% (*папараці, фіаско, дилетант, меценат*); архітектурно-будівнича лексика, 10% (*фреска, каркас, арка, цоколь, лоджія, ротонда*); побутові слова — 9% (*кармазин, тара, фонтан*); економічна термінологія — 8% (*інкасація, нетто, бруutto, валюта, каса, локо*); назви човнів — 5% (*гондола, барка*); військова і геологічна термінологія — 3% (*гвардія, сольфатарі*) тощо.

Мовами-посередниками між українською та італійською мовами є: класичні (грецька, латинська), германські (англійська, німецька), романські (французька) та інші західноєвропейські мови.

Слова, запозичені з латинської мови, виявилися найпродуктивнішою групою — вони складають 70% від усіх непрямих засвоєнь з італійської мови (*арка, локо, ротонда, малярія, аббревіатура, віртуоз, доміно, арія, концерт, дилетант, шпага, соло*). З арабської мови запозичено 10% непрямих італіїзмів (*тара, кармазин, арсенал*); з грецької мови через посередництво італійської мови засвоєно — 10% (*торс, фантазія, спаржа*); з англійської мови — 2,5% (*гвардія*); з французької — 2,5% (*лоджія*); з тюркської — 2,5% (*баул*); з давньоверхньонімецької — 2,5% від загальної кількості слів, запозичених з італійської мови через посередництво інших мов (*балкон*).

За кілька століть свого функціонування в українській мові запозичення з італійської мови відіграли позитивну роль у формуванні, розширенні її словникового складу, міцно утвердилися в економічній, суспільно-політичній лексиці, збагатили мистецтвознавчу лексику, зокрема музичну. Слова та вирази з італійської мови добре адаптувалися в українській мові відповідно до її фонетичних та граматичних законів.

Література

1. Сучасна українська літературна мова / М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас, В. В. Лобода; за ред. М. Я. Плющ. — К. : Вища школа, 1994. — 414 с.

Використані джерела

1. Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / [укл. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. — К. : Довіра, 2006. — 789 с.

О.В. ДИКАН,
старший викладач кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету

ДИГЛОСІЯ ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА ПРОБЛЕМА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Соціолінгвістичні дослідження останніх років характеризуються стійким зацікавленням питаннями білінгвізму та диглосії, що пов'язано насамперед зі станом мовної ситуації у світі, коли більшість країн є багатомовними. Дослідженнями вказаних питань займалися В. О. Аврорін, Ю. Д. Дешерієв, О. Д. Швейцер, М. А. Горячева, Г. П. Нецименко, Я. К. Радевич-Винницький, Л. Т. Масенко, А. Мартіне, У. Стюарт, Ч. Фергюсон, Г. Клосс та ін.

Незважаючи на тривале й інтенсивне вивчення, поняття диглосії продовжує залишатися актуальним об'єктом соціолінгвістичних студій. Зокрема, і надалі немає єдиного загально прийнятного визначення диглосії та розуміння її сутності, таким чином, постає потреба здійснити ґрунтовний аналіз існуючих концепцій диглосії.

Певний час не було чіткого розрізнення між поняттями “білінгвізм” та “диглосія”. Термін “диглосія” вперше вжив при аналізі мовної ситуації в країнах арабомовного ареалу французький сходознавець В.Марсе [8]. Автор застосував його до феномену функціонального розподілу двох форм арабської мови — літературної та розмовної. Далі термін почав застосовувати Ч.Фергюсон, визначивши диглосію як “...відносно стабільну мовну ситуацію, в якій поряд з первинним діалектом існує вищий вторинний, який є або знаряддям значної та загальновизнаної частини писемної літератури, або засобом спілкування в іншій мовній ситуації. Цьому варіанту навчають переважно шляхом офіційної освіти, він вживається у більшості писемних та офіційних розмовних ситуацій, але ніяким прошарком суспільства не вживається для звичайної розмови” [5, с. 435]. Автор пропонує достатньо детальний опис явища диглосії, коли в одному колективі співіснують два різновиди однієї і тієї ж мови, кожен з яких виконує свою певну функцію, один з них є нормованою писемною літературною мовою, а інший — ненормований місцевий діалектний різновид. Перший вживається у сфері релігії, літератури, освіти, засобів масової інформації, у спілкуванні на офіційному рівні, а другий функціонує у побутовій сфері, фольклорі. Сфери функціонування мовних різновидів не перетинаються. Важливо й те, що Ч.Фергюсон звертає увагу на різницю у соціальному престижі двох різновидів. Високий різновид у всіх випадках має вищий престиж і оцінюється носіями мови як більш придатний для висловлювання складних думок. Модель диглосії за Ч.Фергюсоном в цілому підтримала більшість мовознавців.

У більш широкому значенні поняття диглосії пояснює І. Евен-Зохар, даючи їй таке визначення, “... існує різниця між мультилінгвізмом (або білінгвізмом), при якому мовець вживає ті мови, які він знає, для всіх цілей та мультилінгвізмом, при якому кожна мова виконує різні функції, що повністю не дублюються” [8, с. 130]. Останню ситуацію автор називає диглосією. Зазначимо, що при такому тлумаченні диглосії основні її характеристики, запропоновані Ч.Фергюсоном, зберігають-

ся, зокрема, чіткий функціональний розподіл, а також різниця у соціальному престижі мов. При вивченні диглосії загальноприйнятним є використання номінацій: “вища” мова А, різновид, який є більш престижним і “нижча” мова Б з менш престижним статусом.

Далі теорія диглосії послідовно розроблялася рядом іспанських дослідників, таких як Ф.Вальверду, М.Сігуан, Г.Рохо, Р.Ніньолес. Останній вводить поняття “структурна диглосія” [7, с. 15], що стосується мовної ситуації в усьому суспільстві. На думку дослідника, не можна говорити про існування двомовних колективів, а лише двомовних індивідів. Двомовність науковець розглядає як індивідуальне явище, вивченням якого має займатися мікросоціолінгвістика. Двомовність в принципі передбачає однакові функції двох мов, однаковий престиж. Поняття ж диглосії співвідносяться з мовною організацією всього суспільства на соціокультурному рівні, і при цьому передбачається різниця у функціях двох мов.

Отже, виходить, що диглосія передбачає функціональну нерівноправність мов, а двомовність — рівноправність їхніх функцій. Вважаємо також, що для розуміння сутності диглосії важливе значення має явище “диглосної ідеології”, що становить собою сукупність оцінних установок, за допомогою яких і відбувається закріплення певної ієрархії функцій обох мов. Суб’єктивні образи об’єктивної ситуації — це сукупність фактів та їхніх оцінок, яка в свою чергу є детермінантом мовної поведінки. Так, не завжди можна знайти раціональне пояснення витісненню однією мовою іншої із якоїсь окремої функції. Тут можуть діяти саме суб’єктивні чинники, розумовий автоматизм.

Зазначимо, що диглосна ідеологія відводить кожній мові специфічні сфери узусу, тим самим здійснюючи своєрідний розподіл функцій між мовами, щоб сприяти зменшенню можливого антагонізму між ними. Диглосна ідеологія, як правило, пояснює другорядний статус певної мови особливими властивостями або недоліками її внутрішньої структури. Ще в ХІХ столітті диглосна ідеологія знаходила своє характерне вираження у протиставленні “природи” і “культури”, народу та еліти, народної та високої культури, природної (материнської) мови та мови культури. З часом для встановлення певної рівноваги виробилася модель, яка характеризується ідеалізованим ставленням до підпорядкованої мови, так звана інверсія нерівності. Компенсаторна ідеалізація мови Б, яка здійснюється носіями мови А, не заважає в дійсності цій групі солідаризуватися із своїми власними цінностями та підтримувати упереджене ставлення щодо цінностей групи Б. В наведеній інвертованій оцінній моделі, як правило, наголошується на ліричних цінностях мови Б, на її пристосованості до побутових сфер життя, до відображення особливостей місцевої культури. Така фольклоризація мови, на нашу думку, знімає проблему мовного конфлікту і під виглядом збереження культурних особливостей підкорюваної нації дозволяє проводити політику асиміляції. Диглосний білінгвізм як ідеологія дає можливість поєднувати лібералістичні лозунги про “єдність у різноманітності”, “щасливий білінгвізм” із далекоглядними намірами мовного імперіалізму.

Значний вклад у розвиток вивчення диглосії вніс також Г. Рохо, який виділяв диглосію функціональну та диглосію приписування [8, с. 129]. Функціональною

автор називає диглосію, яка передбачає санкціоноване суспільством закріплення кожного мовного варіанта за функціями та ситуаціями і є характерною для одномовного суспільства. Інший тип — це диглосія приписування, коли різні соціальні прошарки користуються різними мовами. Дві мови виконують частково різні функції, оскільки представники двох соціальних груп також виконують різні функції у суспільстві. Вища мова (А) прийнята для будь-яких соціальних функцій, нижча мова (Б) використовується лише у неофіційних ситуаціях. Цим обумовлюється думка, що тільки одна з двох мов — мова А — придатна для офіційних ситуацій. Представники нижчих верств суспільства, які мають бажання досягти соціально престижного статусу, повинні оволодіти також і відповідною мовою. Таким шляхом у суспільстві з соціальною двомовністю виникає індивідуальна двомовність. Лише стосовно двомовних індивідів правильним є твердження, що мова Б притаманна неофіційним сферам, а мова А — офіційним. Якщо ж обидві мови визнаються суспільством придатними для всіх функцій виникає мовний конфлікт. В ідеальному випадку його розв'язання могло б призвести до недиглосного соціального білінгвізму з одномовними та двомовними індивідами, але така ситуація, очевидно, неможлива, оскільки та чи інша мова переважатиме. Зазначимо також, що більшість соціолінгвістів дотримуються твердження, що ситуація стандарт — діалекти не може бути розглянута як диглосія. Вирішення цієї суперечки пропонує американський учений Х. Клосс, диференціюючи диглосію на внутрішню та зовнішню. Під терміном внутрішня диглосія вчений розуміє ситуацію, запропоновану Ч. Фергюсоном, а під терміном зовнішня — диглосію з неспорідненими мовами або з надто віддаленими спорідненими мовами, наприклад з окремими слов'янськими мовами [6 с. 135—145].

Переконливою також можна вважати думку В. Стюарта, який доводить, що вирішальне значення має опозиція офіційність — неофіційність. На його погляд, існує особливий тип функціональної залежності, а саме зв'язок між двома мовними формами, які, хоч і можуть бути схожими за низкою своїх ознак у структурному аспекті, недостатньо відрізняються за іншими ознаками, щоб представляти різні системи в лінгвістичному аспекті. Одна з цих форм зазвичай є автономною, допоки інша є гетерогенною щодо першої, принаймні, на певному рівні, але дві використовуються як альтернатива одна одній, що схоже на альтернативність між офіційним і неофіційним стилем однієї мови чи діалекту [2, с. 207—217].

Доречним є також виділення поняття повного диглосного білінгвізму, коли одна мова повністю витісняється іншою з певних сфер суспільного життя, та часткового диглосного білінгвізму, який не передбачає цілковитого усунення мови з деяких сфер функціонування, але має місце значне домінування однієї мови над іншою у цих сферах. При недиглосному білінгвізмі обидві мови виконують однакові функції. Отже, не будь-яка двомовність є диглосною. Але практично недиглосний білінгвізм зустрічається не часто, і в багатьох ситуаціях поступово все-таки з'являються тенденції до функціонального розподілу мов, а отже, до розвитку диглосного білінгвізму.

Зазначимо також, що сфери функціонування мов та досвід користування ними у більшості випадків пов'язані з такими позалінгвістичними факторами, як по-

літичні, соціально-економічні, культурні. Вказані фактори створюють соціальний тиск на двомовних, змушуючи віддавати перевагу у спілкуванні одній з мов. Соціальний тиск завжди залежить від зовнішніх умов функціонування мови, її статусу в державі, і тому може змінюватися. Саме ці фактори, а не «цінність» мови, вирішують питання, якій з двох мов відводиться домінуюча роль, а якій другорядна.

Таким чином, у більшості двомовних ситуацій обидві мови займають неоднакове становище. Проаналізувавши різні підходи до визначення диглосії, ми прийшли до висновку, що під диглосією доцільно розуміти такий різновид білінгвізму, що характеризується розподілом сфер функціонування двох мов, соціально диференційованим їх використанням. Розрізняють основну мову, що служить головним засобом повсякденного спілкування, та додаткову або другу мову, яка виконує більш обмежені, спеціалізовані функції, обслуговує лише деякі сфери спілкування. Основною мовою може бути як рідна, так і вторинна мова. Приписуванням окремих функцій кожній з мов залежить від зовнішньомовних факторів, зокрема, суспільних стереотипів щодо двох існуючих мов.

Література

1. Аврорин В. А. Двужычье и школа / В. А. Аврорин // Проблемы двуязычия и многоязычия. — М., 1972. — С. 49—62.
2. Виденов М. Диглосията (с оглед на българската езикова ситуация) / М. Виденов. — София: Акад. изд. "Проф. Марин Дринов", 2005. — 249 с.
3. Масенко Л. Суржик як соціолінгвістичний феномен // Дивослово. — 2002. — № 3. — С. 11—13.
4. Радевич-Винницький Я. Двомовність в Україні: теорія, історія, мововживання: Монографія / Я. Радевич-Винницький. — Київ — Дрогобич: Посвіт, 2011. — 592 с.
5. Ferguson Ch. Diglossia / Ch. Ferguson // Language in culture and society. A reader in linguistics anthropology. - New-York, Evanston, London, 1964. — P. 429—439.
6. Kloss H. Types of Multilingual Communities: A Discussion of Ten Variables / H. Kloss // Sociological Inquiry 36 (2). — 1966. — P. 135—145.
7. Ninyoles R.L. Idioma y poder social / R.L. Ninyoles // — Madrid, 1972. — 156 p.
8. Trudgill P. Sociolinguistic. An Introduction to Language and Society/P. Trudgill. — [4-th ed.] — London: Penguin Books. — 2000. — 222 p.

Я.Г. МЕЛЕШКО,

студент Навчально-наукового інституту історії і філософії
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ЯПОНСЬКЕ ТАНКОБУДУВАННЯ

Актуальність теми. У середині XIX століття в Японії почався період реставрації Мейдзі. Всього за кілька десятиліть відсталася острівна держава перетворилася на індустріальну державу з потужною армією і флотом. При цьому Японія вела досить агресивну зовнішню політику. Здобувши перемогу у війні з Китаєм в 1895 р., а потім, в 1905 р., над Російською імперією, країна ранішнього сонця забезпечила собі панування в далекосхідному регіоні. Коли в 1916 р. з'явилися танки, но-

ва зброя швидко привернула до себе увагу японських військових. Полковник Хошино, ще в роки Першої світової війни, писав: «Жодна держава не може вважати себе захищеним, якщо вона не має на озброєнні потужної артилерії, сучасних танків і літаків». Незабаром був створений спеціальний комітет Імператорського генерального штабу, який займався питаннями створення в Японії бронетанкових сил. Починаючи з купівлі іноземних зразків, Японія поступово перейшла до створення власної бронетехніки.

Мета роботи, з'ясувати та охарактеризувати специфіку японського танкобудування, як бронетехніки для дуже своєрідного театру військових дій, їх машини повинні були воювати в жаркому кліматі, гористій місцевості, в джунглях, висаджуватися з морським десантом, що призвело до появи цікавих і оригінальних моделей машин.

Корисною у підготовці даної статті стали праці: В.О. Шпаковського «Танки епохи тотальних войн. 1914—1945 гг.», Г. Л. Холявський «Полная энциклопедия танков мира: 1915—2000 гг.», П.Н. Сергеев «Танки Японии во Второй мировой войне»; Кріса Бишопа «Боевая техника»; Кріса Шанта «Танки. Иллюстрированная энциклопедия»; Вони відзначаються широким науковим світоглядом, з конкретною історією японського танкобудування. В них приділена велика увага тактико-технічним характеристикам та класифікації бойових машин.

Кінець XIX ст. — початок XX ст. ввійшов в історію, як стрімкий розвиток науково-технічного прогресу людства. Був виготовлений двигун внутрішнього згорання. Це дало неабиякий поштовх розвитку машинобудуванню, стали використовувати паровози, люди почали підніматися в небо. Всім цим новаторством цікавилися і військові. Вони стали ламати голови над тим, щоб сконструювати транспортний засіб, з високою вогневою потужністю і рушійними характеристиками.

Перші типи танків були зроблені в роки Першої світової війни. Цей новий вид озброєння був швидко оцінений воюючими сторонами. З того часу активно розвивалася конструкція танків та їх тактика використання. Після закінчення Першої світової війни, танки поступово починають використовувати в усіх країнах, в яких були збройні сили, а на середину XX століття використовувались вже в більшості збройних конфліктів. Японське танкобудування бере початок з 20-х років минулого століття, аж до створення сучасного танка.

В конструюванні бойових машин чітко простежується кілька ліній. По-перше, через постійну нестачу сировини, танків у великій кількості ніколи не будували. Максимум, був досягнутий в 1942 році, тоді за рік побудували 1191 штук, далі кількість постійно зменшувалася. Для порівняння, в СРСР за цей період випустили понад 24 000 танків, а в Німеччині 6200. По-друге, для забезпечення панування у тихоокеанському театрі військових дій Японія віддавала пріоритет в будівництві потужного флоту і авіації, а сухопутним військам приділялася роль «зачистки». Навіть прийнятий 25 січня 1945 року указ «Програма надзвичайних заходів для досягнення перемоги» у випуску озброєння віддавав пріоритет будівництву літаків. Тому для успішного перекидання танків кораблями, останні повинні були мати малу вагу і габарити. Через обидві причини японська промисловість ніколи не випускала важких бойових машин.

В даній статті буде розглянута хронологія японського танкобудування з лютого 1927 року (коли Японія створила танк «Чи-І» в Осаківському арсеналі) по 1945 рік (кінець Другої світової війни, коли Японія займала 5 місце по виробництву танків значно відстаючи кількістю від США, Німеччини, СРСР та Великобританії).

Японські стратеги вважали, що танкових сутичок на островах бути не може, тому тривалий час танки озброювали тільки кулеметами для знищення живої сили і придушення вогневих точок противника. Між іншим, стратеги мали рацію — танкові битви на островах були вкрай рідкісні. Статути і настанови Японської армії відводили танкам роль ближньої розвідки і підтримки піхоти в бою і, тому до 1941 року великих танкових підрозділів не створювали. Основне завдання танків, як говорилося в статуті 1935 року, — «бій в тісній взаємодії з піхотою», тобто, знищення живої сили противника, боротьба з його вогневими точками, придушення польової артилерії. Допускалася обмежена взаємодія танків з авіацією і польовою артилерією. Іноді танкові підрозділи або просто один танк відсилались на передові участки оборони противника на максимальну глибину до 600 м, в так звані «ближні рейди». Після порушення системи оборони, танки повинні були негайно повертатися до піхоті для підтримки її атаки. Як розвідку, в першому ешелоні використовували малі танки, які розкривали систему вогню противника, після них йшли середні і легкі танки з піхотою. Об'єктивно, така система ведення бою застаріла після Першої світової, але в конфліктах в Бірмі, Китаї, Малайї та інших країнах вона була досить результативною. Іноді танки використовували в складі об'єднаних груп для глибоких рейдів, крім танкових підрозділів в групу входили: моторизована піхота, кавалерія і сапери на автомашинах польової артилерії. Танки на марші, під час знищення противника заважали, тому перевага надавалася авангарду. При цьому вони повинні були рухатися або «стрибками» попереду авангарду або паралельним курсом. У сторожову охорону могли виділяти 1—2 танка до складу поста. В обороні їх застосовували для проведення контратак або ведення вогню із засідок, часто використовували як нерухомі вогневі точки. Безпосередні бої з танками противника категорично заборонялися, допускали тільки в крайньому випадку. Особовий склад танкових військ в цілому був досить добре підготовленим. Механіки-водії, радисти, артилеристи, стрільки проходили навчання в спеціальних школах протягом 2-х років. Командирів танку набирали з числа загальновійськових, які навіть всередині танка не розлучалися зі своїм мечем. Для відповідності вони проходили тільки перепідготовку протягом 3—6 місяців. В цілому в характеристиці військових дій Японської армії проглядалися нотки властиві військовим концепціям СРСР і Німеччини — маневреність і раптовість, але мала кількість і низькі технічні характеристики танків змушували розглядати останніх швидше як позиційні сили.

Перший власний танко Японії був, побудований в 1927 р. арсеналом в Осаці, двобашенний танк «Чи-І» (середній перший) вагою 18 тон. До цього використовувалися танки іноземного виробництва, закуповувалися французькі М21 «Шенільєт», «Рено» FT—18, NC—27, «Рено» NC—26, англійські Mk.IV, Mk.A «Уіппет», Mk.C, «Віккерс», «Віккерс 6-тонний». Всі закуплені зразки ретельно аналі-

зувалися конструкторами. Так на французьких (в серію пішли як «Оцу») двигун замінювався дизельним. Доречі, французькі NC-27 («Оцу») і «Рено» FT-18 («Ко-гата») використовувалися армією до 1940 р. Крім двобашенних «Чи-І», були створені в 1931 р. 18-тонний трибаштовий танк «Тип 2591» і в 1934 р. трибаштовий «Тип 2595». Якщо ці машини хоча б реально створювалися, то створення «Тип 100» або «О-і» (великий перший) зупинилося на проектних роботах, трирезову машину вагою 100 т планувалося використовувати для прориву укріплених районів. На цьому експерименти зі створенням багатобаштових танків закінчилися, кілька побудованих танків «2591» застосовувалися в Китаї. На базі танків «Віккерс Mk.C» на початку 30-х рр. був створений середній танк «І-го» («перша модель») або «89 Ко». Він став першим серійним танком, за 1931–1937 рр. випустили 230 штук.

Значний підйом японське танкобудування отримало після прийняття Верховним командуванням рішення про широкомасштабну механізацію армії в 1932 р., що привело до відповідних замовлень промисловості. Японцям вдалося уникнути повального захоплення танкетками. Проаналізувавши закуплену танкетку «Карден-Лойд», японці створили малий танк «Тип 2592». На ньому застосовувалася підвіска запропонована найбільш відомим японським танкобудівником Томіо Хара. Модель вийшла настільки вдалою, що згодом на ній було побудовано кілька нових моделей. У 1935 р. промисловість почала випускати найвідоміші легкі танки «Ха-го», а з 1937 — середні танки «Чи-ха». Обидві моделі до кінця Другої світової були основними в танковому парку Японії.

Планування військових дій на островах вимагало наявності для десанту плаваючих бойових машин. Роботи зі створення таких машин з різним успіхом велися з кінця 20-х років, але пік припав на кінець Другої світової війни. В 1934 р. була спроба створити плаваючий танк шляхом зміни форми кузова «2592» або «А-І-Го», з 1941р. серійно випускається плаваючий «Тип 2» або «Ка-ми», з 1943 р. «Тип 2» або «Ка-чі», а в 1945 р. з'явився «Тип 5» або «Те-Ку». Після переходу до стратегічної оборони, танкове виробництво значно зросло, деякі моделі зазнали модернізації, деякі зняли з виробництва замінивши їх новими зразками. Так з'явилися легкі: 1943 р. — модернізований «Ха-го» — «Ке-ри» (легкий шостий), 1944 р. — «Ке-ну» (легкий десятий), 1944 р. — «Ке-Хо» (легкий п'ятий); і середні: 1941 р. модифікація «Чи-ха» — «Чи-Хе» (середній шостий), 1944 р. — «Чито» (середній сьомий), 1945 р. — в єдиному екземплярі «Чи-Рі» (середній дев'ятий), 1945 р. — «Чи-Ну» (середній десятий).

Для позначення бойової техніки і озброєння в Японії використовували два взаємозамінних варіанти: числове або за допомогою ієрогліфів. У числовому позначенні використовувався рік прийняття моделі на озброєння за літочисленням «від заснування Імперії» (660 рік до н.е.). До «круглого» 1940 р. (3000 за японським календарем) використовувалося повне позначення (чотири цифри) або дві останні, так моделі 1935 р. відповідали назви «тип 2595», «2595» або «95», а для моделі 1940 р. — «Тип 100». Починаючи з 1941 р. в позначенні використовувалася тільки остання цифра: зразок 1942 р. — «Тип-2», 1943 р. — «Тип-3» і т.д. За іншого варіанту позначення використовувалися назви, що складалися з ієрогліфа,

що означав тип бойової машини і рахункового ієрогліфа. Наприклад, «Ке-Рі» і «Ке-Хо». Тут числівник значення відповідав номеру розробки, а не року прийняття на озброєння. Звісно, що були винятки, наприклад «Ка-Мі» складається з слова «плаваючий» і початок назви компанії «Міцубісі», а «Ха-Го» — з «рахункового» ієрогліфа і слова «модель». Іноді деякі машини отримували імена за назвою фірм і арсеналів — «Осака», «Суміда». У деяких документах, включаючи японські, для позначення танків і бронемашин, як правило дослідних зразків, використовували латинські аббревіатури. О-І — за першими літерами слів «великий перший». Згідно з книгою «Танки і танкові битви», працівники корпорації Mitsubishi позначали танк індексом Мі-То від (Mitsubishi-Tokyo). Однак Роцкот пише, що вже згадуваний «Довідник» і «Тихоокеанські військові секрети: Всі японські секретні озброєння» стверджують, що індекси О-І і Мі-То присвоювалися лише наступному 120-тонному варіанту надважкого танка, а 100-тонна машина індексів не мала. За даними Роцкота, Томіо Хара в своїй книзі «Японські танки» взагалі не згадує про це позначення, але говорить про те, що обидві машини збиралися підприємствами Mitsubishi. Так що цілком можливо, що індекс Мі-То присвоювався обом танкам. Танк тип 2604 мав два дванадцятициліндрових карбюраторних двигуна рідинного охолодження конструкції БМВ, система охолодження включала в себе три секції трубчатих водяних радіаторів на кожен двигун, одну секцію масляного радіатора, обдувалися двома відцентровими всмоктуючими вентиляторами з приводоремінною передачею від головного редуктора. Повітря забиравлося через решітки, розташовані над центром моторного відсіку, проходить через секції радіаторів, які перебували в герметичному кожусі, обдував двигун і викидав через ґрати в кормовій частині танка. Для забезпечення ремонту і обслуговування двигунів будь-яку з секцій радіатора можна було відкинути вгору.

Якщо говорити в цілому, про японські танки, то вони відрізнялися малою вагою і слабким бронюванням. За питомого тиску в 0,7—0,8 кг / см.кв, вони мали хорошу прохідність. Але при цьому мали слабе вогневе забезпечення, примітивні засоби спостереження і забезпечувалися поганими приладами зв'язку. До 1940 р., коли розпочали застосовувати зварювання, танки збиралися за допомогою заклепок на каркасі. У розрахунку на невисокий зріст танкістів, внутрішній простір скорочував до максимуму. Ремонт і обслуговування вузлів і агрегатів полегшувалося великою кількістю люків, що в той же час послаблювало броню корпусу танку. З позитивних характеристик можна відзначити — японці перші в світі застосовували курсові кулемети і дизельні двигуни; на різних класах машин застосовувалися однакові командирські башточки, однакові схеми підвіски і т.д., що значно полегшувало підготовку особового складу.

На підставі даної статті можна зробити такий висновок, у порівнянні з Заходом та СРСР, Японія досить пізно почала розробку власної бронетанкової техніки. Але вже до початку Другої світової війни японські конструктори створили близько двох десятків повністю самостійних проектів. Але навіть за кількістю проектів стає зрозуміло, як швидко і динамічно країна ранішнього сонця розвивала власну, унікальну школу танкобудування.

Література

1. Шпаковский В.О. Танки эпохи тотальных войн. 1914–1945 гг. / В.О. Шпаковский. — СПб.: «Полигон», 2003 г. — 320 с.
2. Холявский Г.Л. Полная энциклопедия танков мира: 1915–2000 гг. — М. : Харвест, 2014 — 762 с.
3. Сергеев П.Н. Танки Японии во Второй мировой войне. — Военные машины № 2. — Киров : Кировское общ-во Любителей военной техники и моделизма, 2000. — 15 с.
4. Крис Бишоп Боевая техника. — М. : Омега, 1998 — 193 с.
5. Танки. Иллюстрированная энциклопедия / ред. Крис Шант. — М., 2007. — 256 с.

А.С. ПЕЧЕНА,

студентка факультету лінгвістики Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАРЕМІОЛОГІЇ

Беззаперечним фактом є те, що вагомий пласт мови складає фольклор (від англійського *folk-lore* — буквально народна мудрість, народні знання) — важлива складова частина культури народу, яка є втіленням поглядів, ідеалів та прагнень людей. Цим терміном окреслюють усю творчу діяльність народу: поезію, музику, театр, танець, архітектуру, художнє й декоративно-ужиткове мистецтво [4, с. 447]. Процес творення фольклору — це безперервне та багатогранне явище, адже всенародні ідеї та світосприйняття, котрі були закладені в його основу, передаються через тисячоліття.

Вагомий пласт фольклору складають паремії — стійкі фразеологічні одиниці афористичного спрямування. На даний момент активно проводиться дослідження паремій у світовій науці, адже вони сприяють реконструюванню етнокогнітивних моделей національного мислення і знання, розв'язанню проблеми фонових знань комунікантів через виявлення паремійних аналогів й етнокультурних лакун, розкриттю найбільш важливих стереотипів масової свідомості й багатовікових векторів впливу на неї [1, с. 4].

Детальним дослідженням та структуризацією паремій займалися багато науковців: О.В. Корень, В.М. Телія, В.Л. Архангельський, Н.Н. Амосова, О.В. Кунін, В.В. Виноградов, С.І. Ожегов, О.В. Мерзлікіна, В.П. Феліцина, І.В. Арнольд, О.О.Потебня, М.Ф. Алефіренко та інші.

Від слова «паремія» утворилися назви таких термінів як «пареміографія», тобто збирання, записування прислів'їв, приказок та «пареміологія» — наука, що досліджує мовний та структурний аналіз паремій. Вони дуже часто взаємопов'язані або вживаються паралельно. Явище «паремії» досліджується як фольклористикою, так і мовознавством (фразеологією), проте спектр їх дослідження вагомо відрізняється. Фольклористи розглядають паремії як жанр народної словесності, аналізують їх з точки зору композиції, художньо-образної структури, ідейного навантаження. Мовознавці розглядають лише лінгвістичний аспект: відно-

сять їх до розряду мовних фразеологізмів, пояснюють лексичне значення (пряме і переносне), вивчають вживання у живому мовленні та ін. [2, с. 536-537].

Так як паремії відрізняються одна від одної формою, часом, стилістичними особливостями вживанням і функціональною та лексичною насиченістю, їх можна розділити за жанрами. За класифікацією Мар'яни і Зоряна Лановиків до пареміологічних одиниць належать: вітання, побажання, тости, побажання-подяки, прощання, формули-побажання до певних нагод, прокльони, присяги, прикмети, приказки-застереження, народні порівняння, афоризми, каламбури, діалогічні каламбури чи стягнені анекдоти, казкові зачини й кінцівки, дитячі примовки, скоромовки, дражнилки [2, с. 541-546].

Слід зазначити, що саме приказки та прислів'я найповніше відображають специфіку творення пареміологічних одиниць, їх лексичну наповненість, структурно-семантичні та функціональні особливості, адже «вони є першим зразком мовної діяльності людини та пам'яток її словесного мистецтва» [3, с. 144]. Паремії вимагають багатоаспектного дослідження, бо, хоч і невеликі за розміром, дуже влучні, відображають найширші обрії побуту народу, його історію, культуру, традиції, звичаї, вірування, і водночас особливості світосприймання, психіки, самого способу мислення, національної ментальності [2, с. 537]. Саме вони є духовним надбанням кожної нації, котре удосконалювалося та доповнювалося впродовж тисячоліть і увібрало в себе колективну мудрість, багатовіковий досвід та унікальну манеру оповіді.

Проте станом на сьогоднішній день паремії витісняються неологізмами, сленговими висловами та жаргонізмами. Це обумовлене глобалізацією та інтеграцією культури, впровадженням нових технологій та незацікавленістю фольклором з боку молодого покоління. На жаль, дуже рідко трапляються випадки, коли у своєму мовленні молодь використовує приказки, фразеологізми, афористичні вислови.

Не дивлячись на зниження суспільного інтересу до науки пареміології, вона посідає вагоме місце у фольклорній скарбниці, адже народна мудрість, що була закладена у зміст паремій, буде передаватися через тисячоліття.

Література

1. Колоїз Ж.В. Українська пареміологія: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / Колоїз Ж.В., Малюга Н.М., Шарманова Н.М. — Кривий Ріг: КПІ ДВНЗ «КНУ», 2014. — 349 с.
2. Лановик М.Б. Українська усна народна творчість: Підручник. / Лановик М.Б., Лановик З.Б. — Київ: Знання-Прес, 2005. — 591 с. — (3).
3. Пастушенко Т.О. Архітектоніка етноспецифічного образу людини в англійських пареміях / Пастушенко Т.О. // Наукові записки. Сер. Філологічні науки. — 2005. — №81. — С. 143—147.
4. Радишевська М. Новий довідник: Українська мова. Українська література / М. Радишевська, В.Михайлюта, Т.Корольова. — Київ: Казка, 2011. — 864 с. — (7).

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЛОЛОГІЯ»

Анотація. У статті обґрунтовано специфіку викладання латинської мови студентам спеціальності «Філологія», розглянуто й описано принципи навчання латинської мови, які є актуальними для викладання її філологам.

Ключові слова: принцип навчання, методика, латинська мова.

Латинська мова була й залишається обов'язковою дисципліною у навчальних закладах багатьох країн світу. Знання латинської мови потрібне спеціалістам різних галузей науки, оскільки соціально-політичні, філологічні, математичні, технічні, медичні, юридичні та інші наукові терміни походять переважно з латинської [1, с. 17-18]. Особливе значення має вивчення латинської мови для студентів спеціальності «Філологія», адже на латинських коренях побудована значна кількість лінгвістичної термінології, як-от: «артикуляція» від *articulo* — роздільно вимовляю, «вокалізм» і «консонантизм» від *vocalis* — голосний і *consonantis* — приголосний, саме слово «лінгвістика» походить від латинського *lingua* — мова тощо. Крім того, граматична система латинської мови має чимало паралельних явищ із граматикую української мови, а отже, вивчення латини сприятиме також і глибшому вивченню граматики рідної мови. Для студентів, які вивчають германські мови, вивчення латини сприятиме кращому засвоєнню лексики іноземної мови, оскільки, скажімо, в англійській мові латинізми становлять до 75 % [2, с. 7].

У працях, присвячених методиці навчання латинської мови, докладно описано загальні принципи викладання цієї дисципліни. Це питання розглянуто у дослідженнях М. Шовкового, Н. Кацман, Т. Сторчової, М. Лапіної та ін. Але науковці окремо не зверталися до принципів викладання латинської мови саме студентам-філологам.

Усе сказане вище зумовлює актуальність обраної теми роботи.

Метою статті є обґрунтування специфіки викладання латинської мови студентам спеціальності «Філологія».

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення *завдання* обґрунтувати й описати принципи навчання латинської мови, які є актуальними для студентів спеціальності «Філологія».

Перш за все зазначимо, що в межах існуючого обсягу годин на викладання латинської мови у вищих навчальних закладах не вдається приділити достатньої уваги вивченню лексики. Проте варто зосередити увагу студентів-філологів на вивченні латинської граматичної термінології, адже від латинських назв частин мови утворені, наприклад, всі терміни на позначення явища конверсії, порівняймо: *nomen substantivum* (іменник) — *субстантивација* — перехід інших частин мови в іменники; *nomen adiectivum* (прикметник) — *ад'єктивација* — перехід у

прикметники [4, с. 312-313]. Крім того, назва неозначеної форми дієслова — інфінітив — походить від латинського *infinitivus*, латинський теперішній час дійсного способу активного стану (*praesens indicativi activi*) збігається за граматичним значенням із англійським *Present indefinite* тощо.

З латинської мови походять і багато літературознавчих термінів, хоч і не так багато, як з грецької, наприклад «анімізм» (від лат. *anima* — душа), «віталізм» (від лат. *vitālis* — життєвий), «градація» (від лат. *gradatio* — поступове підвищення, посилення) [5].

Доречними для вивчення латинської мови також є вправи, де пропонують визначити, від яких латинських слів походить те чи інше українське слово, а також завдання, виконуючи які, студенти повинні знайти у рідній мові, чи у мові, яку вони вивчають, слова похідні від певного латинського кореня чи іншого латинського словотворчого форманта. Такі завдання допомагають виявити значення іншомовних слів, побачити, як розвинулася семантика слова порівняно з його початковим значенням, збагачують словниковий запас студента. Ті ж студенти, які вивчають іноземну мову, мають змогу повторити значення вивчених лексичних одиниць.

Формою самостійної роботи на опрацювання латинської лексики може бути укладання словника мовознавчих та літературознавчих термінів, які походять з латинської мови.

Принципи навчання граматики латинської мови висвітлено у підручнику Н. Кацман, зокрема дослідниця виділяє шість принципів: 1) принцип усвідомлення мовних явищ у період їх засвоєння, усвідомлення способів їх використання; 2) зв'язок змісту з мовною формою; 3) зіставне вивчення мовних явищ; 4) використання негативного мовного матеріалу; 5) використання перекладу рідною мовою як основного способу семантизації; 6) урахування теоретичних і практичних цілей навчання [6, с. 24]. Сучасні мовознавці, зокрема В. Шовковий, розширюють і поглиблюють ці принципи та описують нові.

Визначальним для філологів, які вивчають латинську мову, є *принцип урахування рідної мови*. За В. Шовковим, цей принцип функціонує 1) під час добору навчального матеріалу; 2) для подолання міжмовної інтерференції; 3) рідна мова є засобом навчання (переклад, пояснення). Згідно з цим принципом, добору й особливий увазі під час навчання підлягають ті граматичні явища латинської мови, які мають розбіжності з граматичними явищами рідної мови; для подолання перенесення граматичних знань та навичок рідної мови студенти повинні усвідомити насамперед відмінності у граматиці обох мов, способи передачі змісту граматичного явища в обох мовах; рідна мова використовується для пояснення граматичного матеріалу, спираючись на аналог чи еквівалент граматичного явища в рідній мові, студенти мають можливість повно уявити його зміст, особливості функціонування в іноземній мові [7, с. 230].

Отже, під час вивчення зі студентами морфології латинської мови слід зазначити, що в латинській мові, як і в українській, 10 частин мови, є система відмін, дієвідмін, відмінків, поділ на роди і числа, часи, особи й способи, три ступені порівняння якісних прикметників тощо. Але водночас між українською та латинською мовами чимало граматичних відмінностей.

Зокрема, вивчаючи зі студентами іменник, викладач повинен наголосити на таких граматичних особливостях цієї частини мови:

- рід неістот в латинській і українській мовах переважно не збігається, і тому рід неістот їм завжди слід з'ясовувати у словнику;
- як і в українській мові, в латинській є одиничні і множинні іменники, для множинних іменників є спеціальне позначення у словнику — *pl.*;
- основу латинських іменників визначають не за називним відмінком, а відкидаючи закінчення від форми родового відмінка, особливо це стосується іменників третьої відміни приголосної групи, у яких не збігаються форми називного та родового відмінків, пор.: *genus, generis* (рід);
- іменники на відміни діляться за закінченням родового відмінка однини;
- в українській мові поділ на групи є у першій і другій відмінах за характеристикою останнього приголосного основи, у латинській мові — тільки у третій відміні за сукупністю різних ознак: закінченням, родом, однаковою чи різною кількістю складів іменника у формах *Nominativus singularis* та *Genetivus singularis*. Відповідно цій темі слід приділити значну увагу, оскільки вона, як показує досвід, є досить складною для сприйняття. Єдина аналогія з українською мовою — поєднання закінчень голосної та приголосної груп у мішаній групі;
- більшість прийменників латинської мови вживаються не з тими відмінками іменника, з якими вони вживаються в українській мові, наприклад, прийменник *de* (*про*) в латинській мові вживається з іменниками у формі *Ablativus singularis et pluralis*, який в українській мові відповідає за значенням орудному та місцевому відмінкам. В українській мові прийменник *про* вживається зі знахідним відмінком іменника. Тому слід звернути увагу студентів на цю граматичну відмінність, виконати з ними достатню кількість вправ з цієї теми, щоб вони уникали помилок під час перекладу текстів;
- паралельним з українською мовою граматичним явищем є наявність у латинській мові кличного відмінка (зазначимо проте, що відмінне від називного закінчення у формі *Vocativus singularis* є тільки в іменниках чоловічого роду, які закінчуються на *-us*, пор. *Nom. sing. avus* (*дід*) — *Voc. sing. ave* (*дідю*). Під час вивчення цього відмінка слід наголосити на давності походження цієї граматичної форми та наявності її у багатьох європейських мовах, наприклад, у польській, адже досі, у зв'язку із впливом російської мови та намаганням радянської влади стерти відмінності між українською та російською мовами, більшість українців ним не послуговується, заперечує його наявність та доцільність його вживання в українській мові. Тим часом називний та кличний відмінки виконують різні функції: називний використовують для називання предмета, ствердження факту його існування та виконання ним дії, іменник у називному відмінку виконує роль підмета у реченні; кличний відмінок з давніх часів використовують для звертання до адресата мовлення (що добре видно в навчальних діалогах з латинської мови) й іменник у кличному відмінку не є членом речення;
- як і в українській мові, у латинській у багатьох словах є чергування *e* з нулем звука: *minister* — *ministri* (пор. в українській мові *оливець* — *оливця*).

Під час вивчення дієслова слід звернути увагу студентів на такі граматичні особливості цієї частини мови:

- наявність чотирьох дієвідмін (в українській мові тільки дві), і поділ на дієвідміни чітко за характером останнього голосного основи інфекта;
- вираження часу й виду дієслова за допомогою різних основ (основи інфекта для часів недоконаного виду та основи перфекта для часів доконаного виду); утворення часових і видових форм за допомогою системи закінчень, суфіксів та дієприкметників. Зазначимо, що в латинській мові видові пари розрізнити легше, ніж в українській: кожен вид має свою основу і свої закінчення, які на нього вказують, порівняймо: *audio* (основа недоконаного виду) — *audivi* (основа доконаного виду). В українській мові видові пари утворюються за допомогою префіксів, суфіксів, чергування звуків, зміни наголосу. У результаті цього навіть українським студентам важко визначити, якого дієслова виду;
- відмінювання дієслова *бути* за числами й особами в усіх часах, а не тільки в майбутньому, як в українській мові, оскільки воно вживалося і на позначення дії, і на позначення особи, яка виконувала дію, тобто виконувало функції особового займенника тощо.

Щодо прикметника слід відзначити:

- належність прикметників до трьох відмін (в українській мові поділ прикметників на відміни відсутній); переважно повний збіг закінчень прикметника й іменника, крім випадків, коли, наприклад, іменник чоловічого роду як виняток належить до першої відміни. Тоді прикметник насамперед узгоджується з ним у роді, що відображено в закінченні прикметника: *Dat. sing.: poetae claro*; або якщо прикметник та іменник належать до різних відмін: *Gen. sing.: servi infelīcis*. Але якщо прикметник та іменник належать до однієї відміни та до одного роду, їх закінчення повністю збігаються: *Nom. sing.: terra incognīta*; *Gen. sing.: terrae incognītae* й т. д. Натомість в українській мові: *невідома земля, невідомої землі*;
- вивчаючи ступені порівняння прикметників, студенти закріплюють знання про явище суплетивізму: утворення ступенів порівняння прикметників від різних основ: укр. *поганий — гірший — найгірший*; лат. *malus — peior — pessīmus*.

Також для філологів є важливим принцип *системності подавання матеріалу* для унаочнення положення, що мова — це система систем, у якій усі одиниці тісно взаємопов'язані, з одних одиниць мови утворюються інші: зі звуків — морфеми, з морфем — слова, зі слів — речення.

За словами Т. Сторчової, практичний компонент дисципліни — читання латиномовного тексту, як сукупність переробки лінгвістичної та екстралінгвістичної інформації, реалізується шляхом одночасного залучення великої кількості фонетичних, граматичних та лексичних мовних явищ, акумуляція яких є досвідом у формуванні філологічного мислення студентів. Жодна сучасна європейська мова не володіє такою потужною репрезентативністю мовних явищ у текстах, як латина [8, с. 5].

Саме тому виділений В. Шовковим принцип *текстової основи* є важливим у процесі навчання класичних мов, адже формування мовленнєвої компетенції в читанні, перекладацької та мовної (зокрема синтаксичної) компетенцій можливе тільки за умови використання автентичних текстів, де кожна лексична одиниця, граматична форма чи конструкція репрезентована в «природному» функціонально-семантичному плані. Лише в контексті студенти зможуть одержати якомога повнішу інформацію про будь-яке граматичне явище [7, с. 233].

Визначальним для філологів, особливо для майбутніх перекладачів, є принцип *перекладності*. Завдяки близькості граматичних систем латинської та української мов правильний переклад латинських текстів українською мовою у поєднанні з граматичним аналізом речень сприятиме глибшому розумінню граматичних явищ рідної мови, структури українського речення, зв'язку слів у ньому. Це також допоможе студентам-філологам, які після закінчення навчання оберуть собі професію вчителя, пояснювати мовний матеріал учням. У майбутніх перекладачів переклад латинських текстів формуватиме навички перекладу рідною мовою.

Додамо, що адекватний переклад латиномовних текстів вимагає від студента усвідомлення сутності і взаємозв'язку насамперед граматичних мовних одиниць та знання порядку слів у реченні, який у латинській мові має певні особливості порівняно з українською: присудок у кінці речення, узгоджене означення після означуваного слова тощо.

Тому, перш ніж братися до перекладу та читання текстів, студенти повинні виконати достатню кількість вправ для закріплення тієї чи іншої граматичної навички.

В. Шовковий вважає, що навчання граматики класичних мов варто здійснювати на основі принципу *домінувальної ролі вправ* та принципу *поліфункціональності вправ*.

На думку дослідника, навчити людину будь-якого виду діяльності можна лише шляхом вправляння у цьому виді діяльності, шляхом спроб, помилок та їх виправлення, використання достатньої кількості тренувальних вправ; для формування кожної граматичної навички потрібний спеціальний комплекс вправ у певній послідовності.

Принцип поліфункціональності вправ передбачає спрямованість вправ на одночасне паралельне оволодіння мовним матеріалом і мовленнєвою діяльністю; граматичні вправи повинні також бути спрямовані на формування лексичних знань та навичок, навичок перекладу, містити соціокультурний матеріал; мовленнєві вправи на читання повинні бути спрямовані на удосконалення граматичних та лексичних навичок [7, с. 231].

Цілком погоджуючись із В. Шовковим, зазначимо проте, що сучасні підручники з латинської мови для філологів не завжди дотримуються цих принципів. Насамперед у тому, що у вправах недостатня кількість речень і словоформ для формування граматичної навички. Як свідчить наш викладацький досвід, для того, щоб сформувати стійку граматичну навичку, вправа повинна містити не менше 10-15 речень чи словоформ. Натомість у підручниках, призначених для гуманітарних факультетів, часто трапляються вправи, де є тільки 7-8 речень, а на закріп-

лення деяких граматичних тем вправ немає. Наприклад, немає вправи на закріплення зв'язку прийменника з відповідним відмінком іменника у підручнику «Латинська мова: навчальний посібник для гуманітарних факультетів» Ж. Гуменюк та Т. Сторчової [2], що є суттєвим недоліком названого посібника, адже, як ми згадували вище, латинські прийменники вживаються часто з іншими відмінками іменника, ніж українські, до того ж у латинській мові є два постпозитивні прийменники *causa* і *gracia*, які виживаються після іменника у родовому відмінку, чого ніколи не буває в українській мові, тому незнання зв'язку прийменників з іменниками може спричинити труднощі під час перекладу текстів. На брак вправ з класичних мов звернула увагу ще Н. Кацман у 70-х роках минулого століття, але, як бачимо, питання й досі повністю не вирішене. Проте, у названому підручнику добре враховано принцип поліфункціональності вправ, тому за умови доповнення вправами деяких тем, його можна визнати одним із найкращих для студентів-філологів.

У зв'язку з тим, що багато філологів стають викладачами світової літератури, у навчанні їх латинської мови слід враховувати принцип *співвивчення іноземної мови та іноземної культури*, згідно із яким передбачене паралельне формування мовних знань та навичок, умінь читання з соціокультурною інформацією. Тому навчання граматики класичних мов повинне здійснюватися на культурно маркованих текстах [7, с 233]. Читання та переклад таких текстів, як і вивчення напам'ять латинських фразеологізмів та крилатих висловів з відповідним коментарем викладача щодо їх походження, поглибить та закріпить здобуті у школі знання з античної міфології, сприятиме формуванню загальної ерудованості студентів.

Отже, під час навчання філологів латинської мови слід дотримуватися таких принципів: засвоєння значення насамперед тих лексичних одиниць, з яких походять мовознавчі та літературознавчі терміни; вивчаючи латинську граматику, принципу урахування рідної мови; принципу системності подавання матеріалу; принципів текстової основи та перекладності для формування навичок перекладу текстів рідною мовою; відповідно два попередні принципи повинні базуватися на принципах домінувальної ролі вправ та поліфункціональності вправ; принципу співвивчення іноземної мови та іноземної культури. Крім того, проаналізувавши сучасні підручники з латинської мови для гуманітарних факультетів, констатуємо, що необхідна подальша методична робота з розроблення вправ з латинської мови.

Література

1. Ревак Н.Г. Латинська мова (для неспеціальних факультетів). Підручник. / Н. Г. Ревак, В. Т. Сулим. — Вінниця: Нова Книга, 2006. — 440 с.
2. Гуменюк Ж. Г. Латинська мова. Навчальний посібник для студентів гуманітарних факультетів. / Ж. Г. Гуменюк, Т. В. Сторчова — 3-тє вид. випр. — К. : Кондор, 2011. — 340 с.
3. Лапина М. С. Научно-методические принципы изучения латинской лексики / Лапина М. С. // Інноваційні технології викладання латинської та української мов у вищих навчальних закладах: матеріали науково-практичної конференції (19 березня 2003 р. м. Харків) / Редкол. : В. П. Черних, І. С. Гриценко, В. М. Толочко, І. Є. Світлична. — Х. : Вид-во НФаУ, 2003. — С. 28—41.

4. Горпинич В. О. Морфологія української мови: підручник для студентів вищих навчальних закладів / Горпинич В. О. — К. : ВЦ «Академія», 2004. — 336 с.
5. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. — К. : ВЦ «Академія», 2007. — 752 с.
6. Кацман Н. Л. Методика преподавания латинского языка в институтах и на факультетах иностранных языков / Нина Лазаревна Кацман. — М. : Высшая школа, 1979. — 142 с.
7. Шовковий В. М. До проблеми принципів навчання граматики класичних мов / Шовковий В'ячеслав Миколайович // *Studia linguistica*. — 2013. — вип. 7. — С. 229–234.
8. Сторчова Т. В. Методика навчання майбутніх філологів системи перфекта латинської мови: дис. ... канд. пед. наук. 13.00.02 / Сторчова Тетяна Володимирівна. — Кам'янець-Подільський, 2013. — 283 с.

В.В. ЩЕРБАК,

учитель английского языка и русского языка,
специалист высшей категории Балаклейской общеобразовательной школы I-III ступеней №6
Балаклейского районного совета Харьковской области

**СЛЕНГ РУССКОЯЗЫЧНЫХ ШКОЛЬНИКОВ
БАЛАКЛЕЙЩИНЫ НАЧАЛА ХІ ВЕКА**

Исследование сленга как неотъемлемой части речи современных школьников, его влияние на становление личности подростка является одним из актуальнейших проблем современного языкознания. В условиях широкого распространения сленга среди подростков, снижения грамотности и культуры речи, тема нашей статьи остра и злободневна.

Цель статьи - изучить особенности речи современных школьников, в частности учащихся Балаклейщины, с точки зрения использования сленга, показать, что чрезмерное увлечение сленгом приводит к понижению культурного уровня учащихся, их безграмотности, привлечь внимание общественности к поднятой проблеме.

Исследовав языковую среду учащихся балаклейских средних школ методом опроса и анкетирования, мы составили также « Толковый словарик школьного сленга»,имеющий некоторое практическое значение для исследователей и пользователей русского языка.

Так для чего же нужен школьникам сленг? С таким вопросом мы обратились к учащимся наших школ. Если у воров сленг призван помочь скрывать свои мысли и намерения, то школьный сленг нужен совсем не для этого.

Сленг делает речь более краткой, эмоционально выразительной. Сравним два выражения. На книжном, литературном языке: «Я испытываю сильное приятное чувство от этой песни». На сленге: «Я просто тащусь от этой песни!» Либо короткое и емкое слово «пипец» поможет выразить целую гамму чувств, начиная от острого разочарования и заканчивая восхищением.

Сленг служит опознавательным знаком того, что этот человек принадлежит к данной социальной среде. Свой сленг есть у рокеров, панков, хиппи, футбольных болельщиков — фанатов. Язык подростков 21 века не всегда понятен их ро-

дителям и учителям и школьному психологу, чья непосредственная обязанность — поиск взаимопонимания с юным поколением, у которого первостепенным становится стремление «зашифроваться» ради сохранения своей автономии от «чужаков», главным образом от старших [1].

Используя личные наблюдения и результаты анкетирования, нами замечено, что наиболее развитые и толковые ребята в целом менее склонны к употреблению сленга. Их довольно высокой культуре, приобретенной вследствие развитых познавательных интересов, претит уродование родного языка, и так достаточно богатого, чтобы выразить любое понятие или суждение. К тому же их, вполне успешных в учёбе, не так достают предки, и нет особой нужды шифроваться, дабы избежать осуждения. Молодому человеку нужно обладать сильным личностным стержнем и изрядной эмоциональной устойчивостью, чтобы не сломаться под напором агрессивно насаждаемых стандартов. Наиболее показательны для массового подросткового менталитета даже не специфические сленговые слова, а широкое распространение малозначимых, казалось бы, «вводных» словечек — короче, типа, прикинь, не тормози, вот и т. д. Их на самом деле намного больше, но для компактности разберём эти. «Короче». Довольно часто нам приходится это слышать, причём от одного и того же человека несколько раз за минуту. Фактически, многократное использование слова короче означает: «Конечно, всё это можно было бы выразить интересно и подробно, но мой словарный запас настолько беден, что и слов — то подходящих мне не подобрать. Короче, скажу, как умею». А призыв «прикинь!» заставляет слушателя самого додумать то, что в силу убожества своей речи не смог говорящий. Тормоз — как известно, техническое устройство для замедления и остановки движения. С недавних пор активно используется в молодёжном сленге в значении «тугодум, человек недалёкий, медленно соображающий». Соответственно, тормозить — «пребывать в пространственном замешательстве». Призыв «Не тормози!» обычно относится к человеку, который слишком долго размышляет над простыми и понятными вещами. [2] Современные школьники считают сленг неотъемлемой частью своего общения среди сверстников. Такие слова позволяют им самоутверждаться, поддерживать хорошие отношения с друзьями, обмениваться информацией и узнавать новое. При изучении уровня использования сленга можно выявить, что для девушек сленг не является острой необходимостью, они могут обойтись и без него; на их взгляд, сленг прежде всего является игрой слов, которая придаёт речи лёгкий юмористический оттенок [3].

Итак, главные причины употребления школьниками сленга — это желание более емко, коротко и эмоционально выразить свои мысли, а также показать свою принадлежность к определенной группе, что очень важно для подростков. В то же время одной из глубинных причин злоупотребления жаргонизмами есть низкая общая культура говорящего, его неумение красиво и правильно излагать мысли, бедность его лексического запаса.

Как же говорит современный балакле́йский подросток? Для изучения частоты употребления сленга школьниками, выявления взаимосвязи между успеваемостью учащихся и уровнем культуры их речи, а также степени засореннос-

ти речи учеников сленговыми словами и выражениями нами был проведен ряд исследований. При помощи анонимного опроса в социальной сети «В контакте», а также анкетирования, проведенного среди старшеклассников балаклейских школ, нам удалось выяснить, что большинство школьников в той или иной мере используют сленг в повседневной жизни. Причем среди главных причин употребления жаргонизмов подростки называют необходимость сократить время при общении (33%), неумение иначе выразить свои эмоции и чувства (25%), желание иметь свой, особый, отличный от языка взрослых, язык (24%) и стремление быть своим в компании, не чувствовать себя «белой вороной» (18%). Больше всего сленговых слов и выражений ребята употребляют в ситуациях, когда им весело или грустно, если их что-то возмущает или обижает, то есть в моменты, когда есть необходимость выразить свои эмоции и чувства, а запаса литературных слов не хватает. Тогда мы слышим: жесь, капец, печалька, круто. Часто такую оценочно-экспрессивную окраску имеют слова, которыми школьники называют своих друзей или врагов, людей с нестандартной внешностью и с некоторыми особенностями характера. Например, бык - наглый парень, жлобюра — жадный, страус — высокий, тупай — глупый, крыса — жалуется на своих и т.д.

Огромное количество слов было придумано еще в прошлом веке родителями наших старшеклассников для предметов школьного обихода, названий учебных предметов, учителей и получили свою вторую, а может быть и третью жизнь в 21 веке. Это такие слова, как: зарубежка, физ-ра, училка, классный, малявка, пара, окно, двояка, бабки, шкет, матеша, параша, и др. Но некоторые характерны именно для школьников 21 века и не ведомы нашим родителям. Это- бро, го!, бот, лол, ку!, рак, педали, нуб, хз, толстый кот. В основном эта лексика имеет своими истоками олбанский язык, ведь, как мы уже говорили, подростки проводят в интернете очень много времени, тогда как их родители такой возможности не имели. Также нами были обнаружены слова, характерные для школ именно нашего района. Это, например, такие выражения как: Эйфелева дама- высокая девушка, школота — угрожающий чей-то безопасности человек, столовня — столовая, кишняк — кошелек, гошовка — поле, геша- геометрия, кандарашик — карандаш, кейчато — очень хорошо, логова - кровать и др.

Нас заинтересовала степень проникновения сленга в сознание учащихся, насколько легко они могут отказаться от него. Оказалось, что более половины считают, что могут при необходимости заменить жаргонизмы литературными эквивалентами, 21% опрошенных подыскать другие слова будет трудно и, к сожалению, 27% наших старшеклассников не может говорить иначе, их речь настолько неразвита, что выразить свои мысли на языке Пушкина и Достоевского они не могут. Причем, как ни странно, ребята в основном прекрасно осознают негативное влияние регулярного употребления сленга на общую культуру и развитие человека. У людей, злоупотребляющих жаргонизмами, 32% старшеклассников отмечают обеднение речи, 26% считает, что снижается интеллект человека, еще 15% - что растет безграмотность. Многие осознают, что употребление жаргонизмов не способствует взаимопониманию взрослых и детей (17%). И тем не менее, всего 24% опрошенных имеет негативное отношение к сленгу. Большинство считает

его употребление нормальным и приемлемым(71%)! Некоторые ребята даже решили, что знание жаргонизмов обогащает лексический запас учащихся. Мы с этим утверждением категорически не согласны. Проведя мониторинг знаний учащихся балаклейских школ по русскому языку и сравнив его результаты с частотой употребления сленга теми же учащимися, мы выявили интересную закономерность. Чем чаще в своей речи подросток употребляет сленг, тем хуже он учится. И наоборот: чем чище его разговорная речь, тем выше его успеваемость по русскому языку. Отсюда вывод: если мы хотим добиться повышения успеваемости школьников, снижения всеобщей безграмотности, необходимо бороться с засильем сленга в молодежной среде, развивать речь учащихся, прививать любовь к чтению и литературному слову. Но чтобы бороться с врагом, нужно »знать его в лицо«. Для этой цели нами был собран и систематизирован сленг балаклейских школьников, помещенный нами в небольшой толковый словарь.

Бот- неудачник, Брр- ты злишься?, висеть в конте- быть он-лайн, го- пошли, гусь — модно одетый, досвидос- до свидания, доска- планшет, дрынчик- мопед, дятел- непонятливый, жесь- ужасно, жиробас- толстый, задротить- играть на компьютере, зажигать — веселиться, залипуха- отлично, каблик- кабельное ТВ, кандарашик- карандаш, кисель- слабый, капец — очень, кейчато- очень хорошо, кишняк- кошелек, клави- клавиатура, ку!- привет!, куташить — гулять, крыса- жадина, крч- короче, лавруха- деньги, лол- смешно, лошара- неудачник, логова- кровать, лось- неумный, магаз- магазин, мелкий- ребенок, мебель- одноклассник, мидл- средне, найс- мне нравится, неадекват- странный, нз- не за что, нуб- не умеет играть, оки- хорошо, олень- не умеет играть, офи- очень красивый, па- цик- парень, педали- обувь, печалька- очень обидно, пыхтеть- курить, рак- плохой игрок, пробивает на хавчик- хочется есть, ржавый- рыжий, столовня — столовая, СПС- спасибо, толстый кот- все отлично, туса- дискотека, финн- враг, фи- фи- не нравится, хз- не знаю, чепушило- глупец, чд- что делаешь?, электрон- электричка.

Мы живем в той части Украины, где русский язык играет большую роль. Имея статус регионального, он, наряду с украинским, используется нами в устной и письменной речи для общения, передачи и получения разнообразной информации. Поэтому понятен наш интерес к его чистоте и правильности. Сегодня повсюду в среде моих учащихся слышны высказывания и обороты, не совместимые с понятием «литературный язык». Это так называемый школьный сленг. Так ли он безобиден? Как мы убедились, существует определенная взаимосвязь между частотой употребления школьниками сленга и их общей культурой, успеваемостью в школе. Чем более засорена жаргонизмами речь школьника, тем ниже его общее развитие и, как результат, тем хуже он учится в школе. Чрезмерное увлечение сленгом приводит к понижению культурного уровня учащихся, их безграмотности. И в заключение хотелось бы еще раз подчеркнуть актуальность выбранной нами темы. Безграмотность и засоренность жаргонизмами не должны быть нормой. Подобное отношение к своей речи приводит к деградации человека и общества в целом.

Литература

1. Береговская Э. М. Молодежный сленг: формирование и функционирование // Вопросы языкознания. — 1996. — № 3. — С. 32—41.
2. Скворцов Л. И. Экология слова, или Поговорим о культуре русской речи. — М. : Просвещение, 2007.
3. Розина Р. И. Состояние и тенденции развития общего русского сленга в 2000-2003 годы. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.rus.1sentember.ru/article.php?ID=200302006>
4. Школьный сленг. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://www.ojurgone.ru/info/sokr/shkolnyj-sleng/>

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ.
ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

УДК 159.9

Т.О. БЕЛІКОВА,

студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТА ФОРМУВАННЯ ФЕНОМЕНУ ВИВЧЕНОЇ
БЕЗПОРАДНОСТІ В УМОВАХ ПСИХОТРАВМУЮЧОЇ СИТУАЦІЇ**

Анотація. Стаття присвячена дослідженню феномену вивченої безпорадності в умовах психотравмуючої ситуації. На основі теоретичного аналізу описано вплив типу та інтенсивності психотравмуючої події на кількісні особливості вивченої безпорадності («коефіцієнт вивченої безпорадності»). Проведено аналіз структури симптомокомплексу вивченої безпорадності. Встановлено характер зв'язку між типом та інтенсивністю психотравмуючої події та якісними особливостями вивченої безпорадності.

Ключові слова: вивчена безпорадність, психотравмуюча ситуація, травма, травмуюча подія.

Постановка проблеми. Актуальність та практична цінність психологічного дослідження вивченої безпорадності пов'язана з її впливом на мобілізаційні можливості людини, її здатністю адаптуватися до неконтрольованих змін. Особливого значення ця здатність набуває в ситуації, яка ставить під загрозу психічне здоров'я людини. Громадяни України мають досить великий досвід зіткнення з неконтрольованими для них політичними, економічними та соціальними змінами. Цей досвід, підкріплений все новими причинами для хвилювання, актуалізує схильність людини до виникнення безпорадності.

Стан дослідження. На сьогодні низкою вчених М.Сeligman, Л.Абрамсона, Дж.Гілхама, К.Двек, Цирінг Д.О., Веденеєва К.В., Волкова О.В. проведений обсяг досліджень феноменів вивченої та особистісної безпорадності. Дослідження вчених (Гордеева Т.О., Дагатов Т.М., Рудіна Л.М., Zung V., Taylor G., Немчін Т.А., С. Peterson, N. Kaslow, R. Tanenbaum, L. Alloy, L. Abramson), в основному, зосереджені на проблемі вивчення феноменів, близьких до вивченої безпорадності за своєю природою: атрибутивного стилю, депресії, тривожності та понять, які визначають структуру вивченої безпорадності — самооцінка та мотивація (Рубінштейн С.Л., Хекхаузен Х., Магомед-Емінов М.Ш. та інші); положення стосовно

впливу психотравмуючих подій на психіку людини (Менделевіч В.Д., Мясіщев В.М., Кодінгтон Д.).

Виклад основного матеріалу. Негативні події, що мають непередбачуваний і неконтрольований характер, сприяють появі і закріпленню феномена «вивченої безпорадності». Зіткнувшись неодноразово з непереборною життєвою ситуацією, людина упокорюється, «опускає руки», сприймає негативні події як карму. Небезпека такого фаталістичного сприйняття однієї негативної ситуації, що повторюється, в тому, що механізм реагування на неї переноситься на всі інші, навіть ті, результат яких має можливість бути позитивним і продуктивним [2].

На думку Селігмана та його колег основним фактором формування вивченої безпорадності виступає наявність непередбачуваних, непідконтрольних людині подій.

Подію можна назвати неконтрольованою, коли ми не можемо зробити нічого з тим, що відбувається, коли, що б ми не робили, це не приносить результатів. Тобто результат не залежить від дій, які ми робимо. [3].

Непідконтрольність подій пов'язана також з їх несподіваністю. Як зазначає М.М.Решетніков, «травмуючий вплив прямо пропорційний його несподіваності». Досвід непідконтрольних негативних подій викликає очікування непідконтрольності подій у майбутньому, формує переконання в тому, що і в майбутньому суб'єкт не зможе впливати на те, що відбувається в його житті [4].

У теорії вивченої безпорадності, як оригінальній, так і переформульованій, очікування, про те, що ніякі дії не дозволять людині здійснювати контроль над результатами в майбутньому, є достатньою умовою для виникнення всіх цих симптомів вивченої безпорадності [5].

Менделевіч В.Д. дає наступне визначення: психічною травмою називається життєва подія, що зачіпає значущі сторони існування людини і призводить до глибоких психологічних переживань. Психічна травма, як подія або ситуація, стоїть у ряді інших життєвих ситуацій [3, 311].

На виникнення вивченої безпорадності в результаті травмуючих життєвих подій впливає інтенсивність самих подій.

Якщо подія пов'язана з досягненням, то воно буде сприйматися як нейтральна, якщо результат близький до звичайного і збігся з очікуваннями оточуючих, якщо досягнута занадто проста мета або не досягнута занадто важка мета. Інтенсивність події, пов'язаної з досягненням, залежить від наступних факторів:

1. Від сили спонукання до даної діяльності (яка, в свою чергу, визначається значимістю події, суб'єктивною цінністю досягнення планованого результату, величиною соціальної винагороди): чим більше сила спонукання, тим інтенсивність події буде вище, будь воно добре чи погане.

2. Від суб'єктивної ймовірності досягнення мети, рівня самої мети: чим вище суб'єктивна ймовірність досягнення мети, тим більше буде інтенсивність події в разі невдачі.

3. Від величини «досягнутої розбіжності»: чим більша різниця між очікуваним і реальним результатом, тим більше буде інтенсивність події для людини.

4. Від «акумуляованого ефекту», тобто попередніх поганих або хороших подій: чим більше було успіхів і чим вище їх інтенсивність в минулому, тим більше подія буде сприйматися як негативна в разі невдачі, і навпаки [1,134].

Дослідження складалося з двох етапів. На першому етапі досліджуваним, метою якого була діагностика переживання особистістю впливу психотравмуючої події пред'являлася проєктивна методика «Людина під дощем». Метою другого етапу дослідження була діагностика симптомокомплексу вивченої безпорадності. Відповідно за для дослідження вивченої безпорадності використовувалися наступна батарея методик: «Тест на оптимізм» В.М.Рудіної, адаптований варіант методики ASQ М.Селігмана, «Шкала депресії» В.Зунга, адаптована Т.І. Балашовою, «Особистісна шкала прояву тривоги» Дж.Тейлора, адаптована Т.О.Немчиним, методика дослідження самооцінки Дембо-Рубінштейна, «Тест мотивації досягнення» А. Мехрабіана, модифікована М.Ш. Магомед-Еміновим.

Вибірка складалася з представників жіночої та чоловічої статі віком від 17 до 25 років та була розподілена у дві групи порівняння:

- біженці та люди, які зараз проживають на території проведення АТО (22 особи);

- люди, безпосередньо не перебуваючи на воєнних територіях (30 осіб).

Проводився статистичний, графічний та якісний аналіз даних, що мав на меті перевірку експериментальної гіпотези та виявлення впливу додаткових змінних.

Для встановлення залежності якісних та кількісних характеристик вивченої безпорадності від типу та інтенсивності психотравмуючої ситуації використовувалася кореляційний аналіз. Щодо кореляції коефіцієнту вивченої безпорадності та інтенсивності психотравмуючих подій, то слід зауважити наявність прямої високої кореляції (0,86) на рівні $p=0,000$. Це свідчить про те, що чим інтенсивніше переживається людиною психотравмуюча ситуація, тим вище в неї буде рівень прояву вивченої безпорадності.

Також була виявлена наявність прямої високої кореляції (0,78) при $p=0,000$ між типом психотравмуючої події та коефіцієнтом вивченої безпорадності. Це свідчить про те, що сам характер психотравмуючої ситуації накладає відбиток на формування та прояв вивченої безпорадності.

Для того, щоб більш детально дослідити це питання була підрахована кореляція між коефіцієнтом вивченої безпорадності та типом психотравмуючих подій окремо для досліджуваних з першим типом психотравмуючої події (АТО) та другим (інші види). Показник кореляції для досліджуваних з першим типом психотравмуючої події (0,805 при $p=0,00$) вище ніж у досліджуваних з другим типом (0,67, $p=0,001$). Дані показники можуть свідчити про актуальність такої психотравмуючої події як воєнні дії на сході України. Також це свідчить про те, що даний стан справ (політичний, економічно-соціальний) призводить до формування в українців феномену вивченої безпорадності.

Отже, припущення про існування взаємозв'язку між типом та інтенсивністю психотравмуючої ситуації та якісними і кількісними особливостями вивченої безпорадності підтвердилося.

Для того, щоб дослідити вплив (вклад) кожного компоненту симптомокомплексу у коефіцієнт вивченої безпорадності була проведена процедура множинного регресійного аналізу. Згідно проведеного множинного регресійного аналізу, 79% дисперсії нашої залежної змінної (коефіцієнт вивченої безпорадності) пояснюється сукупністю незалежних змінних (компоненти). Також ми можемо стверджувати, що дана модель є адекватною, так як показник критерію F-Фішера дорівнює 0,000 ($p \leq 0,05$). Також були отримані наступні показники вкладу кожного компонента в коефіцієнт вивченої безпорадності (див. таблицю 1).

Таблиця 1. Показники вкладу компонентів симптомокомплексу в коефіцієнт вивченої безпорадності.

Компоненти	Вклад показника (β)	Статистична значимість (Sig.)
Атрибутивний стиль	-0,32	0,001
Депресія	0,26	0,03
Тривожність	0,25	0,01
Самооцінка	0,23	0,01
Мотивація	0,02	0,7

Отже, аналіз результатів множинного регресійного аналізу дав змогу нам зробити наступні висновки. Якщо прийняти показники коефіцієнта вивченої безпорадності за 100%, то розподілення вкладу кожного компоненту буде виглядати наступним чином (див. рис. 1).

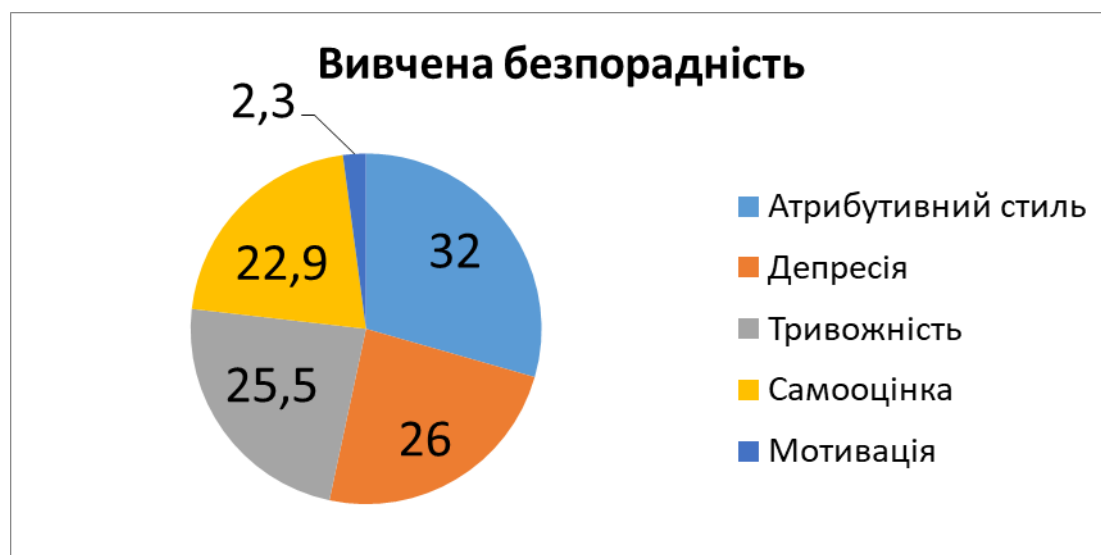

Рис.1. Розподілення вкладу компонентів симптомокомплексу вивченої безпорадності

Про наявність у людини феномену вивченої безпорадності нам можуть свідчити тільки показники атрибутивного стилю, депресії, тривожності та самооцінки. Мотивація уникнення невдач не входить в структуру даного феномену.

Висновки. Отже, психотравмуючі події накладають відбиток на самооцінку людини, атрибутивний стиль, рівень тривожності, мотивацію. Вивчена безпорадність є ситуативним станом, який формується в результаті невідконтрольних травмуючих подій та характеризується існуванням дефіцитів - афективного (депресія, тривожність, самооцінка) та когнітивного (атрибутивний стиль), проявляється у відсутності спроб подолання негативних стимулів та виникає у наслідок невідконтрольних, непередбачуваних подій. Чим вище інтенсивність переживання людиною психотравмуючих подій, тим вище рівень коефіцієнту вивченої безпорадності. Психотравмуюча подія, заломлюючись через призму особистісних характеристик особистості детермінує рівень значимості (переживання) психотравми. Про наявність у людини феномену вивченої безпорадності свідчать тільки показники атрибутивного стилю, депресії, тривожності та самооцінки. Мотивація уникнення невдач не входить в структуру даного феномену.

Література

1. Бек А. Когнитивная терапия депрессии. - СПб: Питер, 2003. — 304 с.
2. Волкова О.В. Степень разработанности и история проблемы выученной беспомощности // Клиническая и медицинская психология: исследования, обучение, практика: электрон. науч. журн. №1, 2013. — С. 30—41.
3. Менделевич В.Д. Клиническая психология: Учебник. — М: Медицина, 1995. — 581 с.
4. Циринг Д.А., Эвнина К.Ю. Вопросы диагностики оптимизма и пессимизма в контексте теории диспозиционного оптимизма // Психологические исследования № 31, 2013. — С. 6—24.
5. Abramson, L. Y. Learned helplessness in humans: critique and reformulation / L. Y. Abramson, M. E. P. Seligman, J. D. Teasdale // Journal of Abnormal Psychology. — 1978. — Vol. 87. — P. 49—74.

Л.І. ВЛАСОВА,

студентка психологічного факультету

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Л.В. ДРАГОЛА,

кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри глибинної корекції і психолого-соціальної реабілітації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

СИСТЕМНО ВЕКТОРНА ПСИХОЛОГІЯ ЮРІЯ БУРЛАНА

Анотація. У статті висвітлено наукові дослідження системно-векторної психології Ю.Бурлана.

Ключові слова: векторна психологія, вектор, квартіль, самопізнання, пізнання, щастя.

Протягом усіх епох, люди цікавилися питанням самопізнання та пізнанням інших людей, яке б допомогло для ефективного саморозвитку і становлення себе, як особистості. Даним питанням займалося багато дослідників (З. Фрейд, К. Юнг,

Дж. Локк [3], С. Франк [5]), проте з плином часу теорії та вчення даних науковців є дещо застарілими. Зовсім нову відповідь на дане питання можна знайти у працях системно векторної психології Юрія Бурлана, яка дає чітке розуміння причинно-наслідкових зв'язків, що впливають на поведінку, настрій, реалізацію і навіть хвороби людини. А також допомагає безпомилково визначити мотиви поведінки інших людей.

Людина народжена для щастя — не просто красиві слова. Системно-векторна психологія переконливо доводить: «з самого народження людина психічно і тілесно «екіпірована» всім необхідним для того, щоб стати щасливим. Той, чие щастя в полюванні і видобутку, отримує від природи не тільки швидкий розум і непереборне бажання бути першим, але й легкі ноги, гнучке тіло, почуття ритму, вміння заощаджувати здобуте» [6]. Той, чие щастя в досягненні вищої якості, споряджений аналітичним розумом, прекрасною пам'яттю, здатністю до систематизації і бажанням неквапливо і вдумливо вивчати обраний предмет. І так по всіх восьми векторах психічного несвідомого.

Чому ж так мало щасливих людей? Чому те, що робить щасливими одних, стає кошмаром для інших? Системно-векторна психологія найцікавішим чином відповідає на всі ці питання. «Наші прагнення, дії, вчинки часто абсолютно не відповідають тій початковій природній заданості, що кожен несе в своєму психічному несвідомому: хочу бути щасливим Я, а вчиняю, як вчать знаючи ЛЮДИ» [6]. Юрій Бурлан вважає, що саме щастя є основою людського буття, яке виражається в можливості наповнювати свої істинні (векторальні) бажання [6].

Запитання на які відповідає кожен з учасників його тренінгів це: ХТО Я? та ЯК СТАТИ ЩАСЛИВИМ САМЕ МЕНІ? Перше, що спадає на думку, це що бажань багато. Але системно це не так. Кожен вектор має певну кількість бажань. Нескінченні (не наповнюванні) бажання є тільки чужими бажаннями, які нав'язані нам соціумом, які ми сприймає як свої. Задача векторної психології — навчитися відрізняти свої векторальні бажання, від тих які є чужими. На які, ми витрачаємо свою енергію і через які ми не можемо наповнити свої істинні бажання. Так званий, біг по колу [6]. Оптимально життєвий сценарій побудований векторно, дає самі непередбачувані «подарунки». Системно-векторна психологія завжди дає більше, ніж можна розраховувати. По-іншому і бути не може, адже починають виконуватися справжні бажання: полишають образи, налагоджуються стосунки з близькими, відкривається доступ до душ найважчих дітей, найнестерпніших батьків, створюються щасливі пари. За системно-векторною психологією існує 8 векторів. 8 вроджених наборів властивостей і бажань, мозаїчних складових психіки людини. Проявляючись у різних поєднаннях в різних людях, вони визначають наші думки, почуття, бажання, здібності, способи реагування [4].

За допомогою визначення нашого вектора, можна зрозуміти свої життєві цілі, бажання і відповісти на питання «Хто ти?» Всього виділяють 8 векторів (4 «нижніх»: анальний, шкірний, уретральний, м'язовий; 4 «верхніх»: звуковий, зоровий, нюховий, оральний). Не слід плутати вектора з органами почуттів людини. У деяких же людей деякі органи чуття і ерогенні зони більш чутливі, ніж у інших. Одна людина воліє один раз побачити, а інша — почути. Ці переваги у лю-

дей і є залежними від вектора, а не навпаки. Людина, що має яскраво виражений зоровий вектор «візуал», буде найкраще сприймати інформацію візуально, а звукова людина «аудіал» — на слух. Вектор, тобто бажання насолодитися, проявляється у людей абсолютно у всіх сферах життя: в смакових перевагах, у виборі професії, в особистому житті, в сексуальних фантазіях. Те, яким вектором людина володіє, повністю визначає його поведінку, вибір, думки і життєві установки [2].

В людини може бути один або декілька векторів. Кількість векторів залежить також від місця проживання та часу. Так, в давні часи люди народжувалися в основному одно — або дво- векторні. Зараз же в містах три-чотири вектори, в мегаполісах, потрібно більше характеристик, щоб вижити, тому там в основному люди має п'ять-шість векторів. Звісно є виключення, коли у людини присутні всі 8 векторів. Кількість векторів не впливає на характер людини. Все залежить від наповненості цього вектора. Тому, чим більше у людини векторів, тим більшою є загроза, що вектори будуть контрарні (ті які перебувають у конфлікті) і не дають один одному розвиватися. Людина становиться щасливою тільки тоді, коли всі її вектори наповнені [6].

Компліментарність векторів за Бурланом, основа матриця Ганзена-Толкачева:

Мал № 1.

Компліментарність векторів — вектора одного квартіля, які доповнюють один одного властивостями. Відносини компліментарності і контрарності тут засновані на загальних принципах побудови восьмимірної моделі Юрія Бурлана, які включають в себе:

1. основний системний постулат Ганзена про те, що для опису будь-якої реальності необхідно і достатньо чотирьох характеристик: просторових, тимчасових, енергетичних та інформаційних;
2. матрицю Ганзена-Толкачова, де відкриті В.Толкачевим 8 векторів / 8 ерогенних зон розподілені по 4-м квартілям:
 - Квартіль часу: уретральний вектор (зовнішнє, екстраверт); анальний вектор (внутрішнє, інтроверт).
 - Квартіль інформації: зоровий вектор (зовнішнє, екстраверт); звуковий вектор (внутрішнє, інтроверт).

– Квартіль простору: шкірний вектор (зовнішнє, екстраверт); м'язовий вектор (внутрішнє, інтроверт).

– Квартіль енергії: оральний вектор (зовнішнє, екстраверт); нюховий вектор (внутрішнє, інтроверт) [2].

З метою більш повного розкриття поняття квартіля у системно- векторній психології, коротко окреслимо вище зазначені категорії.

Зовнішні відмінності між володарями цих двох векторів дуже яскраві і помітні. «Уретральник»- «це вождь, тобто, той, хто веде всіх інших у майбутнє. Можливість виконати цю видову роль забезпечена для нього цілим рядом особливих рис характеру, властивостей, вроджених якостей. Він від природи дуже рішучий, до того ж абсолютно не потребує ні похвали, ні схвалення, ні тим більше будь-яких вказівок зверху. «Уретральна» людина володіє гарячим розумом і гарячим тілом, його рухи різкі, непередбачувані. Зовсім інакше виглядає людина з яскраво вираженим «анальним»вектором» [1]. В'язка, ригідна психіка, нерішучість, схильність прислухатися до порад — його відмінні риси. Це люди, для яких минуле завжди краще майбутнього, будь-яка зміна для них може стати причиною психічного ступору. У той же час розвинена «анальна» людина має властивості, яких зовсім немає у «уретральної». Насамперед, це хороша пам'ять, що дозволяє йому буквально вбирати в себе весь досвід попередніх поколінь, а значить, і можливість ставати професіоналом, експертом, учителем. Таким людям властиві посидючість, терплячість, перфекціонізм [5].

Взаємодоповнюючу дію цих двох векторів лежить в області часу, стосується минулого та майбутнього, адже їх спільне просування вперед, яке завжди забезпечується «уретральною» людиною, неможливо без урахування минулого досвіду, багажу накопичених знань. Тому всі досягнення та думки, що супроводжують це просування, ретельно консервуються «анальними» людьми: записуються в книги, електронні архіви, а потім ними ж передаються підростаючому поколінню [4].

КВАРТЕЛЬ ПРОСТОРУ — ШКІРЯНИЙ ТА М'ЯЗЕВИЙ ВЕКТОРА

Всі існуючі просторові характеристики можна умовно розділити на дві групи: пов'язані з формою і ті, які відносяться до змісту. Відповідно до цього, всі просторові характеристики психіки виражені двома векторами — «шкірним і м'язовим». «М'язова» людина в силу своїх особливостей не має індивідуальності, особистої думки та ініціативи. Повна відсутність індивідуальності пов'язана з тим, що дана людина не відчуває своєї окремоті від колективу, постійно перебуває в стані «ми». Вроджені бажання «м'язової» людини (їсти, пити, дихати, спати) ніколи не суперечать вродженим бажанням «анального, уретрального і шкірного» векторів, навпаки, посилюють їх [1]. Тому м'язові люди в будь-якій ситуації готові допомогти «своїм», більше того, це їх внутрішня потреба. Володіючи наочно-дієвим способом мислення «м'язовик» практично не здатний у своїй роботі створити нічого нового, але може дуже точно повторювати ті прості дії, які йому показали. У той же час розвинена шкірна людина — це завжди ініціативність, індивідуалізм, новаторство в чистому вигляді. Вона постійно прагне до нового, до змін. Вносити в суспільство різноманітні нововведення і зміни, для неї це практична потреба. Природна функція людини з шкірним вектором — заборона і обмеження — забезпечу-

ється її здатністю адекватно підкоряти собі інших людей, бути лідером, організатором. «Шкіряник» менше всіх внутрішньо пов'язаний з групою, він легше інших переносить будь-які людські втрати, але набагато важче втрати майнові [4].

КВАРТЕЛЬ ІНФОРМАЦІЇ – ЗВУКОВИЙ І ЗОРОВИЙ ВЕКТОРА

Тільки в зоровому і звуковому векторах є бажання, спрямовані на пізнання навколишнього світу. Відмінність між ними полягає в тому, що «зоровий» вектор прагне пізнати видимим оком фізичний світ, а «звуковий» - причини його існування, виражені в абстрактних категоріях. Тому інтелектуально розвинені люди із зоровим вектором так звані, «візуали», як правило, прагнуть до науки, де потрібно більше спостерігати, вивчати зовнішні прояви, описувати (географія, історія живопису, археологія, культурологія). Їм цікаво все те, що можна побачити очима. Звуковики або «аудіали» частіше реалізують себе в таких науках як фізика, хімія, математика, філософія, вони люблять розкривати внутрішні закономірності світобудови [4].

Відмінність між «візуалом» та «аудіалом» одразу помітні. «Візуал» володіє величезною емоційною амплітудою, що дозволяє йому буквально вбирати в себе все різноманіття фарб і форм навколо. Вони, як правило, товариські, при високому розвитку мають здатність відчувати емоції інших людей, співчувати, любити. «Аудіал», навпаки, абсолютно без емоцій, холодний, йому властива повна амімія особи. У звуці немає зорової відкритості, демонстративності, а лише повне зосередження на своїх внутрішніх станах. Це справжнісінькі «егоцентрики», яким не цікаві чужі почуття і переживання. Але в той же час «звукова» людина володіє філософським складом розуму, абстрактним інтелектом. Її розум здатний оперувати тим, що не можна уявити образно, нематеріальними категоріями [1].

КВАРТЕЛЬ ЕНЕРГІЇ – ОРАЛЬНИЙ І НЮХОВИЙ ВЕКТОРА

Люди з оральним та нюховим вектором є тими на яких природою покладене спільне завдання — будь-якою ціною забезпечити виживання людства на його небезпечному шляху. І хоча обидва, по суті, роблять одне і те ж, але, тим не менш, вони справляються з цим завданням з різних сторін і кожен своїми засобами. Тому, представники цих векторів зовсім не схожі і є в своїх психічних властивостях ніби дзеркальним відображенням один одного. «Нюховик» - мовчазний меланхолік, мізантроп з невдоволеним виразом обличчя, яке сприймається оточуючими як презирливе (позиція звуковика: «Я вище вас всіх», позиція «нюховика»: «Ви всі нижче мене») [5]. Його теж, як правило, або недолюблюють, або просто не помічають. А він і прагне бути непомітним, завжди осторонь від інших, образно кажучи, «на пагорбі». У «нюхової» людини завжди крайній будинок в селі, крайній кабінет по коридору, навіть у кімнаті він воліє розташуватися ближче до виходу. «Оральник», навпаки, завжди знаходиться в центрі уваги. До нього тягнеться більшість людей, які готові годинами слухати його розповіді, жарти. «Оральна» людина — єдина, кого люди відразу ж допускають в свій особистий простір — як у фізичний та і у психічний. Людина з нюховим вектором — володар специфічного інтуїтивного розуму (не вербального за своєю природою). Його думка влаштована за іншим принципом, ніж будь-яка інша, і тому вона не проговорюється словом. Це не думка, це відчуття. Але, оскільки дані квартилі є дзеркальним відображен-

ням один одного, дана особливість абсолютно компенсується у оральному векторі, який має повністю вербальний інтелект. «Оральна» людина мислить говорінням, усвідомлюючи сказане лише під час його промовляння, але не раніше. Тому мова «оральника» максимально точна і в поєднанні з властивою індуктивністю його голосу, здатна будувати спільні для всіх слухачів, нейронні зв'язки[1.]

Висновки. Таким чином, розглядаючи системно- векторну психологію Юрія Бурлана, можна стверджувати, що людина має 8 вроджених наборів властивостей(так званих векторів) і бажань, мозаїчних складових психіки людини. Всього виділяють 8 векторів (4 «нижніх»: анальний, шкірний, уретральний, м'язовий; 4 «верхніх»: *звуковий, зоровий, нюховий, оральний*). Проявляючись у різних поєднаннях в різних людях, вони визначають наші думки, почуття, бажання, здібності, способи реагування. В людини може бути один або декілька векторів. Кількість векторів залежить також від місця проживання та часу. Кількість векторів не впливає на характер людини. Все залежить від наповненості цього вектора. Тому, чим більше у людини векторів, тим більшою є загроза, що вектори будуть контрарні (ті які перебувають у конфлікті) і не дають один одному розвиватися. Людина становиться щасливою тільки тоді, коли всі її вектори наповнені.

Література

1. Вектор [Електронний ресурс]. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: <http://100k.net.ua/ab/90-t/62-vektor>.
2. Ганзен В. А. Системные описания в психологии / В. А. Ганзен. — Л: ЛГУ, 1984. — 175 с.
3. Локк Д. Опыт о человеческом разумении / Дж Локк. — М: Мысль, 1985. — 621 с.
4. Толкачев В. К. "Роскошь системного самопознания" основы системно-векторного психоанализа / В. К. Толкачев. — М, 2008. — 396 с.
5. Франк С. Л. Предмет знания. Душа человека / С. Л. Франк. — СПб: Наука, 1995. — 656 с.
6. Юрий Бурлан отзывы о работе. Лукоморья больше нет. [Електронний ресурс] // [livejournal.com](http://yurij-burlan.livejournal.com/). — 2015. — Режим доступу до ресурсу: <http://yurij-burlan.livejournal.com/>.

УДК 658.14(045)

Д.В. КОСТЕНЧУК,

студентка обліково-фінансового факультету
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

С.П. КОВАЛЬЧУК,

науковий керівник, к.е.н., старший викладач кафедри обліку та оподаткування
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Стаття присвячена висвітленню сутності та змісту такої економічної категорії як «фінансовий стан» та методи його оцінки. Проаналізовано підходи різних вчених щодо визначення методів оцінки фінансового стану, розкрито їх недоліки та переваги.

Ключові слова: фінансовий стан, аналіз підприємства, методи оцінки фінансового стану, фінансова звітність.

Постановка проблеми. Фінансовий стан є визначальним чинником конкурентоспроможності й сталого розвитку підприємства та найважливішою характеристикою функціонування фірми в ринкових умовах. Стійкий фінансовий стан виявляється результатом ефективного управління всією сукупністю господарських факторів [2, с. 243].

На сьогоднішній день оцінка фінансового стану підприємства є досить актуальною для будь-якого суб'єкта господарської діяльності в Україні. Адже, в умовах ринкових відносин зростає самостійність підприємств, їх економічна і правова відповідальність [5, с. 135]. Сучасні методи до управління фінансово-господарською діяльністю підприємства повинні спиратися на те, що процеси формування, розподілу і використання фінансових ресурсів здійснюються в умовах невизначеності зовнішнього середовища, тобто під впливом великої кількості його дестабілізуючих факторів [2, с. 243].

Мета роботи — аналіз сучасних методів оцінювання фінансового стану підприємства, їх теоретичних та практичних аспектів.

Стан дослідження. Питання оцінки фінансового стану підприємства знаходять відображення в численних роботах фахівців. Серед них найбільш значущими слід відзначити роботи таких вітчизняних вчених, як: О. Ю. Верланова, А. Є. Громова, О. В. Зигрій, О. С. Іванілова, О. П. Кавтиш, К. А. Карачарова, А. В. Ковалевська, Т. Д. Косова, І. М. Мягих, Т. А. Обушак, Н. А. Остап'юк, А. О. Петренко, Р. В. Руда, Г. В. Савицька, О. А. Сарапіна, О. О. Сосновська, Г. М. Шамота тощо.

Виклад основного матеріалу. Серед фінансових проблем чи не найважливішою є оцінка і аналіз фінансового стану підприємства, який формується під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Фінансовий стан підприємства — це економічна категорія, яка визначає реальну та потенційну фінансову спроможність підприємства забезпечувати фінансування своєї поточної діяльності, певний рівень його саморозвитку та погашення зобов'язань перед іншими суб'єктами господарювання (кредиторами, постачальниками та інше) [7, с. 63].

З одного боку, він є результатом діяльності суб'єкта господарювання, свідчить про його досягнення та набутки, з іншого — виявляє передумови та резерви для розвитку підприємства [5, с. 136].

Аналіз фінансово-економічного стану є важливим складником ефективного управління формуванням, розміщенням і використанням ресурсів підприємства. Фінансовий стан визначається величиною, складом і структурою активів, власного капіталу і зобов'язань, певні співвідношення яких зумовлюють фінансову стійкість, ліквідність та платоспроможність суб'єктів господарювання.

Основною метою управління фінансовим станом підприємства є своєчасне виявлення проблем та їх знешкодження, розробка та реалізація плану щодо оперативного відновлення платоспроможності, утримання фінансової стійкості, розробка програм на майбутнє з теми розвитку підприємства, а також виявлення та закріплення можливості продовжувати підприємством свою господарську, економічну, фінансову діяльність, яка забезпечить йому зростання виробництва,

стійкість під час кризових явищ, платоспроможність, ліквідність та насамперед прибутковість [3, с. 129].

Основним джерелом інформації для фінансового аналізу є бухгалтерська (фінансова) звітність підприємства за два останні календарні роки та останній звітний період. Треба зазначити, що в певних випадках для аналізу фінансового стану підприємства замало тільки бухгалтерської звітності і він передбачає складання приміток до форм бухгалтерської звітності, які дають змогу зовнішнім користувачам фінансової інформації докладно ознайомитися з фінансовим станом підприємства [4, с. 208].

Фінансовий аналіз підприємства в країні складається з наступних етапів:

- оцінка майнового стану підприємства та динаміка його зміни;
- аналіз фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз ліквідності;
- аналіз ділової активності;
- аналіз платоспроможності (фінансової стійкості);
- аналіз рентабельності [1, с. 44].

В той час як за кордоном оцінюють:

- 1) аналіз активів;
- 2) аналіз пасивів — зобов'язань, довгострокової платоспроможності;
- 3) фінансового важеля;
- 4) аналіз ліквідності та платоспроможності;
- 5) аналіз прибутковості;
- 6) аналіз ринкової вартості [8, с. 272].

В економічній літературі існує безліч методичних підходів щодо оцінки фінансового стану. Традиційно у наукових джерелах виділяють методи, які у загальних рисах можна розподілити таким чином:

- методи, засновані на аналізі балансу підприємства (горизонтальний, вертикальний, трендовий аналіз, метод фінансових коефіцієнтів);
- евристичні методи, що засновані на неформальних, інтуїтивних підходах та узагальненні досвіду, розв'язання аналогічних завдань та методи експертних оцінок;
- економіко-математичні методи [4, с. 215].

Останнім часом набувають все більшої популярності економіко-математичні методи завдяки таким якостям, як точність, об'єктивність, інформативність, комплексність результатів, можливість автоматизувати процес розрахунку.

Одним із найвідоміших є матричний метод. Він є достатньо простим у застосуванні та надає змогу порівняти певні коефіцієнти (фінансові показники), тобто за допомогою цієї моделі можна оцінити як окремі види діяльності, так і підприємства в цілому [7, с. 64].

Зазначимо, що самі по собі фінансові коефіцієнти несуть не дуже багато інформації, тому для одержання на їх основі висновків про стан підприємства необхідно зіставити аналітичні показники по окремих підприємствах із деякими нормативними чи середньостатистичними показниками.

У світовій практиці широко використовують нормативні значення, визначені на основі чималої багаторічної практики аналізу діяльності підприємства. На жаль, сьогодні в Україні звернутися до аналогічної практики немає можливості. З іншого боку, використовувати для оцінки в умовах України (умовах нерозвиненого вітчизняного фондового ринку, поширення «тіньового» сектора) набір індикаторних показників, що використовуються за кордоном, неможливо через те, що вони відбивають зовсім інше середовище господарювання [8, с. 273].

В вітчизняній практичній діяльності доцільно використовувати наступні методи оцінки фінансового стану підприємства:

1. Комплексний метод оцінки аналізує і групує показники за двома напрямками: стійкого фінансового стану й незадовільного. За допомогою цього методу можна відокремити проблемні напрямки в діяльності підприємства та виявити їх причини. Метод достатньо трудомісткий, на його основі важко зробити висновки щодо фінансового стану підприємства, оскільки йому притаманні усі недоліки й коефіцієнтного методу.

2. Інтегральний метод розглядає оцінку фінансового стану підприємства на базі розрахунку інтегрального показника, який формується в узагальнюючий показник за напрямками рівнів платоспроможності, фінансової незалежності та якості активів.

3. Безбитковий метод передбачає розрахунок величини операційного важеля та оцінку фінансового стану підприємства показником запасу фінансової стійкості, однак він не дає повної оцінки стану підприємства.

4. Рівноважний метод заснований на досягненні рівноваги між ліквідними потоками у сфері господарсько-інвестиційної і фінансової діяльності підприємства [6, с. 57].

Переваги та недоліки деяких основних методів представлено в табл.1 [7, с. 65].

Таблиця 1

Порівняння деяких методів оцінки фінансового стану підприємства [7, с. 65]

Метод оцінки фінансового стану підприємства	Переваги	Недоліки
Горизонтальний аналіз балансу	- можливість аналізу змін окремих показників та їх прогноз, а також характеристика динаміки показників; - можливість міжгосподарських порівнянь; - об'єктивність оцінки та інформативність; - можливість автоматизації розрахунків.	- аналізу підлягає тільки вихідна або модифікована звітність; - труднощі проведення аналізу в умовах інфляції; - неточність результатів; - некомплексність оцінки.

Вертикальний аналіз балансу	- можливість міжгосподарських порівнянь і автоматизації розрахунків; - пом'якшення інфляційних процесів; - інформативність аналізу; - об'єктивність оцінки.	- аналіз тільки вихідної або модифікованої звітності; - неточність отриманих результатів і некомплексність оцінки; - вивчається лише структура балансу.
Аналіз відносних показників (коефіцієнтів)	- об'єктивність оцінки; - інформативність аналізу; - комплексність оцінки; - побудова динамічних рядів показників і встановлення характеру економічного росту; - можливість проведення факторного аналізу; - доцільно використовувати в умовах різких змін трендів економічного розвитку і для оцінки підприємств з високою динамікою змін умов господарювання і високим рівнем сезонності.	- висока трудомісткість у проведенні аналізу; - важко автоматизувати процес розрахунку; - труднощі щодо виявлення «вузьких місць» та пропозицій; - некомпактність подання оцінки; - складність отримання інтегральних показників.
Трендовий аналіз	- можливість визначення основної тенденції динаміки показників без впливу індивідуальних особливостей окремих періодів; - можливість перспективної прогностичної оцінки та автоматизації розрахунків.	- висока трудомісткість у проведенні аналізу; - некомпактність подання оцінки; - некомплексність оцінки.

На сьогодні українськими вченими вже розроблені такі моделі, як дискримінанта інтегральна оцінка фінансового стану підприємства (О. Терещенко), яка базується на застосуванні методології дискримінантного аналізу фінансових показників вибіркової сукупності вітчизняних підприємств і комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі використання матричних моделей (О. Хотомлянський, Т. Перната, Г. Северина). Цей метод оцінки дозволяє виявити тенденції у динаміці фінансового стану підприємства. Недосконалість методів оцінки фінансового стану підприємства це не єдина проблема сьогодення.

На сьогоднішній день також існують складності проведення аналізу фінансового стану, що обумовлено нестабільністю економіки, кризовим станом, політичною невизначеністю. В умовах постійної зміни інформації багато фінансово-економічних показників, розрахованих на певний час, можуть надалі втратити свою цінність для аналізу у зв'язку з нестабільністю національної валюти [6, с. 57].

Висновки. Однією з найважливіших складових процесу управління фінансово-господарською діяльністю підприємства є комплексна оцінка фінансового стану. Слід розуміти, що це процедура втілення комплексу заходів, яка включає

аналіз найважливіших параметрів фінансово-господарської діяльності із застосуванням сучасних методів фінансового аналізу для забезпечення інформаційної бази прийняття обґрунтованих управлінських рішень, спрямованих на створення умов для сталого розвитку підприємства [2, с. 248].

Дослідження фінансового стану підприємства дозволяє визначити рівень його конкурентоспроможності і місце підприємства в економічному середовищі.

Отже, аналіз методів оцінки фінансового стану підприємства показав, що не існує загальноприйнятого підходу до виміру його рівня і дозволив виявити недоліки існуючого методичного забезпечення оцінки, що зумовило необхідність його подальшого вдосконалення з метою розробки оптимальних заходів щодо підвищення рівня фінансового стану підприємств. В даному напрямку проводитимуться наші подальші дослідження.

Література

1. Громова А. Є. Аналіз фінансового стану підприємства з огляду ефективного використання фінансових ресурсів / А. Є. Громова, К. В. Крамаренко, Т. О. Рудик // Молодий вчений. — 2016. — № 5. — С. 44–47.
2. Зигрій О. В. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства на основі показників звітності: розрахунковий підхід / О. В. Зигрій // Інноваційна економіка. — 2014. — № 3. — С. 243–249.
3. Карачарова К. А. Сутність та особливості управління фінансовим станом підприємства [Текст] / К. А. Карачарова, Л. В. Наливайко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. — Тернопіль. «Економічна думка», 2016. — Том 23. — № 2. — С. 126–130.
4. Косова Т. Д. Фінансовий аналіз: навч. посібник / Т. Д. Косова. — К.: Центр учбової літератури. — 2013. — 440 с.
5. Петренко А. О. Сучасні методи оцінювання фінансово—економічного стану підприємства: теоретичні та практичні аспекти / А. О. Петренко // Соціально—економічні перспективи України у XXI столітті : зб. доп. 80—ї наук. конф. студ. КНЕУ, 11–16 квіт. 2013 р. / [відп. за вип. О. А. Петухова ; наук. ред. Є. Б. Ніколаєв]. — Київ : КНЕУ, 2013. — С. 135–138.
6. Сарапіна О. А. Системний аналіз фінансового стану підприємства: методика та напрями вдосконалення / О. А. Сарапіна // Причорноморські економічні студії. — 2016. — Вип. 2. — С. 54–58
7. Сосновська О. О. Аналіз методів оцінки фінансового стану підприємства / О. О. Сосновська, О. С. Шевченко // Економіка і управління. — 2015. — № 1. — С. 63–69.
8. Шамота Г. М. Дослідження підходів до комплексної оцінки фінансового стану підприємства / Г. М. Шамота, Д. О. Малиш // Бізнес Інформ. — 2013. — № 3. — С. 271–278.

В.І. КУДЛАЧ,

кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Б.Р. СВІСТЯК,

студент 4 курсу Інституту архітектури і туризму
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКЕ СПІВТОВАРИСТВО

Сучасні світові трансформаційні процеси унеможливлюють розвиток будь-якої країни без інтегрування у міжнародну спільноту. Актуальність теми зумовлена обранням Україною європейського вектору розвитку. Європейський інтеграційний процес вимагає не тільки практичних втілень основ демократії, соціально зорієнтованих політики, економіки, а й внутрішньої готовності українського суспільства до глобальних трансформацій.

Вивчення особливостей розвитку сучасного суспільства спонукало вчених до синтетичних підходів при дослідженні суспільних явищ та процесів. У соціології конструюються діяльнісно—активістські інтегративні соціологічні парадигми (М. Арчер, Е. Гіденс, П. Бурдьє, П. Штомпка, П. Бергер, Т. Лукман, В. Ядов, Т. Заславська). Науковці І. Дацків, П. Гайдуцький, Л. Костюк, М. Деліні, К. Солонінко, І. Юрчик та ін. досліджували процес євроінтеграції України з точки зору політики—правової, етнічно—культурної проблематики.

Сьогодні перед Україною стоять завдання не тільки стабілізації, а всеосяжних системних інституціональних і соціокультурних перетворень. Євроінтеграція неможлива без ефективної економіки з утвердженням інновацій у виробничих процесах, знаходження нових джерел енергоносіїв, у політиці — без верховенства права, у соціальній сфері — без утвердження громадянського суспільства, яке розширює можливості діяльності окремих людей, груп і організацій, союзів, рухів, реалізації суб'єктивної компетенції. Україна потребує оновлення суспільних відносин, орієнтації на свободу і права людини, демократизації соціальних інститутів, налагодження співпраці держави і суспільства, держави і народу, державних та недержавних інституцій.

Фундаментальні зміни необхідні в стратегії управління на базі інтеграції закордонних управлінських інновацій та вітчизняного досвіду. Розпочаті в Україні процеси децентралізації, регіоналізації відкривають додаткові механізми інтеграції та залучення нових продуктивних ресурсів. Євроінтеграція відкриває нові організаційні можливості, пов'язані з використанням традицій і звичаїв, колективних відносин і взаємодій, неформальних комунікацій і соціальних мереж. Соціальне управління розглядаємо як дієвий напрям у процесі інтеграції, особливу форму суспільної регуляції для вироблення умов загальноприйнятого співіснування і розвитку [1, с. 21].

Важливим фактором будь-якої сфери діяльності, який сприяє виникненню нових форм суспільності, є знання, що перебувають у постійній взаємодії як суб'єкти соціуму та ринку в реальному часі. Наша українська система освіти не

встигає за стрімкими змінами в європейському світі. Застарілі установки на передачу і засвоєння готових знань не роблять успішними учнів, студентів, викладачів. Варто не тільки адаптуватись до змін, але і стати їх учасником, формувати здатність до безперервної самозміни. Змістити акцент з пасивного отримання готових знань до активного їх засвоєння; розкрити пізнавальний потенціал особистості, здатної бачити шляхи, підходи і способи вирішення проблем. Нинішнім студентам необхідні самозбагачення і саморозвиток задля оволодіння професійною майстерністю, таємницями обраного фаху. Такі можливості молодь отримає при запровадженні в Україні Європейської рамкової кваліфікаційної системи (European Qualification Framework for Lifelong Learning), реалізації принципу «п'ятої свободи» (fifth freedom), що передбачає свободу руху знань, усунення перешкод для мобільності студентів, викладачів і дослідників між країнами—учасницями ЄС [4].

Розглядаючи освіту з точки зору соціального досвіду, визначаємо важливість таких її складових як досвід пізнавальної діяльності та способів передачі вмінь і навиків, досвід творчої діяльності та емоційно—ціннісного відношення до дійсності, досвід зосередження волі та зусиль для толерантної, самостійної, систематичної праці. Реформована освітня діяльність допоможе студентам у конструюванні нових смислів та цілей, форм та методів діяльності. У такому разі євроінтеграція не буде сприйматися суспільством лише як доступ до благ успішної цивілізації, а можливість змінити себе та по—новому активізувати суспільну життєдіяльність.

У кожної людини сформоване почуття спільності з іншими людьми, так званий соціальний інтерес, що служить спонукальною силою діяльності окремих індивідів, груп і мас. Соціальні детермінанти або гармонізують відносини людини і суспільства, або вносять дискомфорт в їхнє життя. Так, корумпованість майже в усіх сферах життя українського суспільства гальмує соціальні дії на шляху до євроінтеграції. Зростають відчуття дискомфорту, невлаштованості, меншовартості в суспільстві.

Основними соціальними відносинами є співробітництво, обмін, суперництво і примус. У процесі співробітництва досягаються спільні та індивідуальні цілі («для себе — разом з іншими»), в процесі обміну люди мають економічну та символічну користь («ти — мені, я — тобі»; «для себе і для іншого»), в суперництві виявляють кращого, сильнішого, розумнішого («для себе в боротьбі з іншими»), в примусі сильніший і владний змушує працювати на себе («для себе — за рахунок іншого») [2, с. 76—77].

Соціолог М. Вебер визначив методологічний індивідуалізм найважливішим методом для пояснення суспільних явищ через індивідуальну поведінку. Крізь призму індивідуальних дій суб'єкта (індивід, фірма, держава) аналізуються соціально—економічні явища на мікро та макрорівнях (інфляція, безробіття, організаційні зміни, еволюція культурних норм).

У європейському суспільстві людина цінується за вміння творчо застосовувати свої знання, отриману інформацію, розкриття власних потенціальних можливостей щодо матеріального забезпечення і духовного росту. Український соціолог Н. В. Паніна створила нормативно—особистісну концепцію, що пояснює соціальну поведінку учасників трансформаційного процесу і рівень розвитку людського по-

тенціалу. Вивчаючи зв'язки між соціальним статусом (формуванням, досягненням, змінами) і соціально—психологічним станом, автором розроблено «концептуальну модель ціннісно—нормативної регуляції соціальної поведінки людей та особливостей детермінації їхнього психологічного стану за умов стабільного і нестабільного суспільства» [3, с. 6]. Інтеграційні процеси зумовлюють зміни у свідомості починаючи від поведінки на вулиці, в громадських місцях, прибирання та утилізації сміття до самореалізації, почуття відповідальності за громаду та суспільство.

З метою прискорення в Україні процесів євроінтеграції необхідні трансформаційні зміни в соціокультурному просторі. Українське суспільство має стати основним середовищем, в якому продукуються спільні ідеї, цінності та смисли. Суспільні зміни визначають пріоритети не тільки зовнішньої, а і внутрішньої політики держави. Європеїзація може реалізовуватися всередині країни кожним свідомим громадянином, який здатний до переосмислення наявних стандартів та стереотипів. Кожен з нас має виявити готовність розвивати свій особистісний та соціокультурний потенціал відповідно до загальнолюдських цінностей і потреб. Потужними чинниками у процесі євроінтеграції є пожвавлення суспільної народної ініціативи, ліквідація бюрократизації та корупції, формування самоврядного типу соціальних практик, розгортання індивідуальної свободи, зростання ролі соціального контролю.

Література

1. Бак М. Суперечності модернізаційно—інноваційного процесу в Україні //Мультиверсум. Філософський альманах . — Київ, 2014. — Випуск 2 (130). — С.16—26.
2. Басов С. Гражданское общество и гражданские отношения: поиск смысла // Социс. — 2012. — №3. — С.74—82.
3. Паніна Н.Молодь України: структура цінностей, соціальне самопочуття та морально—психологічний стан за умов тотальної аномії // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. — 2001. — №1. — С. 5—26.
4. Болонський процес — ідея «п'ятої свободи» в сучасному суспільстві знань [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://osvita.ua/vnz/high_school/4902/

Н.Я. КЛИМЧУК,

старший викладач Університету державної фіскальної служби України

В.А. САВЧЕНКО,

студентка фінансового факультету Університету державної фіскальної служби України

СУЧАСНИЙ РИНОК ПЛАТІЖНИХ КАРТОК УКРАЇНИ

Впровадження інноваційних технологій розпочало етап розвитку банківської системи, який характеризується створенням нових видів фінансових послуг, серед яких і виділяють платіжні картки, які стали ключовим інструментом розвитку ринку платіжних карток.

У зв'язку з цим постає питання розробки і впровадження інноваційних фінансових інструментів на вітчизняному ринку, що і зумовлює необхідність вивчення тенденцій розвитку ринку платіжних карток в Україні. Отже, це питання є досить актуальним і має важливе теоретичне та практичне значення.

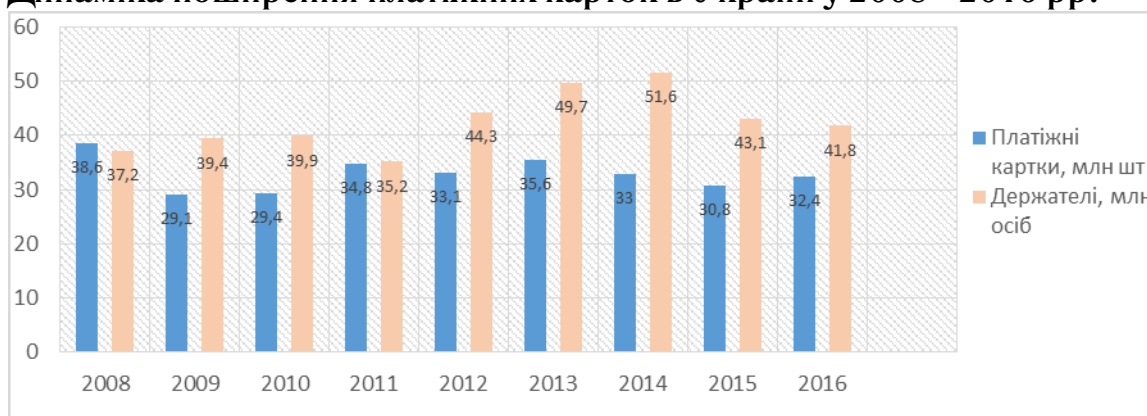
Питання формування і розвитку ринку пластикових карток розглянуто у працях вітчизняних науковців: О.Є. Бублика, О.Д. Василика, А.І. Кредісова, Г.С. Морозової, С.В. Науменкової, Ю.М. Пахомова та інших.

З'явившись в середині минулого століття, банківські картки набули широкого поширення близько у 180 країнах світу. Сьогодні, останні виступають ключовим елементом електронних банківських розрахунків, та все більш активно витісняють готівку. Український картковий ринок швидко розширюється за рахунок збільшення кількості клієнтів, а також точок обслуговування, які можна зустріти на кожному кроці.

Ринок платіжних карток в Україні розвивається відносно стабільно, про що свідчать кількісні та якісні параметри їх поширення. Так, згідно з даними НБУ, найоптимальнішим періодом розвитку ринку платіжних карток в Україні були 2012–2014 рр. Після кризи у 2008 р. обсяги використання платіжних карток зменшилися, проте їх кількість в обігу та кількість власників продовжили зростати. Так, тільки за 2008–2016 рр. число карток в обігу збільшилась удвічі (див.діагр.1).

Діаграма 1

Динаміка поширення платіжних карток в Україні у 2008–2016 рр.

Джерело: складено автором за статистичними даними НБУ [1].

Слід зазначити, що станом на 2016 р. кількість платіжних карток склала 32,4 млн. штук, а власників 41,8 млн. осіб, що свідчить про позитивні зміни в суспільстві стосовно скептичності до використання платіжних карток.

Водночас з кількісними відбулись і якісні зміни в системі електронних платежів. Більше ніж 85 % платіжних терміналів в Україні переобладнало для обслуговування чіп–карток, які дають змогу впровадити неплатіжні додатки, зокрема ідентифікаційні, медичні, страхові, транспортні, соціальні тощо, що дає поштовх до реформування системи надання й обліку соціальних виплат, пільг та гарантій[3].

Банкрутство та фінансова активність деяких вітчизняних банків в 2014–2015 рр. мали негативний вплив на розвиток ринку платіжних карток в Україні. Проте це не призвело до летальних наслідків, оскільки збанкрутілі банки не

займали значної частки на ринку. Зокрема, на найбільші з них — Дельта Банк, Брокбізнесбанк, "Фінанси і кредит" та "Надра" станом на 01.01.2015 р. припадало лише 5,7% карток в обігу, 7,4% банкоматів та 6,3% платіжних терміналів[4].

Збільшення числа встановлених терміналів для обслуговування операцій з картками, зокрема торговельних терміналів, кількість яких у 2012— 2014 рр. зросла у 2 рази відповідно до попередніх років, стало вирішальним фактором поширення в Україні платіжних карток в обігу. Поширення POS—терміналів, за допомогою яких держателі карт мають можливість розраховуватись у магазинах, розважальних закладах тощо, відіграло особливу роль в розширенні вітчизняного ринку платіжних карток [2].

В свою чергу, кількість POS—терміналів зросла завдяки зниженню банками плати за їх встановлення та деяких видів комісій. Проте, це призвело до підвищення комісій за процесинг, що було особливо помітно наприкінці 2015 р. Так, ПриватБанк підвищив комісію за прийом карток з 1,6 до 2%, а абонплату — з 200 до 300 грн. При тому, що на початок 2016 р. на ПриватБанк припадало 57,9% усіх POS—терміналів на ринку.

Отже, протягом останніх років в Україні спостерігається позитивна тенденція до збільшення емісії платіжних карток. Пріоритетним напрямком розвитку ринку платіжних карток в Україні має стати спрямування населення на більш інтенсивне використання пластикових карток у проведенні різних видів платежів. Зокрема, слід підтримувати світові тенденції та розвивати технології безконтактних платежів, які мають поширюватися у всіх сферах суспільного життя. До необхідних умов такого використання платіжних карток можна віднести: розвиток інфраструктури, зменшення процесингової комісії, створення нових технологій, підвищення безпеки використання карток.

Література

1. Загальні показники розвитку ринку платіжних карток в Україні [Електронний ресурс] / офіційний сайт НБУ. — Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=79219
2. Підсумки першого кварталу 2016 року для ринку платіжних карток [Електронний ресурс] / офіційний сайт УРС. — Режим доступу : <https://urc.ua/ua/news-ua/1487.htm>
3. Бублик О. Є. Ринок платіжних карток в Україні: перспективи та обмеження розвитку / О.Є. Бублик // Економіка і прогнозування — 2014. — № 3. — С. 51—65
4. Морозова Г.С. Ринок платіжних карток в Україні: сучасний стан, проблеми і перспективи використання / Г.С. Морозова // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біо—ресурсів і природокористування України — 2014. — С. 15—18

О.М. МАЗУРКЕВИЧ,

здобувач вищої освіти ступеня магістра,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СПІВЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню феномену співзалежності та аналізу емпіричного дослідження психологічних чинників співзалежності у підлітковому віці.

Ключові слова: співзалежність, підліток, стосунки, психологія.

Постановка проблеми. На сьогодні є актуальною проблема встановлення здорових міжособистісних стосунків, психологічної інтимності, які є передумовою гармонійного розвитку особистості. Багато хто стикається в більшій чи меншій мірі з проблемою співзалежності, яка заважає відчувати всю красу міжособистісних стосунків та насолоджуватися ними в повній мірі. Тож вміння побудувати стосунки, які приносять нам задоволення та будуть психологічно комфортними є надзвичайно важливим.

Як показують уже наявні дані на заваді цьому стає співзалежність у міжособистісних стосунках. Міжособистісна залежність насамперед, виявляється в інтимно—особистісній сфері.

Співзалежність дорослих людей виникає тоді, коли двоє психологічно залежних людей встановлюють взаємовідносини один з одним. В такі відносини кожний вносить частину того, що необхідно йому для створення психологічно завершеної та незалежної особистості. І так як не один з них не може відчувати і діяти цілком незалежно від іншого, у них виникає тенденція триматися за свого партнера. В результаті увага кожного зосереджена на особистості іншого, а не на самому собі, що вражає всі сфери життя особистості, роблячи життя напружено—драматичним.

Відомі на сьогодні концепції залежності в близьких стосунках описують це явище з крайніх оціночних позицій. З одного боку, проблематичність залежності недооцінюється. Цілий ряд дослідників (А. Лоргус, О. Макшина, А. Усков, Г. Салливан) представляють дане явище як благо, справжню цінність. Вчені вказують на неймовірну поетичність любовних страждань, говорять про неможливість кохання та близькості без залежності, і навіть вочевидь деструктивні форми міжособистісної залежності не оцінюються як небезпечні порівняно з алкоголізмом, нарко— чи ігроманією тощо.

З іншого боку, прихильники протилежних поглядів (В. Москаленко, Р. Норвуд, М. Розенова, К. Хорни, О. Емельянова, Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд) вважають любовну залежність хворобою, нав'язливим станом, компульсивно—абсцесивною деструкцією.

На нашу думку, оптимальним є врахувати два погляди та вивчити чинники співзалежної поведінки у підлітковому віці. Адже саме в цьому віці відбувається виходження у нові відносини, з'являються нові інтереси, формується Я —

концепція. Інтимні міжособистісні стосунки (дружба, любов) посідають чи не найголовніше місце у житті підлітків. Саме у таких відносинах їм хочеться відчувати себе потрібними, проявити себе, а для цього необхідно справитися зі страхом бути відштовхнутим.

Усі почуття даного віку мають винятково яскраве емоційне забарвлення і часто загрожують залежністю саме через брак особистісної зрілості, уміння осмислювати свою життєву позицію та загальний контекст власного життя. Саме для підліткового віку дуже актуально не розгубитися, не втратити себе в інтимній взаємодії, а знайти конструктивні форми стосунків, що сприятимуть у майбутньому створенню гармонійної сім'ї.

Мета. Вивчити особливості співзалежної поведінки у підлітковому віці.

Об'єкт дослідження — феномен співзалежності.

Предмет дослідження — психологічні особливості співзалежної поведінки у підлітковому віці.

Теоретична та методологічна основа дослідження. Психологічні підходи до розуміння феномену співзалежності представлені в роботах зарубіжних (А. Бродський, Е. Гідденс, Р. Норвуд, С. Піл, Б. Уайнхолд, Дж. Уайнхолд, Е. Фромм, К. Хорні, Ш. Вегшейдер Круз) та вітчизняних (А. Ю. Акопов, О. В. Ємельянова, А. В. Котляров, В. Д. Москаленко, О. М. Цибур, Шорохова О.О.) психологів.

Методична основа дослідження. Опитувальник на визначення рівня співзалежності Б. Уайнхолда, методика на вивчення афіліації А. Мехрабіана, анкета направлена на виявлення об'єкту співзалежності та проективний тест Вартегга.

Стан дослідження. Дослідження було проведено на базі Іванківської ЗОШ №2, в якому взяли участь учні 7 та 8 класів. Загалом вибірка нараховує 56 осіб.

Обґрунтування дослідження співзалежної поведінки підлітків.

Психологічна діагностика залежної особистості на сьогодні займає чинне місце в психології. В даний час в Україні вивчення міжособистісної форми залежності тільки починає розвиватися, це стосується як теоретичних аспектів розуміння причин і механізмів її виникнення і розвитку, так і чисто прикладних, пов'язаних з розробкою і оцінкою психодіагностичного інструментарію, який використовується в дослідженнях.

Наявність психометричних, обґрунтованих, диференційно—діагностичних методик забезпечує надійність і достовірність даних емпіричних досліджень. У сучасних вітчизняних дослідженнях, виконаних під керівництвом професора А.С. Кочаряна, здійснено спробу психометричного обґрунтування зарубіжної методики Б.Уайнхолда, застосовуваної для вимірювання рівня міжособистісної залежності [17]. Вони містять дані щодо валідності та надійності наведеної методики, а також нормативні показники для української вибірки.

Ми будемо досліджувати співзалежну поведінку у підлітковому віці, адже саме в цей час відбувається входження в доросле життя, збільшується коло спілкування і надзвичайно важливим вміння будувати щирі, «здорові» стосунки.

Проаналізувавши теоретичні джерела ми можемо сказати, що підлітки у період вікової кризи схильні потрапити в тенета співзалежних відносин.

Як відомо, однією з головних характеристик підліткового віку є входження в

суспільне життя, поява нових обов'язків, активного прагнення до самореалізації. Підліток починає показувати успіхи у конкретному виді діяльності, висловлювати думки про майбутню професію. Разом з тим в підлітковому віці відбувається подальший розвиток психічних пізнавальних процесів і формування його особистості, в результаті чого відбувається зміна інтересів. Вони стають більш диференційованими і стійкими. Навчальні інтереси вже не мають першорядного значення. Дитина починає орієнтуватися на «доросле» життя і на ті патерни поведінки, які оточують її. Саме на цьому етапі свого життя людина переживає особливі труднощі, пов'язані з дорослішанням і розвитком своєї особистості.

Також в цей період бурхливого розвитку особистості, коли на перший план виходить спілкування з однолітками. Потреба в афіліації як потреба в приналежності, включеності в якусь групу, спільність, проявляється особливо яскраво та стає основною. Г. Мюррей так визначає потребу людини в афіліації: «Заводити дружбу і відчувати прихильність. Радіти іншим людям і жити разом з ними. Співпрацювати і спілкуватися з ними. Любити. Приєднуватися до групи ». Тобто цю потреба можна визначити як потреба в емоційно—довірливому спілкуванні, успіх в якому дає можливість підлітку бути більш успішним у спілкуванні з однолітками, що надає йому впевненості в собі, своїх силах, почуття безпеки, задоволеності своїм життям.

Досліджуючи рівень співзалежності у підлітків ми хочемо подивитися настільки сильно у них розвинена потреба в афіліації і чи корелює рівень співзалежності з рівнем афіліації. Для реалізації даної мети ми обрали опитувальник афіліації А.Мехрабіана.

Отже, підлітковий вік складний та важливий період у житті кожної людини, який характеризується загостренням почуття самотності. Ставиться під сумнів довіра до навколишнього світу, батьків, близьких, і до себе, у зв'язку зі змінами.

Співзалежність серед підлітків вивчена вкрай мало. У літературі на цю тему, як правило, її пов'язують з хімічними залежностями в сім'ї, саме тому наша робота присвячена вивченню співзалежної поведінки у підлітковому віці та покликана виявити структури цієї поведінки та розробити рекомендації, які допоможуть будувати «здорові» гармонійні міжособистісні відносини.

Висновок. В емпіричному дослідженні підтвердилось наше припущення про те, що співзалежність обумовлює та впливає на вибір життєвої стратегії.

В процесі дослідження було встановлено зв'язок життєвих пріоритетів з ризиками співзалежної особистості у підлітковому віці. Життєві пріоритети, такі як значимість, контроль, комфорт, бажання подібатись співвідносяться з психологічними чинниками співзалежної поведінки, які набуваючи занадто великого значення, можуть спричинити співзалежність, яка перетвориться в стійку рису характеру.

За результатами факторизації нами було виділено сім чинників співзалежності у підлітковому віці, що допомогло більше зрозуміти її причини та сутність.

Якісний аналіз результатів проективного малюнкового теста Вартегга доповнив та дозволив розширити чинники співзалежної поведінки характерні для підліткового віку. Узагальнення показало, що підлітки, які мають досить високі показники

за рівнем розвитку співзалежності відчують потребу в захисті та приналежності, потребу за когось триматися.

Сензитивність та інтенсивний розвиток співзалежності в підлітковому віці вимагає від особистості рефлексії, яку має забезпечити робота психолога. Розроблені рекомендації допоможуть психологам більш компетентно побудувати роботу з підлітками.

Ми будемо продовжувати працювати над вивченням співзалежності та відкривати її нові аспекти, встановлювати нові кореляційні зв'язки, так як ця тема є актуальною в наш час. Своєчасне виявлення співзалежності допоможе у роботі з нею.

Література

1. Зайцев С.Н. Созависимость — умение любить: Пособие для родных и близких наркомана, алкоголика. — Н.Новгород, 2004. — 90 с.
2. Кочарян А.С., Коровицкая В.В., Жидко М.Е., Кочарян И.А. Психологические модели зависимых расстройств // Вісник Харківського університету. Серія психологія. — 2004. — № 617. — С. 92–96.
3. Кочарян А.С., Смахтина Н.А., Фролова Е.В. Психометрическая оценка методики диагностики зависимости Б. Уайнхолда // Вісник Харківського національного університету. Серія психологія. — 2006. — № 718. — С. 47–51.
4. Кочарян А.С. Эмоциональная структура синдрома «эмоционального холода» /Кочарян А.С. Терещенко Н.Н.Асланян Т.С. — Матеріали науково—практичної конференції «Психотерапія, медична психологія і гранична психіатрія в системі надання медичної допомоги» (ХІ Платонівські читання) Харків, 17–18 квітня, 2008. — С. 73–74
5. Кочарян А.С., Коцарь А.В. Синдромы невротической любви // Вісник Харківського університету. Серія психологія. — 2000. — № 498. — С. 68–72.
6. Кочарян О.С., Фролова Є.В. Особливості сімейної ситуації залежних дівчат—підлітків // Вісник Харківського Національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Психологія. — 2005. — вип. 15, ч.1. — С. 127–132.
7. Менделевич В.Д., Новиков И.А. Парадоксы взаимосвязей зависимой личности и расстройств зависимого поведения // Архів психіатрії. — 2002. — №4. — С. 129–133.
8. Уайнхолд Б. Уайнхолд Дж. Освобождение от созависимости. / Пер. с англ. — М.: Независимая фирма «Класс», 2003. — 224 с. — (Библиотека психологии и психотерапии, вып. 103).
9. Фромм Э. Искусство любить / Пер с англ.; Под ред. Леонтьева Д.А. — 2-е изд. — СПб.: Азбука, 2001. — 224 с.
10. Хорни К. Невротическая потребность в любви и привязанности. Психология и психоанализ любви. Хрестоматия / К. Хорни ; под ред. Д. Я. Райгородского. — Самара : БАХРАХ—М, 2002. — С. 380–449.
11. Чепмен Г. Пять языков любви. / Пер. с англ. — М.: Изд. «Полина».
12. Шаповал И.А. Созависимость как жизнь . Монография / И.А. Шаповал. — М., 2009.
13. Шорохова О.А. Жизненные ловушки зависимости и созависимости.
14. Peele S. и Brodsky A. Love and addiction. — New York: New American Library, 1976. — 217 p.

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

Необхідність інноваційних перетворень, власне підпорядкована самій головній меті функціонування економіки — підвищення рівня життя населення країни. Про це, зокрема, йдеться у «Звіті із глобальної конкурентоспроможності 2016—2017»: «Прискорення інноваційної діяльності матиме вирішальне значення для підтримки поточного рівня добробуту, і Європа може очікувати на високу віддачу від концентрації своїх ресурсів на вихованні її талановитих громадян» [1, с. 11].

В Глобальному рейтингу конкурентоспроможності за показником інноваційного розвитку Україна демонструє дуже нестабільну динаміку (більше кількісне значення рангу означає пониження у відповідному рейтингу). Зберігається достатньо стійка негативна тенденція зменшення обсягів виробництва та реалізації інноваційної продукції підприємствами України.

Зважаючи на безальтернативність інноваційних перетворень, як ключової умови успіху реформування української економіки, необхідно вчасно виявляти та нейтралізувати чинники, які їх гальмують. Це потребує проведення систематичного моніторингу господарського середовища із включенням в аналіз якомога більшої кількості факторів прямого та опосередкованого впливу.

Дослідження структури капітальних інвестицій показало, що в 2015р. такі потенційно інноваційні напрямки інвестування як «інформація та телекомунікації», «професійна, наукова та технічна діяльність» і «освіта» займали лише 8,4, 1,5 та 0,6% відповідно. З чого можна зробити висновок, що національні капітальні інвестиції не є інноваційно орієнтованими. На нашу думку головною причиною цього є надмірні ризики здійснення господарської діяльності в Україні. Інвестиції в інновації самі по собі є ризикованими навіть у високорозвинених країнах. Якщо до цього додати специфічні вітчизняні підприємницькі ризики, то потенційні вигоди від впровадження інновацій не компенсують можливих втрат у разі настання ризикової ситуації. Або ж ціна їх, внаслідок перестраховування, буде настільки високою, що потенційно успішний інноваційний продукт не знайде збуту. В трійку головних деструктивних факторів здійснення підприємницької діяльності входять: корупція, політична нестабільність та інфляція. На їх частку припадає 39,1% впливу.

Розвинене мале та середнє підприємництво є необхідною, проте недостатньою умовою інноваційного розвитку економіки. Дійсно, малі та середні підприємства є головними реципієнтами інвестицій у венчурний капітал. Проте, якщо донори такого капіталу — великі підприємства, не зацікавлені в інвестиціях у інновації, то вони й не відбуваються. Крім того, дія негативних факторів, які перешкоджають веденню бізнесу не стимулює малі та середні підприємства до інвестицій у ризиковані проекти з подовженим терміном окупності, а орієнтує їх на ділову діяльність з якомога коротшим виробничим циклом. Те ж саме стосується і

відкритості економіки, яка не є автоматичною гарантією імпорту нових знань та прогресивних технологій. Наприклад, не зважаючи на зростання відкритості української економіки, за останніх 3 роки обсяг імпорту потенційно інноваційних послуг скоротився. На нашу думку головними причинами низького рівня трансферу передових технологій в Україну є:

1) незадовільний рівень захисту інтелектуальної власності — за даними щорічного звіту Міжнародного альянсу інтелектуальної власності (ІПА), в 2016р. Україна посіла перше місце в рейтингу держав, які найчастіше порушують права інтелектуальної власності [2];

2) більше половини національного ринку досі має неконкурентну структуру. За даними Антимонопольного комітету України в 2015 році на ринках з конкурентною структурою реалізовувалося лише 42,7% загального обсягу продукції; на ринках з ознаками колективного домінування або олігопольних ринках (на яких частка трьох найбільших суб'єктів господарювання перевищувала 50%) — 16,7%; на ринки з ознаками одноосібного домінування (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 35%) припадало 30,8% загального обсягу реалізації продукції; 9,8% загального обсягу товарів, робіт і послуг реалізовувалося на монополізованих ринках (на яких частка найбільшого суб'єкта господарювання становила понад 90%). Аналіз тенденцій зміни структурних передумов конкуренції, починаючи з 2001 року, свідчить, що з початку розгортання світової економічної кризи 2008 року має місце тенденція до скорочення рівня конкуренції в економіці України. При цьому, якщо протягом 2010—2011 років скорочення частки конкурентних ринків відбувалося за рахунок розширення олігопольних ринків, на яких конкуренція за певних умов можлива, то з 2012 року відбувається поступове зростання часток ринків з ознаками індивідуального домінування чи монополізованих ринків, на яких конкуренція практично виключається [3].

Отже, судячи із нашого дослідження, одним із небагатьох факторів, які стимулюють розвиток інноваційної економіки України є внутрішні поточні витрати на науково—технічні розробки, наукові послуги та прикладні дослідження виконані власними силами наукових організацій. Зважаючи на критичність даного фактору, слід зауважити, що ресурсний потенціал вітчизняних наукових організацій, спроможних продукувати конкурентоспроможні знання, не є безмежним. І мова йде не лише про фінансові ресурси. Актуальною національною проблемою є формування та акумулювання людського капіталу.

У світлі даної проблеми перед українською владою, великими промисловими та аграрними компаніями стоїть дуже складне завдання — не лише спрямувати достатню кількість організаційних зусиль та фінансових ресурсів для збільшення пропозиції конкурентоспроможних знань, але й сформувати на них попит всередині країни [4]. Ймовірно одним із способів розв'язання даного завдання є створення національного аналогу Силіконової долини.

Отже, висновками проведеного нами дослідження є:

1) розвинене мале та середнє підприємництво є необхідною, проте недостатньою умовою інноваційного розвитку економіки. Малі та середні підприємства є головними реципієнтами інвестицій у венчурний капітал. Проте, якщо донори та-

кого капіталу — великі підприємства, не зацікавлені в інвестиціях у інновації, то вони не відбуваються. Дія негативних факторів, які перешкоджають веденню бізнесу, не стимулює малі та середні підприємства до інвестицій у ризиковані проекти з подовженим терміном окупності, а орієнтує їх на ділову діяльність з якомога коротшим виробничим циклом;

2) зростання відкритості економіки не є автоматичною гарантією імпорту нових знань та прогресивних технологій. Головними причинами низького рівня трансферу передових технологій в Україну є незадовільний рівень захисту інтелектуальної власності та переважно неконкурентна структура національного ринку;

3) одним із не багатьох факторів, які стимулюють розвиток інноваційної економіки є внутрішні поточні витрати на науково—технічні розробки, наукові послуги та прикладні дослідження виконані власними силами наукових організацій;

4) до переліку невідкладних заходів державної інноваційної політики можна віднести:

- посилення боротьби з корупцією;
- політична стабілізація. Найбільш дієвими інструментами її досягнення є формування атмосфери довіри громадян країни до органів влади, інформаційна кампанія спрямована на руйнування політичного популізму, комплексні заходи патріотичного виховання;
- посилення ролі Антимонопольного комітету України та відповідальності за порушення антимонопольного законодавства України;
- підвищення рівня захисту інтелектуальної власності та авторського права до міжнародних стандартів;
- збільшення адресного державного фінансування наукових організацій, які продукують інноваційні розробки, що користуються попитом збоку реального сектору економіки;
- розробка державно—приватних пілотних проектів технопарків на базі провідних вітчизняних наукових установ відповідного профілю.

Література

1. TheGlobalCompetitivenessReport 2008—2009 / М. Е. Porter, К. Schwab. — Geneva: WorldEconomicForum, 2008. — 513 р.
2. Україну визнано найбільшим у світі «піратським офшором» [Електронний ресурс] // РБК—Україна. — 16.02.2016, 12:58. — Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-priznana-naibolee-piratskoy-stranoy-1455620214.html>
3. Розпорядження № 3—рп від 14.03.2016 «Звіт Антимонопольного комітету України за 2015 рік» [Електронний ресурс] / Антимонопольний комітет України. — 135 с. — Режим доступу: <http://www.amc.gov.ua/amku/doccatalog/document?id=122547>
4. Лагодієнко В.В. Інноваційна політика держави: вибір пріоритетів науково—технічного розвитку / В.В. Лагодієнко // Таврійський науковий вісник: [зб. наук. праць ХДАУ]. — Херсон: Айлант. — 2006. — Вип.45. — С. 75—82.

В.Г. ТИЩЕНКО,
студентка фінансового факультету Університету митної справи та фінансів
Л.О. ЗАВОЛОКА,
старший викладач Університету митної справи та фінансів

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Ведення ефективного бізнесу — це основна задача для підприємців, які діють у ринковому середовищі, що найчастіше характеризується невизначеністю та ризиками [1, с. 21]. Відповідно, в умовах кризових явищ, українським підприємцям доводиться шукати резерви підвищення ефективності за рахунок впровадження прийнятної цінової політики, скорочення витрат на виробництво та випуску продукції, що користується найбільшим попитом.

В умовах розвитку ринкових відносин економічна діяльність підприємства, яка спрямована на нарощування конкурентних переваг і забезпечення з їх допомогою стійкості своїх позицій, значною мірою залежить від своєчасного, правильного управління ефективністю їх діяльності. Управління ефективністю діяльності промислового підприємства необхідно розглядати як систему, яка складається з певної кількості елементів, а досягати успіху вона може лише за умов скоординованих дій її складових, правильно обраних методів управління, програми мотивацій та механізму управління ефективністю діяльності підприємства.

Проблеми управління ефективністю діяльності підприємства вивчаються багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Варто виокремити дослідження таких науковців, як: Р. Беннет, Н. Гавалова, А. Головенко, З. Коваль, І. Лепа, І. Маркіна, Г. Осовська, М. Панов, В. Пастухова, Т. Пітерс, О. Полінський, О. Рац.

В умовах нестабільної економіки важливим для будь-якого підприємства є формування ефективних принципів і ефективної системи управління ефективністю діяльності.

Управління — це сукупність прийомів, форм і методів цілеспрямованого впливу на об'єкт з метою досягнення конкретних цілей [3, с. 104].

При розрізненні ефективності і результативності легко виокремити два види управління ефективністю діяльності підприємств:

- ефективне керівництво, яке забезпечує перспективний, інноваційний розвиток і стратегічний успіх;
- результативне керівництво, яке уможливорює тимчасове досягнення короткострокових цілей.

Основою управління є визначення ефективності її діяльності. Оцінка ефективності будується на основі єдиних методологічних принципів визначення ефективності діяльності.

У якості основних загальних принципів здійснення діяльності на практиці, що склалася, визначають наступні: у процесі розробки і реалізації проектів необхідно поєднувати науково-технологічний аналіз з комерційним, фінансово-економічним, соціальним, щоб забезпечити комплексність підходу до їх здійснення; при оцінці ефективності діяльності, зіставлення витрат і результатів необхідно проводити з

урахуванням зміни цінності грошей у часі; при здійсненні діяльності принципово необхідно враховувати невизначеність і ризики.

Комплексний підхід до управління ефективністю діяльності можна зобразити у наступному вигляді (рис. 1.).

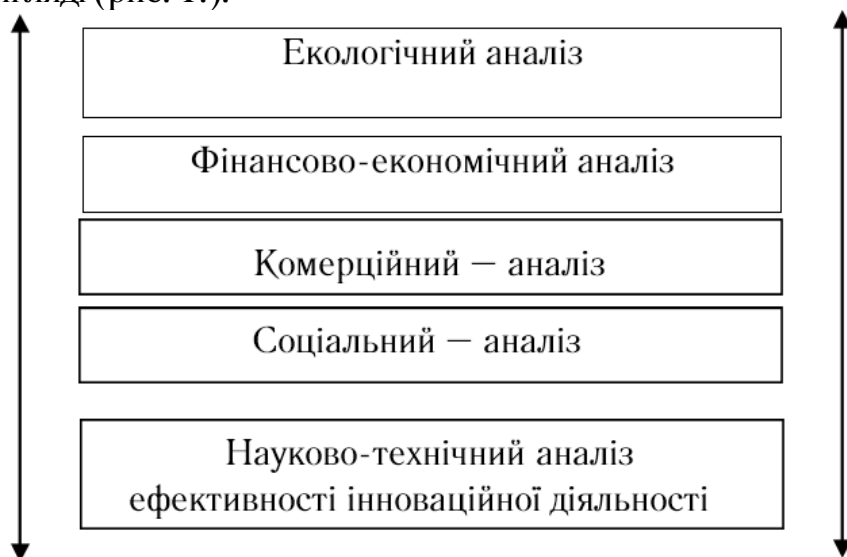

Рис. 1. Комплексний підхід до управління ефективністю діяльності підприємств [4, с. 276]

Управління ефективністю діяльності являє собою системою принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень за всіма основними аспектами діяльності підприємства.

Успішне функціонування системи управління ефективністю діяльності підприємства багато в чому визначається ефективністю її організаційного забезпечення. Система організаційного забезпечення управління ефективністю діяльності підприємств являє є взаємопов'язаною сукупністю внутрішніх структурних служб і підрозділів підприємства, які забезпечують розробку і прийняття управлінських рішень з окремих питань планування, формування, розподілу і використання прибутку і несуть відповідальність за результати цих рішень.

Структурна схема управління ефективністю діяльності підприємства наведена на рис. 2.

Управління ефективністю діяльності - це система принципів і методів розробки і реалізації управлінських рішень за всіма основними аспектами діяльності підприємства.

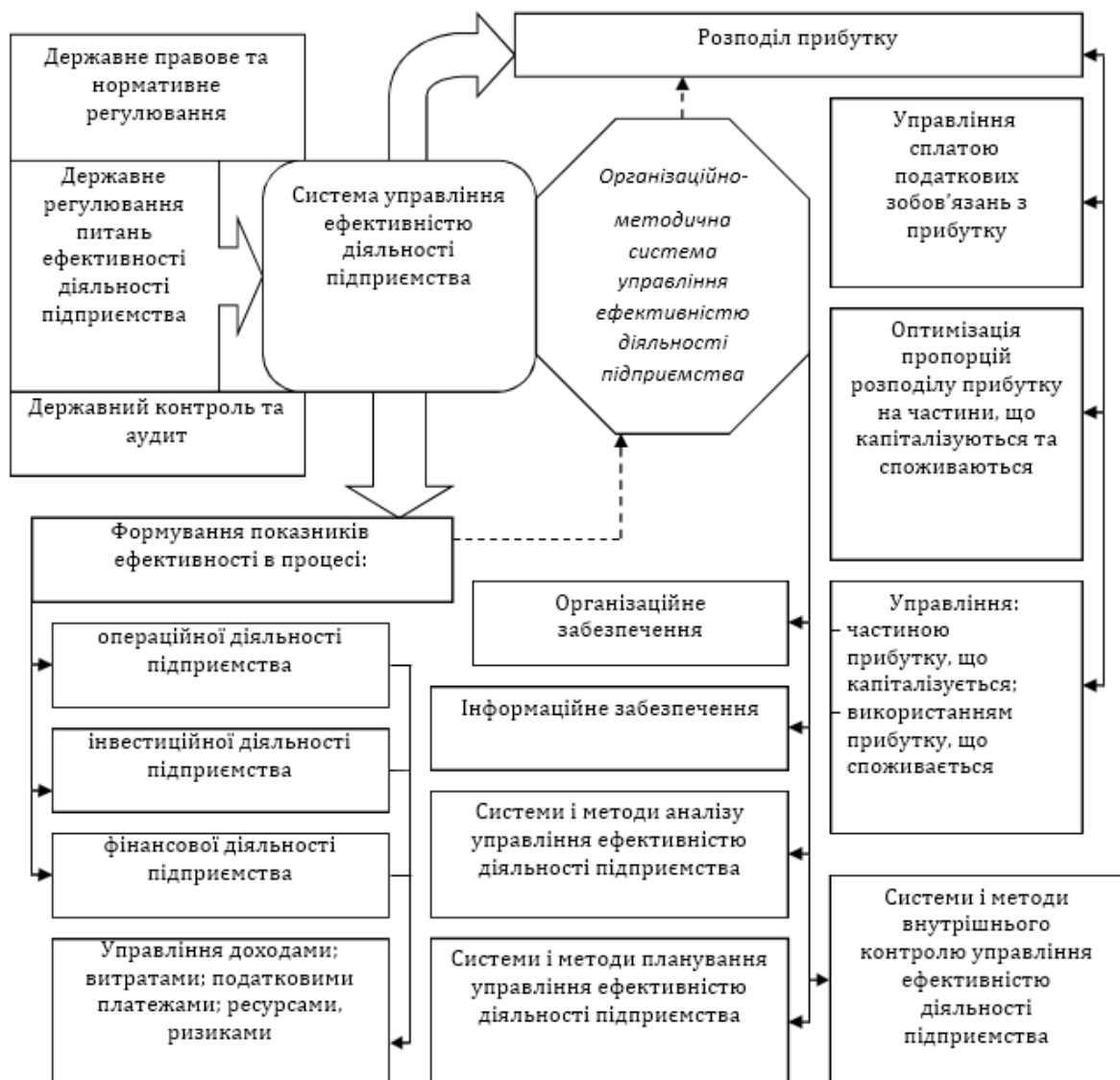
Успішне функціонування системи управління ефективністю діяльності підприємства багато в чому визначається ефективністю її організаційного забезпечення. Система організаційного забезпечення управління ефективністю діяльності підприємств складає взаємопов'язану сукупність внутрішніх структурних служб і підрозділів підприємства, які забезпечують розробку і прийняття управлінських рішень з окремих питань планування, формування, розподілу і використання прибутку і несуть відповідальність за результати цих рішень.

Загальні принципи формування організаційної структури управління підприємством передбачають створення центрів управління двох типів — ієрархічного і органічного.

Ієрархічний тип структур управління підприємством передбачає рух управлінських рішень і інформаційних потоків чітко по вертикалі, в якій нижчий орган управління підпорядковується і контролюється вищим. Відповідно він передбачає виокремлення різних рівнів управління. У системі ієрархічного типу найбільшого поширення набули проста лінійна, лінійно-функціональна і дивізійна структури управління.

Органічний тип структур управління підприємством характеризується відсутністю ієрархії при повній відповідальності керівників сформованих підрозділів за кінцеві результати діяльності. Формування таких підрозділів виходить із характеру окремих розв'язуваних у комплексі проблем, що підвищує гнучкість структури управління та забезпечує її високу адаптивність до мінливих зовнішніх і внутрішніх умов діяльності підприємства. У системі органічного типу найбільшого поширення набули проектна і матрична структури управління.

Рис. 2. Структурна схема управління ефективністю діяльності підприємства

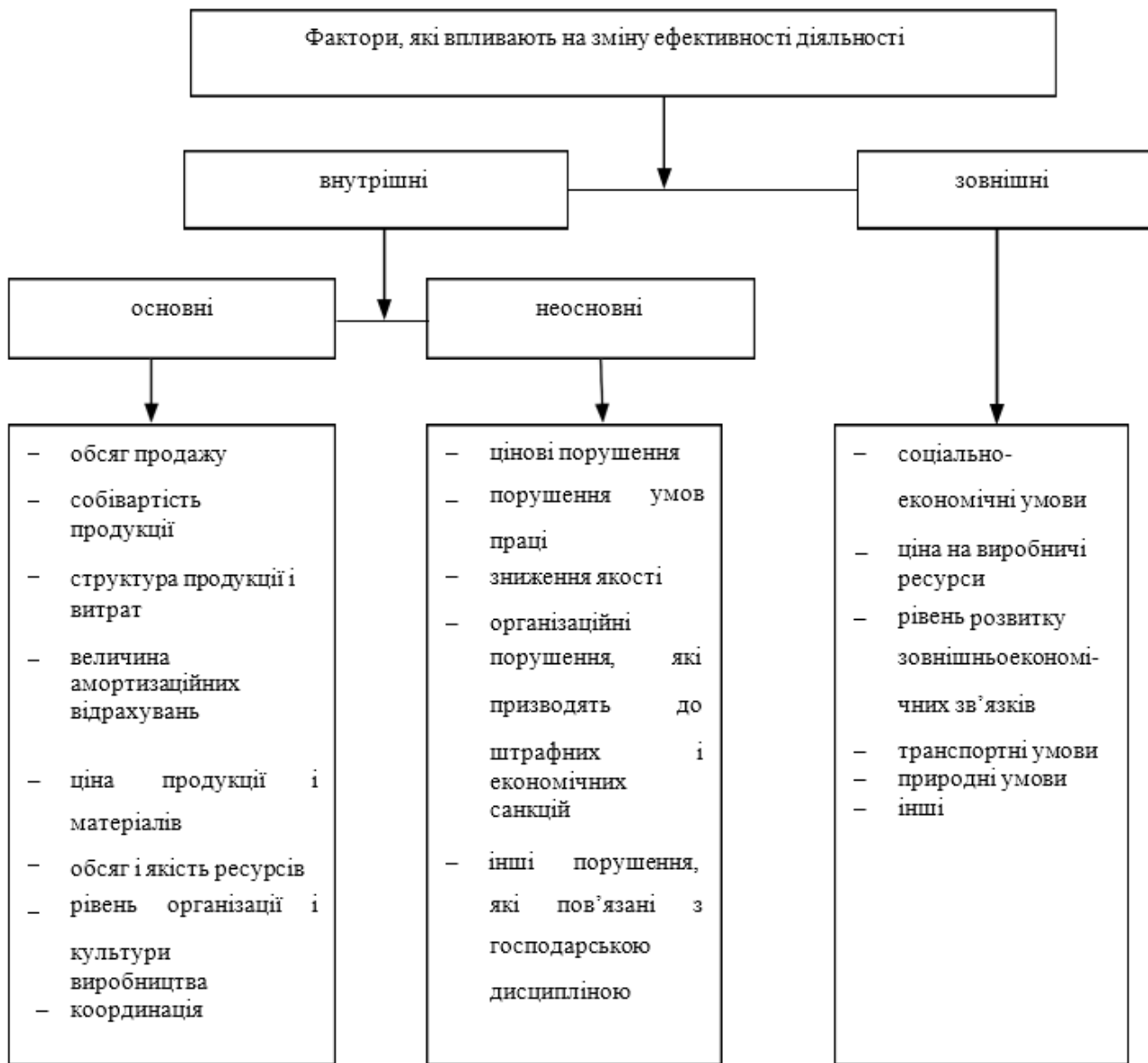

Рис. 3. Фактори, які впливають на зміну ефективності діяльності підприємств

Відповідно, внутрішні фактори поділяють на основні та неосновні.

Використання тих чи інших форм управління визначається специфікою господарської діяльності підприємства та його фінансовою стратегією, відповідно, модель для різних підприємств однозначно буде відрізнятися, що дозволяє говорити про існування різних стратегій управління. Однак усю сукупність таких моделей можна згрупувати та виділити наступну їх типологію:

- агресивна (наступальна) стратегія — забезпечення максимізації рівня реалізації через стимулювання збуту з метою збільшення прибутку суб'єкта;
- захисна стратегія — забезпечення контролю витрат з метою збільшення прибутку суб'єкта господарювання як різниці між абсолютною величиною доходів та затрат, стратегія є ефективною у довгостроковій перспективі;
- диверсифікована стратегія — поєднує у собі виважений компроміс між агресивною та захисною стратегіями, що дозволяє узгодити переваги та недоліки обох варіантів стратегій управління прибутком підприємства.

Критерієм ефективності при системному підході управління підприємницькою діяльністю є здатність господарської системи відповідати викликам екзогенних факторів та адаптація до них. Таким чином, управління відіграє дуже важливу роль необхідного фактора і рушійної сили на мікро- і макрорівнях.

З метою підвищення результативності діяльності підприємства та його стратегічного розвитку виникає потреба у розробленні стратегії управління підприємством, спрямованої на вдосконалення механізму формування та управління ефективністю діяльності підприємства. Управління ефективністю діяльності підприємства необхідно здійснювати відповідно до спеціально розробленої політики, при цьому важливе значення необхідно слід звернути увагу на визначення пріоритетного напрямку використання ефективності діяльності підприємств — тезаврації коштів, що сприятиме подальшому його розвитку та покращенню і підвищенню ринкової привабливості підприємств [2, с. 80].

Отже, з метою вдосконалення та створення й ефективного функціонування сучасної системи управління підприємством слід: застосовувати сучасні засоби і методи керування в межах обраної концепції управління, зосередитись на цілях розвитку і порядку удосконалення комплексної системи управління підприємством і його складовими частинами для забезпечення прийняття ефективних рішень, а також організаційних, кадрових і технічних рішень; удосконалювати організаційну структуру підприємства; покращення інформаційної системи управління підприємством, для можливості швидкого доведення рішень до виконання; використовувати світовий досвід, а також шукати шляхи співпраці всередині країни з іноземними партнерами для забезпечення необхідного рівня якості розвитку системи управління на підприємстві.

Література

1. Говорушко Т.А., Климаш Н.І. Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу : монографія / Т.А. Говорушко, Н.І. Климаш. — К. : Логос, 2013. — 204 с. — Бібліогр.: С. 150—168.
2. Ізмайлова К. Обґрунтування економічних рішень щодо підвищення ефективності проєктів на передінвестиційній стадії / К. Ізмайлова // Економіка України. — 2011. — № 10. — С. 79—87.
3. Керанчук Т. Л. Концепція вартісно-орієнтованого управління підприємством та можливості її адаптації в Україні / Т. Л. Керанчук // Фінанси України. — 2011. — № 7. — С. 104—114.
4. Рац О. М. Визначення сутності поняття «ефективність функціонування підприємства» / О. М. Рац // Економічний простір: зб. наук. праць. — 2008. — № 15. — С. 275—285.

Д.М. ЦВИК,

студент Навчально-наукового інституту фінансів та банківської справи
Університету державної фіскальної служби України

Н.Я. КЛИМЧУК,

науковий керівник, старший викладач кафедри банківської справи та фінансового моніторингу
Університету державної фіскальної служби України

РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ЯК СКЛADOVA СТРАТЕГІЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

В сучасних умовах Українська держава провадить низку реформ широкоформатного спектру дії. Реформи направлені на всі сфери життєдіяльності суспільства і повинні підняти рівень життя населення до рівня визначеного Європейським союзом.

Україна в рамках багатьох домовленостей між різними економічними, фінансовими організаціями та установами зобов'язалась провести певні зрушення в економічному та фінансовому секторах. Зміни в банківському секторі є закономірним продовженням комплексу реформ, що направлені на стабілізацію ситуації в державі.

Реформи банківського сектору в Україні досліджували такі аналітики як О.О. Примостка, Я.А.Жаліло, А.В. Баровська, Т.Є. Унковська та інші.

У даний період часу реформування банківської системи здійснюється за Комплексною програмою розвитку фінансового сектору України до 2020 року.

Відповідно до даної програми було виділено основні проблеми банківського сектору:

- різке зростання частки проблемних активів на балансах банків;
- висока доларизація кредитів та депозитів;
- незбалансована база активів і пасивів банків;
- масовий вихід із України великих європейських гравців фінансового сектору [1, с. 5].

Дана програма була затверджена ще у 2015 році, хоча поправки були внесені на початку 2017 року, і дане коло окреслених проблем наведене з урахуванням кризи 2008-2009 р., та початку військової агресії на сході країни.

Програма реформування фінансового сектору має на меті досягнення до 2020 року таких цілей у зазначеному секторі:

- Банківський сектор працює з достатньою прибутковістю і відновив свою інвестиційну привабливість, банківський сектор став більш консолідованим та має диверсифіковану структуру.
- Впроваджено ефективний механізм захисту прав кредиторів та банківське кредитування відновлено, його обсяги збільшуються темпами, що забезпечують бажану динаміку економічного зростання і не створюють інфляційного тиску.

- Сталий приплив депозитів до банківської системи, суттєве зростання частки депозитів із терміном розміщення понад дев'ять місяців. Поява нових джерел довгострокових фінансових ресурсів банків на внутрішньому ринку.
- Підвищено продуктивність банківської системи, у т. ч. за рахунок впровадження цифрових технологій та безпаперових бізнес-процесів, використання новітніх ІТ-технологій, спрощення та оптимізації діяльності учасників фінансового сектору тощо [1, с. 7].

Задля забезпечення вище поставлених цілей, у програмі наведені конкретні заходи, визначені конкретні суб'єкти та часові межі здійснення окремих операцій з відновлення стабільного клімату в банківській системі України.

Проте зараз наявний ще один програмно-цільовий документ, який також регулює дані відносини, щодо реформування банківського сектору. Це - громадський проект, який зараз перебуває на стадії експертного обговорення, Стратегія розвитку банківської системи 2016-2020: «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки».

У даній стратегії аналізується Комплексна програма, що зазначена вище, та яка активно реалізується в сучасних умовах. Виявлені недоліки програми коригуються і пропонуються нові заходи вирішення нагальних питань банківського сектору.

Основною метою запровадження даної стратегії є отримання потужної вітчизняної банківської системи та високотехнологічну промислову економіку з розвинутою наукою, освітою, сектором послуг й ефективною агропромисловою галуззю; стійке прискорене зростання економічної могутності країни на основі інклюзивного розвитку (inclusive development), кардинального підвищення зайнятості населення і добробуту всього суспільства, а значить соціально-політичної стабільності і національної безпеки [2, с. 7].

Дана стратегія також містить ґрунтовну та покрокову регламентацію заходів щодо змін на краще в банківському секторі.

Аналізуючи систему заходів Програми та Стратегії можна виділити як співпадіння так і розбіжності їх системи та способів реалізації.

Доктор економічних наук О.О. Примостка виділяє такі групи відмінностей між даними нормативними актами. До першої групи відносяться проведення грошової емісії для стимулювання кредитування реального сектора економіки, обмеження повноважень НБУ у питаннях віднесення банку до неплатоспроможного та зменшення, порівняно із існуючими, вимоги до розміру мінімального статутного капіталу. До другої групи входить створення Експортно-кредитної агенції на базі «Укрексімбанку» замість часткової приватизації держбанку та введення мораторію на адміністративне підвищення цін і тарифів на послуги ЖКГ [3, с. 208].

Отже, на даному етапі розвитку державності відбувається реформування банківського сектору. В Україні існує конкретний нормативно-правовий акт — це Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року, яка містить положення про проведення реформ банківської системи. Прийняття нового програмного документа - Стратегії розвитку банківської системи 2016-2020: «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки», є недоцільним. Варто

внести зміни до вже існуючої програми врахувавши всі нововведення та позитивні положення. Це дозволить провести реформу банківського сектору безперервно, не втрачаючи напрацьовані результати та розв'язати проблеми, що вже виникли при впровадженні змін.

Література

1. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. [Електронний ресурс]:- Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43352266>
2. Стратегія розвитку банківської системи 2016-2020: «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки» [Електронний ресурс]:- Режим доступу: http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afedra+bankspravi/proekt_strategi.pdf
3. Примостка О. О. Стратегії розвитку банківської системи України [Електронний ресурс]:- Режим доступу: http://business-inform.net/pdf/2016/6_0/204_209.pdf

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

С.В. ДЗЮБА,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

В.А. БАБИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ПОСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ

Зміцнення державної дисципліни та законності, особливо під час проведення економічних реформ, мають бути тісно пов'язані з підвищенням якості та ефективності роботи правоохоронних органів, що пояснюється рядом суб'єктивних і об'єктивних чинників, які виникають унаслідок розвитку ринкових відносин, нових підходів до вирішення багатьох важливих завдань, що постають перед незалежною державою. Одним із засобів, що забезпечує дотримання законності в житті суспільства, є державний примус, а також його складова - адміністративний примус.

Актуальність дослідження даної теми дедалі частіше привертають увагу провідних вітчизняних і закордонних вчених - адміністративістів таких як, О.М Бандурка, В. П. Чабан, І. Є. Бочкарьов, Є. О. Безсмертний, А. Т. Комзюк, Т. О. Коломоець, А. Т. Комзюк, Ю.С. Рябов, М. В. Коваль, В. К. Шкарупа.

Перевірка документів — це один з найбільш важливих і розповсюджених у діяльності правоохоронних органів запобіжний захід.

На підставі аналізу законодавчих актів можна стверджувати, що визначення терміна «перевірка документів» на сьогодні не існує. Однак таке поняття зустрічається в окремих підзаконних нормативно - правових актах, у яких перевірка документів визначена як спосіб дослідження паспортних документів фізичних осіб, які перетинають державний кордон у пунктах пропуску через державний кордон, спеціально призначеними для цього посадовими особами підрозділів прикордонного контролю, і як одна із частин прикордонного контролю [1].

Перевіряючи документи, працівники правоохоронних органів вторгаються у сферу прав та особистих інтересів громадян, діяльність підприємств, установ та організацій. Тому правомірність відповідного акту, суворе дотримання законності під час його застосування набувають особливого значення. Жодна посадова особа

не має права вимагати пред'явлення для перевірки документів без достатніх на те підстав [2, с. 168].

Чинне законодавство передбачає чіткий та вичерпний перелік підстав для затримання. Серед них нема такої підстави як відсутність у громадянина документів, що посвідчують його особу. Перш за все, варто пам'ятати, що є два види законних затримань: адміністративне затримання та кримінальне процесуальне затримання (пов'язане із вчиненням злочину).

Правові підстави проведення перевірки документів, що посвідчують особу, передбачені різними законодавчими підзаконними нормативно-правовими актами. Так, відповідно до статті 32 Закону України « Національну поліцію», поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та документів, що підтверджують відповідне право особи, у таких випадках:

1) якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зникло особи;

2) якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;

3) якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю;

4) якщо в особи є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо;

5) якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

6) якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатній підстави вважати що особа причетна до вчинення правопорушення транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення [3, ст. 32].

Отже, деякі з перелічених підстав справді є оціночними. Насамперед це стосується можливості поліцейського вимагати в особи пред'явлення нею документів, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має намір вчинити правопорушення. З одного боку, це дозволить запобігати вчиненню правопорушень. Однак, з іншого, поліцейські можуть зловживати своїми повноваженнями і безпідставно вимагати у громадян пред'явлення документів.

Дії працівників правоохоронних органів під час перевірки документів, що посвідчують особу, спрямовані на встановлення:

1) особи, в якій перевіряється документ; належності цього документа пред'явникові;

2) дійсності пред'явленого документа;

До документів, що посвідчують особу, доцільно відносити ті, які мають фотокартку і дають змогу встановити прізвище, ім'я та по батькові громадянина, місце його проживання чи роботи, мають ідентифікаційні номери (паспорт, військовий квиток, посвідчення особи, посвідчення водія та ін.). Перевірка полягає у встановленні зазначених даних, а також належності документа цій особі [3, с. 56].

Чи означає це, що відтепер кожен громадянин повинен завжди носити із собою паспорт? Відповідаючи на це питання слід зауважити, що, по-перше, паспорт — це не єдиний документ, який посвідчує особу. Такими документами також є студентський квиток, водійське, службове чи пенсійне посвідчення, а також інший офіційний документ з вашими особистими даними та фотокарткою. По-друге, прямого обов'язку завжди носити із собою документи законодавство не передбачає, так само як і не передбачає відповідальності за неносіння документів. Хоча, про всяк випадок, варто носити при собі документ, який може підтвердити вашу особу, адже трапляються різні випадки (не лише пов'язані із зверненням до вас поліцейського), а тому перестрахуватися не завадить. Водночас згідно з новим законом кожен громадянин теж має право звернутися до будь-якого поліцейського з проханням пред'явити документи. Це передбачено статтею 18 Закону «Про Національну поліцію»

Аналіз нормативних актів, які регламентують діяльність правоохоронних органів, показав, що спеціального акта, який би роз'яснював порядок перевірки документів, на сьогодні немає. Інколи ці прогалини частково усунуті в окремих рекомендаціях з тактики типових дій працівників тих чи інших правоохоронних органів. Така регламентація порядку перевірки документів, по — перше, не відображає всіх особливостей перевірки документів. По — друге, не сприяє єдності в діяльності правоохоронних органів, оскільки кожним правоохоронним органом готуються свої локальні нормативні акти, в тому числі в рамках окремих служб.

Таким чином, можна сформулювати таке визначення поняття «перевірка документів, які посвідчують особу» - це примусовий захід, що застосовується уповноваженими на те посадовими особами правоохоронних органів з метою дослідження паспортних та інших документів фізичних осіб за підставами та у порядку, передбаченими законодавством України.

Література

1. Технологічна схема пропуску через державний кордон України транспортних засобів, фізичних осіб, їх ручної поклажі, товарів та інших предметів, які ними переміщуються, у залізничному пункті пропуску «Мостинська»: Наказ Мостинського прикордонного загону Гилицької митниці від 26.05.2009 р. № 532/167.
2. Адміністративний примус у діяльності органів державної податкової служби України: навч. посіб. / В. К. Шкарупа, М.В. Коваль, Т.О. Мацелик, М. О. Мацелик. — Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2011. — 168 с.
3. Закон України «Про Національну поліцію», (Відомості Верховної Ради України (ВВУ); Закон від 02.07.2015 р. № 580—VIII.
4. Закон України «Про громадянство України», Верховна Рада України; Закон від 18.01.2001 р. № 2235—III.

А.В. ФУРМАН,

аспірант Академії муніципального управління

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Українська інформаційна безпека є органічною складовою національної, тому для формування базових знань та уявлень про національну безпеку її розгляд є досить важливим. Поява й активізації загроз в інформаційній сфері, передусім загроз від ведення інформаційних війн, суттєво підвищує роль і значення інформаційної безпеки в системі національної безпеки України і обумовлює розширення її змісту та актуальність даного питання. В Україні виникла гостра потреба у державно-правовому регулюванні науково-технологічної та інформаційної діяльності, що відповідала б реаліям сучасного світу та рівню розвитку інформаційних технологій, нормам міжнародного права, але водночас ефективно захищала б власні українські національні інтереси. Відносини, пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки, як найважливіші сьогодні для суспільства та держави вимагають найшвидшого законодавчого регулювання.

У ст.17. Конституції України зазначено: “Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу” [5]. Інформаційну безпеку слід розуміти як сукупність засобів забезпечення інформаційного суверенітету України [4], захист інформаційної сфери від зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз. Ця безпека має включати ефективну протидію сукупності інформаційних загроз.

Державна політика інформаційної безпеки визначається пріоритетністю національних інтересів, системою загроз та небезпек та здійснюється через реалізацію відповідних доктрин, стратегій, концепцій та програм в інформаційній сфері відповідно до чинного законодавства.

В Законі України « Про основи національної безпеки України » визначено основні Напрямки державної політики з питань державної інформаційної безпеки, а саме :

- забезпечення інформаційного суверенітету України;
- вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну;
- активне залучення засобів масової інформації до запобігання і протидії корупції, зловживанням службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України;
- забезпечення неухильного дотримання конституційних прав на свободу слова, доступ до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність

засобів масової інформації та журналістів, заборони цензури, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції, за виконання професійних обов'язків, за критику;

- вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України [2].

Серед законів, спрямованих на регулювання інформаційної сфери, слід зазначити закони: «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007—2015 роки», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України», «Про національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про інформаційні агентства», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про науково-технічну інформацію». До інформаційної сфери відносяться також закони «Про пресу та інші засоби масової інформації», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про посилення захисту майна редакцій засобів масової інформації, видавництв, книгарень, підприємств книгорозповсюдження, творчих спілок», «Про мораторій на відчуження від редакцій державних та комунальних засобів масової інформації приміщень та майна», «Про телебачення і радіомовлення». Як вбачається, загалом близько 16 законів регулюють засади інформаційної сфери. Водночас, варто звернути увагу, що інформаційні норми у значній кількості містяться в інших законах та опосередковано регулюють питання надання, отримання, розкриття, охорони інформації тощо. У зв'язку з цим у науці обґрунтовується доцільність та своєчасність проведення упорядкування інформаційного законодавства, його систематизації, зокрема, шляхом прийняття Інформаційного кодексу [1].

Очевидно, що інформаційна безпека є складним, системним, багаторівневим явищем, на стан і перспективи розвитку якого мають безпосередній вплив зовнішні і внутрішні чинники, найважливішими з яких є:

політична обстановка у світі; наявність потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз; стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни; внутрішньополітична обстановка в державі. Важливим для інформаційної безпеки держави є досягнення стану її захищеності, тобто створення і підтримка відповідних інженерно-технічних потужностей та інформаційної організації, що відповідають реальним і потенційним загрозам, а також демографічному й економічному становищу країни.

Отже, інформаційна безпека держави являє собою такий стан інститутів держави і суспільства, за якого забезпечується надійний захист національних інтересів країни і її громадян в інформаційній сфері. Обов'язок забезпечення інформаційної безпеки як невід'ємної складової національної безпеки покладається на інформаційну організацію держави.

Інформаційна організація держави повинна бути гарантом інформаційної безпеки держави та її інститутів, суспільства і громадян, стабільності політичного

режиму в умовах процесів глобалізації, зростання загроз з боку міжнародного тероризму, ескалації діяльності екстремістських і сепаратистських рухів і організацій як усередині країни, так і за її межами.

Удосконалення механізмів державного управління інформаційною сферою шляхом внесення відповідних змін до нормативно-правової бази стане передумовою вирішення низки проблем на шляху загального розвитку вітчизняної інформаційної сфери. Зокрема, це сприятиме визначенню механізмів державного регулювання відносин у сфері забезпечення реалізації права кожного на доступ до інформації, зміцненню правових, наукових, матеріально-технічних, фінансових та організаційних основ інформаційної діяльності, забезпеченню постійного оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів, наладженню та закріпленню міжнародного співробітництва в галузі інформації і гарантуванню інформаційного суверенітету України.

Література

1. Кравець Є. А. Інформаційна безпека держави / Є. А. Кравець // Юридична енциклопедія [Текст] : в 6 т. — К. : Укр. енцикл., 1992. — С. 744.
2. Про основи національної безпеки України [Текст] : Закон України // Урядовий кур'єр. — 2003. — 30 лип.
3. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції [Текст] : навч. посіб. / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Макименко, В. М. Желіховський. — К. : КНТ, 2006. — С. 16, 17.
4. Інформаційна безпека України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/інформаційна_безпека_України.
5. Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України [Електронний ресурс] : Указ президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2014р. — Режим доступу : www.president.gov.ua/dokument/17588.html.

А.В. ФУРМАН,

аспірант Академії муніципального управління

ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА, ЯК ВІЙНА ЗНАНЬ

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в усі сфери громадського життя дуже підвищило залежність суспільства, кожного конкретного індивіда від надійності функціонування інформаційної інфраструктури, достовірності використовуваної інформації, її захищеності від несанкціонованої модифікації, а також протиправного доступу до неї. Сучасні люди та їх повсякденне життя стали усе більш залежними від масової комунікації.

Інформаційні технології як реальний соціальний ресурс адаптації людини до життя стали активно використовувати для маніпулювання свідомістю. Набули поширення методи інформаційного управління людьми. При цьому в постійному припливі інформації для втілення таких цілей як орієнтування в сучасній ситуації й соціальному середовищі, розвиток загального кругозору та вирішення повсякден-

них практичних проблем реалізуються на 70% за рахунок спеціалізованої інформації, одержуваної з засобів масової комунікації (ЗМК). ЗМК створили в суспільстві своєрідну "другу" "суб'єктивну реальність". Відбувається формування "підпорядкованості" свідомості ідеям, які пропагуються ЗМК, що робить людину відкритою і беззахисною перед маніпулятивними технологіями.

Тому, стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій несе з собою не тільки нові можливості, але й цілий ряд загроз, здатних дестабілізувати життя людей. Однією з таких загроз є інформаційна війна. Вважаю, закономірно, що тема інформаційної війни останнім часом стає усе більш популярною серед експертів і вчених.

Я погоджуюсь з твердженням австралійського підполковника Д. Коннері, що інформаційна війна - це війна знань. Він акцентує, що окрім фізичного та інформаційного існує ще й когнітивний вимір. Саме там відбувається людське мислення. Коннері вважає, що війна знань створює події чи інформацію, які не відповідають очікуванням опонента, ведучи його до розуміння того, що ціна конфлікту є дуже високою й не виправдовує перемоги. Косово та Ірак, на його думку, демонструють деякі аспекти війни знань [1].

У 1996 р. французькі дослідники говорили про зміни парадигми інформаційної війни в бік війни знань. Автор цього дослідження, Філіпп Бомар, підкреслює те, що американські та французькі проекти більше говорять про обмін інформацією, але ніхто не займається інструментарієм її соціалізації, який би полегшував творення колективних інтерпретацій. У своїх роботах він випадково потрапив на поле інформаційних війн, але його основне зауваження варте уваги: «В парадигмі війни знань стратегічна перевага залежить не від концентрації на фактах і числах, а від взаємно доповнюючого розуму тих, хто їх інтерпретує. Національно поширена можливість інтерпретації важить більше, ніж електронні інформаційні супершляхи» [1].

Основою для здійснення інформаційних атак стають як знання про колективну та індивідуальну психологію, так і психотронні і психотропні засоби, навіювання, гіпноз, НЛП, інструменти радіоелектронної боротьби, мережеві війни, ЗМІ, цензура, лінгвістичні методи, пропаганда тощо [2].

Інформаційна війна спотворює і приглушує притаманні суспільству, соціальній групі чи іншому об'єкту цінності, орієнтири, нав'язуючи хибні пріоритети, залякує об'єкт. Інформаційно-психологічна війна націлена на порушення наявного порядку і створення хаосу [2].

У проведенні стратегічних інформаційних війн застосовується специфічна зброя. Ця зброя не наносить фізичної шкоди, але може призвести до справжньої війни. Інформаційна зброя - сукупність спеціалізованих (фізичних, інформаційних, програмних, радіоелектронних) методів і засобів тимчасового або безповоротного виводу з ладу функцій або служб інформаційної інфраструктури в цілому або окремих її елементів. Основна дія інформаційної зброї - бокування або спотворення інформаційних потоків та процесів прийняття рішень супротивника [4, 5].

До того ж дуже важливе значення має здебільшого прихований характер інформаційної зброї. Багато жертв даного виду зброї, навіть володіючи теорією та відповідною матеріально — технічною базою, усвідомили себе жертвами тільки тоді, коли було вже занадто пізно (наприклад, СРСР). Звідси випливає необхідність знаходження ефективних засобів своєчасного швидкого розпізнавання інформаційної загрози та її оперативної ліквідації, що можна трактувати як основну проблему інформаційної безпеки [4, 5].

Отже, аналізуючи основні теоретико-методологічні підходи до дослідження поняття інформаційної війни, можна виділити два підходи, що затвердилися в сучасній науковій літературі. Перший з них виходить із опису явища інформаційної війни через її вплив на масову свідомість, маніпулятивний потенціал і психологічний вплив інформаційних повідомлень. Другий підхід розглядає явище інформаційної війни як автономну систему в сучасному суспільстві за допомогою технічного, математичного понятійного апарата.

Інформаційна зброя є основним знаряддям конфронтуючих сторін для нанесення ушкоджень один одному. Її визначають як інформацію, призначення якої полягає в зміні системних якостей об'єкта інформаційного впливу за допомогою прихованих у ній установок на здійснення задуманих користувачем інформаційної зброї дій. Основними перевагами інформаційної зброї є її над дешева порівняно з іншими видами озброєнь собівартість і здебільшого прихований характер.

Інформаційна війна припускає порушення, ушкодження, модифікацію інформаційних ресурсів і знань людей про самих себе та навколишній світ і впливає на суспільну думку та думку еліт, міри дипломатичного характеру, пропагандистські та психологічні кампанії, підривні акції в галузі культури й політики, дезінформацію та впровадження в місцеві медіа-канали, проникнення в комп'ютерні мережі й бази даних, технічне сприяння дисидентським і опозиційним рухам і надання їм інформаційної підтримки.

Насьогодні, збільшується число прийомів ведення інформаційної війни: від "інформаційної боротьби першого покоління", що розглядалася її авторами як розширення класичної радіоелектронної боротьби, до "інформаційної боротьби третього покоління", у якості якої обговорюються операції на основі ефектів. Саме операції на основі ефектів сьогодні є основою реалізації зовнішньої політики розвинених держав в інформаційну епоху.

Література

1. Бабенко Ю. Інформаційна війна — зброя масового знищення! [Електронний ресурс] / Ю. Бабенко. — Режим доступу : <http://www.pravda.com.ua/rus/articles/2006/04/20/4399050/>
2. Фомін О. Сутність поняття «інформаційна безпека» [Електронний ресурс] / О. Фомін, О. Рось. — Режим доступу : defpol.org.ua/site/index.php/en/publikaci/doc_download/25
3. Лібікі М. «Що таке інформаційна війна?» [Електронний ресурс] / М. Лібікі. — Режим доступу : <http://viysko.com.ua/tehnologiji-voyen/martin-libiki-shho-take-informacijna-vijna/>
4. Петрик В. Сутність інформаційної безпеки держави, суспільства та особи [Електронний ресурс] / В. Петрик. — Режим доступу : <http://justinian.com.ua/article.php?id=3222>
5. Почепцов Г. Г. Сучасні інформаційні війни / Г. Г. Почепцов. — Київ : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2015. — 497 с.

АЛЬМАГАРІЗ ЕМАД,

аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНО-ЙОРДАНСЬКИХ
ВІДНОСИН В КУЛЬТУРНІЙ ТА ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРАХ**

Актуальність розвитку існуючих та розширення меж перспективних напрямків україно-йорданських відносин в культурній та гуманітарній сферах пояснюється одразу декількома факторами. На перше місце виходить безперечно загальний стратегічний вектор розвитку відносин між Україною та Йорданським Хашимітським Королівством, в яких подальша економічна інтенсифікація неможлива без поглиблення культурного обміну та взаємопроникнення. По-друге, умови глобалізації визначають необхідність сприйняття та одночасну ретрансляцію культурних цінностей між країнами. Враховуючи те, що одним із корінних народів України вважаються Кримські татари, які досить близькі до мусульманських традицій, то цілком обґрунтованим є необхідність, щонайменше вивчення можливих напрямів для поглиблення культурних відносин України з Йорданією.

Що правда на сьогодні не існує жодного дослідження яке хоча б окремо стосувалося вивчення досвіду україно-йорданських відносин в культурній та гуманітарній сферах.

Означене збільшує цінність та актуальність обраного для вивчення напрямку.

По-перше, слід зауважити на тому, що особлива увага Посольства України в Йорданії приділяється популяризації української культури і традицій, увіковічення пам'яті видатних вітчизняних поетів, письменників, державних осіб тощо. Культурне співробітництво є однією з важливих сфер українсько-йорданських відносин. Значного імпульсу розвитку співпраці у сфері культури між Києвом і Амманом надав офіційний візит в Україну Міністра культури Йорданії А.Хадер (травень 2005 р.). За результатами українсько-йорданських переговорів були підписані міждержавна Угода про співробітництво у сфері культури та Програма заходів у сфері культурного співробітництва між Міністерством культури і туризму України та Міністерством культури Йорданського Хашимітського Королівства [1].

По-друге, пріоритетним напрямом розвитку українсько-йорданських відносин у гуманітарній сфері залишається співпраця в галузі освіти. Достатньо сказати, що, починаючи з 1992 року, в Україні отримали вищу та середню спеціальну

освіту близько 5 тисяч громадян Йорданії, а зараз в українських вузах навчаються понад 3 тисяч йорданських студентів [1].

При цьому за інформацією йорданської сторони, у Королівстві нині проживає майже 5 тис. українців, більшість із них - жінки, які одружилися з громадянами Йорданії. Вони й становлять кістяк української громади, яка традиційно бере активну участь у всіх культурно-мистецьких заходах, організованих Посольством України в Йорданії, що, як відомо, на сьогодні є єдиним у світі, розташованим на вулиці Тараса Шевченка. Поряд із амбасадю від 9 березня 2015 р. — дня народження Великого Кобзаря — зазеленів Парк українсько-йорданської дружби. Його урочисто відкрили Посол України в Йорданії Сергій Пасько та мер міста Амман Акіль Більтаджі [2].

Одним з важливих напрямів гуманітарного українсько-йорданського співробітництва залишається сфера туризму. У лютому 2006 року Йорданію відвідав міністр культури та туризму України І.Д.Ліховий, який підписав з міністром туризму Йорданії Угоду про співробітництво в галузі туризму. З метою промоції вітчизняного туристичного потенціалу серед жителів Королівства Посольство України взяло участь 25-27 жовтня 2016 року у 3-й Міжнародній виставці з туризму, старожитностей і культури в Йорданії. Для збільшення кількості туристів в Йорданії Рада туризму та компанія «Феєрія Мандрів» (Україна) підписали Угоду про розвиток туризму. У зв'язку з цим 22 жовтня 2016 року до Акаби прибув перший чартерний рейс з Києва. Чартерні рейси здійснювались раз на тиждень до січня 2017 року і будуть поновлені з березня по листопад 2017 року [1].

Однак всі наведені заходи є безсистемними, а меморандуми та угоди про співробітництво, зокрема в сфері професійної освіти та вищої освіти підписані досить давно та вже не враховують потреб вітчизняної системи освіти та її реформування. Насправді ж сфера освіти та науки це той напрям гуманітарних відносин, який необхідно розвивати максимально інтенсивно з декількох причин:

- по-перше, навчання йорданських студентів приносить суттєві надходження до бюджетів вищих навчальних закладів, що в умовах зміни пріоритетів у фінансуванні системи освіти за рахунок державних коштів активізує самостійний пошук керівництвом університетів додаткових джерел надходжень коштів. Залучення іноземних студентів є важливою альтернативою, яка з поміж іншого може призвести і до розширення наукового потенціалу ВНЗ;

- по-друге, залучення іноземних студентів повинно відбуватися на умовах обов'язкового повернення на Батьківщину, тобто обмеження можливостей для того, щоб іноземні, зокрема йорданські студенти залишалися та асимілювалися в Україні. Основна причина цьому необхідність поширення в такий спосіб економічних зв'язків як раз в самій Йорданії, драйвером чого будуть фахівців які пройшли підготовку в Україні, а відтак яким близькі бізнесові традиції українських підприємців.

Наступним напрямком активізації гуманітарної співпраці є розширення контактів між йорданським та кримськотатарським народами. Справа в тому, що на сьогодні вплив Йорданії на Близькому Сході і зокрема в Леванті постійно зростає, а популяризація проблеми кримськотатарського народу та окупації їх національ-

них земель — АР Крим з боку Росії, має стати мейнстрімом у просуванні ідеї відновлення територіальної цілісності України в будь-яких двосторонніх відносинах України з іншими членами світової спільноти.

До того ж ментально та культурно кримські татари та йорданці досить близькі, оскільки виходять із мусульманської групи. Саме тому є доцільним подальше розширення співробітництва між Йорданією та Україною в сфері обміну студентами, фахівцями та навіть школярами старших класів з метою популяризації проблем України на світовій арені.

Ще одним на нашу думку неохопленим напрямком розвитку гуманітарних відносин між Україною та Йорданією є співробітництво у сфері експорту культури. Насправді досить велика кількість вітчизняних артистів незнана за кордоном, але за умови великої кількості української діаспори в Йорданії, вітчизняні артисти можуть мати певний успіх. Це принесе додаткові інвестиції, а також зможе вивести співпрацю в гуманітарній сфері на новий рівень.

При чому такі відносини не повинні обмежуватися виключно естрадними та театральними артистами виставами. Мова йде також про популяризацію вітчизняної літератури, кінематографа в Йорданії, і відповідно до сприйняття йорданської національної спадщини та культури українцями з метою розширення власного світогляду та світосприйняття.

Що правда існують проблеми у мовному бар'єрі та відсутності достатньої кількості перекладачів, але розкриваючи цю проблему слід наголосити і на її вирішенні, оскільки збільшення кількості перекладачів дасть змогу активізувати і ділову активність між економіками обох країн. Економічні зв'язки та ділові контакти неможливі без знання мови та культури ведення бізнесу в іншій країні, що суттєво підвищує значущість та пріоритетність розвитку україно-йорданських відносин в гуманітарній та культурній сферах.

Література

1. Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Йорданією [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://jordan.mfa.gov.ua/ua/ukraine-jo/culture>
2. Таукач О. Україна — Йорданія: деякі кроки розвитку відносин у 2015 році / О. Таукач [Електронний ресурс] науковий журнал «Зовнішні справи» — Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com.ua/blog/usi-blogi/view/article/ukrajina-iordanija-dejaki-kroki-rozvitku-vidnosin-u-2015/>

Л.Л. БОЙКО,
студентка юридичного факультету Запорізького національного університету
Р.Ю. ПОЛОВИНКІНА,
науковий керівник, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії і теорії держави та права Запорізький національний університет

ЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ СУДДІВ ДЛЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНОГО ПРАВА

Формування прецедентного права відбувалося ще в ХІХст. В Англії. Він проявлявся як обов'язок суддів дотримуватися рішень, прийнятих їхніми попередниками. Судді повинні при вирішенні справи звертатися до судових рішень, які були прийняті в минулому з аналогічної справи.

Серед юридичних джерел англійського права (судовий прецедент, статут, закон, конституційний звичай, конституційна угода, доктрина, міжнародний договір) найзначущім є судовий прецедент. Право Англії було і залишається прецедентним. Так, судовий прецедент обґрунтував невідповідальність монарха («король не може бути неправий»), санкціонував інститут контрасигнатури («король не може діяти один»). Визнання судового прецеденту джерелом права означає, що судові органи здійснюють не тільки юрисдикційну функцію (вирішення конфліктів на основі права), а й правотворчу [2].

Зараз прецедентом називається рішення суду по конкретній справі, причому обґрунтування даного рішення ставати правилом, обов'язковим для всіх судів тієї ж чи більш низької чи інстанції при розгляді аналогічних справ. При створенні судового прецеденту суддя не створює нову правову норму, він узагальнює те, що "впливає з загальних початків права, закладених у людській природі". Насправді суддя має право не застосовувати судовий прецедент через яких-небудь особливості розглянутої справи, також він може вивести нове чи правило за своїм розсудом вибрати прецедент із їхньої величезної кількості і по своєму його пояснити. Отже, суддя має дуже широкі повноваження. У юридичній літературі право держави, що ґрунтується на судовому прецеденті називається не інакше, як "право, створюване суддями" [3, с. 128].

При прозгляді суддями справ вони повинні керуватися всіми законами і підзаконними актами, які стосуються даної справи, керуватися принципами законності, також враховувати всі обставини справи і брати до уваги рішення суду по справах аналогічного характеру.

Тобто судді повинні застосовувати судовий прецедент при вирішенні справи, але враховувати особливості і обставин тієї справи яку вони розглядають.

Рішення суду країн загального права (як і рішення суду країн континентального права) направлене на вирішення конкретного спору або вирішення питання про застосування покарання до конкретної особи. При цьому, однак, таке рішення суду країн загального права як побічний результат здійснення правосуддя у деяких випадках може створити загальнообов'язкове (у певному сенсі) правило («*binding case*»). Водночас правило створюється не за зразком континентальної норми права (гіпотеза — диспозиція — санкція), а шляхом формулювання аргуме-

нтації, з якої виводиться певне правило, принцип, підхід («*ratio decidendi*»), застосування якої призвело до вирішення справи тим чи іншим способом за даних конкретних обставин. Рішення, що створює таким чином нове правило, має застосовуватись в частині *ratio decidendi* нижчими інстанціями (вертикальна дія прецеденту) або тим же судом чи іншими судами того ж рівня (горизонтальна дія прецеденту) при вирішенні «аналогічних» справ. При цьому порівняння фактичних обставин справ для визначення ступеню «аналогічності» має різне значення у різних країнах — від першорядного (в США) до менш істотного (в Англії) [1].

Зазначений спосіб формування прецедентного (в описаному вище значенні) права вплинув і на спосіб викладення текстів норм у законах країн загального права, які не відповідають відомому континентальному принципу законодавчої економії, відрізняються значно більшою казуальністю, ніж норми країн континентального права, завдяки чому потребують постійного доповнення прецедентними рішеннями.

Аналогів прецедентним рішенням в описаному вище значенні у країнах континентального права немає і бути не може. Причиною є принципова різниця у підходах правових систем: у країнах загального права використовується метод індукції — від окремого до загального, в той час як у країнах континентального права використовується метод дедукції — від загального до окремого.

Звідси й якісна різниця між співвідношенням закону та судової практики: у континентальному праві судова практика «додає» до закону, а у загальному праві навпаки: закон «додає» до судової практики. Тому, не дивлячись на збільшення законодавчого матеріалу та відмову від неухильного дотримання прецеденту у країнах загального права та підвищення правотворчої функції судів у країнах континентального права, роль законодавчих і судових органів у зазначених правових системах може скільки завгодно зближуватись, але ці два підходи не можуть бути ототожнені, доки існує зазначена різниця між співвідношенням закону та судової практики. Відповідно й судові прецеденти у цих правових системах істотно відрізняються і не можуть бути зведені один до одного [2].

Отже, при вирішенні справ судді повинні виносити рішення керуючись принципами законності та розглядати всі обставини справи і лише звертатися за допомогою до судових рішень з аналогічної справи. Таким чином судді формують своїми рішеннями нове прецедентне право.

Література

1. Порівняльне правознавство: підручник / за заг. ред. Х. Бехруз. — Одеса: Фенікс, 2009. — 464 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bookish.link/kniga-pravovedenie-sravnitelnoe/porivnyalno-pravoznavstvo-pidruchnik.html>.
2. Сучасні правові системи світу: навч. посіб. / Л.А. Луць. — Львів: юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2003. — 256 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1324.html.
3. Порівняльне правознавство у таблицях: навч. посіб. / О.В. Петришин. — Х.: Право, 2016. — 164 с.

С.В. ДЗЮБА,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

В.А. БАБИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ

Строки мають суттєве значення в правовому регулюванні суспільних відносин. З ними пов'язані початок і закінчення дії правової норми матеріального права. Вони мають важливе значення тому, що вказують на своєчасне здійснення прав і обов'язків, визначають момент настання чи припинення виконання будь-якої процесуальної дії. Можливість захисту прав та інтересів у багатьох випадках залежить від дотримання строків, встановлених законом для звернення за захистом прав та інтересів, розглядом і вирішенням адміністративних справ, оскарженням і переглядом постанов.

Актуальність дослідження даної теми дедалі частіше привертають увагу велику кількість вчених - адміністративістів. Серед дослідників, які вивчали ці питання, можна виділити таких як О.М. Бандурки, Т. М. Комзюк, Ю.П. Битяк, Д.М. Бахраха, М.І. Єропкина, І.І. Веремеєнка, О.П. Ключніченко, В.М. Манохіна, О.П. Коренева, М.Я. Масленнікова, О.П. Шергіна, В.А. Юсупова, О.М. Якуби та ін. А.С. Васильєв, І.П. Голосніченко, С.Т. Гончарука, Є.В. Додіна, М.М. Дорогих, Л.В. Ковалюк, В.К. Колпакова, О.І. Остапенко.

Законодавством України визначено, що процесуальні строки — це встановлені законом або судом строки, у межах яких вчиняються процесуальні дії [1, ст.101].

Адміністративне затримання суттєво обмежує права громадян, у зв'язку з чим важливе точне додержання його строків. Як правило, воно не може перевищувати трьох годин.

Існують певні процесуальні проблеми щодо визначення моменту початку строку адміністративного затримання. Так, А.Т. Комзюк зазначає, що закон не встановлює порядок обчислення строку адміністративного затримання у випадках, коли особа спочатку доставляється в штаб громадського формування з охорони громадського порядку чи в інше приміщення, а вже потім — у міліцію [2].

На нашу думку, моментом початку строку адміністративного затримання слід вважати час виявлення адміністративного правопорушення, що стало підставою адміністративного затримання. Процесуальною фіксацією початку часу адміністративного затримання має стати зазначення його в протоколі адміністративного затримання, що повинен складатися в усіх випадках застосування такого заходу забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Слушну пропозицію щодо обчислення процесуальних строків запропонував О. В. Кузьменко, який зазначає, що час не залежить від волі людей. Він відзначає особливу роль законодавця щодо строкових рамок та зауважує, що законодавець

не тільки встановлює розміри строків, а й правила їх підрахунку, ставить їх обчислення в залежність від тих або інших фактів. На думку автора, щоб юридичне грамотно вирішити питання про строки, необхідно врахувати чотири юридичне важливі обставини: по-перше, встановлений законом розмір строку; по-друге, коли і з якого юридичного факту він починає обчислюватися; по-третє, коли, який юридичний факт припиняє його обчислення або перериває його; по-четверте, який час закон не включає (включає) в обчислюваний строк [3, с. 509].

Варто зазначити, ч. 3 ст. 263 КпАП передбачає випадки, коли допускається затримання порушника до розгляду справи. Це вчинення дрібного хуліганства, злісної непокори, публічних закликів до невиконання вимог працівника міліції, виявлення неповаги до суду (справи розглядаються протягом доби), порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, торгівлі з рук у невстановлених місцях (розглядаються протягом трьох діб) [4, ст. 263].

Ще один виняток КпАП передбачає для затримання осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин. Їх може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу, а в необхідних випадках — для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження — до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання або на строк до десяти діб з санкції прокурора, якщо правопорушники не мають документів, що посвідчують їх особу. Очевидним є той факт, що у випадку адміністративного затримання осіб, які вчинили дані правопорушення, їх необхідно утримувати до часу проведення експертизи та отримання її результатів. Враховуючи те, що в адміністративно-деліктному законодавстві не врегульовано процесуальний порядок проведення експертиз, експертизи в справах про адміністративні правопорушення здійснюються з урахуванням кримінально-процесуального законодавства [5].

Таким чином, адміністративне затримання особи, яка порушила правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може в окремих випадках здійснюватись до десяти діб.

При здійсненні адміністративного затримання у строк понад три години, повинні дотримуватись такі вимоги. По-перше, адміністративне затримання не повинно підмінятись затриманням підозрюваного у вчиненні злочину, що не може тривати більше сімдесяти двох годин. По-друге, норма адміністративно-деліктного законодавства, що зобов'язує особу, яка здійснює провадження у справах про адміністративне правопорушення, повідомляти прокурора про адміністративне затримання, що здійснюється до трьох діб, або санкції у випадку необхідності затримання особи до десяти діб, не відповідає Конституції України, зокрема ч. 2 ст. 29 в якій зазначено, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою не інакше як за вмотивованим рішенням суду [6].

Особливий порядок обчислення строку адміністративного затримання встановлено щодо іноземців та осіб без громадянства, які порушили правила перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України. У відповідності до

ч. 4 ст. 263 КУпАП таких осіб може бути затримано до розгляду справи суддею або посадовою особою органу Державної прикордонної служби України. Однак ця норма не узгоджується з іншими нормами КУпАП, що встановлюють підстави та порядок адміністративної відповідальності іноземців та осіб без громадянства [4, ст. 263].

Особливий порядок обчислення строку адміністративного затримання встановлено для правопорушників, які перебувають у стані сп'яніння. Час їх перебування до витвердження в приміщенні органу внутрішніх справ у строк адміністративного затримання не зараховується, цей строк обчислюється лише з моменту витвердження зазначених осіб. Однак у законодавстві не визначено, хто визначає стан сп'яніння особи та момент її витвердження. Очевидним є те, що таку оцінку повинен давати медичний працівник. Але на сьогоднішній день, на жаль, це не регламентовано у законодавстві України.

Отже, можна зробити висновок, що установлення та дотримання процесуальних строків є однією з умов здійснення ефективного судового адміністративного процесу, вирішення спору по суті, уникнення фактів затягування розгляду справи адміністративної юрисдикції та зрештою підвищення довіри до судової гілки влади, її спроможності здійснювати захист прав і свобод громадян, прав та законних інтересів юридичних осіб. Правильне обчислення й застосування адміністративно-процесуальних строків усуває порушення адміністративного законодавства та робить можливим оперативне, своєчасне, швидке прийняття рішення по справі та отримання - процесуального результату.

Література

1. Кодекс адміністративного судочинства України : Кодекс, Закон від 06.07.2005 № 2747-IV // ВВР України. - 2005. - № 35. - № 37. - Ст. 446.
2. Комзюк А.Т. Законність застосування міліцією доставлення і адміністративного затримання правопорушників // Державна служба і громадянин: реалізація конституційних прав, свобод і обов'язків: Науковий збірник. — Х.: Українська академія управління при Президенті України (Харківський філіал), 2000. — С. 151—156.
3. Кузьменко О.В. Строки адміністративного провадження//Держава і право:Зб.наук.праць Вип..19.-К.:Ін-т держави і права. Ім. В.М. Корецького НАН України, 2003.-С.265-270с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення (науково-практичний коментар) / Під заг. ред. А. С. Васильєва. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2000.
5. Про затвердження Настанови про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України: Наказ МВС України від 30 серпня 1999 р. № 682.
6. Конституція України // ВВР — 1996. — № 30. — Ст. 141.

А.С. КИРИЧУК,

кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

А.В. ГАВРИЛЮК,

здобувач вищої освіти ступеня бакалавра, Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

АНАЛІЗ ТЕОРІЙ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА

Анотація. У статті проаналізовано деякі теорії походження держави і права. Більш детально охарактеризовано історію розвитку теологічної теорії, дано характеристику її обґрунтованості.

Ключові слова: теорія походження держави, суспільство, державний суверенітет, теорія, богослужіння.

Постановка проблеми. Держава і право вивчаються такими важливими гуманітарними науками, як політологія, соціологія, соціальна психологія, філософія та багато інших. Але, тільки теорія держави і права вивчає ці явища як окремих, самостійний предмет, відокремлює державу і право від інших соціальних явищ. Особливу увагу цієї галузі науки зосереджено на дослідженні їх внутрішніх закономірностей, впливах державно-правових явищ на всі сфери суспільного буття. Між дослідниками які вивчали теорії походження держави завжди існували дискусії, які породжували суперечності стосовно ролі держави і права у сучасному світі. Головною проблемою дослідження даної теми є з'ясування головних та другорядних теорій, їх роль у подальшому розвитку країни.

Актуальність. Дослідження даного питання особливо важливе тим, що держава — це політична організація всього суспільства. Вона є цілісною організацією суспільства, яка виражає і охороняє індивідуальні, групові і суспільні інтереси, забезпечує організованість у країні на підґрунті економічних і духовних чинників, реалізує головне, що надає людям цивілізація, — народовладдя, економічну свободу, свободу автономної особи.

Тому вивчення такого суспільного утворення як держава є вкрай необхідним завданням, особливо в сучасний час, коли йде мова про правову та цивілізовану державу, якою намагається стати Україна [5, с. 18].

Дана тема є та залишається важливою для з'ясування ролі походження держави, права, визначення фундаменту побудови могутньої держави — України.

На сучасному етапі розвитку нашої держави, актуальною є тема походження теорій держави і права, для з'ясування головних та другорядних теорій.

Мета статті. Полягає у намаганні окреслити процес походження держави і права, задля розуміння їх соціальної природи, особливостей і рис, а також причин їх виникнення і розвитку, обґрунтувати властивості функцій та основних напрямків діяльності.

Виклад основного матеріалу. Держава існувала не завжди, а її утворенню передувала первіснообщинний лад — стародавній тип колективного співіснування. На своєму заключному етапі, у період військової демократії, він став переростати у державно-організоване суспільство.

Не існує чіткого визначення поняття «держава». Проте виділяють одне з найбільш популярних. Держава (загальний підхід) — це суверенна політико-територіальна організація певної частини населення в соціально неоднорідному суспільстві, що має спеціальний апарат управління і примусу, здатна за допомогою права робити свої накази загальнообов'язковими, а також здійснювати керівництво та управління загальносуспільними справами [4, с. 3].

Питання дослідження особливостей теорій держави і права було предметом численних наукових праць. Серед дослідників були : В. Копейчиков, В. Кульчицький, А. Рогожин, М. Стахов, М. Цвік, М. Козюбра, М. Костицький, В. Литвин та інші. Ця тема привертає увагу і в період сьогодення та потребує більш глибокого дослідження в своїй галузі [6, с. 78].

Держава, вирішує не лише суто класові завдання, але й виконує загально-соціальні проблеми («спільні справи»), без яких не може функціонувати жодне суспільство. Це — засоби зв'язку і транспорту, будівництво шляхів, споруд, боротьба зі злочинністю, епідеміями, заходи щодо забезпечення миру та багато інших.

Для того, щоб правильно зробити висновок, чи відбулися процеси перетворення того чи іншого суспільства у державно організоване, потрібно виділити певні ознаки держави, що відрізняють її від суспільної влади первіснообщинного ладу. До основних ознак держави належать:

- 1) державний суверенітет;
- 2) територія певної країни;
- 3) наявність апарату управління і примусу;
- 4) можливість держави видавати закони;
- 5) стягування податків для утримання державного апарату, можливість брати позики та надавати кредити;
- 6) здатність виражати і захищати інтереси всієї частини населення [5, с. 457].

Питання з'ясування виникнення держави досить складне, особливо, коли не йдеться про виникнення держави в сучасних умовах. В зв'язку з цим, існують різноманітні теорії виникнення держави. Серед них : теологічна теорія, сакральна теорія, патріархальна теорія, договірна теорія, теорія завоювання, органічна теорія, психологічна теорія, технократична теорія, теорія географічного детермінізму, демографічна теорія та багато, які вважаються менш важливими у сучасному світі. Коротко розглянемо деякі з теорій.

Теологічна (її ще називають релігійною) теорія, засновниками якої були Августин Блаженний і Фома Аквінський, пояснює походження держави та права божественною волею, за основу береться Біблія. Науковці обґрунтовують вічність і непорушність божественної волі, будь-яке посягання на державу приречене на поразку [8, с. 20].

Сакральна (харизматична) теорія, розробником якої був Дж. Фрезер, продовжує теологічну теорію. Вона пояснює виникнення держави і права вірою людей у божественну силу носіїв влади — вождів, князів, царів, їх так звану специфічну харизму [8, с. 20].

Патріархальна теорія, розробниками якої були Аристотель, Р. Фільмер, М. Драгоманов, пов'язує виникнення держави з історичним процесом росту та розвитку сім'ї, об'єднання родів у племена, племен у державу. Державна влада є продовженням патріархальної влади, яку здійснює у державі монарх.

Договірна теорія, розробниками якої були Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк, Б. Спіноза, пояснює виникнення держави, як результату згоди між правителями і людьми певної території, з метою забезпечення порядку і організації суспільного життя.

Теорія завоювання або насильницька теорія, розробниками якої були К. Й. Каутський, Л. Гумплович, К. Є. Дюрінг, стверджує, що держава виникає внаслідок завоювання одних народів іншими. Вона утворюється завойовниками для утримання під своєю владою підкорених народів і зміцнення своєї ролі у суспільстві [8, с. 24].

Органічна теорія, засновником якої був Г. Спенсер, розглядає державу, подібно біологічному організму, який народжується, розвивається, старіє, вмирає, а також має своє політичне тіло — руки, ноги, голову, внутрішні та зовнішні органи, що виконують певні функції.

Психологічна теорія, розробниками якої були Л. Й. Петражицький, Г. Тард, виводить походження держави й права з властивостей людської психіки, необхідності одних управляти, а інших підкорятися. Народ не здатний до прийняття рішень, а тому потребує постійного контролю керівництва.

Технократична теорія, розробником якої був Л. В. Михайловський, вважає походження держави, як результат розвитку науки, що обумовлюється необхідністю взаємозв'язку між людьми і технікою.

Теорія географічного детермінізму, засновниками якої були І. І. Мечніков, Е. Хантінгтон, вважає, що вирішальними факторами у виникненні держав є клімат, ландшафт, природні ресурси.

Демографічна теорія, розробником якої був Т. Мальтус, полягає в тому, що практично всі суспільні процеси, в тому числі і утворення держави, обумовлені зростом народонаселення [8, с. 29].

Протягом усього періоду розвитку теорій держави і права, завжди існували суперечки з приводу того, яка з теорій є основною, на яку потрібно спиратись у подальшому дослідженні. Науковці до цього часу не мають однозначного вирішення цієї проблеми, проте багато з них притримуються думки, що саме першоосновою була теологічна теорія. Розглянемо більш детально цю теорію.

Теологічна теорія своїм корінням сягає стародавнього світу. З давніх часів відомо, що в Єгипті і Вавилоні виникли ідеї божественного походження держави. У силу поглядів частини суспільства, духовенству вдавалося практично повністю впливати на формування суспільно-політичної думки й у наступні періоди розвитку людського суспільства.

Найміцніші позиції теологічна теорія завоювала в період становлення і розвитку феодалізму. Протягом XII - XIII ст. у західній Європі розвивається теорія «двох мечів» [5, с. 431]. Ця теорія походить з того, що засновники церкви мали два мечі. Один вони поклали в ніжни, а другий - вручили господарям для того, щоб ті могли підкоряти земні справи. Господар, на думку богословів, наділяється

церквою правом володіти людьми і є слугою церкви. Головна ідея теорії в тому, щоб підтвердити пріоритет духовної організації (церкви) над світською (державою) і довести, що немає держави і влади «не від бога» [1, с. 37].

В той же час, з'являється і розвивається вчення широко відомого й всьому світі вченого-богослова Хоми Аквінського (1225 - 1274). Саме він стверджував, що процес виникнення та розвитку держави і права аналогічний процесу започаткування богом світу.

Також продовжують існувати ідеї, висловлені ще в Древньому Римі, але, згідно з цією думкою, на виникнення і розвиток вирішальний вплив зробили людські пристрасті і слабості. До таких відносяться: жадоба грошей і влади, честолюбство, жадібність, жорстокість та зарозумілість. Гай Саллюстій Крісп, відомий історик — мораліст, помічає, що спочатку розвивалася жадоба грошей, за нею — жадоба до влади, і «обидві стали загальним коренем усіх нещасть». Так сталося тому, що користолюбство загубило вірність, чесність та інші добрі якості. Замість них воно породило зарозумілість і жорстокість, навчило зневажати богів. Дружбу і ворожнечу оцінювати «не по суті речей, а в згоді з вигодою, про пристойну зовнішність піклуватися більше, ніж про внутрішнє достоїнство». Усе вище сказане про падіння поглядів населення остаточно підірвало моральні основи Римської держави і вона було приречена. Позитивні і негативні, добрі і злі погляди відігравали значну роль у процесі становлення і розвитку держави.

Наукові дослідження і висновки свідчать про те, що державна організація приходить на зміну родоплемінній організації. Право - на зміну звичаям. І відбувається це не в силу самої по собі зміни суспільних устоїв, релігійних вірувань і поглядів, а в силу корінних змін в економічній сфері. Саме вони привели до розпаду та розколу первіснообщинного ладу і до втрати здатності первісними звичаями регулювати суспільні відносини в більш сучасних умовах. Найбільш відомі у історії поділи праці, пов'язані з виділенням скотарства від землеробства, ремесла від землеробства і з появою торгівлі й обміну привели до швидкого росту продуктивних сил, до здатності людини шукати більше засобів для існування. Стає економічно вигідним застосовувати чужу працю. Військовополонених стали перетворювати в рабів, змушували працювати на себе. Вироблений чи залишковий (понад необхідний для прогодування) продукт привласнювали. Підсилювалося майнове розшарування у суспільстві, з'явилися багаті і бідні. Майнова нерівність спричинила за собою соціальну нерівність. Населення поступово розшаровувалося на різні, зі своїми власними інтересами і статусом, стійкі групи, класи, соціальні прошарки. Розмежування суспільства веде до того, що з загальної маси членів роду виділяється знать - відособлена група вождів, воєначальників, жерців. Використовуючи своє суспільне становище, ці люди привласнювали собі велику частину військового видобутку, кращі ділянки землі, здобували величезна кількість худоби, ремісничих виробів, знарядь праці. Свою владу, що стала згодом спадковою, вони використовували не стільки для захисту суспільних інтересів, скільки для особистих, для утримання в покорі рабів і незаможних [2, с. 48]. Державні органи й організації частково з'являлися в результаті перетворення, що склалися в рамках первіснообщинного ладу. Частково - шляхом повного витіснення. Таким

способом держава не нав'язується суспільству ззовні. Вона виникає на його основі природним шляхом. Разом з ним вона розвивається й удосконалюється. Крім вище викладеної доктрини виникнення держави, що звичайно називають марксистською, у світі завжди існувало й існує безліч інших теорій, що пояснюють процес виникнення і розвитку держави.

Висновки. У даній статті ми розглянули процес походження держави і права, заглибились у розуміння їх соціальної природи, особливостей, рис, функцій. Ми ознайомилися з трактуванням походження держави і права різних вчених.

В ідеалі держава повинна служити кожній людині, створювати всі необхідні умови для того, щоб вона могла максимально виявляти і розвивати свої здібності, тому що людина — вища з усіх світових цінностей. У дійсності відносини між людиною і державою більш складні і суперечливі. Століттями між людиною і державою складалися відносини відчуження і ворожнечі. Для раба і підданого рабовласницька і феодална держава виступала як далека і ворожа сила. Вони не мали прав, а тільки несли обов'язку перед державою і тому не могли стати особистостями. З початком ери капіталізму, відносини між людиною-громадянином і державою круто міняються. Громадянин стає носієм прав і обов'язків, що додають йому автономний, незалежний від держави статус. На державу ж покладається обов'язок захищати і гарантувати ці права і обов'язки.

Література

1. Гринин Л. Е. Государство и исторический процесс. Эпоха формирования государства: Общий контекст социальной эволюции при образовании государства. — М.: Комкнига, 2007. — С. 49.
2. Куркин Б. А. Антропологизм политико-правовой теории в ФРГ // Правоведение. — 2014. — № 2. — С. 54–61.
3. Нерсисянц В. С. Философия права : учеб. для вузов / Нерсисянц В. С. — М. : Изд. группа Инфра М — Норма, 2010. — 652 с.
4. Серегин А. В. Теоретические проблемы монархической формы правления: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / А. В. Серегин. — Саратов, 2003. — С. 7.
5. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків:
6. Консум, 2001. — С. 656.
7. Теория государства и права: Учебник [ред. А. Б. Венгеров]. — М., 2000. — С. 119.
8. Цивільне право України. Ч. 1 : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / [Ч. Н. Азімов, М. М. Сібільов, В. І. Борисова та ін.] ; за ред. Ч. Н. Азімова, С. Н. Приступи, В. М. Ігнатенка. — Х. : Право, 2000. — С. 368.
9. Підручник / А. І. Берлач, Д. О. Карпенко, В. С. Ковальський, А. М. Колодій, А. Ю. Олійник, О. О. Підпригора; За ред. В. В. Копейчикова, А. М. Колодія. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 752 с. — Бібліогр.: 737–740.

К.А. ЛІПКОВСЬКА,

студент факультету торгівлі маркетингу та сфери обслуговування,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті наведена характеристика цивільного права. Ознайомлено з умовами надання цивільної дієздатності особам які не досягли віку 18 років. Особливу увагу звернено на характер та особливості цивільного права для неповнолітніх.

Ключові слова: право, особистість, цивільне право, дієздатність, неповнолітні особи, цивільне законодавство України, цивільний кодекс України, повна дієздатність.

Постановка проблеми. Показником лояльного суспільства та держави в цілому є ставлення до дітей. Діти є найвищою цінністю кожного суспільства, і побудована демократичної держави неможлива без сприяння розвитку молодого покоління, задоволення його потреб та виконання обов'язків, передбачених Конституцією України та законодавством нашої держави. Протягом тривалого часу постійно вдосконалюється нормативно-правова база України для забезпечення прав та інтересів дітей. Діти, як члени суспільства, у значній мірі визначають напрями діяльності державних органів та громадських організацій. Проблема даної теми базується на дослідженні правового статусу неповнолітніх у цивільному праві України. У зв'язку з тим, що навколо цієї теми завжди були суперечності, ця проблема потребує негайного дослідження та вирішення.

Стан дослідження. Проблема цивільного права для неповнолітніх завжди цікавила дослідників своїм суперечливим характером. Метою даної статті є дослідити зміст цивільно-правової відповідальності неповнолітніх після надання їм повної цивільної дієздатності, визначити можливість неповнолітніх осіб брати участь у керуванні підприємством, а також з'ясувати специфіку відповідальності батьків, за шкоду, завдану їхніми дітьми.

Виклад основного матеріалу. Термін «право» вживається в кількох значеннях: філософському, соціальному, побутовому та юридичному. Юридичне тлумачення цього терміну багатозначне: розрізняють право об'єктивне та суб'єктивне. Таким чином, об'єктивне право трактується як «сукупність», «система» встановлених державою загальнообов'язкових правових норм, виконання яких забезпечується державно-примусовими засобами.

Ще з давніх часів право розглядалось як виражена в законі воля панівного класу, духовенства [7, с. 14].

Сучасне право України ґрунтується на засадах громадянського суспільства, де певною мірою захищаються як публічні інтереси, так і приватні.

Цивільне право — це сукупність встановлених державою цивільно-правових норм, що відображають інтереси окремих осіб (громадян і організацій), як членів цивільного суспільства, сприяють на основі їх волевиявлень досягненню цілей,

що не суперечать закону, забезпечують можливості для задоволення матеріальних і духовних потреб громадян, а також захист їх інтересів.

Історично термін «цивільне право» походить від римського права — *ius civile* — права громадян стародавнього Риму [6, с. 74]. Сучасне цивільне право регулює, через ускладнення суспільного виробництва і пов'язаних з ним інших сфер громадського життя, численні й різноманітні відносини за участю громадян і організацій. Ширше розуміється й поняття цивільного суспільства: це суспільство, де громадяни й організації як самостійні у правовому співвідношенні пов'язані винятково взаємними інтересами і діють, керуючись цими інтересами, на власний погляд.

Питання особливостей цивільного права, а саме цивільно-правової відповідальності неповнолітніх були предметом численних наукових досліджень таких учених як: А.М. Белякова, І.А. Бірюков, В.В. Глянецев, С.Є. Донцов, О.В. Дзера, Ю.О. Заїка, Н.М. Єршова, Н.С. Кузнецова, І.С. Канзафарова, М.В. Логвінова, Г.К. Матвеев, В.П. Мироненко, О.Й. Пергамент, С.Д. Русу, С.Я. Ременяк, Є.А. Флейшиц, Я.М. Шевченко, Ж.Л. Чорна, К.Б. Ярошенко та інших [3, с. 11]. Ця тема вважається актуальною і до цього часу, так як потребує більш глибокого дослідження у даній галузі.

В Україні все частіше виникають проблеми пов'язані з наданням неповнолітній особі повної цивільної дієздатності, розв'язання яких покладається на органи опіки та піклування або ж суд.

Повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла 18 років (повноліття). Але, іноді, існують і винятки з цього правила, які встановлюються цивільним законодавством України. Повна цивільна дієздатність надається фізичній особі до досягнення нею повноліття, у разі реєстрації нею шлюбу та інших обставин що стимулюють надання дієздатності до досягнення віку 18 років [7, с. 89-90].

Згідно статті 35 Цивільного кодексу України визначено, що повна цивільна дієздатність надається фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором або особі, яка записана матір'ю чи батьком дитини та особі, яка бажає займатися підприємницькою діяльністю, а також неповнолітній особі. Саме ці факти надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності свідчать про зрілість психіки фізичної особи та готовність повною мірою самостійно набувати цивільних прав та обов'язків, виконувати їх та відповідати за їх невиконання.

Отже, діти, які досягли 16-річного віку, мають право займатися підприємницькою діяльністю, можуть бути членами колективного сільськогосподарського підприємства та членами селянського (фермерського). З 14 років закон дозволяє неповнолітньому працювати у фермерському господарстві своїх батьків. Якщо фізична особа - підприємець визнана безвісно відсутньою, недієздатною чи її цивільна дієздатність обмежена або якщо власником майна, яке використовувалося у підприємницькій діяльності, стала неповнолітня чи малолітня особа, орган опіки та піклування може призначити управителя цього майна.

Шкода, завдана малолітньою особою, відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою особою, яка здійснює виховання малолітньої особи, - лише за тієї умови якщо вони не доведуть, що така шкода не є наслідком

несумлінного виховання та нагляду за малолітньою особою. У випадку завдання шкоди малолітньою особою як з вини батьків (усиновлювачів) або опікуна, так і з вини закладів або особи, що зобов'язані здійснювати нагляд за нею, то ці особи зобов'язані відшкодувати шкоду у частинах, які визначені за домовленістю між ними або за рішенням суду. Після досягнення повноліття особа може бути зобов'язана судом відшкодувати шкоду, завдану нею у віці до чотирнадцяти років життя або здоров'ю потерпілого, якщо вона має достатні для цього кошти, а вищезазначені особи є неплатоспроможними або померли.

Якщо говорити про відшкодування шкоди, завданої неповнолітніми, то неповнолітня особа відповідає за завдану нею шкоду самостійно на загальних підставах. У разі нестачі у неповнолітньої особи майна для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується її батьками (усиновлювачами), піклувальником або закладом у якому перебувала неповнолітня особа, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Батьки (усиновлювачі), піклувальники, заклад, який за законом здійснює щодо неповнолітньої особи функції піклувальника, зобов'язані відшкодувати шкоду до досягнення особою повноліття. Особа відшкодовує завдану шкоду самостійно після досягнення повноліття або якщо неповнолітня особа стане власником майна, достатнього для відшкодування такої шкоди. Якщо ж особа набула повної цивільної дієздатності (наприклад: досягла 18 років, вступила у шлюб) вона відшкодовує завдану нею шкоду самостійно. В тому випадку, якщо у такої особи не вистачає майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником.

Неповнолітні батьки мають такі ж права та обов'язки щодо дитини, як і повнолітні батьки. Батьки, які досягли чотирнадцяти років, мають право на звернення до суду за захистом прав та інтересів своєї дитини (ст. 156 СК України). Крім того, згідно ч. 2 ст. 29 ЦПК України, якою визначається цивільна процесуальна дієздатність, захищати власні права, особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки у суді неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років можуть у справах, що виникають із відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом [8, с. 136].

Особа після отримання статусу цивільної дієздатності, повністю самостійно відповідає за свої вчинки. Що стосується питання захисту цивільних прав та інтересів неповнолітніх та малолітніх осіб в Україні регулюється великою кількістю нормативно-правових актів, як національного так і міжнародного рівня.

Висновки.

У даній статті ми дослідили зміст цивільно-правової відповідальності неповнолітніх після надання їм повної цивільної дієздатності.

Підсумовуючи роль малолітніх та неповнолітніх осіб у цивільному процесі, потрібно зазначити, що дієздатність цих категорій осіб визначена цивільним процесуальним законодавством та перебуває у тісному зв'язку з цивільною дієздатністю. Так, як законодавство неповнолітніх поділено на дві групи: до першої — відносяться особи у віці до 14 років, що мають часткову цивільну дієздатність, а до другої — особи у віці від 14 до 18 років, що мають неповну цивільну дієздатність,

тому розглядати весь обсяг процесуальних прав та обов'язків цих груп осіб слід окремо. Неповнолітні особи віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, можуть особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь, якщо інше не встановлено законом. Але суд може залучити до участі в таких справах законного представника неповнолітньої особи[10].

Також ми визначили, що повна цивільна дієздатність надається фізичній особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором або тій особі, яка бажає займатися підприємницькою діяльністю. Саме це вказує на зрілість психіки фізичної особи та готовність повною мірою самостійно набувати цивільних прав та обов'язків, а також виконувати їх та відповідати за їх невиконання.

Малолітні особи, відповідно до чинного законодавства не володіють цивільною процесуальною дієздатністю, тому їх права в суді захищаються виключно законними представниками. Проте, це не позбавляє малолітніх цивільної процесуальної правоздатності, чим зумовлюється обсяг прав, передбачений ст. 27, 27-1 ЦПК України. Малолітні та неповнолітні особи є специфічними суб'єктами цивільних процесуальних відносин, оскільки, з одного боку, до них застосовуються положення цивільного процесуального законодавства, як до осіб, які беруть участь у справі або інших учасників судового процесу (коли вона виступає у якості свідка), а з іншого — суд повинен враховувати першочерговість інтересів цих категорій осіб, на підставі чого приймати рішення щодо необхідності залучення законного представника або його заміни. Отже, з метою отримання можливості активної участі в судочинстві, яке сприятиме більш повній реалізації права на захист, малолітня та неповнолітня особа повинна виступати повноправним учасником цивільного судочинства, наділеним відповідними процесуальними правами та обов'язками.

У сучасному світі існує безліч проблем, які стосуються прав та обов'язків не лише неповнолітній, але й дорослих громадян. Тільки вдосконалення сучасного цивільного законодавства дозволить створити необхідний механізм захисту прав та забезпечить хороше майбутнє нашої країні.

Література

1. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Особливості відкриття провадження у справах про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності / Н. Л. Бондаренко-Зелінська // Університетські наукові записки наук. Часопис Хмельниць. ун-ту упр. та права, Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — 2009. — №1(29). — С. 61—64.
2. Ионова Д. Ю. Гражданская процессуальная дееспособность: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Д. Ю. Ионова. — М., 2009. — С. 29.
3. Кондратьева Л. А. Судовий захист неповнолітніх осіб у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Л. А. Кондратьева. — К., 2006. — С. 25.
4. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради України. — 1971. — № 50. — С. 375.
5. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства: монографія / В. В. Комаров, В. І. Тertiшніков, В. В. Баранкова та ін.; за заг. ред. В. В. Комарова. — Х.: Харків юридичний, 2008. — С. 928.

6. Харитонов Є. О., Старцев О. В. Цивільне право України: підручник / Є. О. Харитонов., О. В. Старцев ; за ред. Є. О. Харитонova. — Вид. 2, перероб. і доп. — К.: Істина, 2007. — С. 816.
7. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. — К.: Юрінком Інтер, 2010. — С. 976.
8. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №40-44. — С. 356.
9. Про судову практику в Україні. Постанови пленумів, роз'яснення, узагальнення судової практики органами вищої судової влади України. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://sudpraktika.in.ua/stattya-35-nadannya-povnoї-civilnoї-diyezdatnosti>.
10. Сапейко Л. В. Участь малолітніх та неповнолітніх осіб у цивільному процесі / Л. В. Сапейко // Право і безпека. — 2010. — № 1 (33). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_1/PB-1/PB-1_35.pdf

Н.В. МАЛИШЕНКО,

студентка Запорізького національного університету

П.С. ЛЮТІКОВ,

доктор юридичних наук, доцент кафедри адміністративного та господарського права
Запорізького національного університету

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інвестиційною діяльністю є сукупність практичних дій громадян, юридичних осіб і держави щодо реалізації інвестицій [1]. Важливу роль в інвестиційній діяльності відіграють основні суб'єкти та функціональні учасники, які здійснюють цю діяльність і впливають на неї та її результати. Законом України «Про інвестиційну діяльність» (далі Закон) визнається коло суб'єктів інвестиційної діяльності та зазначаються їхні права та обов'язки.

Дослідженню питань, що стосуються суб'єктів інвестиційної діяльності приділяли увагу такі вчені, як О.М. Вінник, О.Р. Кибенко, О.П. Гетьманець, А.А. Даниленко, В.П. Александрова, О.Є. Кузьмін, Ю.М. Бажал та інші.

Відповідно до ч.1 ст.5 Закону суб'єктами інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави [1]. Суб'єктів інвестиційної діяльності законодавець поділяє на інвесторів і учасників. Інвестори - суб'єкти інвестиційної діяльності, які приймають рішення про вкладення власних, позичкових і залучених майнових та інтелектуальних цінностей в об'єкти інвестування. Інвестори можуть виступати в ролі вкладників, кредиторів, покупців, а також виконувати функції будь-якого учасника інвестиційної діяльності [1].

За своїм статусом інвестори можуть бути корпоративними, інституційними та індивідуальними [2].

Корпоративні інвестори — це, переважно, акціонерні товариства, а також підприємства інших форм власності, що мають вільні грошові кошти.

Інституційні інвестори — це портфельні інвестори, які формують інвестиційний портфель на підставі фундаментального прогнозу поведінки у довготермі-

новому та середньостроковому періодах. Зазвичай це фахівці, робота яких полягає в довірчому управлінні активами [2].

Серед інституційних інвесторів виокремлюють такі три групи:

1. інституційні інвестори, які здійснюють переважно прямі, точніше, спрямовані інвестиції в обмежене коло підприємств - холдинги, фінансові групи та компанії;

2. інституційні інвестори, які здійснюють повсюдні інвестиції, не дотримуючись якогось певного, заздалегідь обраного набору об'єктів інвестування. Свій капітал вони формують за рахунок внесків остаточних інвесторів (насамперед, дрібних і середніх), вкладаючи його у різноманітні цінні папери, щоб забезпечити певний рівень доходу на капітал;

3. інституційні інвестори, які здійснюють повсюдні інвестиції, але не мають стабільного портфеля цінних паперів. До них належать торгові компанії, інвестиційні банки, фондові дома, інвестиційні пули тощо [3].

Індивідуальні (приватні) інвестори - це фізичні особи, які використовують свої нагромадження для інвестування [2].

У ч.3 ст.5 Закону визначено, що учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора [1].

В юридичній літературі визначають також інших учасників інвестиційної діяльності. Так, О.М. Вінник виділяє таких учасників:

- виконавці - суб'єкти господарювання, що здійснюють практичні дії щодо реалізації інвестицій;

- банки та інші фінансові структури, що надають кошти для вкладення інвестицій;

- інвестиційні інститути, серед яких чільне місце посідають інвестиційні фонди та інвестиційні компанії, довірчі товариства;

- органи державного, регіонального, галузевого, міжгалузевого тощо господарського управління;

- органи державного регулювання у сфері інвестиційної діяльності [4].

Вчений О.П. Гетьманець вважає, що в інвестиційному процесі прямо чи опосередковано беруть участь особи, інтереси яких можуть не завжди збігатися. На думку автора, нині в інвестиційній діяльності виділяються:

- дрібні інвестори, в основному фізичні особи і в першу чергу громадяни України, які зацікавлені в отриманні від своїх вкладень реальних прибутків (дивідендів, відсотків) у найбільш оптимальні строки;

- великі інвестори, які зацікавлені вкласти свої кошти, у тому числі акумульовані кошти дрібних інвесторів, у реальні та гарантовані інвестиційні проекти; мати контроль за діяльністю підприємницьких структур, що інвестуються, отримати ті ж прибутки, за їх рахунок профінансувати свої управлінські витрати та розрахуватися з вкладниками, а також мати інші інтереси: створення іміджу, власна виробнича діяльність, представницькі витрати тощо;

- учасники інвестиційного процесу, які зацікавлені отримати по можливості більшу частку здійснюваних інвестицій і тому можуть завищувати ціни на виконані роботи чи надані послуги;

- трудові колективи підприємницьких структур, що інвестуються, які прагнуть отримати прибуток через високі заробітні плати та соціальні витрати;

- адміністрація (менеджери), які здійснюють регулювання фінансових потоків і зацікавлені в тому, щоб вкладені інвестиції тривалий час знаходилися в їхньому розпорядженні, а також в направленні отриманого прибутку на реінвестування.

- посередницькі структури, що обслуговують інвестиційний процес, наприклад незалежні реєстратори, на послуги яких витрачається частина отриманого прибутку [4].

Особливим суб'єктом інвестиційної діяльності є держава, яка бере участь в інвестиційному процесі через державний сектор економіки, шляхом інвестування соціальних програм або через свої органи виконавчої влади. Держава здійснює інвестування тих галузей та виробництв, що мають загальнонаціональний характер, від яких залежить її безпека та забезпечення потреб населення.

Щодо основних прав та обов'язків суб'єктів інвестиційної діяльності, то основні з них передбачені Законом. Зокрема, у ч.1 ст.7 Закону зазначається, що всі суб'єкти інвестиційної діяльності незалежно від форм власності та господарювання мають рівні права щодо здійснення інвестиційної діяльності, якщо інше не передбачено законодавчими актами України. У цій же статті визначено, що інвестори мають право:

- 1) самостійно визначати цілі, напрями, види й обсяги інвестицій, залучати для їх реалізації на договірній основі будь-яких учасників інвестиційної діяльності, у тому числі шляхом організації конкурсів і торгів;

- 2) права володіння, користування і розпорядження інвестиціями, а також результатами їх здійснення можуть передати іншим громадянам та юридичним особам, у порядку встановленому законом;

- 3) можуть залучати фінансові кошти у вигляді кредитів, випуску в установленому законодавством порядку цінних паперів і позик;

- 4) використовувати своє майно для забезпечення зобов'язань;

- 5) володіти, користуватися і розпоряджатися об'єктами та результатами інвестицій, включаючи реінвестиції та торговельні операції на території України, відповідно до законодавчих актів України.

- 6) на придбання необхідного їм майна у громадян і юридичних осіб безпосередньо або через посередників за цінами і на умовах, що визначаються за домовленістю сторін, якщо це не суперечить законодавству України, без обмеження за обсягом і номенклатурою [1].

Стаття 8 Закону визначає обов'язки суб'єктів інвестиційної діяльності. Відповідно до ч.1 ст.8 Закону інвестор у випадках і порядку, встановлених законодавством України, зобов'язаний:

- 1) подати фінансовим органам декларацію про обсяги і джерела здійснюваних ним інвестицій;

2) одержати дозвіл на виконання будівельних робіт у випадках та порядку, встановлених Законом України "Про регулювання містобудівної діяльності";

3) одержати письмовий звіт експертизи проекту будівництва у випадках та порядку, встановлених статтею 31 Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності";

4) одержати позитивний висновок державної експертизи інвестиційного проекту у випадках та порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України [1].

Згідно зі ч.2 ст.8 Закону суб'єкти інвестиційної діяльності зобов'язані:

1) дотримувати державних норм і стандартів, порядок встановлення яких визначається законодавством України;

2) виконувати вимоги державних органів і посадових осіб, що пред'являються в межах їх компетенції;

3) подавати в установленому порядку бухгалтерську і статистичну звітність;

4) не допускати недобросовісної конкуренції і виконувати вимоги законодавства про захист економічної конкуренції;

5) сплачувати податки, збори (обов'язкові платежі) в розмірах та у порядку, визначених законами України [1].

Також, у зазначеній статті зауважується, що для проведення господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню, учасники інвестиційної діяльності повинні одержати відповідну ліцензію, що видається в порядку, встановленому законодавством [1].

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що суб'єктами (інвесторами і учасниками) інвестиційної діяльності можуть бути громадяни і юридичні особи України та іноземних держав, а також держави. Інвестори за своїм статусом можуть бути корпоративними, інституційними та індивідуальними. В свою чергу, учасниками інвестиційної діяльності можуть бути громадяни та юридичні особи України, інших держав, які забезпечують реалізацію інвестицій як виконавці замовлень або на підставі доручення інвестора. Також, варто зауважити, що вчені виділяють ще й інші види учасників інвестиційної діяльності. Що стосується прав та обов'язків суб'єктів інвестиційної діяльності, то вони чітко прописані в Законі України «Про інвестиційну діяльність».

Література

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 р. № 1560-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1560-12>.
2. Інвестиційна діяльність: підручник / за заг. ред. Т.В. Майорова. — К.: Центр учбової літератури, 2009. — 472 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072012462/investuvannya/investitsiyna_diyalnist.
3. Господарське право: підручник / за заг. ред. Д.В. Задихайла. — Х.: Право, 2012. — 696 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072048615/pravo/gospodarske_pravo.
4. Чернадчук В.Д. Основи інвестиційного права України: навч. посіб. / В.Д. Чернадчук. — Суми: ВТД «Університетська книга»; К.: Видавничий дім «Княгиня Ольга», 2005. — 384 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://buklib.net/books/37105/>.

Д.О. НАГРА,
студентка Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
О.Є. КУЩ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального і адміністративного права та процесу
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНІЙ ТРУДОВІЙ МІГРАЦІЇ

Нелегальна трудова міграція є складовою частиною міграції взагалі. У доктринальних джерелах вона розглядається як негативне явище нелегальної міграції. Неврегульована трудова міграція не дозволяє мінімізувати негативні явища, спричинені нею. Конституція України статтею 43 закріпила положення, що кожен має право на працю, але це право має реалізовуватись відповідно до вимог чинного законодавства.

Актуальність дослідження нелегальної трудової міграції проявляється у її особливості, а саме перетин кордону з метою заробітку, який здобуватиметься шляхом незаконного працевлаштування.

Серед науковців, які досліджували дане питання можна виділити В.К. Колпакова, О.В. Кузьменка, В.Г. Кравченка, С.М. Кременчуцького, О.І. Савченка, Н.П. Тиндика, І.К. Василенка, С.І. Браткова, В.М. Стобового, Д.В. Голобородька та ін.

Мета цієї роботи полягає у визначенні причин та основних адміністративно-правових заходів протидії нелегальній трудовій міграції.

Трудова міграція як і будь-яке інше явище можна розглядати із двох сторін – негативної та позитивної. Наприклад, економічний чинник пояснюється втратою для однієї країни робочого потенціалу (негативна сторона) та приростом такого потенціалу для іншої (позитивна). Савка О.І. наводить такі приклади негативної як втрата висококваліфікованих працівників, які поступово втрачають свої навички, адже, в основному виконують примітивну роботу, та позитивну, грошовий приплив і зниження безробіття [1].

Великий енциклопедичний юридичний словник містить у собі поняття міграції як переміщення населення через кордон тих чи інших територій у межах однієї країни або з однієї країни в іншу із зміною назавжди чи на тривалий час постійного місця проживання або з регулярним поверненням до нього [2].

У національному законодавстві України відсутнє визначення поняття «нелегальна міграція», але п. 14 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» надає визначення нелегального мігранта як іноземця або особи без громадянства, котрі перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування

втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України [3].

Кравченко В.Г. зазначає, що у цьому визначення основна увага звертається саме на законність перетину кордону та можливість перебувати на території України. [4, ст. 117]. На мою думку, коментар Кравченко В.Г. – доречним, адже, поза увагою залишається «перспектива» нелегального працевлаштування.

Трудова міграція – переміщення населення в іншу місцевість (країну, в нашому випадку) з метою працевлаштування.

Отже, нелегальна трудова міграція – це незаконний перетин кордону, спричинений економічними, соціальними, дискримінаційними, політичними чи іншими причинами, який порушує нормативно закріплені правила поведінки щодо в'їзду, проживання та працевлаштування іноземців та осіб без громадянства.

У загальному виділяють дві групи причин, що спричиняють виникнення нелегальної трудової міграції. До першої групи відносять фактори відштовхування, а саме: військові конфлікти, нестабільність політики, тяжкий стан економіки. Друга група чинників включає у себе фактори притягання, тобто те, що приваблює громадян у іншій країні, наприклад, географічне розташування, екологія і т.п.

Нелегальна трудова міграція – негативне явище, яке можна назвати глобальним, адже відіграє роль дестабілізатора економічного, соціального та іншого порядку держави, з яким прагне боротися більшість країн світу.

Вживаючи термін «протидія нелегальній трудовій міграції» слід розуміти превентивні, профілактичні дії, які унеможливлуватимуть нелегальну трудову міграцію, в іншому випадку, якщо застосування таких дій неможливе, то застосовуються санкції, зокрема, притягнення до відповідальності осіб, які порушили законодавство про міграцію, трудове та податкове законодавство.

Одне із важливих місць у протидії нелегальній трудовій міграції займає *адміністративний примус*, який у свою чергу є частиною державного примусу, тому йому притаманні такі загальні ознаки: 1) вплив на правопорушника здійснюється для того, щоб досягти суспільно-корисного результату; 2) головна мета: покарання правопорушника, охорона правовідносин, запобігання правопорушенню та притягнення до адміністративної відповідальності (є специфічною ознакою); 3) здійснюється на підставі адміністративного законодавства; 4) застосовується незалежно від волі та бажання об'єкта адміністративного примусу; 5) є прерогативою уповноважених органів державної влади; 6) крім фізичних осіб, застосовується і до юридичних.

Всі адміністративно-правові заходи поділяються на три великі групи:

- адміністративно-запобіжні заходи;
- заходи адміністративного припинення;
- заходи адміністративної відповідальності [4, ст. 127].

Тож, при здійсненні *адміністративно-запобіжних заходів* щодо нелегальної трудової міграції здійснюють огляд речей, транспортного засобу, документів, багажу, проводиться перевірка роботодавця, який приймає на роботу даних іноземців чи осіб без громадянства.

Заходи адміністративного припинення доречні при виявленні певних розбіжностей, порушення правових норм і т.д., а тому цей захід спрямований на припинення порушення норм адміністративного законодавства, підготовка для притягнення правопорушника до відповідальності, усунення шкідливих наслідків даного порушення. Серед заходів адміністративного припинення доречно виділяти такі: адміністративне затримання, огляд особистих речей, вилучення фальшивих документів, особистий огляд, огляд багажу, транспортних засобів. Заходи припинення застосовуються у визначених законом випадках. У виняткових випадках – зброя, заходи фізичного примусу.

Заходи адміністративної відповідальності досить різко відрізняються від двох попередніх саме своїм репресивно-каральним характером. Цей захід протидії нелегальній трудовій міграції абсорбує у себе такі ознаки: 1) настає лише за вчинення адміністративного проступку; 2) зовнішнім виявом має адміністративні стягнення та інші заходи впливу (штраф); 3) регламентована відповідними нормами адміністративного законодавства; 4) широке коло суб'єктів, які уповноважені притягувати до адміністративної відповідальності.

Саме адміністративна відповідальність – це найбільш альтернативний захід протидії нелегальній трудовій міграції. Адже адміністративна відповідальність іноземців та осіб без громадянства – це особливий вид юридичної відповідальності іноземців та осіб без громадянства, що вчинили адміністративне правопорушення, внаслідок чого до них застосовуються судом або уповноваженими суб'єктами публічного управління, встановленими законом, конкретні заходи державно-правового примусу – адміністративні стягнення [7, с. 15].

Найбільш поширеним видом адміністративного стягнення є штраф відповідно до ст. 24 КУпАП.

Ст. 26, 30 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» передбачає примусове повернення та видворення.

Тож, узагальнюючи усе вищезазначене, можна зробити висновок, що нелегальна трудова міграція – глобальна проблема, яка існує у більшості країн світу, котрі прагнуть її мінімізувати, а в ідеалі «знищити».

Основними причинами нелегальної трудової міграції є фактори відштовхування та притягнення. Фактори відштовхування – негативні явища, які існують на певному етапі у країні, що унеможливають бажане існування людини, наприклад, економічна криза, війни. Протилежний характер мають фактори притягнення, які відіграють роль чогось необхідного, бажаного, правильного, що на думку людей може покращити їх рівень життя.

Адміністративний примус відіграє важливу роль у протидії нелегальній трудовій міграції. Серед основних адміністративно-правових заходів виділяють заходи попередження (превентивні дії, а саме: огляд речей, багажу, транспорту), припинення (особистий огляд, у окремих випадках застосування фізичної сили та зброї) та адміністративної відповідальності (штраф). Необхідно зазначити, що застосування таких заходів як примусове повернення та примусове видворення можливе лише у визначених законом випадках.

Література

1. Савка О. І. Трудова міграція України: позитивні та негативні наслідки // Буковинська державно фінансова академія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66698.doc.htm
2. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка. — К. : ТОВ Видавництво Юридична думка, 2007. — 992 с.
3. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» в редакції від 18.06.2016. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
4. Кравченко Володимир Григорович. «Адміністративно-правове регулювання трудової міграції в Україні» : автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Володимир Григорович Кравченко. — Київ, 2015. — 21 с. — На укр. яз.
5. Закон України «Про імміграцію» в редакції від 25.06.2016. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2491-14>.
6. Конституція України : станом на 1 вересня 2016 р. — Х.: Право, 2016. — 82 ст.
7. Кравченко В.Г. Актуальные вопросы законодательного регулирования трудовой миграции в Украине / В.Г. Кравченко // *Leges et Vita* (Закон и Жизнь). — 2013. — № 11/4. — С. 98—102.

М.В. НЕЧИПОРУК,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

В.А. БАБИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права і процесу та митної безпеки
Університету державної фіскальної служби України

МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ

На сучасному етапі розвитку науки та суспільства актуальним є вирішення ряду концептуальних, методологічних проблем, загальних для різних сфер теорії й практики. Результати дослідження цих проблем можуть стати важливою складовою й підставою розвитку юридичних, управлінських, економічних та інших наук.

Адміністративне процесуальне право є важливим засобом забезпечення законності управлінської діяльності стосовно фізичної або юридичної особи та суспільства в цілому. Адміністративні процедурні закони спрямовані на зменшення стратегічно слабкого становища громадянина перед державною виконавчою владою. Але при всій різноманітності напрямів розвитку теорії і практики адміністративного права й адміністративного процесу залишається багато проблем теоретичного значення, без вирішення яких складно вдосконалювати державне управління та практичну юридичну діяльність.

“Виникнення проблемних ситуацій може бути викликане у сферах, де здійснюється нормування діяльності, зокрема таких: адміністративно-правовій (у нормах діяльності, визначених імперативно — силою влади), соціокультурній, а також у сфері ціннісних орієнтацій людини. Найбільш важливими формами вираження

ціннісних орієнтацій людини є економічні інтереси, соціальні запити, ідеологія, етичні норми, правосвідомість” [1].

В Україні наука адміністративного права дуже повільно розвивається в теоретичному та методологічному плані. Це відбувається з таких причин:

- 1) панування класичної методології пізнання у правознавстві;
- 2) елементи нових методологій не поспішають застосовувати в правовій науці, яка є найбільш консервативною;
- 3) недостатньо наукових праць з філософії та методології права, у яких би пропонувалися нові підходи до права й у праві;
- 4) провідним у праві залишається підхід, що характеризується вузькою спеціалізацією за галузями права;

“Методологічний підхід є формою залучення в юриспруденцію дослідницьких засобів як філософського та метанаукового плану, так й інших наук. При цьому сам методологічний підхід не є елементом методу юриспруденції, а використовується в процесі конкретних юридичних досліджень” [2, с. 238].

Правову організацію діяльності можна подати як упорядкування, узгодження взаємопов’язаних систем норм діяльності й норм права, необхідних для набуття якостей та закріплення закономірностей, які забезпечать результативність і розвиток певної діяльності й відповідної соціальної системи. Таким чином, правова організація діяльності забезпечує цілісність та ефективність систем норм права і діяльності та полягає в організації систем діяльності з реалізації норм права й організації системи норм, що визначають діяльність. До цієї системи залучається різне коло суб’єктів, яке визначається досліджуваними видами діяльності [3].

Таким чином, провідною має бути модернізована концепція розвитку правової науки на основі широкого використання новітніх загальних і спеціальних методологій, що особливо важливо для адміністративного права як основного інструменту державно-правової організації суспільства та правової організації системи й діяльності конкретного органу виконавчої влади.

Література

1. Цлаф В.М. Как формулировать и решать проблемы [Электронный ресурс] / В.М. Цлаф. — Режим доступа : [http: www/finansy.ru/publ/tslaf01.htm](http://finansy.ru/publ/tslaf01.htm)
2. Тарасов Н.Н. Методологические проблемы юридической науки / Н.Н. Тарасов. — Екатеринбург : Издательство Гуманитарного университета, 2001. — 263 с.
3. Кунев Ю.Д. Діяльність митної служби України : проблеми правової організації : монографія / Ю.Д. Кунев. — Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. — 242 с.

К.В. ПІДЧЕНКО,
студентка Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ

Другий розділ Конституції України визначає рівність людей у користуванні правами та свободами. Певна частина її статей виокремлює права та свободи, які належать особі незалежно від наявності у неї громадянства. Проте, конституційно-правовий статус громадян та осіб без громадянства все ж суттєво відрізняється від статусу громадян України.

Актуальність даної проблематики полягає в тому, що особливості реалізації прав іноземців та осіб без громадянства є й досі не повністю дослідженими, тому залишається ряд невирішених питань щодо них та наявність прогалин у законодавстві.

Дане питання досліджували такі науковці як Петров Є.О., Назаров Т.К., Погорецька Н.С., Журавель Я., Хоменець Р., Горбань О.П., Зубенко Г.В., Константинов С.Ф. та інші.

Конституція України (ст. 26) та Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (ст.3) закріплюють, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України [1, 2]. Однак, існують обмеження у політичній, соціально-економічній, виборчій, трудовій та інших сферах.

Серед особливостей правового статусу іноземців та осіб без громадянства можна виділити наступні: цивільна дієздатність визначається нормативно-правовими актами України незалежно від її обсягу в тій державі, з якої в іноземця правовий зв'язок; деякі категорії іноземців не несуть кримінальну відповідальність (консули, дипломати, аташе та інші) в Україні, а підлягають їй за законодавством їхньої держави; іноземці та особи без громадянства підлягають адміністративній відповідальності на загальних підстав, хоча таке стягнення як видворення за межі України не передбачене в жодній статті КУпАП [5, с. 26–27].

Серед політичних прав, закріплених у Конституції України особам, що не є громадянами України належить лише одне право — направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення до органів влади та органів місцевого самоврядування [2]. На сьогодні багато зарубіжних науковців вважає, що потрібно наділити політичними правами іноземців, які постійно проживають на території України, оскільки зараз відбувається стирання кордонів між державами.

У контексті виборчих прав поєднання національного та міжнародного законодавства є найважливішим завданням, проте Україна на сьогодні істотно відстає від зарубіжного досвіду. Насамперед те, що виборчими правами наділені тільки громадяни України, а іноземці та особи без громадянства ними не володіють. Згідно ст. 70 Конституції України право голосу на виборах і референдумах мають

громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років [2]. Тобто держава позбавляє іноземців та осіб без громадянства, які постійно проживають на території України активного виборчого права на місцевому рівні. Дана позиція не відповідає міжнародному досвіду, що негативно впливає на репутацію нашої країни [4].

Щодо трудових прав іноземців та осіб без громадянства, то їх регламентація має загальний характер, закріплений у Кодексі законів про працю. Не всі особи, що не є громадянами нашої держави можуть мати право на працю. Право на працевлаштування мають тільки ті, хто прибув на визначений строк задля влаштування на роботу. Вони приймаються роботодавцями на роботу на підставі дозволу на застосування праці іноземців та осіб без громадянства, виданого в порядку, визначеному законом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Законодавство в галузі господарської діяльності не передбачає жодних винятків та особливостей для зайняття підприємницькою діяльністю іноземцями, тому встановлює для них ті ж самі вимоги, що і для громадян України. Тому іноземці та особи без громадянства можуть займатися будь-якою підприємницькою діяльністю не забороненою законом.

Проблемним аспектом є забезпечення соціальних прав іноземців та осіб без громадянства. Реалізація таких конституційних прав як право на житло, право на освіту, право на соціальний захист, право на медичне обслуговування або взагалі не регламентується, або закріплюється в різних спеціальних законах. Так, наприклад, іноземці та особи без громадянства можуть одержувати вищу освіту тільки за контрактом, тобто на платній основі. Безоплатне медичне обслуговування надається тільки іноземцям, що постійно проживають на території України, а тим, хто тимчасово перебуває на її території навіть екстрена допомога надається за плату [3, с. 227–229].

Отже, підсумовуючи викладене, ми маємо можливість зробити наступні висновки: Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» не регулює увесь спектр та обсяг прав цієї категорії осіб, натомість існує безліч нормативно-правових актів, в яких містяться окремі норми, що призводить до утрудняє можливість користування ними. Конституційно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства відрізняється від громадян України, в деяких сферах життя права є рівними для усіх осіб, незалежно від громадянства, але в більшості все ж наявність певних прав є різною. Слід зазначити, такі обмеження не виправдані в умовах незалежної, суверенної, демократичної держави і не відповідають міжнародним стандартам.

Література

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства Верховна Рада України; Закон від 22.09.2011 № 3773-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3773-17/page>
2. Конституція України Верховна Рада України; Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Левенець А.В. Конституційні права іноземців в Україні: законодавче регулювання та проблеми реалізації / А.В. Левенець // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. — Том 1. — Випуск 1/1. — С. 225—234.
4. Чернявський А.Л. Проблеми реалізації виборчих прав іноземців та осіб без громадянства в контексті євроінтеграції України / А.Л. Чернявський // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. — 2014. — № 3 (21). — С. 25—27.
5. Васильченко О.П. Особливості правового статусу іноземців та осіб без громадянства при забезпеченні принципу рівності прав і свобод в Україні / О. П. Вассильченко // Європейські перспективи. — 2014. — № 10. — С. 23—28.

ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

А.М. МАРТІН,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методик дошкільної та початкової освіти Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ПОГЛЯДИ ЗАРУБІЖНИХ ВЧЕНИХ НА ЗМІСТ І МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ШКІЛЬНОГО ПРИРОДОЗНАВСТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

A.M. MARTIN,

Associate Professor, the Department of the Methods of Preschool and Primary Education, Kirovograd State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenko, Candidate of Pedagogical Sciences

VIEWS FOREIGN SCHOLARS ON THE CONTENT AND METHODS OF TEACHING NATURAL SCIENCE SCHOOL (SECOND HALF OF THE NINETEENTH – EARLY TWENTIETH CENTURY)

Анотація. В статті розкривається роль та значущість педагогічної спадщини Россмеслера, Юнге, Отто Шмейля, В. Лая у розвитку змісту природничої освіти. Зазначено відмінності у поглядах цих учених на проблему викладання шкільних природничих дисциплін у середній школі.

Ключові слова: природнича освіта, природничі дисципліни, середня освіта, зміст освіти, методика викладання.

Abstract. The article reveals the role and significance of the pedagogical heritage of Rossmassler, Junge, Otto Schmeil, Wilhelm August Lay in the development of the content of science education. Marked differences in the views of these scientists on the problem of teaching school disciplines in high school.

Keywords: natural education, natural sciences, secondary education, education content, methods of teaching.

В умовах перебудови в усіх сферах суспільного життя нашої держави дедалі більше зростають вимоги до якості загальної освіти. Аналіз нормативних документів свідчить, що зміст навчання природничих дисциплін у загальноосвітніх навчальних закладах України, який складався десятиліттями, забезпечує високий рівень підготовки учнів, що є запорукою отримання ними високоякісної фахової підготовки. Водночас зміни в науці, техніці й виробництві періодично висувають нові вимоги до підготовки фахівців з природничих дисциплін, що спонукає до модернізації змісту загальної природничої освіти.

Історіографія наукових досліджень проблем змісту середньої природничої освіти і її розвитку засвідчує їх важливість на всіх історичних етапах. Водночас, аналіз наукових джерел другої половини XIX — початку XX століття свідчить про різноманітні педагогічні погляди і позиції стосовно змісту та методики викладання природознавства у середній школі.

Увести природознавство до навчального плану школи змусили історичні умови, а саме: потрібно було розвивати економіку країни, використовуючи народні багатства; виникла необхідність у підготовці фахівців, які могли б застосувати ці знання в практичному житті. У тісному зв'язку з уведенням природознавчої освіти у школі виникає й розвивається методика викладання природознавства.

Незважаючи на те, що природознавство було внесено в навчальний план школи набагато пізніше, ніж інші навчальні предмети, історія шкільного природознавства та його методики надзвичайно багата цікавими подіями, а саме: 1) питаннями шкільного природознавства та його викладання досить часто займалися керівники держави; 2) велися суперечки стосовно предмета на сторінках преси; 3) питання викладання природознавства цікавило не лише учителів початкової і середньої школи, але й багатьох видатних діячів освіти, з цією метою скликалися педагогічні з'їзди.

У вітчизняній педагогічній науці проблема вивчення змісту природничої освіти, зокрема дослідження теоретичних та практичних аспектів викладання природознавства у середніх навчальних закладах стає предметом уваги вітчизняних та зарубіжних науковців другої половини XIX — початку XX століття.

Теоретичні ідеї щодо змісту природничої освіти та методики викладання природознавства у середній школі знайшли відображення у наукових працях зарубіжних природознавців.

Серед зарубіжних дослідників, проблему розвитку природничої освіти вивчали Россмеслер, Юнге, Отто Шмейль, В. Лай та ін.

Починаючи із середини XIX століття, в Росії були зроблені перші спроби впровадження нового напрямку у викладанні природознавства — синтетичного, засновником якого був талановитий німецький натураліст Россмеслер (1806—1867). Слід наголосити, що до Россмеслера шкільне природознавство викладалося на основі аналізу окремих предметів (біології, зоології, мінералогії тощо), які не мали зв'язку між собою і кожен із них включав в себе описи явищ, предметів та об'єктів, звертаючись до штучної системи К.Ліннея. Россмеслер уперше намагався показати учням природу, як єдину систему, а за мету шкільного курсу природознавства він ставив: 1) вплив на формування світогляду учнів; 2) знайомство дитини з походженням та розвитком Землі і сонячної системи; 3) вивчення природи в школі як "єдиний організм" та зв'язки між головними компонентами природи [8, с. 55].

Россмеслером була розроблена методика та план викладання природознавства в школі як єдиної цілої науки про природу, але його намагання змінити шкільний курс природознавства на той час не мали ніякого успіху.

Юнге (1832—1905) після закінчення учительської семінарії протягом багатьох років займався викладанням природничих дисциплін в школах Німеччини. В

пошуках нових шляхів викладання природознавства Юнге стає послідовником Россмеслера і намагається перебудувати курс викладання природознавства на основі поглядів останнього. В книгах Юнге неодноразово можна зустріти поради щодо вивчення природи як «організму», але з часом, використавши всі рекомендації Россмеслера у викладання природознавства, Юнге зрозумів головний недолік свого попередника, а саме:

1) для учнів були незрозумілі ті складні, далекі й недоступні для спостереження явища, з яких починав свій курс вивчення природознавства Россмеслер;

2) викладання природознавства потрібно починати з більш простої та доступної дітям системи спостереження і усвідомлення для їх вікових можливостей.

Після 20 років праці в школах Юнге отримує призначення в Кіль директором середнього навчального закладу, де з метою розширення біологічної освіти вступає в університет і стає учнем та послідовником Мьобіуса. Юнге будує всю методику викладання природознавства на восьми «законах органічного життя», які, на його думку, повинні бути основою викладання шкільного природознавства. Для прикладу ми розглянемо наступні закони:

1) середовище, в якому існує організм, спосіб існування та його будова знаходяться в тісному співвідношенні один з одним;

2) природа в цілому і, зокрема, органічний світ являють собою єдину систему; в результаті чого природа являє собою «органічну гармонію»: життя рослин не можливе без існування тварин і навпаки; існування квіткових рослин пов'язане з життям комах і навпаки; поява нових рослин спонукає до появи нових комах та птахів тощо [9, с. 147].

Серед «законів» Юнге виділяють три групи: «закон розвитку», «закон пристосування» та «закон утворення форм», які мають велике значення для розвитку природничої науки. Юнге намагався надати учням старших класів середньої школи уявлення про рух в природі, а також про еволюційний розвиток органічного світу. 1885 року виходить друком книга «Деревенский пруд как жизненное сообщество», в якій Юнге зазначає план викладання природознавства на основі «сообществ». В своїй книзі автор наголошує на тому, що вивчення природознавства потрібно починати з найбільш простих «сообществ», наприклад, як сільський ставок. Вивчати його необхідно за принципом синтез — аналіз — синтез, а саме: після знайомства з сільським ставком в цілому слід переходити до вивчення його окремих частин, встановлюючи зв'язок між кожним компонентом даної системи, підвести підсумки та показати учням ставок як систему, як єдине ціле, як «сообщество». За таким планом вивчалися всі інші «сообщества»: ліс, море, річка, поле та ін.

Незважаючи на те, що Юнге зазначений план вивчення природознавства здійснив на практиці, його ідеї, як і ідеї Россмеслера, не отримали розвитку.

Також значний внесок у розвиток природничої освіти зробив професор зоології Отто Шмейль (народився Шмейль в 1860 році — р.с. невід.). Після закінчення університету займався зоологією, написав кілька спеціальних зоологічних робіт й одержав звання доктора зоології. Спочатку працював вчителем в середній школі, а з часом Шмейль призначається на посаду «ректора» гімназії в Магдебурзі.

рзі й незабаром повністю зосереджується на роботі в галузі методики природознавства. Розуміючи повну непридатність і випробувавши на досвіді викладання «за Юнге», Шмейль пропонує свою реформу викладання шкільного природознавства, що відповідає інтересам панівних класів. Великими тиражами друкуються підручники Шмейля з зоології, з ботаніки, з анатомії людини. Його підручники широко використовувалися в різних країнах (у перекладах). За допомогою підручників Шмейль поширював і міцно впроваджував у школи створений ним «біологічний метод». 1897 року вийшла його методика під назвою: «Про реформаторський рух в галузі природничо-історичного викладання» (*Über Besserungs Bewegung im Bereich der natürlich-historischen Lehre*), в якій Шмейль дав теоретичні обґрунтування «біологічного методу», запозичивши його ідею в Юнге.

Стосовно змісту шкільного природознавства, головну увагу О. Шмейль зосереджував на вивченні органічної природи, ботаніки й зоології, але «нежива природа» й «людина» у Шмейля відігравали другорядну, підлеглу роль; це засіб, за допомогою якого О. Шмейль прагнув найбільш яскраво показати учням зв'язок між організмами й середовищем.

Необхідно відзначити, що Отто Шмейль дійсно вніс багато нового як у теорію, так і в практику викладання шкільного природознавства, увага методистів, авторів підручників і практичних педагогів була зосереджена на нових фактах, на нових явищах в житті природи, які до цього часу майже не вивчалися: замість описів тварин і рослин, відшукування систематичних супідрядностей, панували зв'язки й відносини у природному середовищі.

Слід зазначити, що пошуки нових шляхів у викладанні шкільного природознавства не тільки обмежувалися працями вище названих реформаторів, але і до Юнге, а особливо, після появи його робіт, переважно в Німеччині й в Австрії, з'являлися різноманітні пропозиції реформувати шкільне природознавство в біологічному напрямку.

Одним із основоположників експериментального напрямку в педагогіці був доктор біологічних наук В. Лай (1862—1926). У праці «К реформе естественно-исторического преподавания» (1892) педагог намагався показати, що природознавство як навчальний предмет може стати всебічним й інтенсивним засобом виховання дітей, якщо:

1) матеріал буде відповідати вимогам культури, тобто сучасному стану природознавства, особливо мати тісний зв'язок з теорією розвитку;

2) природні методи, тобто вибір, розподіл, порядок і виклад матеріалу вчителем, обробка й відтворення матеріалу учнями, повинні відповідати вимогам сучасної психології й дослідженням дитячої природи й разом з тим інтелектуальним, естетичним і релігійним інтересам та нормам [6].

У своїх працях В. Лай на перше місце висував «дидактичний основний принцип». Він наголошував на необхідності не тільки сприймати досліджувані явища, але й його «обробці» з обов'язковим наступним відтворенням, головним чином у вигляді різних ілюстративних робіт. Його праці мали велике значення для розвитку методики викладання природознавства і в поліпшенні викладання даного предмета в школі.

Аналіз історико-педагогічних джерел свідчить про те, що питання викладання природознавства було в полі зору педагогів минулого та існували різні погляди на зміст і методи викладання природничих дисциплін у середній школі другої половини XIX — початку XX століття. Методисти-природознавці постійно вели боротьбу за впровадження природознавства як окремого предмета в практику роботи школи. Видавались методичні посібники для середніх навчальних закладів, значна увага приділялась розробці методики викладання природничих дисциплін.

Література

1. Всесвятский Б. В. Общая методика биологии: учебное пособие для пединститутков / Б. В. Всесвятский. — М.: Учпедгиз, 1960. — 331 с.
2. Ганелин Ш. И. Очерки по истории средней школы в России второй половины XIX в. / Ш. И. Ганелин — М.: Учпедгиз, 1950. — 275с.
3. Днепров Э. Д. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX — нач. XX в. / Э. Д. Днепров, С. Ф. Егорова, Ф. С. Поначина, Б. К. Тебиева. — М.: Педагогика, 1991. — 448 с.
4. Кедров Б. М. Противоречия в развитии естествознания / Б. М. Кедров. — М.: Наука, 1965. — 351 с.
5. Лай В. А. Методика естественно-исторического преподавания / В. А. Лай. — М.: СПб., 1914. — 172 с.
6. Лай В. А. К реформе естественно-исторического преподавания [в переводе Карбасникова] / В. А. Лай. — М.: СПб., 1914. — С. 104.
7. Лай В. А. Школа действия. Реформа школы, согласно требованиям природы и культуры / В. А. Лай; [сост. А. И. Пискунов]. — М., 1981. — С. 502—524.
8. Отто Шмейль. Очерки по методике естествознания / Отто Шмейль. — Спб, 1912. — С. 55—56.
9. Ягодовский К. П. Вопросы общей методики естествознания / К. П. Ягодовский. — М.: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1954. — 273 с.

МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

В.А. ЄЗИК, К.Д. КОМЛІЧЕНКО,

студенти Харківського автомобільно-дорожнього технікуму

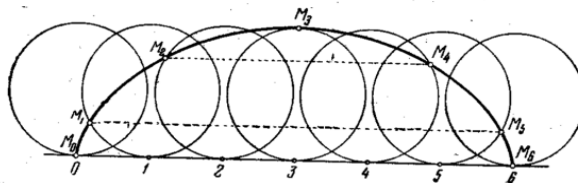
Н.К. ШВЕЙДА,

науковий керівник, Харківський автомобільно-дорожній технікум

МЕХАНІЧНІ КРИВІ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Робота написана з метою поглиблення знань про метод координат, знайомство з механічними кривими та їх застосуванням. В роботі показано широту застосування питань аналітичної геометрії для розв'язання конкретних задач практики, її унікальна заслуга в розвитку цивілізації.

8 червня 1637 року був надрукований шедевр Рене Декарта «Роздуми про методи». Це був день, коли світу була подарована *аналітична геометрія*. Витвір Декарта був геніально простий. За допомогою методу координат геометричні образи почали описуватися числами, рівняннями, а числам та рівнянням дали геометричну інтерпретацію. Відкриття Декарта дало у руки математиків метод для вивчення кривих. Галілей і Декарт вивчали криву, яку описує точка кола, що котиться по прямій, - *циклоїда*. Слово “циклоїда” від грецької означає “колоподібний”. Галілей експериментально встановив, що площа під однією аркою циклоїди в 3 рази більша площі кола, яке її tworить, а довжина дуги арки дорівнює чотирьом діаметрам кола.

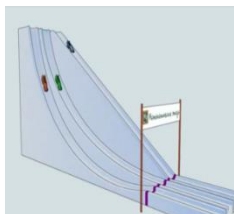
Циклоїда

Рівняння циклоїди $R^2 + (S + 4r)^2 = (4r)^2$

Циклоїда виявилася однією з перших трансцендентних кривих (не алгебраїчного походження), для яких вдалося знайти красиву відповідь в завданнях про побудову і обчислення площ. Але найбільше вражало, що циклоїда знову і знову з'являлася при вирішенні різноманітних задач механіки. Вчені Італії і Франції (Торрічеллі, Вівіані (1622-1703), Ферма (1601-1665), Роберваль (1602-1675)) вирішували різноманітні завдання про циклоїди, а в 1673 році Гюйгенс констатував, що «циклоїда досліджена точніше і ґрунтовніше всіх інших кривих».

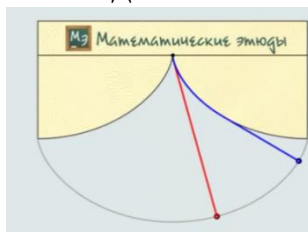
Циклоїда має ряд чудових властивостей, а за одне з них її назвали “брахістохроною”. Це означає від грецької “brachistos” — “найкоротший” “chronos” — “час”, тобто брахістохрона це крива найкоротшого за часом спуску.

Дослід з жолобом. Роздивимось три відшліфованих жолоба, що з'єднують точки А та В. Три поліровані металічні кульки котяться по цим жолобам, які мають траєкторію прямої, кола, циклоїди. Час найменшого спуску у кульки, що рухається по циклоїдальному жолобу. Це вперше встановили швейцарські математики брати Бернуллі точним розрахунком у 1696 році. Докази Бернуллі стали поштовхом для розвитку нової галузі математики — варіаційного числення.

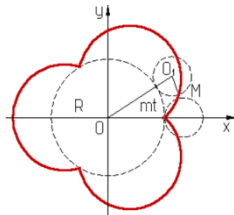

Другим синонімом циклоїди є таутохронна (від грецької “tautos” — “той же самий” та “chronos” — “час”). Така назва циклоїди пов'язана з історією маятникових годинників, з спробою вчених створити ідеальний маятник.

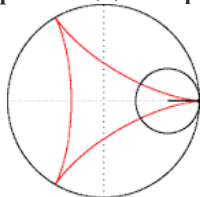
Дослід «Ідеальний маятник». Ідеальний маятник — такий маятник, період коливання якого не залежить від його розмаху. Християн Гюйгенс підвісив маятник в центрі перевернутої циклоїди, зробив довжину нитки рівної половині довжини арки циклоїди та дав можливість нитці намотуватися на циклоїдальні «щочки». При цих умовах кінець маятника рухається по циклоїді, а період коливання не залежить від величини початкового відхилення.

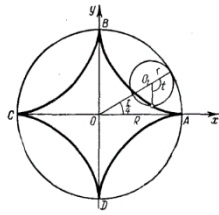
Епіциклоїда. Древні вчені не знали циклоїду, але вони знали і успішно користувалися її родичкою епіциклоїдою — плоскою кривою, яку описує точка кола, що котиться по другому колу зовні.

Гіпоциклоїда. Друга родичка циклоїди є гіпоциклоїда — плоска крива, яка описується точкою кола, що котиться по нерухомому колу в його середині. Назву кривій дав австрійський астроном Карл Людвіг фон Литров в 1838 р.

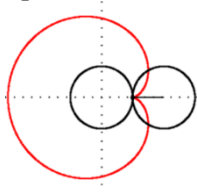

В залежності від співвідношення радіусів рухомого та нерухомого кола, маємо різні форми циклоїд. Якщо радіус нерухомого кола в 4 рази більше радіуса рухомого кола, то така гіпоциклоїда називається *астроїдою*.

$$x^{\frac{2}{3}} + y^{\frac{2}{3}} = R^{\frac{2}{3}}$$

Кардіоїда — плоска лінія, яка описується фіксованою точкою кола, що котиться по нерухомому колу зовні з тим же радіусом. Отримала назву через схожість з зображенням серця. Кардіоїда є особистий випадок «улітки Паскаля», епіциклоїди. Кардіоїда вперше зустрічається в трудах французького вченого Луї Карре в 1705 р.

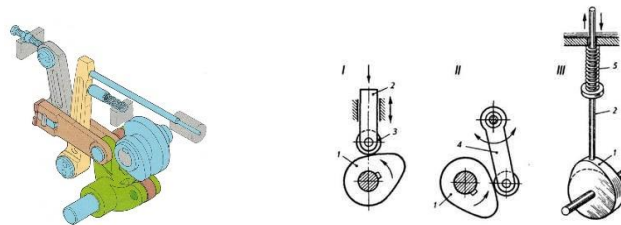
$$\text{Рівняння } (x^2 + y^2 + 2ax)^2 - 4a^2(x^2 + y^2) = 0$$

Задачі, що приводять до поняття циклоїди, відіграли величезну роль у становленні механіки та математичного аналізу. Брати Бернуллі вперше точним розрахунком встановили, що час найменшого спуску у кульки, що рухаються по циклоїдальному жолобу. Докази Бернуллі стали поштовхом для розвитку нової галузі математики — варіаційного розрахунку. *Жерар Дезарг (1593-1662)* - вивчав властивості епіциклоїд, у зв'язку з задачею створення зубчастих коліс з найменшим тертям. Початкове коло ділить профіль зуба колеса на голівку і ніжку, причому голівка обкреслена по епіциклоїді, а ніжка — по гіпоциклоїді. Епіциклоїда і гіпоциклоїда є траєкторіями точок зовнішнього та внутрішнього допоміжних кіл, що котяться по нерухомому початковому колу.

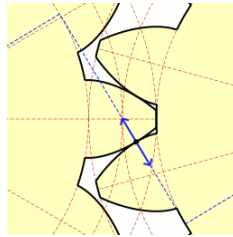
Циклоїдальний редуктор. Циклоїдальний редуктор при своїй компактності має велике передавальне відношення. Ведучий вал приводить в рух ексцентриковий вал зі шпильками, який в свою чергу передає пластині циклоїдальний рух. По колу на відстані від центру пластини розташовані круглі отвори, в які вставлені шпильки або ролики, що закріплені на нижньому диску. За допомогою стрижня і диска обертання передається вихідному валу.

Кулачковий механізм. Механізм утворює кінематичну пару, що має рухливу ланку, яка вчиняє обертальний рух, - кулачок, який взаємодіє з іншою рухомою ланкою штовхачем.

Евольвентне зачеплення. Евольвентне зачеплення — зубчасте зачеплення, в якому профілі зубців обкреслені по евольвенті кола, дозволяє передавати рух. Для цього необхідно, щоб зубці зубчастих коліс були окреслені по кривій, У якій загальна нормаль проходить через одну й ту ж точку на лінії, що з'єднує центри зубчастих коліс — полюс зачеплення.

Висновок. Задачі, що приводять до циклоїди, відіграли величезну роль в становленні механіки та математичного аналізу. Але ці задачі виявились не пов'язаними з фундаментальними законами природи.

Література

1. Технічна енциклопедія TechTrend [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://techtrend.com.ua/>
2. Берман Г.Н. Циклоида. Об одной замечательной кривой линии и некоторых других, с ней связанных / Георгий Николаевич Берман. — М.: Наука, 1980. — 112 с.
3. Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>
4. Теорія механізмів і машин. Курсове проектування: Навчальний посібник / За ред. проф. А.І. Соколенка / — К.: П.П. Люксар, 2005.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

З.М. ГАДЕЦЬКА,

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри моделювання економіки та бізнесу
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

В.О. ТЕЛИВАНЬ,

студент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

СТВОРЕННЯ ХМАРНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ВНЗ НА ОСНОВІ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Понад два десятиліття епоха інформатизації суспільства здійснює суттєвий вплив на освітню галузь. Популярним трендом сьогодення стають так звані хмарні технології, які створюють можливості роботи з інформаційними ресурсами, незалежно від апаратно-програмного забезпечення клієнта, а також його географічного розташування.

Саме хмарні технології, які є нині передовими технологіями інформаційного суспільства, можуть відіграти роль провідного інструменту інформатизації освіти. Хмарні технології та хмаро-орієнтовані засоби навчання радикальним чином змінюють навчальні заклади, навчально-виховний процес, природу освіти та все більше стають складовою навчальних середовищ та освітнього простору вищого навчального закладу. Тому останнім часом масштаби впровадження хмарних технологій стрімко зростають. Використання хмарних технологій в навчанні надає можливість зробити наступний еволюційний крок до надання навчальному процесу більшої гнучкості, відкритості та мобільності. Тому так актуальна тематика щодо використання сучасних технологій «хмарних обчислень» у вищих навчальних закладах України.

Важливим завданням інформатизації освіти є формування інформаційно-освітнього середовища, що сприятиме залученню учасників освітнього процесу до використання інформаційно-комунікаційних технологій в усіх галузях освітньої діяльності. Хмарно-орієнтоване освітньо-наукове середовище — це ІКТ-середовище вищого навчального закладу, у якому окремі дидактичні функції, а також деякі принципово важливі функції здійснення наукових досліджень передбачають доцільне координоване та інтегроване використання сервісів і технологій хмарних обчислень [1].

Впровадження хмарних обчислень несуть із собою нові можливості для навчальних закладів та студентів, відповідно, отримувати кращі сервіси. Хмарні технології можуть допомогти студентам легко отримати доступ до навчальних матері-

алів та інших необхідних ресурсів он-лайн. Викладачі можуть легко використовувати хмарні технології для дистанційного навчання, на заняттях та поза аудиторній діяльності, в методичній роботі та публікувати результати в Інтернеті. Цілий рік студенти і викладачі можуть спілкуватися он-лайн.

Поява високотехнологічних платформ таких як хмарні обчислення, сервісів адаптивних інформаційно-комунікаційних мереж, засобів віртуального і мобільного навчання є певним кроком на шляху вирішення проблем доступності і якості навчання, що змінює уявлення про інфраструктуру організації процесу навчання і його інформаційного наповнення. В умовах хмаро-орієнтованого освітнього середовища розширюються межі доступу до якісних електронних ресурсів, що володіють такими інноваційними характеристиками, як адаптивність, мобільність, повномасштабна інтерактивність, вільний мережний доступ, уніфікована інфраструктура, забезпечення універсального підходу до роботи [2]. Тому реалізація принципів якості і доступності освіти стають основними засадами формування і розвитку освітнього середовища.

Аналіз існуючих хмаро орієнтованих засобів навчання і підходів до їх використання надав можливість виділити компоненти системи хмаро орієнтованих засобів навчання в освітньому середовищі ВНЗ (рис.1).

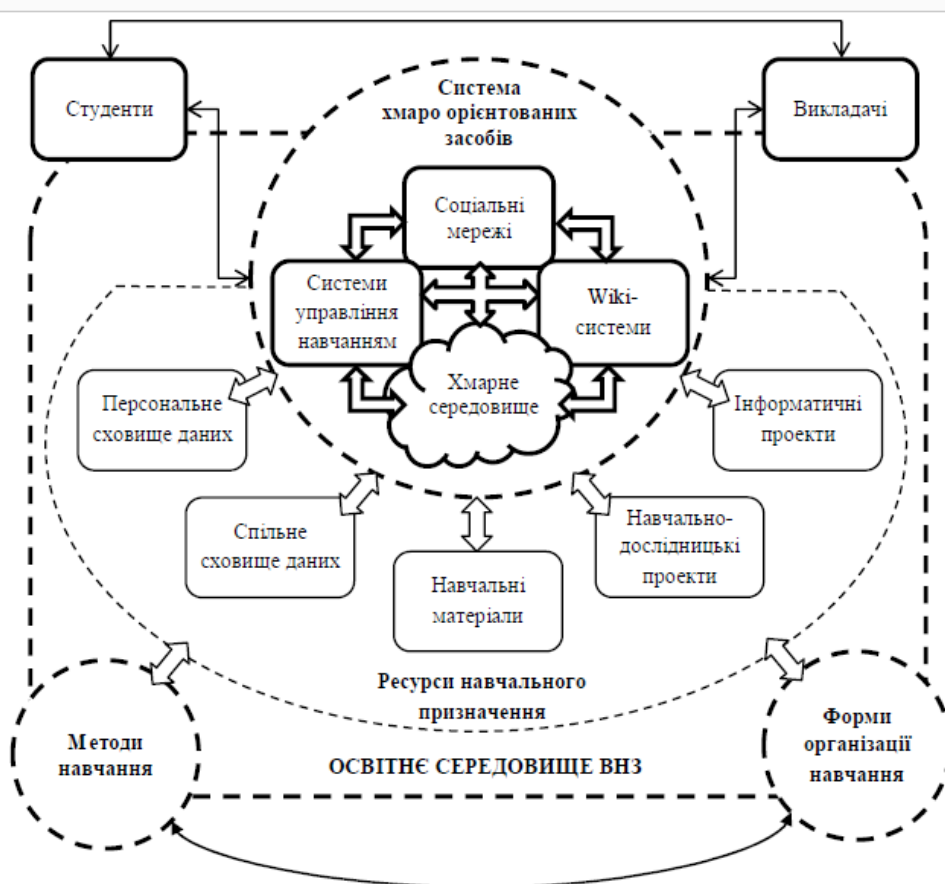

Рис. 1. Система хмаро орієнтованих засобів навчання як елемент освітнього середовища ВНЗ

Метою створення хмарно-орієнтованого навчального середовища є досягнення певних дидактичних цілей, виконання педагогічних завдань, об'єднання

суб'єктів та об'єктів навчального процесу для ефективної співпраці, орієнтованої на підвищення якості навчальних результатів студентів засобами хмарних сервісів.

Компоненти хмарно-орієнтованого навчального середовища (ХОНС) мають гнучку структуру і функціонал, адаптуються до особливостей конкретного змісту середовища, потреб і здібностей як студентів, так і викладачів. Фактично викладач може проектувати навчальне середовище під певний логічно завершений фрагмент навчання та з урахуванням пізнавальних можливостей, здібностей, інтересів і рівня попередньої навчальної підготовки конкретного учня.

У загальному вигляді хмарно-орієнтоване середовище будь-якого навчального закладу може мати такі структурні компоненти [3]:

1. Просторово-семантичний компонент, що складається з архітектурно-естетичної організації хмарно-орієнтованого навчального середовища (архітектури та дизайну застосунків, просторової систематизації та структурування навчальних матеріалів) та символічного простору (фото-, відеоматеріалів, тощо).

2. Змістовно-методичний компонент, який формується зі змісту (концепції навчання і виховання, освітніх та навчальних програм, навчального плану, електронних книг, електронних освітніх ресурсів тощо) і форм та методів організації навчання (онлайн уроків, дискусій, конференцій, віртуальних екскурсій, форумів тощо).

3. Комунікаційно-організаційний компонент, що складається з особливостей суб'єктів освітнього середовища (розподілу прав доступу), комунікаційної сфери (стилю спілкування та форми організації навчання) та організаційних умов (спільноти керівників навчального закладу, віртуальних предметних спільнот, методичних об'єднань тощо).

Технологія хмарних обчислень відкриває широкі можливості для індивідуального й колективного навчання, інтерактивної взаємодії, формування спільнот суб'єктів педагогічного процесу з метою мотивації, самоорганізації, обміну знаннями й досвідом, взаємної підтримки, забезпечує доступ до необхідних інформаційних ресурсів усім учасникам освітнього процесу, сприяє ефективному управлінню і моніторингу, та, загалом, ефективній інформаційній взаємодії [4].

Хмарні технології є ефективним інструментом формування відкритого освітнього середовища починаючи з рівня окремого ВНЗ і завершуючи галуззю освіти в цілому.

Література

1. Бабій Ю. О. Хмарні обчислення проти розподілених обчислень: сучасні перспективи / [Ю. О. Бабій, В. П. Нездоровін, Є. Г. Махрова, Л. П. Луцкова] // Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки. — 2011. — № 6. — С. 80–85.
2. Шишкіна М. П. Проблеми інформатизації освіти України в контексті розвитку досліджень оцінювання якості засобів ІКТ / М. П. Шишкіна, О. М. Спірін, Ю. Г. Запорожченко // Електронне фахове видання. Інформаційні технології і засоби навчання. — 2012. — № 1 (27). — Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/632/483>.

3. Кулюткин Ю. Образовательная среда и развитие личности / Ю. Кулюткин, С.Тарасов // Образовательная среда как средство социализации личности: сб. материалов IX регион. науч.-практич. конф. учащейся и студ. молодежи, Брест, 16 марта 2012 г. — Брест : БрГУ, 2013. — 146 с.
4. Копняк Н. Моделювання й інтеграція сервісів хмаро орієнтованого навчального середовища : монографія / [Копняк Н., Корицька Г., Литвинова С., Носенко Ю., Пойда С., Седой В., Сіпачова О., Сокол І., Спирін О., Стромило І., Шишкіна М.] ; / за заг. ред. С. Г. Литвинової. — К. : ЦП «Компринт», 2015. — 163 с.

О.І. МАНЗЮК,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

В.О. НИЖЕГОРОДЦЕВ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Університету державної фіскальної служби України

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ БАЗИ ДАНИХ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ СТУДЕНТАМИ ЮРИДИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Сприйняття реального світу можна співвіднести з послідовністю різних, хоча іноді і взаємозалежних, явищ. З давніх часів люди намагалися описати ці явища (навіть тоді, коли не могли їх зрозуміти). Такий опис називають даними.

Традиційно фіксація даних здійснюється за допомогою конкретного засобу спілкування, наприклад, за допомогою природної мови на конкретному носії.

В даний час успішне функціонування різних фірм, організацій та підприємств просто не можливо без розвинутої інформаційної системи, яка дозволяє автоматизувати збір і обробку даних. Зазвичай для зберігання і доступу до даних, що містить відомості про деяку предметну область, створюється база даних.

Проектування баз даних — це складний, багатокроковий процес перетворення інформаційного середовища ПО у інформаційну модель у вигляді бази даних. Цей процес складається з різних етапів, а саме: розробка стратегії автоматизації, аналіз ПО, побудова концептуальної моделі ПО, логічне та фізичне проектування БД. На сучасному етапі розвитку інформатики проектування баз даних перетворилося на цілком сформовану наукову дисципліну, яка має у своєму складі формально-теоретичну та технологічну складові [1].

Мета моєї роботи полягає у розробці бази даних предметної області, яка має відношення до проходження практики студентами Навчально-наукового інституту права Університету державної фіскальної служби України. У загальному випадку створення даної програмної системи, у тому числі і бази даних, проходить складний життєвий цикл. Існує багато методологій по опису життєвого циклу проектування та розробки баз даних. Є доцільним використання методології, згідно з якої життєвий цикл складається з наступних етапів:

- розробка стратегії автоматизації предметної області;
- проведення системного аналізу предметної області;
- концептуальне моделювання предметної області;

- логічне та фізичне проектування.

Як відомо, усяка предметна область складається з двох компонентів: переліку задач, які повинні автоматизуватися, та інформації, на основі якої задачі вирішуються. Приймаючи до уваги, що курсова робота має відношення до проблематики баз даних, ми опишемо усі ці етапи не по відношенню до всієї предметної області, а тільки до її інформаційної моделі [2].

Головною ціллю роботи є проектування бази даних проходження практики студентами ННІ Права нашого університету.

Метою етапу стратегії є формування разом з керівництвом замовника безлічі прикладних моделей, визначення переліку рекомендацій і прийняття погодженого плану розробки системи, складеного з урахуванням наявних організаційних, фінансових і технічних обмежень і що відбиває як поточні, так і перспективні потреби організації. Крім того, на етапі розробки стратегії автоматизації повинні бути сформульовані основні цілі автоматизації.

Крім того, ця початкова робота забезпечує створення погодженої стабільної основи, що виділяє найбільш важливі ділянки робіт на різних етапах розробок проектів у міру їхнього проходження через стадії аналізу, проектування, реалізації, документування, досвідченого впровадження й промислової експлуатації.

Повний детальний аналіз організації дає основу для розвитку перспективного плану створення системи. Визначення стратегії інформатизації здійснюється проведенням повного, однак узагальненого аналізу, на підставі якого потім будується великомасштабна модель прикладної області. Стратегія повинна визначатися в досить стислий термін для того, щоб не втрачати актуальності результатів [3].

Основні результати цього етапу повинні включати:

- визначення цілей і завдань автоматизації;
- визначення напрямку прикладної діяльності, наприклад, мети й завдання прикладної діяльності, пріоритети, обмеження, критичні фактори успіху, ключові показники ефективності;
- визначення границь системи, сфера застосування системи баз даних;
- можлива архітектура системи;
- вимоги до системи;
- поетапний план розробки.

Головною стратегічною метою бази даних, що проектується, є автоматизація процесів довгострокового зберігання, обліку й обробки даних проходження практики студентами у Вузах з метою задоволення інформаційних потреб співробітників Вузів, які мають відношення до проходження практики студентами.

Система повинна будуватися таким чином, щоб у міру можливостей вона була інформаційно-сумісна з іншими системами, що мають відношення до навчального процесу у Вузі.

Мета автоматизації — зняти частину трудомісткої роботи з робітників факультету, які відповідають за проведення практики, забезпечити більш легкий доступ до інформації. Ведення бази даних дозволяє керівництву факультету одержувати оперативні зведення.

Треба визнати, що в майбутньому, електронні документи витіснять паперові, тому що вони більш задовільні за такими критеріями як вартість, поновлення, швидкість передачі. Тому необхідно забезпечити максимально зручний доступ користувачів до інформації бази даних [4].

Цілями створення бази даних є наступні:

- Підвищення ефективності й продуктивності планування проходження практики студентами. Для більш наочного планування проходження практики студентами, з'явиться можливість вибору різних планів та строків проходження практики. Для досягнення цілі будуть використані незначні проміжки часу, які не потребують втручання людини.
- Поліпшення організації оперативного контролю за проходженням практики студентами. Використовуючи БД, з'являється можливість миттєвого інформування про стан проходження практики студентами за будь-якими вимогами.
- Оперативне надання повної й несутережливості інформації про проходження практики студентами. Використання ДБ надає можливість отримання інформації, яка містить чіткі та найповніші дані про стан проходження практики. Несутережливість даних досягається за рахунок обмежень бізнес-правилами, які закладені в БД.
- Надання узагальнюючої інформації відповідно до стандартних форм статистичної звітності. Закладені можливості надання інформації є стандартизованими для усіх існуючих систем обробки та зберігання даних, що знімає необхідність спеціалізованих знань у співробітників факультету. Також спрощується документообіг за рахунок стандартизації звітності.

Досягнення зазначених цілей виконується за рахунок:

- створення комплексної інформаційної системи із централізованою базою даних;
- підвищення оперативності збору, обробки й надання необхідної інформації;
- підвищення ефективності й продуктивності роботи обслуговуючого персоналу;
- підвищення вірогідності, несутережливості, повноти й надійності інформації;
- підвищення наочності, зручності використання й інформативності одержуваних даних;
- надання доступу всім зацікавленим особам до всіх інформаційно-обчислювальних ресурсів;
- автоматизації інформаційного пошуку, одержання інформації безпосередньо на робочих місцях.

Дана робота дає можливості ознайомитися з технологією проектування баз даних, та отримати практичний досвід у проектуванні бази даних з конкретної предметної області.

Література

1. Роберт Дж. Мюллер. Базы данных и UML: - 2002, "Лори", ISBN: 5-85582-168-4, 420 стр.
2. Крёмке Д. Теория и практика построения баз данных, 8-е изд.: -2003, "Питер", ISBN: 5-94723-275-8, 800 стр.

3. Брайан Хичкок Sybase. Настольная книга администратора.: - 2000, М., Лори, ISBN: 5-85582-066-1, 420 стр.
4. М.Р. Когаловский. Энциклопедия технологий баз данных,: - 2002, М.: Финансы и статистика, ISBN: 5-279-02276-4, 800 стр.

О.М. МИХАЙЛІВ,

вчитель математики Львівського навчально-виховного комплексу ім В. Стуса

ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ

Сучасний перехід України до інформаційного суспільства, коли до Інтернету може підключись практично будь-яка людина, обумовлює можливість переходу до так званих «Хмарних послуг»[1]. Останнім часом впровадження хмарних технологій стрімко зростає, завдяки цьому освіта стає ще доступніша, адже, вчитися можна скрізь: у приміщенні та на відкритій місцевості.

Хмара — це деякий центр, сервер або їх мережа, де зберігаються дані та програми, що з'єднуються з користувачами через Інтернет.

Загальною перевагою для всіх користувачів хмарних технологій є те, що отримати доступ до «хмари» можна не лише з ПК чи ноутбука, але також з нетбука, смартфона, планшета, тому що головною вимогою для доступу є наявність Інтернету, а для роботи програмного забезпечення «хмари» використовуються потужності віддаленого серверу; споживачі використовують програми без їх установки. Слід зазначити, що доступ до хмари можуть мати одночасно тисячі людей, що мають права доступу.

Вчителі можуть використовувати хмарні технології для дистанційного навчання, на уроках та позакласній діяльності, а також в методичній роботі. При цьому реалізуються певні задачі: отримання оперативної інформації, миттєва комунікація із колегами або учнями (відбувається оптимізація часу навчального процесу), поширення власного досвіду, підвищення кваліфікації, ознайомлення із переліком досвідом вчителів.

Питання використання хмарних обчислень для організації тестування розкрито у роботах Морзе Н.В., Кузьминської О.Г. [3], організація самостійної роботи за допомогою хмарних сервісів Яндекс відображено у роботах Алексанян Г.А. [2], організація «віртуальної» вчительської засобами Google-site досліджується Рожественською Л.В. [4], «віртуального кабінету» або «віртуальної вчительської» засобами сервісів Google та Microsoft розкривається С.Г.Литвиною [5, 6].

Дистанційна самоосвіта вчителів. За останні декілька років суттєво змінилася методична робота вчителів. Від складання величезних паперових «папок» самоосвіти вони перейшли до хмарних технологій. Вчителі дистанційно навчаються, приймаючи участь у вебінарах, майстер-класах, відвідуючи сайти МОН, МАН, преси («Дистанційна Академія» видавництва «Основа», «Osvita.ua» та інші) або блоги інших вчителів. Відбувається швидкий обмін досвідом, стимулюється самоосвіта та самовдосконалення вчителів. Вражає те, що цей процес відбувається не через тиск адміністрації, а за власним бажанням. Часто вчителі оплачують таке

навчання власним коштом, розуміючи наскільки важливо отримувати знання та не відставати від учнів в питаннях використання гаджетів.

«Перегорнутий клас» або «перевернене навчання» — це зворотній метод навчання, коли лекції та вивчення предмета відбувається онлайн [8], а домашнє завдання або закріплення матеріалу виконується в реальному класі. Цей метод в Сінгапурі називають методом «продуктивних провалів» («productive failure»)[10]. Його запропонував глава Лабораторії досліджень навчальних процесів Національного інституту освіти країни Ману Капур. За його ідеєю учням пропонується спочатку спробувати розв'язати приклад або рівняння, а тільки потім пояснюють як це зробити. Використовується декілька сервісів для «перегорнутого навчання» [11]. Взагалі, всі хмарні технології, про які далі піде мова можна використовувати для даного методу. Вчителі можуть викладати навчальний матеріал, відео, фото-матеріали у себе на блозі, на сайті навчального закладу, Диску Google або на стіні в соціальних мережах, запропонувати учням ознайомитися з темою, а вже на уроці проводити обговорення, закріплення або опитування. Для контролю навчальних досягнень також можна використовувати ці ресурси.

Зараз у багатьох країнах світу університети та школи на своїх сайтах та інших освітніх ресурсах завантажують відеолекції, інтерактивний перелік літератури із пропозиціями масових відкритих онлайн-курсів (МООС) на таких Інтернет-платформах, як Udacity, Coursera і EdX, створюючи, таким чином, дивовижно багатий банк даних із різних освітніх напрямів. З 2009 року в Україні впроваджується науково-педагогічний проект «Дистанційне навчання школярів». В рамках науково-педагогічного проекту «Обласна електронна школа «Школа, відкрита для всіх» на порталі «Класна оцінка» вчителі Дніпропетровської області по різних предметам створили відкриті онлайн курси для учнів з особливими освітніми потребами.

Система хмарних технологій навчання певного шкільного предмету, складається з загально-навчальних хмарних технологій (технології он-лайн-розробки та он-лайн-сховищ електронних навчальних матеріалів, технології управління навчанням) та вузькоспеціалізованих хмарних технологій — браузерні системи програмування та моделювання (на підтримку вивчення інформатики), мобільні математичні середовища (на підтримку вивчення математики), віртуальні он-лайн-лабораторії та системи моделювання (на підтримку вивчення фізики, хімії або біології).

Приклади використання хмарних технологій у школі :

- використання Office Web Apps-додатків;
- електронні журнали і щоденники;
- он-лайн сервіси для учбового процесу, спілкування, тестування;
- системи дистанційного навчання, бібліотека, медіатека;
- сховища файлів, спільний доступ;
- спільна робота;
- відеоконференції;
- електронна пошта з доменом гімназії.

Хмарні платформи. Єдиний інформаційний простір в освіті планується побудувати [6] з використанням хмарних технологій, які надає компанія Microsoft Україна. Загальноосвітні навчальні заклади для впровадження нових форм проведення уроків, безпечного зберігання даних і електронного обміну даними будуть застосовувати хмарний сервіс Office 365, базовий тарифний план якого доступний для освітніх установ безкоштовно. В Дніпропетровському ліцеї інформаційних технологій при ДНУ імені Олеса Гончара учні, вчителі, батьки та адміністрація ліцею використовують цей сервіс для організації навчально-виховного процесу, миттєвої передачі інформації, спільної роботи над проектами. Створюється тісний зв'язок між учнями та вчителями, оптимізується та суттєво полегшується координація роботи на уроці та позакласній діяльності.

В листопаді 2015 року відбувся дистанційний майстер-клас “Хмарне портфоліо педагогічної діяльності” в рамках III міжнародної освітньої онлайн конференції INTEL для України та країн СНД “Нові горизонти ІКТ для сталого розвитку та освіти”. В результаті 67 вчителів України створили власне хмарне педагогічне портфоліо на Google диску. Всі документи, презентації, фотографії та відео необмежений час зберігаються, при роботі інформація кожної секунди запам'ятовується і не може зникнути, як це буває на комп'ютерах. Власник може за бажанням відкрити доступ до перегляду або спільної роботи іншим користувачам. Хмарна платформа Google Apps Education Edition надає такі сервіси: календар Google, електронна пошта Gmail, диск Google, сайти Google, диск Google, Google Docs. Диск Google — сховище зберігання власних файлів та можливість настройки прав доступу до них. Google Docs — сервіс для створення документів, таблиць, презентацій можливістю надання прав спільного доступу декільком користувачам.

Можливості хмарного освіту:

- зберігання фото, відео, текстових документів необмеженого обсягу;
- спільна діяльність на віддаленій відстані;
- доступність поза межами роботи;
- миттєве збереження інформації.

Зручність і універсальність доступу [1] забезпечується широкою доступністю послуг. Разом з тим, існують певні проблеми з боку безпеки, коли хмарні Провайдери можуть роками зберігати важливу інформацію на своїх серверах, а кібер — злочинці — перехоплювати інформацію. Звісно, великі хмарні провайдери застосовують всі можливі засоби для забезпечення максимальної безпеки інформації і вкладають кошти в розробку нових, ще більш ефективних засобів захисту, проте поки що не варто зберігати чи передавати особливо важливі документи в «хмари».

Ведення блогу. [2] Блог — (веб-щоденник) це сайт, який є лентою записів (постів), які постійно доповнюються, сортируються за часом та датами. Його створювати набагато легше, ніж сайти, тому будь-який вчитель здатний на це. На ньому можна розміщувати текст, зображення, мультимедіа. Блог обов'язково містить можливість залишати коментарі тими хто його відвідує, а тому він є інтерактивним середовищем спілкування учнів та вчителя. За допомогою цього сервісу вчитель-предметник або класний керівник може збирати інформацію, анкетувати

учнів або батьків, виконувати контроль знань, організовувати проектну діяльність або проводити рефлексію після будь-яких заходів. Це ефективний засіб популяризації предмета або своєї діяльності.

Відеоблогінг [12]. Коли Гаррет Ріттер [7] запропонував своїм учням зробити серію навчальних відео з використанням студії звукозапису та завантажити їх на You Tube, вони в результаті отримали 185 тисяч переглядів: «Для моїх дітей із бідного району Кардіффа було просто дивовижно використати широкі можливості Інтернету».

Соціальні медіа. Учні давно вже навчилися інтегрувати соціальні мережі в навчання. Під час роботи над довготривалими проектами вони в групі обмінюються інформацією для виступу або створення презентації. Відбувається процес спільної роботи над проектом. Якщо використовувати соціальні медіа обережно і з розумом, вони можуть слугувати як корисний інструмент, а не як відволікаючий фактор, як це буває зазвичай.

Група у Facebook або інших соціальних медіа [9] дозволяє забезпечити для учнів простір, де вони зможуть ставити запитання та отримувати на них відповіді. Коли вони повернуться після школи додому і приступлять до виконання домашніх завдань, то зможуть поставити запитання, що їх цікавить, на стіні групи, на яке ви як учитель чи хтось з однокласників зможете дати відповідь.

Основні переваги використання хмарних технологій в навчальному процесі:

- економія засобів на придбання програмного забезпечення (використання технології Office WebApps (Office онлайн));
- зниження потреби в спеціалізованих приміщеннях;
- виконання багатьох видів навчальної роботи, контролю і оцінки online;
- економія дискового простору;
- антивірусна, антихакерська безпека відкритість освітнього середовища для вчителів і для учнів.

Використання хмарних технологій у навчальному процесі загальноосвітніх навчальних закладів перш за все дозволить вирішити проблему забезпечення рівного доступу учнів та вчителів до якісних освітніх ресурсів як на уроках, так і у позаурочний час.

Отже за допомогою хмарних технологій можна виконувати велику кількість базових операцій. Тим не менш, майже кожен з цих сервісів пропонує встановити спеціалізований клієнт для вашої системи, що прискорить роботу із хмарою. Таким чином, хмарні технології спричинили справжню революцію в освіті, спонукають учнів та вчителів до самоосвіти і самовдосконалення.

Література

1. Можливості використання хмарних технологій в освітній та соціальній сферах. Сабліна М.А. — ISSN On line: 2312-5829. Освітологічний дискурс, 2014, № 3 (7).
2. Алексанян Г. А. Использование облачных сервисов Яндекс при организации самостоятельной деятельности студентов СПО [Текст] / Г. А. Алексанян // Педагогика: традиции и инновации (II): материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Челябинск, октябрь 2012 г.). — Челябинск: Два комсомольца, 2012. — С. 150—153.

3. Морзе Н.В. Як навчати вчителів, щоб комп'ютерні технології перестали бути дивом у навчанні? / Н.В. Морзе // Комп'ютер у школі та сім'ї. — №6 (86). — 2010. — С.10–14.
4. Рождественська Л.В. Дневник конференции. 10 шагов информатизации: призрак виртуальной учительской [Електронний ресурс]. — <http://edugalaxy.intel.ru/index.php?automodule=blog&blogid=8&showentry=3664> — Назва з екрану.
5. Литвинова С. Г. Методика використання технологій віртуального класу вчителем в організації індивідуального навчання учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.10 “Інформаційно-комунікаційні технології в освіті” / С. Г. Литвинова. — К., 2011. — 22 с.
6. Литвинова С. Г. Хмарні технології як засіб розбудови інноваційної школи [Електронний ресурс] / С. Г. Литвинова. — http://www.zoippo.zp.ua/pages/el_gurnal/pages/vip14.html
7. Використання комп'ютерних і цифрових технологій у роботі шкільного вчителя. Кетрін Нейв, Велика Британія.- [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://osvita.ua> — 20.11.2014.- Назва з екрану.
8. Образование сегодня. 2014, [Електронний ресурс]. — Режим доступу: info@ed-today.ru <http://www.educatorstechnology.com/2013/03/14-technology-concepts-every-teacher.html>
9. Використання соціальних медіа на уроках.- [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://osvita.ua>. — Назва з екрану.
10. Победа через поражение: как детей в Сингапуре учат математике с помощью «продуктивных провалов». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: ru. — Назва з екрану.
11. Сервисы для организации перевёрнутого класса. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://newtonew.com/blog/post/265>.
12. Образовательные видеоканалы для изучения английского[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://newtonew.com/blog/post/326>.- Назва з екрану.

Д.Ю. ТИМОШЕНКО,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

В.О. НИЖЕГОРОДЦЕВ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Університету державної фіскальної служби України

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ

Технології забезпечують та підтримують інформаційні процеси, тобто процеси пошуку, збору, передачі, збереження, накопичення, тиражування інформації та процедури доступу до неї. Інформаційна технологія — цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування.

Інформаційні технології, ІТ, інформаційно-комунікаційні технології (Information and Communication Technologies, ICT) — сукупність методів, виробничих процесів і програмно-технічних засобів, інтегрованих з метою збирання, опрацювання, зберігання, розповсюдження, показу і використання інформації в інтересах її користувачів [1].

Інформаційна закритість суспільства завжди була живильним середовищем для розвитку корупції. З появою усесвітньої комп'ютерної мережі Інтернет та запровадженням інформаційних технологій ситуація почала змінюватися на краще. Простота і швидкість, яку отримують громадяни при контакті з державними органами за допомогою комп'ютерних мереж щодо ухвалення якого-небудь документа або обговорення будь-якого питання з вищим державним чиновником, не викликає сумнівів. Але, на жаль, інформаційні технології не є панацеєю від корупції. При некоректному їх використанні вони можуть навіть сприяти її поширенню в нових, ще більш завуальованих формах. До інформаційних технологій як інструмента запобігання корупційних діянь на сучасному етапі розвитку суспільства можна віднести веб-сайти, Facebook, Twitter, Google+, Youtube, електронні/друковані ЗМІ, телебачення, радіо, соціальна реклама, друковані інформаційні матеріали.

Як і всяка новина, інформаційні технології несуть в собі нові небезпеки, які можуть слугувати дестабілізуючим чинником. Помилки (а частіше, використання некоректних алгоритмів), зроблені в процесі проектування комп'ютерної системи, дають про себе знати досить швидко в процесі експлуатації системи і не завжди піддаються усуненню. Тому процес проектування системи вимагає особливої уваги і залучення фахівців.

До типових проектних помилок комп'ютерних систем можна віднести:

- відсутність чіткого розділення прав доступу в систему (з можливістю зміни даних) відповідно до посадових обов'язків співробітників;
- відсутність правил ведення архіву, які адекватні проектованій технології документообігу;
- відсутність модуля-аналізатора процесів зміни даних в системі, який дозволяє відстежити підозрілі або неправомірні трансакції.

Інформаційні технології сприяють прозорості дій владних структур тільки в тому випадку, якщо принцип прозорості спочатку закладається в проектовану комп'ютерну систему. На жаль, так буває далеко не завжди. Англійські журналісти стверджують, що британська ініціатива переведу державних органів на роботу через Інтернет може привести до створення онлайнового варіанту традиційної бюрократії. Такий висновок зроблено в сумісному звіті фахівці англійської медійної групи Demos і компанії EzGov, що спеціалізується на технологіях онлайнової роботи урядових установ [2].

Інтернет може допомогти вирішити безліч проблем в питаннях антикорупційної профілактики, які довгі роки не вирішувалися у зв'язку з відсутністю інформаційної прозорості, пов'язаної з бюджетними процесами, як на державному, так і на місцевому рівнях.

В Україні, наприклад, з'явилася можливість подавати митні декларації в електронному вигляді і тим самим уникати прямого контакту між митником і декларантом. З початком застосування електронних цифрових підписів такого роду технології повинні набути широкого поширення, що також сприятиме зменшенню рівня корупції. Наведені приклади свідчать про реальність протидії корупції за допомогою нових технологій. Важливо не переоцінити роль інформаційних техноло-

гій в житті соціуму. Корупціонери напевно спробують пристосуватися до реалій інформаційного суспільства. Але те, що технології дозволяють зробити державні структури «прозорими», вже можна вважати важливим кроком в боротьбі з корупційними проявами.

Останнім часом активно зростає кількість міжнародних досліджень щодо ролі інформаційно- комунікаційних технологій (ІКТ) як інструмента боротьби з корупцією. У 2013 році було проаналізовано співвідношення між впровадженням інноваційних технологій у державному секторі та рівнем корупції. Результати дослідження підтвердили скорочення кількості фактів корупції за наявності електронного урядування. Контроль якості послуг, що надаються державою, верховенство права, боротьба з фаворитизмом, професіоналізм державних посадових осіб — вагомі чинники успіху. Проте використання ІКТ більше впливає на скорочення корупції, аніж традиційні форми боротьби з нею — такі як адміністративна реформа і робота правоохоронних органів. Поширена думка про те, що спочатку потрібно проводити адміністративну реформу і тільки потім інтегрувати ІКТ, неправильна [4].

Останні дослідження показують, що застосування ІКТ під час розслідувань доводить суттєву економію коштів і нівелює важливість наявності великих фінансових ресурсів для проведення ефективних розслідувань.

Відповідаючи на виклики інформаційного суспільства, нашій країні ще належить пройти довгий шлях в питаннях захисту прав громадян на інформацію про діяльність державних структур, а також до використання досягнень науково-технічного прогресу для протидії корупції. При цьому важливо враховувати, що інформаційні технології роблячи діяльність держави «прозоришою», не можуть автоматично знищити таке соціальне явище як корупція. В ході реалізації концепції «електронного уряду» необхідно буде розробити і реалізувати на практиці введення визначень, принципів, норм, правив, пов'язаних з інформаційною відкритістю державних інститутів, які повинні бути основою антикорупційних взаємин між громадянином, громадськістю і державою.

Отже можна зробити наступні висновки, що інформаційні технології — сукупність методів, виробничих і програмно-технологічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок, що забезпечує збирання, зберігання, обробку, висновок і поширення інформації. Інформаційні технології призначені для зниження трудомісткості процесів використання інформаційних ресурсів вони є дуже важливими для запобігання та протидії корупції виконуючи інформаційну функцію.

Література

1. Антопольский А. Б. Концепция электронных библиотек [Электронный ресурс] / А. Б. Антопольский, К. В. Вигурский // Электронные библиотеки. — 1999. — Том 2. — Вып. 2. — Режим доступа до журн. : <http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/1999/part2/antopol>.
2. Уильямс Ф. Организованная преступность и преступность в сфере компьютерных технологий: симбиоз, тенденции развития и ответные действия [Электронный ресурс] / Ф. Уильямс. — Режим доступа: <http://www.pitt.edu/~rcss/toc.html>.

3. Пономарев Д. А. Информационные технологии как криминогенный фактор организованной преступности в условиях глобализации [Электронный ресурс] / Д. А. Пономарев. — Режим доступа: <http://www.ifap.ru/pi/05/ponomarev.htm>
4. Цінбауер, Д. (2012). Хибне сподівання, показуха або організаційна єдність? Уряди, що використовують ІКТ для забезпечення організаційної єдності та відповідальності [Електронний ресурс] / Д. Цінбауер — Режим доступа: ssrn.com/abstract=2166277

Н.В. ХІМІЧ,

студентка Навчально-наукового інституту права
Університету державної фіскальної служби України

В.О. НІЖЕГОРОДЦЕВ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри інформаційних систем і технологій
Університету державної фіскальної служби України

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується зростаючою роллю інформаційних технологій. Вони безперечно впливають на стан всіх складових безпеки держави. Технології нині є найбільш динамічно розвинутою областю. Саме використання інформаційних технологій дає змогу підвищити ефективність процесу навчання, розваг, вирішує проблему доступу до нових джерел різноманітної за формами представлення інформації. На етапі розвитку України як демократичної, соціальної держави інформаційні технології займають чільне місце, як у розвитку освіти, так і в розвитку суспільства загалом. Сьогодні відбувається об'єктивний процес проникнення інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності людства, засоби інформатизації дедалі інтенсивніше входять у навчальний процес вищого навчального закладу. Процеси інформатизації суспільства та освіти взаємопов'язані та взаємозумовлені. Підготовка фахівців, які володіють сучасними комп'ютерно - орієнтованими технологіями, вимагає підвищення загального рівня інформатизації суспільства в цілому.

Одним із завдань, що стоять сьогодні перед вищою освітою, є підготовка молодих фахівців до життя в інформаційному суспільстві. В сучасних умовах розвитку і широкого застосування комп'ютерної техніки випускники вищих навчальних закладів, і в першу чергу викладачі, повинні самостійно шукати засоби раціонального вирішення проблем за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Гід інформаційною технологією (ІТ) розуміють сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, зберігання, обробки, передачі і представлення інформації, що розширює знання людини і розвиває їх можливості з управління технічними і соціальними процесами [1].

Упровадження нових інформаційних технологій у навчальному процесі призвело до того, що вміння працювати на комп'ютері стало необхідним атрибутом професійної діяльності викладача вищого навчального закладу і багато в чому визначає рівень його значимості в освіті. Відображенням і наслідком цієї тенденції

стала потреба у підготовці викладача, професійна діяльність якого пов'язана з інформаційними технологіями.

Інформаційні технології переслідують таку основну мету: перехід до електронних форм документообігу; побудова раціональної структури обміну інформацією всередині навчального закладу; структурування та впорядкування інформації; забезпечення різнорівневого доступу до інформації для користувачів; поліпшення якості навчального процесу за рахунок впровадження мультимедійних навчально-методичних матеріалів при їх абсолютній доступності; скорочення термінів та вартості публікації нових навчально-методичних матеріалів; періодичне оновлення навчально - методичних та довідкових матеріалів; оперативний контроль (будь-якого рівня) як за навчальним процесом, так і за якістю навчально-методичних матеріалів [2].

Важливість впровадження інформаційних технологій вже знайшло підтримку на державному рівні. Так, було прийнято Закон України «Про Національну програму інформатизації», де зазначено, що інформаційна технологія — цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування [3].

Нові інформаційні технології (НІТ) — це впровадження нових підходів у навчально-виховний процес, орієнтований на розвиток інтелектуально творчого потенціалу людини, з метою підвищення його ефективності завдяки застосуванню сучасних технічних засобів. Нові інформаційні технології в навчанні — це використання різноманітних технічних засобів, у тому числі й комп'ютерних. Засобами нових інформаційних технологій є програмно-апаратні засоби й пристрої, що функціонують на базі мікропроцесорної, обчислювальної техніки, а також сучасних засобів і систем інформаційного обміну, які забезпечують операції збору, продукування, накопичення, збереження, обробки, передачі інформації [4, с. 17-18].

Існують різні думки дослідників і практиків з приводу використання інформаційних технологій у навчальному процесі. Наприклад, із позицій деяких фахівців у галузі освіти, використання нових інформаційних технологій у навчальному процесі веде до радикальних змін тільки в одній підсистемі освіти — технологічній, а в іншій — істотно не змінюється. Однак аналіз розвитку освіти в сучасному світі показує, що використання нових інформаційних технологій тільки в тому випадку призведе до вирішення гострих проблем сучасної освіти, якщо розвиток технологічної підсистеми супроводжуватиметься радикальними змінами в усіх інших підсистемах: педагогічній, організаційній, економічній тощо. Таким чином, нові технології тільки тоді будуть ефективними, коли вони ввійдуть у нову систему освіти як окремий елемент.

У зв'язку зі швидким розвитком науки і техніки, особливо в галузі інформаційних технологій, необхідна постійна професійна підготовка майбутніх викладачів, що сприяє удосконаленню процесу навчання. Впровадження в навчальний процес нових засобів навчання сприяє модернізації методів навчання, що пов'язані з певними галузями науки.

Комп'ютерні системи, що використовуються в навчальному процесі, дослідниця поділяє на дві групи: системи першого типу, що реалізують зв'язок «Учень — Комп'ютер» (навчальні, тестові, довідкові системи, реальні програмні середовища), та системи другого типу — допоміжні системи, що використовуються вчителем для автоматизації його дій і розраховані на зв'язок «Викладач — Комп'ютер» (середовища розробки навчальних матеріалів, бази даних і знань, системи автоматизації контролю за роботою учнів).

Підсумовуючи вище сказане, можна сказати, що у сучасній освіті один із пріоритетних напрямів розвитку є інформатизація та впровадження інформаційних технологій у навчальний процес. Застосування комп'ютерних технологій підвищує активність студента, веде до перебудови навчального процесу в бік самостійних форм навчання. Використання сучасних технічних засобів для розв'язання фахових завдань на базі отриманої комп'ютерної підготовки є запорукою конкурентоспроможності майбутнього фахівця-правознавця. Слід пам'ятати, що інформаційно-комунікаційні технології є ефективним, але допоміжним засобом навчання.

Використання сучасних інформаційних технологій дає змогу підвищити рівень самоосвіти, мотивації навчальної діяльності, надає абсолютно нові можливості для творчості, придбання і закріплення різних професійних навичок. Їх застосування забезпечує підвищення якості й результативності процесу персоналізації підготовки майбутніх спеціалістів.

Література

1. Жалдак М. И. Система подготовки учителя к использованию информационной технологии в учебном процессе: автореф. дис. На соискание научн. степени доктора пед. наук: 13.00.02 / М. И. Жалдак; АПН СССР; НИИ содержания и методов обучения. — М., 1989. — 48 с.
2. Злотник В. В. Організація навчання в професійно — технічних закладах на основі сучасних інформаційних технологій / В. В. Злотник // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. — Київ—Вінниця: ДОВ Вінниця, 2000. — С. 167—168.
3. Закон України «Про національну програму інформатизації» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80>
4. Гурін Р. С. Підготовка майбутнього вчителя гуманітарного профілю до застосування нових інформаційних технологій у навчальному процесі загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Р. С. Гурін; Південноукраїнський держ. пед. ун—т ім. К. Д. Ушинського. — Одеса, 2004. — 23 с.

МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

УДК 622.782.002.5

О.А. ВОВЧАНСЬКА,

викладач вищої категорії, викладач-методист, завідувач технологічним відділенням
Гірничо-електромеханічного коледжу Державного вищого навчального закладу
«Криворізький національний університет»

КОНСТРУКТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБЛАДНАННЯ ОБПАЛЮВАЛЬНОЇ МАШИНИ ОК-324

Анотація. Проаналізовано причини та характер відмов обладнання обпалювальної машини ОК-324. Наведені дослідження щодо визначення коефіцієнту відмов обладнання обпалювальної машини ОК-324. Визначені завдання, рішення яких дозволить підвищити надійність та довговічності обладнання обпалювальної машини.

Зміцнююче обпалювання залізорудних окотишів є найбільш складною і дорогою операцією в технологічній схемі фабрик огрудкування. При великих масштабах і темпах зростання виробництва окотишів необхідно постійно удосконалювати існуючі обпалювальні агрегати.

Широке використання машин конвеєрного типу для обпалу окотишів пояснюється їх високою продуктивністю, відносною простотою конструкції, можливістю гнучкого регулювання режимів нагріву і охолодження окотишів, поєднаних в одному агрегаті, придатністю їх для обпалу окотишів з будь-якого виду концентрату.

Основне технологічне устаткування фабрик огрудкування призначене для роботи протягом тривалого періоду часу і є відновлюваним. Основним показником надійності відновлюваного виробу є напрацювання на відмову, визначуване як середнє значення напрацювання між двома відмовами. Поява відмов при експлуатації устаткування фабрик огрудкування можна розглядати як потік випадкових подій, що характеризується інтенсивністю відмов в часі і зворотною величиною середнього часу безвідмовної роботи обладнання [1].

Досвід експлуатації технологічного устаткування фабрик огрудкування показав, що унаслідок важких умов праці, різноманітності навантажень, непіддатливих точному розрахунку фізико-хімічних процесів, що відбуваються в матеріалах, утруднене проектування оптимальних по міцності і довговічності вузлів і деталей обпалювальних машин. Недостатня надійність технологічного устаткування при-

водить до відмов і пов'язаних з ними тривалих простоїв всього комплексу устаткування.

В ході дослідження надійності устаткування обпалювальної машини ОК - 324 (ЦГОК) були вивчені відмови, що сталися протягом нормальної експлуатації. Відмови періоду нормальної експлуатації обумовлені помилками експлуатації, обмеженою довговічністю деяких деталей, електричними і механічними перевантаженнями окремих елементів і систем.

Дослідження впливу конструктивних і експлуатаційних особливостей елементів устаткування на його надійність виконується за допомогою відносних коефіцієнтів відмов, визначуваних з виразу [2]:

$$K_0 = \frac{n_i}{n},$$

де n_i — число відмов елементу i -го типу,

n — загальне число відмов зразка обладнання.

Таблиця 1

Коефіцієнти відмов обпалювальної машини ОК-324

Причини відмов	Коефіцієнти відмов, %
Вихід з ладу обпалювальних візків	27,39
Несправність димососів	23,61
Відсікання газу внаслідок падіння тиску: повітря води	20,3 4,9
Несправність ланцюгів керування, КВП, електроелементів, зупинка при переми- канні ділянок	15,6
Несправність розвантажувальної частини машини: - заклинювання обпалювальних візків - забивання обвідних тічок - перевантаження гальмівних пристроїв	1,2 1,8 1,0
Несправність пристроїв укладки постілі	4,2

Аналіз показав, що найбільша кількість відмов сталася із-за обпалювальних візків, що вийшли з використання унаслідок великих термічних деформацій і порушень кінематики обпалювальної машини.

Схід ходових і вантажних роликів обпалювальних візків з напрямних відбувається при засміченні останніх матеріалом, що просипається. Дію високих температур, наявність абразивного пилю, недосконалість конструкцій ущільнень приводить до відмов підшипників ходового і вантажного роликів обпалювального візка.

Підкокосникові балки візків, борти і верхня частина бортів виготовлені з легированих сталей. При порушенні режиму роботи (зниження висоти шару окотів, нерівномірність їх укладання на колосникових ґратах, шкідливі просмоктування, зниження швидкості руху візків або їх зупинка) температура підкокосникових балок і корпусу досягає відповідно 800 - 900°С і 550 — 700°С.

Під впливом високих температур підколосникові балки деформуються і обгорають. Особливо шкідливий місцевий перегрів елементів візків, що визваний нерівномірним укладанням окотишів і порушенням цілісності колосникових грат. Дія високих температур від спалюваних в горні газів, різкі температурні коливання протягом робочого циклу, що викликають сильну деформуючу напругу в металі, окислення продуктами горіння приводить до руйнування бортів.

На довговічність колосникових грат впливають високі температури ($1200\text{—}13000^{\circ}\text{C}$) і їх циклічні зміни в діапазоні більш 10000°C . При знаходженні колосникових грат на холостій гілці машини відбувається охолодження колосників до $50\text{—}1900^{\circ}\text{C}$, а при наступному робочому циклі високі температури знов призводять до виникнення термічної напруги в матеріалі колосників, що призводить до їх деформації і руйнування. При високих температурах поверхня колосників піддається сильному хімічному впливу продуктами горіння. Відбувається окислення і руйнування голівок із зевом і робочого тіла колосників, випадання їх з підколосникових балок і порушення цілісності колосникових грат. При цьому утворюються великі щілини, через які повітряні тракти заповнювалися окотишами, що призводить до інтенсивного зносу димососов.

Довговічність колосників досягає 4,5 — 5 місяців. Як матеріал для виготовлення колосників на ЦГОКі використовується високолегований сплав 40X24H12СЛ, який відрізняється високою хімічною і термічною стійкістю. На стійкість колосників окрім хімічного складу істотно впливає технологія виготовлення і умови експлуатації.

Оскільки обпалювальні візки є найбільш дорогою частиною конвеєрної машини і складають близько 65% її ваги, то зниження їх ваги і збільшення терміну служби можуть дати значний економічний ефект. Проблема термічної стійкості візків вирішується шляхом створення візків із складеним корпусом. Для зменшення впливу перегріву рама візка забезпечена підколосниковою надставкою з виступами, що входять в пази рами. Для зниження термічної напруги в рамі і підвищення терміну служби візка поздовжні ребра рами виконані з поперечними пазами, що розташовані в шаховому порядку.

Розвиток процесу випалення на конвеєрних обпалювальних машинах супроводиться їх укрупненням. Збільшення робочої ширини обпалювальних машин безпосередньо залежить від умов служби обпалювальних візків (цілодобова робота в нестаціонарному тепловому режимі з періодичним характером теплових навантажень, в агресивному газовому середовищі, що містить вологу, сірку) їх надійності і довговічності [3].

Перевантаження димососов відбувається при зменшенні висоти шару окотишів на ґратах, випаданні з останніх колосників, при шкідливих просмоктуваннях повітря в систему розрідження.

Недостатня міра очищення продуктів горіння від твердих абразивних часток шихти і окотишів призводить до зносу лопаток ротора, їх стоншування і утворення крізних тріщин в місцях кріплення до дисків. Поломка лопаток або їх нерівномірний знос викликає дебаланс ротора, вібрації. Для контролю товщини лопаток необхідні періодичні зупинки машини.

Димососи обпалювальних машин схильні до зносу, що носить комбінований характер. Механічний знос обумовлений перевищенням концентрації пилу в газі перед димососом і розміром часток пилу. Оскільки до складу газу, що поступає в димосос входять азот N_2 (78%), кисень O_2 (20,2%), сірчистий ангідрид SO_2 (0,2%) і водяна пара H_2O (1,6 %) та при їх взаємодії утворюється сірчана кислота ($2SO_2 + O_2 + 2H_2O = 2H_2SO_4$), що сприяє корозії робочих лопаток і центрального диска між ними.

Термін служби робочих коліс димососів обпалювальних машин лежить в межах 12–16 тижнів. Природно, що такий короткий термін служби не може задовольняти експлуатацію, тим паче, що термін служби інших агрегатів обпалювальних машин значно більше. Вирішальним чинником зниження величини зносу димососів є поліпшення роботи газоочисних споруд і зменшення зносу лопаток шляхом модернізації димососа.

Проте поліпшити роботу газоочистки можна лише в цехах, що знов будуються. На обпалювальній машині ОК-324 встановлений димосос Д15000-12-1, що допускає концентрацію пилу в газі перед димососом не більше 350 мг/м^3 і розміри часток пилу не більше 0,1 мм. Навіть при такому очищенні газів зважаючи на великі їх об'єми ($250 \text{ м}^3/\text{с}$) через димосос щодоби проходить 7560 кг пилу, що викликає знос деталей, що обертаються.

Експерименти направлені на підвищення зносостійкості поверхні лопаток без збільшення їх маси шляхом напилення плазмовою дугою (окисел алюмінію, карбід бору, карбиду титану), покриття металокерамікою або абразивним шаром не дали позитивних результатів. Тому можна зробити висновок, що підвищити зносостійкість робочих коліс димососів можна лише за допомогою зміни конструкції коліс.

Оскільки зношення лопаток димососів обпалювальних машин не рівномірне по поверхні лопатки, то зменшити зношуваність поверхні у декілька разів можна передбачивши зміну конструкції, яка забезпечить розсіювання сконцентрованого вузького пилового потоку. Терміни ремонту димососу можуть бути значно скорочені, якщо на зношуваних поверхнях встановлювати товстостінні накладки.

Відсічення газу унаслідок падіння тиску повітря в ланцюгах пневмоуправління нижче 3 ат; розрідження у вакуум-камерах і падіння тиску води створює небезпеку термічного руйнування горна, пристроїв газопальників і контрольно-вимірювальної апаратури. Зміна вказаних параметрів процесу випалення відбувається унаслідок несправностей газопроводів і газорозподільної апаратури, відцентрових вентиляторів, ущільнень у вакуум-камерах і колекторі, системи мастила підшипників ексгаустерів і порушення процесу відпалу.

Унаслідок несправностей в ланцюгах управління, КВП і електроелементів виникає велика кількість різномірних відмов, що викликані недостатнім відпрацюванням схем перемикання ділянок фабрики, відмовами елементів в схемах управління і контролю, порушенням цілісності силових і контрольно-виконуючих ланцюгів.

До несправностей механізмів постілі відносяться: перекося, заклинювання і незадовільна робота шиберів донної постілі. При русі обпалювальних візків відбу-

валося тертя реборд ходових коліс об напрямні і бортів візка об холодильники, що було обумовлене деформацією візків і приводило до недопустимих перевантажень приводу і відключення машини.

З метою підвищення надійності і довговічності устаткування обпалювальної машини необхідно вирішити наступні завдання:

1. Підвищення надійності колосникових ґрат обпалювальної машини можливо при виборі оптимальної конструкції колосників, що забезпечує достатні перетини, міцність, зносостійкість, а також вибір жароміцного матеріалу;

2. Забезпечення стабільності висоти шару окотишів на стрічці обпалювальної машини незалежно від коливань витрат окотишів перед завантаженням;

3. Передбачити зміну конструкції димососів, що забезпечить розсіювання сконцентрованого вузького пилового потоку;

4. Розглянути можливість установки на зношуваних поверхнях лопаток димососів товстостінних накладок для значного скорочення термінів ремонту димососу.

Література

1. Паталах А.А. Агрегаты для обжига железорудных окатышей / А.А. Паталах, Н.Н. Бережной, В.П. Шевченко, В.В. Булычев // МЧМ СССР (ЦНИИЧМ). — М. — Серия 3. Окускование руд. — Выпуск №6., 1972. — С. 43.
2. Рудь Ю.С. Эксплуатационная надежность оборудования обжиговой машины ОК-306 / Ю.С. Рудь, Н.В. Кияновский, Н.М. Флакс, В.И. Бессараб, В.П. Шевченко, А.Я. Якименко // МЧМ СССР (ЦНИИЧМ). — М. — Серия 17. Служба и ремонт механического оборудования на металлургических заводах. — Выпуск №7., 1975. — С.15.
3. Рудь Ю.С. Надежность и эффективность оборудования фабрик окускования. — М.: Недра, 1977. — 200 с.

АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

УДК 62-83.621

А.М. МІНТУС,

кандидат технічних наук, доцент,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

С.О. КУЦЕНКО,

магістрант, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПОЛЯ ТЕМПЕРАТУР СКЛОВИРОБІВ СКЛАДНОЇ КОНФІГУРАЦІЇ ПРИ ВІДПАЛІ В ПЕЧІ

Анотація. Проведено дослідження математичної моделі температурного поля скловиробу циліндрично-конічної форми та призматично-циліндричної конфігурації при його відпалі

Ключові слова: температурне поле, теплообмін, мажоранта, міноранта, об'єкт керування.

Постановка проблеми. Аналіз номенклатури скловиробів різного призначення, що випускаються скляними заводами, показує, що форми скловиробів складної конфігурації, що найчастіше зустрічаються, містять такі форми як циліндр, усічений конус, прямокутну призму. У зв'язку з цим доцільно провести дослідження математичних моделей температурних полів скловиробів при їх відпалі на прикладі універсального скловиробу пляшкової форми та призматично-циліндричної конфігурації.

Матеріал і результати дослідження. Розглянемо спочатку простішу форму, а саме, циліндрично-конічний виріб, який використовується як тарне скло. При нагріві та охолодженні скловиробу в ньому утворюється напруга стискування і розтягування, яка розподіляється по товщині скла. При цьому внутрішньою (власною) називають напругу, урівноважену в межах тіла без участі механічних або температурних дій. Розрізняють тимчасову і постійну (залишкову) напругу. Для моделювання температурного поля скловиробу при відпалі вибрані два вироби ідентичної конфігурації, але різних типорозмірів.

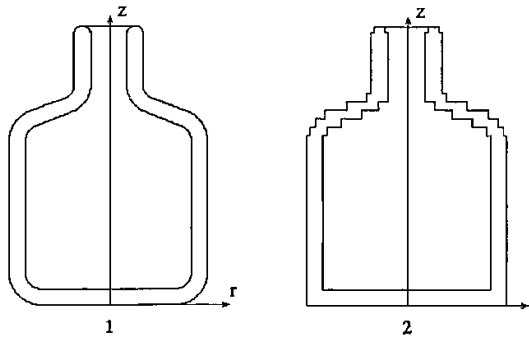

Рисунок 1 - Досліджуваний скловиріб
а - початкова форма; б - спрощена розрахункова форма

Для отримання температурного поля досліджуваних зразків можна скористатися двовимірними рівняннями теплообміну. Вони дозволяють врахувати кожен циліндричний елемент пляшки і взаємозв'язок між ними. Диференціальне рівняння, що описує процес зміни температури в часі в скловиробі циліндрично-конічної форми при відпалі в циліндричних координатах записується у вигляді:

$$\frac{\partial T_1(r, z, t)}{\partial t} = \frac{\lambda_1(T_1(r, z, t))}{c_1 \rho_1} \cdot \left(\frac{\partial^2 T_1(r, z, t)}{\partial r^2} + \frac{1}{r} \cdot \frac{\partial T_1(r, z, t)}{\partial r} + \frac{\partial^2 T_1(r, z, t)}{\partial z^2} \right); \quad (1)$$

де - $T(r, z, t)$ - функція розподілу температури;
 $\lambda_1(T_1(r, z, t)), c, \rho$ - фізико-хімічні параметри скла;
 r, z - циліндричні координати; t - час.

Граничні умови зовні скловиробу описуються як:

$$\lambda_1(T_1(r, z, t)) \frac{\partial T_1(r, z, t)}{\partial r} = h(T_1(r, z, t) - T_{cp}); \quad (2)$$

Граничні умови всередині виробу задаються системою рівнянь :

$$\begin{cases} \lambda_1 \frac{\partial T_1(r, z, t)}{\partial r} = \lambda_2 \frac{\partial T_2(r, z, t)}{\partial r}; \\ \partial T_1(r, z, t) = \partial T_2(r, z, t); \end{cases} \quad (3)$$

де $r = R_2$ внутрішній діаметр циліндричного елемента,

λ_2 - теплопровідність повітря,

$T_2(r, z, t)$ — температура повітря всередині циліндричного елемента.

Початкові умови приймаються у виді:

$$T_1(r, z, t_0) = T_2(r, z, t_0) = T_0. \quad (4)$$

Теплообмін повітря, що знаходиться всередині скловиробу, також описується диференціальним рівнянням другого порядку:

$$\frac{\partial T_2(r, z, t)}{\partial t} = \frac{\lambda_2}{c_2 \rho_2} \cdot \left(\frac{\partial^2 T_2(r, z, t)}{\partial r^2} + \frac{1}{r} \cdot \frac{\partial T_2(r, z, t)}{\partial r} + \frac{\partial^2 T_2(r, z, t)}{\partial z^2} \right). \quad (5)$$

Програма, що реалізовує процес комп'ютерного моделювання відпалу досліджуваного скловиробу в печі, розроблена як консольний додаток до середовища BorlandDelphi 7.0. Результати досліджень математичної моделі зображені на рис.2-рис.5.

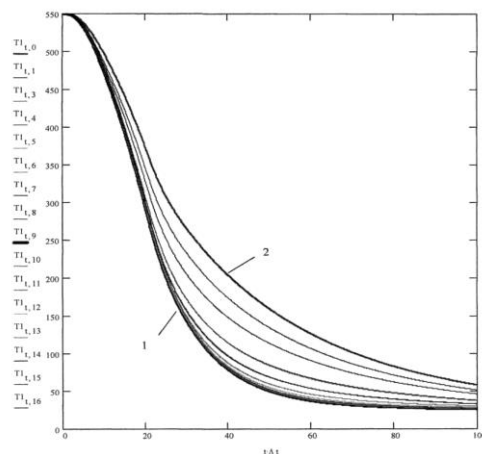

Рисунок 2 - Розподіл температури середнього шару за віссю z для виробу № 1

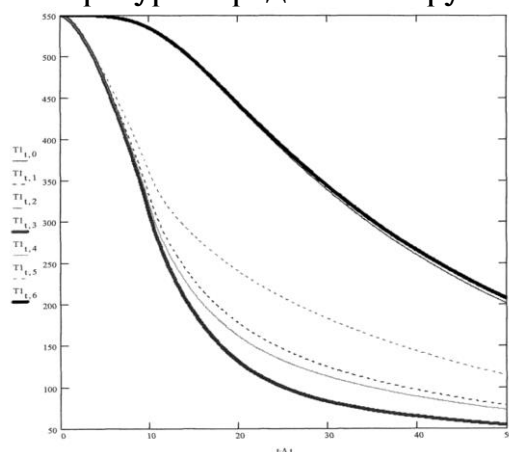

Рисунок 3 - Розподіл температури внутрішнього шару за віссю z для скловиробу №2

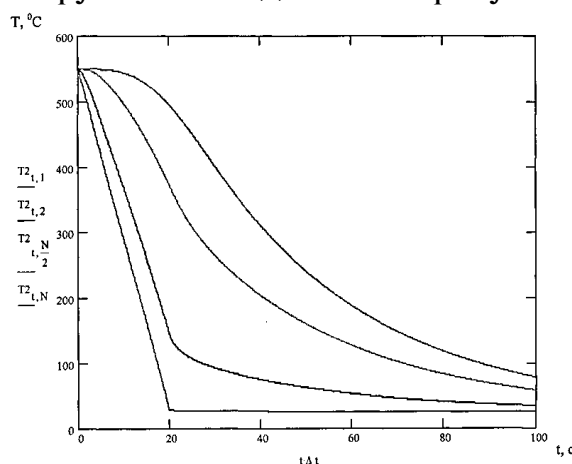

Рисунок 4 - Розподіл температури для мажоранти (виріб № 1)

Аналізуючи графіки, зображені на рис.2 — рис.5, можна зробити висновок, що температурне поле скловиробів при відпалі, розподілене по шарах (див. рис. 4, 5), має такий же характер, як і температурне поле, розподілене по висоті (вісі Z) для крайніх критичних областей (див. рис.2, 3), проте оскільки ми розглядаємо зовнішній перший шар скловиробу, який охолоджується з найвищою швидкістю, то на рис.4 - рис.5 спостерігається різкий злам першої кривої (шар $T_{t,1}$), що пояснюється зростаючою погіршністю за рахунок крайового ефекту.

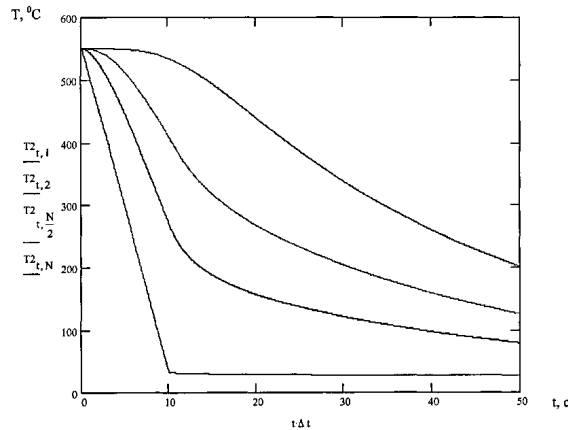

Рисунок 5 - Розподіл температури для мажоранти (виріб №2)

Крім того, введення другої похідної по координаті Z , тобто по висоті виробу, дозволило врахувати взаємний вплив циліндричних кілець, що сполучалися, за допомогою яких утворюється конічна частина скловиробу. Оскільки охолодження по міноранті відбувається значно швидше, то і напруги, що виникають при відпалі ймовірно будуть більш високими в області конічного переходу. З іншого боку температурний режим по тривалості охолодження виробу обмежений мажорантою. Таким чином, мажоранта для кожного конкретного скловиробу визначатиме в цілому технологічний режим відпалу скловиробу в печі.

Для виробів циліндрично-конічної форми необхідно в першу чергу, побудувати математичну модель процесу відпалу скловиробів призматично-циліндричної конфігурації. Причому перехід від призматичної форми корпусу до циліндричного горла доцільно відразу розглядати у формі набору кілець овально-конічної або овально-пірамідальної форми, які сполучаються, що в загальному випадку можна ототожнити з циліндричною формою неправильного виду.

Для отримання температурного поля досліджуваного об'єкту скористаємося рівнянням теплообміну для склоблока та скляної труби або їх початковими аналогами у безперервній формі. В силу повної симетрії скловиробу відносно вертикальної вісі z і вісей горизонтальної площини (x, y) з метою скорочення об'єму обчислень (пам'яті і часу) обмежимося розглядом чверті скловиробу, поміщеної в перший квадрант (див.рис.6).

Призматичний корпус разом з повітряною порожниною розглядатимемо як об'єднання безлічі паралелепіпедів (N_x, N_y, N_z) із взаємозв'язаними тепловими полями (див.рис.6), що характеризуються геометричними розмірами $D1$ (ширина), $D2$ (довжина), $D3$ (висота). Отже:

$$\Delta x = \frac{D1}{N_x}, \Delta y = \frac{D2}{N_y}, \Delta z = \frac{D3}{N_z}. \quad (6)$$

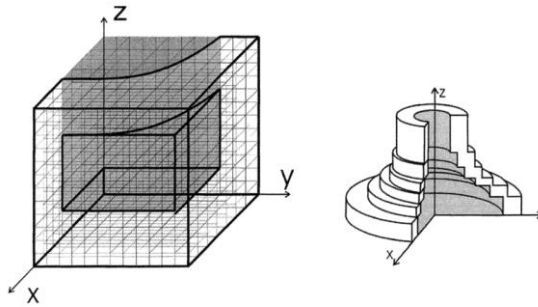

Рисунок 6 - Представлення скловиробу у вигляді елементів призматичної і циліндричної форм

Положення кожного елементу паралелепіпеда в просторі визначатиметься трьома індексами:

$$i \in [1, N_x] - \text{по вісі } x, j \in [1, N_y] - \text{по вісі } y, \\ v \in [1, N_z] - \text{по вісі } z.$$

Результати комп'ютерного моделювання температурного поля досліджуваного об'єкту представлені на рис.7 для середнього шару виробу, а на рис.8 для внутрішнього шару.

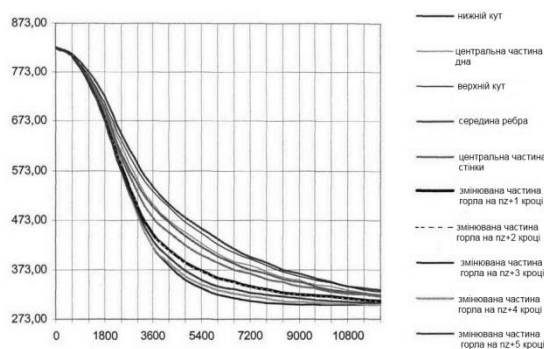

Рисунок 7 - Розподіл температури середнього шару за віссю z

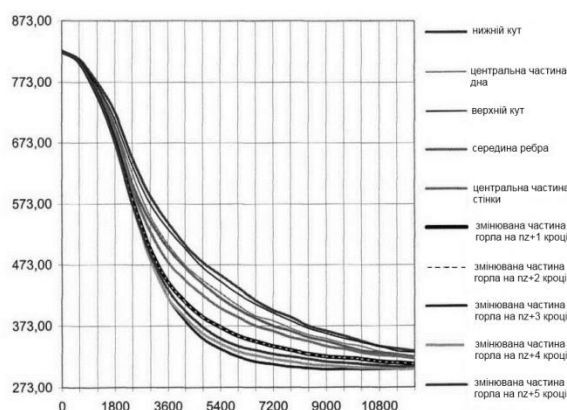

Рисунок 8 - Розподіл температури внутрішнього шару за віссю z

Причому із зіставлених безлічі кривих, отриманих для різних областей виробу по висоті, можна виділити, залежно від характеру протікання процесу охолодження, найбільш критичні ділянки, в яких процес протікає найшвидше (міноранта) і найповільніше (мажоранта).

Виявляється, що найбільш швидке охолодження виробу відбувається, як і в разі відпалу скловиробів циліндрично-конічної конфігурації, в області середньої частини переходу від призматичного корпусу до циліндричного горла. Найповільніше охолоджується виріб по кутах дна. Це підтверджується дослідженнями температурного поля цієї частини скловиробу.

Висновки. Таким чином, виявивши міноранту і мажоранту розподілу температур, можна надалі при рішенні задачі синтезу керування процесом відпалу скловиробів користуватися не повною математичною моделлю відпалу скловиробів складної конфігурації, а обмежитися тією частиною моделі, яка відповідає його критичним ділянкам, що істотно прискорить процедуру отримання параметрів режимів відпалу при переході від виробів однієї конфігурації до іншої або при зміні типорозмірів скловиробу.

Література

1. Аттетков А.В. Методы оптимизации //А.В. Аттетков, С.В. Галкин, В.С. Зарубин. — М.: Изд-во МГТУ, 2011. — 500 с.
2. Бобух А.О. Автоматизовані системи керування технологічними процесами. Навч. посібник. — Харків ХНАМГ, 2006. — 186 с.
3. Гулоян, Ю. А. Технология стекла и стеклоизделий / Ю. А. Гулоян. — Владимир: Транзит-Икс, 2003. — 480 с.
4. Левицкий, И. А. Теплотехнические установки и агрегаты предприятий производства стекла. Расчет стекловаренной печи / И. А. Левицкий, Ю. Г. Павлюкевич. — Минск: БГТУ, 2006. — 232 с.
5. Проць Я.І., Савкін О.К., Лящук О.Л. Автоматизація виробничих процесів. Навч. посібник. — Тернопіль: ТНТУ ім.І.Пулюя, 2011. — 344с.
6. Черевко О.І., Кіптела Л.В., Михайлов В.М. Автоматизація виробничих процесів. Підручник. — Харків, 2014. — 186 с.

ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

В.Р. ТИМОШЕНКО,

студент Інституту телекомунікаційних систем
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОЦІНКА ЯКОСТІ ПОКРИТТЯ МОБІЛЬНОЇ МЕРЕЖІ

Розвиток сучасних телекомунікаційних технологій, що висуваються на ринок мобільного зв'язку, дозволяє надавати велику кількість сервісів, якість яких наразі є доволі актуальною темою, адже одним з напрямків розвитку ринку мобільного зв'язку є підвищення якості наданих послуг [1]. Діяльність компаній операторів мобільного зв'язку відбувається в конкурентному ринковому середовищі і переваги досягаються як за рахунок використання сучасних технологій і обладнання, так і за рахунок підвищення якості послуг. Оператору мобільного зв'язку необхідно знати якісний рівень наданих послуг, інакше оператор не зможе оцінити задоволеність абонента, що може призвести до втрати користувачів.

Знання своїх сильних і слабких сторін створює основу для виявлення варіантів максимізації доходів і бізнес потенціалу. Тому окрім моніторингу функціонування мережі (базових станцій, контролерів базових станцій та центрів мобільної комутації) слід надавати увагу якості послуг, адже навіть при справності наявного обладнання можливе значне погіршення якості. Однією з першопричин виникнення погіршення якості, зі сторони оператора, можна вважати недостатній рівень покриття. Це може спричинити різні ефекти на сервіс, від завад під час дзвінків і низької швидкості інтернет сесій, до обривів дзвінків чи взагалі не встановлення з'єднання.

У великих містах з розвиненою інфраструктурою обстановка, що постійно змінюється змушує оператора негайно реагувати на зміни, що відбуваються навколо. Постійне збільшення обсягів інформації, яка передається, вимагає оптимізації територіального розподілу частотного ресурсу оператора, просторової структури побудови мережі, пошуку оптимальних методів забезпечення електромагнітної сумісності, ведення постійного моніторингу перевантажень з подальшим перерозподілом ресурсу. В області планування мобільних мереж є різні програмні продукти, здатні розрахувати зони покриття окремо розташованих БС [2]. Але дані розрахунки носять наближений характер, тому реальне покриття відрізняється

від розрахованого. Міра розбіжності залежить як від самого обладнання, якості монтажу так і від навколишньої забудови.

Для збору інформації та оцінки якості в мережах зв'язку використовуються засоби моніторингу мережевої статистики вбудовані в обладнання, активні та пасивні пробники, які встановлюються в певних точках мережі. Для оцінки якості зв'язку в конкретних зонах проводять польові тести (драйв-тести), при яких імітуються дії абонентів, котрі отримують певні послуги зв'язку [3]. Фізично це являє собою пересувну вимірювальну лабораторію, тобто машину, обладнану сучасними вимірювальними комплексами. Ці комплекси дозволяють оцінити різні параметри мережі - доступність, якість радіоканалу, рівні сигналу, які мобільна станція приймає від базової станції, успішність здійснення процедур хендвера, а також безпосередньо якість мовлення, на основі шкал MOS і RACE. Переваги даного методу - отримана оцінка дуже близька до реального сприйняття абонентів мережі [4].

Проте, існують і доволі суттєві недоліки:

- доволі висока вартість обладнання;
- необхідність великої кількості обслуговуючого персоналу;
- для дослідження великої кількості територій необхідна велика кількість обладнання;
- прив'язка до автомобіля, що обмежує можливості дослідження (неможливість оцінки в приміщенні, на пішохідних зонах, площах, парках, тощо.).

Тестування у внутрішніх або пішохідних зонах може бути здійснене тільки за допомогою гнучких і портативних рішень, які дозволяють ефективно оцінювати сервіси, що надаються оператором. Варіація драйв-тесту - волк-тест, тобто збір даних при ходьбі в областях, що представляють інтерес. Оскільки волк-тести дуже дорогі, вимірювання повинні бути дуже добре організовані та ефективно виконані. Можливість проведення такого тесту нетехнічним спеціалістом дозволяє зменшити його вартість. Вимірювальне обладнання повинно бути максимально легким, адже персоналу доводиться досить довго пересуватися з ним, портативним, досить міцним, щоб працювати при різних погодних умовах і мати великий запас батарей, щоб проводити випробувальні кампанії протягом кількох годин [5]. Хоча цей метод і дозволяє оцінити покриття на пішохідних зонах, подвір'ях, тощо, але існує доволі велика кількість місць, куди тестуючий потрапити не зможе, наприклад офіси компаній, приватна власність, державні об'єкти. Хоч такі об'єкти і є закритими для сторонніх, але послуги мобільного оператора там мають надаватись належним чином, і в першу чергу має забезпечуватись достатній рівень сигналу. Тому ці методи не є найкращими для повноцінної оцінки якості покриття.

В своїй дипломній роботі я пропоную оцінку покриття перенести на інший рівень і надати можливість користувачам збирати інформацію про рівні сигналу. В якості обладнання будуть виступати реальні абонентські термінали, на який необхідно буде встановити додаток, що буде збирати інформацію про рівень сигналу та координати користувача. Після первинної обробки на самому абонентському терміналі, дана інформація буде надсилатися на сервер оператора, де отримані данні будуть накладатись на карту та за допомогою кольорів відображати реальний рі-

вень сигналу, який доходить до абонента. При правильному підході і великій кількості учасників це надасть можливість отримувати більш детальну інформацію стосовно покриття і, в подальшому, використовувати отримані дані для покращення якості покриття на території країни.

Література

1. Тихвинский В.О., Терентьев С.В. Управление и качество услуг в сетях GPRS/UMTS. - М.: Эко-Трендз, 2007. — 400 с.
2. Егоров Л.Л., Кологривов В.А., Мелихов С.В.. Алгоритм расчета зон покрытия базовых станций сотовой связи, 2009.
3. Мир измерений, ООО «РИА Стандарты и качество», 1.08.2013.
4. Бабин А.И. Подходы к оценке качества сетей сотовой связи, Современные наукоемкие технологии. — 2008. — № 3 — С. 47—48.
5. Walk test for benchmarking and optimization [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mobile-network-testing.com/en/solutions/testing-service-providers/tsp-walk-tests-for-benchmarking-and-optimization>

К.М. ЮСИНА,

студентка Інституту телекомунікаційних систем
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПОБУДОВА МОБІЛЬНОЇ МЕРЕЖІ 5G З ВИКОРИСТАННЯМ ВИСОКОПІДНЯТИХ АЕРО ПЛАТФОРМ

Забезпечення «зв'язку з неба» є новою інноваційною тенденцією в бездротовому зв'язку. Високі і низькі висотні платформи, безпілотні літальні апарати, літаки і дирижаблі розглядаються як кандидати для розгортання інфраструктури бездротового зв'язку, яка доповнює наземну. Основною темою є проблеми розробки і реалізації повітряної мережі, яка основана на удосконалених LTE (LTE-Advanced) базових станціях. В основному розглядаються інновації і досягнення повітряної мережі з використанням аеро платформ. Вони заходяться високо над землею, для того щоб дозволити отримувати доступ до Інтернету під час спеціальних заходів та після надзвичайних ситуацій [1].

Основним значенням використання аеро платформ є забезпечення широкого охоплення зони дії бездротової мережі. Вони є високопіднятими, що має велику кількість переваг порівняно з наземними еквівалентами. Аеро платформа залежить від частоти радіоустаткування і фізичних характеристик самої платформи [2].

До основних видів платформ які можуть використовуватись для удосконалення бездротового зв'язку належать: безпілотники, літаки, дирижаблі і інші, проте тільки один вид аеро платформ обраний для реалізації на LTE-A.

Безпілотники — спеціальний тип безпілотних повітряних механізмів, які особливо популярні для дистанційного зондування, фотозйомки та відеоспостереження. Через низьку потужність, і з точки зору корисного навантаження, і з точки зору автономії вони зазвичай обмежені низькими та дуже низькими висотами

(тобто в діапазоні кілька сотень метрів). Зазвичай їх корисне навантаження не перевищує 7 кілограм. Функції безпілотної і характеристики не підходять для використання у нашому випадку, так як корисне навантаження в мінімум 10 кілограм перенесене на сотні і тисячі метрів потребує обладнання LTE. [3]

Категорія аеро платформ виду безпілотної літаків наділена сприятливими функціями, такими як низька потужність і енергозберігаючі легкі структури з достатнім корисним навантаженням і так далі. Проте, вартість літаків є обмежувальною характеристикою для того, щоб не використовувати ці аеро платформи в даному випадку.

Дирижаблі — це такі типи аеро платформ, які є набагато гнучкіші з точки зору ваги, розміру і затраченої потужності корисного навантаження. Вони створені для різних висот і можуть перебувати в повітрі на протязі довгих відрізків часу, навіть років. Основним недоліком для використання дирижаблів є їх відновлення після аварій, що є досить тяжкою і затратною процедурою через їх розмір, вагу і потребу в матеріалах і місцях розміщення.

Єдиним різновидом повітряних платформ, які повністю підходять для реалізації їх на основі LTE-A базових станцій є Heliketes. Це дуже популярна висотна аеростатична платформа, яка діє в декількох типах погодних умов. Саме Heliketes були обрані для даного випадку через те що, саме ці аеро платформи можуть включати висотний політ в деяких типах погодних умов, саме вони можуть перенести найбільше корисного навантаження порівняно з іншими аеростатами в різних умовах вітру і вони мають порівняно низьку вартість [4].

Таким чином, для реалізації повітряної мережі на основі LTE-A базових станцій обрано Heliketes повітряні платформи, які найбільше підходять для використання в даному випадку. За допомогою саме цих аеро платформ буде можливість забезпечити доступом до Інтернету і зв'язок в період надзвичайних ситуацій і в тимчасовий період.

Література

1. D. Grace et al., "Integrating Users into the Wider Broadband Network via High Altitude Platforms," IEEE Wireless Commun., vol. 12, no. 5, Oct. 2005, pp. 98–105.
2. A. Chang-Jun "Wireless Power Transmission with Rough Beamforming Method," Proc. Information and Computer Science Conf, 16–18 Sept. 2015, pp. 305–09.
3. Facebook Drones, New Scientist, vol. 227, issue 3033, 8 Aug. 2015, ISSN 0262-4079, p. 7.
4. I. Bucaille et al., "Rapidly Deployable Network for Tactical Applications: Aerial Base Station with Opportunistic Links for Unattended and Temporary Events ABSOLUTE Example," Proc. IEEE Military Commun. Conf., Nov. 2013, pp. 1116–20.

ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

І.М. ГАБЕНКО,

асистент кафедри інженерних технологій харчових виробництв
Сумського національного аграрного університету

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ

Інноваційні технології є домінуючими при формуванні економічного розвитку харчової промисловості України, вони визначають можливість переходу даного сектору на якісно новий рівень розвитку.

Ефективність підприємств харчування визначається інноваційною активністю, в тому числі і при виробництві інноваційної продукції, яка задовольняє нові потреби і збільшує коло споживачів. Застосування інновацій сприяє підвищенню ефективності і поліпшенню якості готової продукції, а також більш раціональному використанню сировини. Застосування інноваційних технологій дозволяє підвищити харчову цінність, мікробіологічну безпеку, якість виробленої продукції, терміни придатності кулінарної продукції в порівнянні з традиційною технологією приготування.

До інноваційних технологій у виробництві кулінарної продукції слід віднести технологію інтенсивного охолодження і шокової заморозки, яка стала відомою завдяки Кларенсу Бірдсее [1].

Шокове охолодження передбачає зниження температури серцевини продуктів з $+65^{\circ}\text{C}$ до $+10^{\circ}\text{C}$ протягом 2 годин. Охолоджені таким чином страви та напівфабрикати можуть зберігатися у холодильнику при температурі $+2...3^{\circ}\text{C}$ протягом 12 годин.

Шокове заморожування — це процес охолодження серцевини продуктів з температурою $+85^{\circ}\text{C}$ до -18°C протягом 4 годин. Заморожені таким чином напівфабрикати та страви зберігаються у морозильній камері при температурі -20°C до двох тижнів і більше, залежно від виду продуктів. При цьому зменшуються втрати вологи, мінімізуються небажані біохімічні зміни, краще зберігається поживна цінність продукту.

Страва, заморожена у такий спосіб, за своїми властивостями еквівалентна свіжій або охолодженій. Після інтенсивного замороження кулінарна продукція зберігається до 3 разів довше за звичайну без втрат якості. Важливими перевагами шокового замороження є зведення до мінімуму розвитку мікроорганізмів у продуктах і висока гігроскопічність. При інтенсивному охолодженні температура кулінарної продукції після її приготування знижується одразу за 2 години мінімум до 10°C усередині до $0...4^{\circ}\text{C}$ на поверхні.

Ідея технології шокового заморожування полягає у форсуванні режимів охолодження, підморожування і доморожування продуктів (рис. 1.).

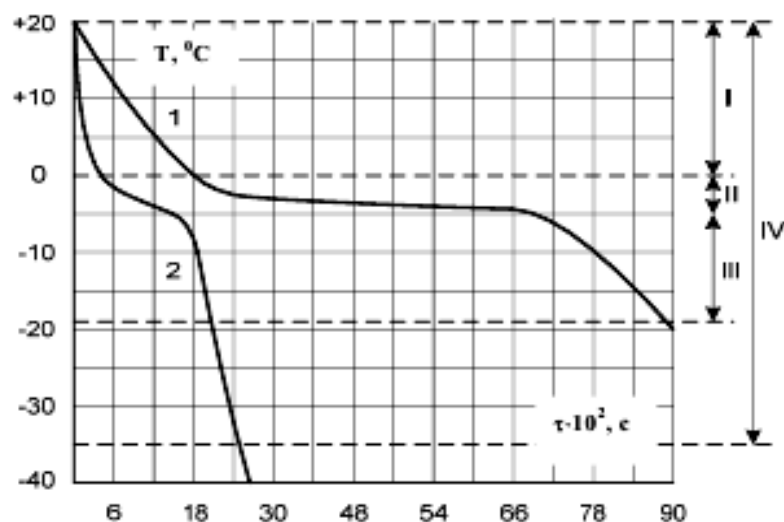

Рис. 1. — Характеристика процесу заморожування харчових продуктів:
1 — звичайний процес; 2 — форсований процес; I — охолодження;
II — підморожування; III — доморожування; IV — шокове заморожування .

Дане форсування забезпечується двома способами збільшення швидкості відбору тепла від продукту: зниження температури середовища до мінус 30-35 °С; прискореним рухом холодоносія (у ролі якого в камері виступає повітря), що забезпечується вентиляванням випарника і відповідно інтенсивним обдуванням продукту [2, с. 412].

До основного холодильного обладнання закладів ресторанного господарства належать: холодильні камери низько- та середньотемпературні шафи, шафи-вітрини, прилавки, прилавки-вітрини, льодогенератори, шафи швидкого охолодження та шокового заморожування (бласт-фризери, бласт-чиллери, шок-фризери), преп-столи.

Камери шокового заморожування — це теплоізоляційний контур зі стелажми, на які продукти занурюються за допомогою спеціальних візків. Теплообмінне обладнання в цьому випадку представляє собою кілька повітроохолоджувачів, що мають ребристу теплообмінну поверхню. Така форма поверхні повітроохолоджувачів дозволяє прискорити процес теплообміну.

Система обдування продуктів дозволяє забезпечувати одночасне заморожування з усіх боків, що значною мірою знижує тривалість заморожування.

Сама ж конструкція таких камер складається з наступних частин: рами, підстави, камери, виробленої з пінополіуретанових панелей, герметичних теплоізоляційних дверей, самої холодильної системи, потужність якої регулює система контролю температури, шлюзової системи, що складається з декількох повітряних шлюзів, системи зливу води, конвеєра для подання та переміщення продуктів, а також системи освітлення. Камери шокового заморожування оснащуються посиленою алюмінієвою підлогою.

Слід враховувати, що під час заморожування продукти зазнають змін. Тому вихідні властивості продуктів після розморожування відновлюються не повністю.

Розморожування йде повільніше ніж заморожування за однакової різниці температур. Це пояснюється тим, що коефіцієнт теплопровідності льоду в 4 рази вищий ніж у води. Для збереження високої якості швидкозаморожений харчовий продукт слід так само швидко розморозити.

Швидкість заморожування є вирішальним фактором, що впливає на кількість, розміри і рівномірність розподілу кристалів льоду в тканинах. Від розмірів кристалів залежить міра збереження цілісності клітин і природної структури тканин.

Якщо кристали льоду малі і їх розміщення приблизно відповідає природному розподілу рідини в тканині, то колоїдні системи продуктів не зазнають значних змін і повніше відновлюються після розморожування.

Міра руйнування структурних елементів тканин залежить також від глибини автолітичних процесів в момент заморожування. Крім того, в процесі зберігання відбуваються збільшення кристалів льоду, подальше поглиблення автолітичних процесів, явище «старіння» білкових колоїдних систем і мембран клітин.

Зміни колоїдної структури тканин, спричинені перерозподілом води і зростанням концентрації рідкої фази під час заморожування, відбиваються на величині вологоутримувальної здатності після розморожування [3, с. 4].

Використання електромагнітних коливань при заморожуванні приводить молекули води в обертання навколо власної осі, що запобігає їх кластеризації та формування кристалів льоду, що ушкоджують клітинні стінки. Це обертання також штучно знижує температуру замерзання води приблизно до -7°C , коли продукт досягає цієї температури, електричне поле вимикається, і продукт промерзає наскрізь майже миттєво. Вплив на атоми в їжі, узгодження магнітного моменту електрона та магнітного потоку виключають бактеріальне забруднення, тим самим підвищуючи її якість після розморожування [4, с. 13].

Таким чином, камери шокового заморожування є обладнанням, необхідним для сучасних підприємств харчових виробництв. Їх унікальні властивості дозволяють значно збільшити термін зберігання, а висока продуктивність знижує собівартість заморожування.

Отже, використання шокової заморозки при виробництві продуктів харчування дає переваги у часі виробництва при практично незмінному рівні якості. А використання електромагнітних коливань при шоковому заморожуванні дозволить зберегти звичайні органолептичні властивості продуктів після розморожування.

Література

1. Jesse Rhodes. Clarence Birdseye, the Man Behind Modern Frozen Food / Jesse Rhodes // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.smithsonianmag.com/.../clarence-birdseye-the-man-behind-modern-frozen-food-95808503/>
2. Повноцінне харчування: інноваційні аспекти технології, енергоефективного виробництва, зберігання та маркетингу: колективна монографія / за ред. проф. В.В. Євлаш, проф. В.О. Потапова, проф. Н.Л. Савицької. — Х. : ХДУХТ, 2015. — 580 с.
3. Масліков М.М. Отоплення та розморожування харчових продуктів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://dspace.nuft.edu.ua/>
4. Василевский В. CAS- замораживание- фантастика или реальность? [Текст] / В. Василевский // Холодильный бизнес. — 2009. — №2. — С. 12—16.

АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

О.А. БОЙКО, А.Р. НЕФЕД,

студентки факультету інформаційних технологій
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ю.Л. ХЛЕВНА,

кандидат технічних наук, асистент кафедри технологій управління
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

АЛГОРИТМ РОЗРОБКИ ОЦІНКИ ПРИВАБЛИВОСТІ НОВОБУДОВ НА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ МІСТА КИЄВА

Оцінка майна та майнових прав на об'єкти нерухомості є важливою передумовою функціонування та розвитку цивілізованих ринкових відносин. Вітчизняна практика показує, що з розвитком ринкової системи країни поступово почала зростати потреба в професійній оцінці, яка б забезпечувала існування різних ринкових сегментів [1].

Теоретичні засади оцінювання майна є однією з найважливіших складових сучасної економіки. В оцінювальній діяльності найважливіше місце посідає оцінка нерухомості. Це зумовлено не тільки тим, що нерухомість становить значну частку в структурі активів як окремого підприємства, домогосподарства, так і держави в цілому, а й оцінюванням нерухомості, що порівняно з іншими активами, є одним з найскладніших завдань [2].

На основі запропонованого алгоритму (рис.1) [2] розраховано економічні характеристики новобудов за районами міста Києва (таблиця 1).

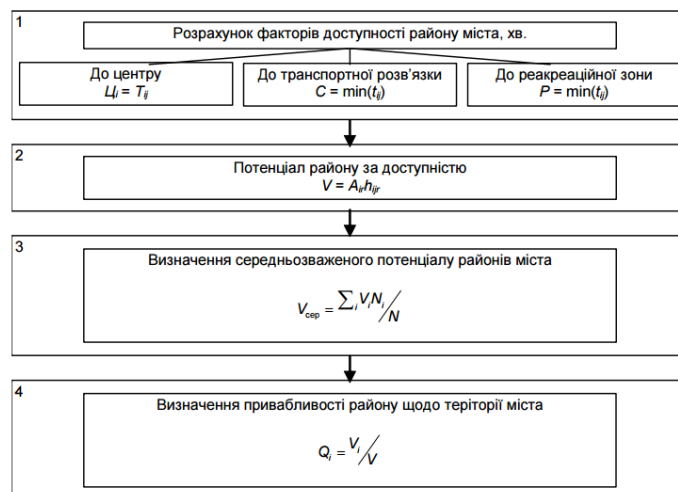

Рис. 1. Алгоритм розрахунку економічних характеристик новобудов [2].

t_{ij} — міжрайонні витрати часу;

Q_i — доступність до місця проживання;

A_{ir} — загальна кількість можливостей для задоволення потреб g в районі j ;

h_{ir} — коефіцієнт, який враховує вплив часу на пересування між районами;

N, N_i — чисельність населення міста, району.

Табл. 1. Економічні характеристики новобудов за районами міста Києва

Назва району	$C_i, хв$	$S_i, хв$	$P_i, хв$	V_i	$V_{сер}$	Q_i
Голосіївський	15	4	16	56,5	4,75	11,89
Дарницький	19	3	9	77,7	8,75	8,88
Деснянський	23	4	3	24	3,05	7,87
Дніпровський	17,5	1	4	80	9,8	8,16
Оболонський	19	9	3	78	8,7	8,97
Печерський	11	3	5	288	16,7	17,25
Подільський	22	3	13	231	15,7	14,71
Святошинський	25	2	9	45	5,34	8,43
Солом'янський	18	4	9	80	9,87	8,1
Шевченківський	14	1	6	807	65,38	12,34

Найбільш привабливим щодо купівлі-продажу квартир в новобудовах на ринку нерухомості Києва є Печерський район.

Література

1. Шаповалова В. Необхідність реформування підходу до оцінки нерухомості в Україні [Електронний ресурс] / В. Шаповалова.
2. Череп, А. В. Оцінювання потенційної привабливості новобудов на ринку житлової нерухомості м. Запоріжжя [Текст] / А. В. Череп, В. Ю. Тимошик // Держава та регіони, серія: Економіка та підприємство. — Запоріжжя, 2011. — № 3. — С. 78—81.

V. VASYLYSHYN,

Ph.D., Associate Professor of Engineering and Computer Graphics
Ivano-Frankivsk National Technical University Oil and Gas, Ukraine, Ivano-Frankivsk

ON IMPROVEMENT ENGINEERING SOLUTIONS OF CONSTRUCTION STRUCTURES

Development of effective building designs can be based on an integrated optimization approach, whose essence - which the design process is allocated all situations connected with the choice of the best design and engineering solutions, and each situation is, solved the task of finding the optimal solution. It is expedient to consider three levels of these situations: the first - is the choice of leading technical idea or principle of action for the implementation of the design features, the second - the analysis and selection of the best technical design of structures based on the idea of the first level, and the third - the optimization of the parameters of the best technical solution from the second level. Under the technical solution refers to the constructive design of the functional structure and physical principle of construction activities.

The greatest effect of an optimization problem of structures can provide the first and second levels, i.e. solution design and inventive problem with obtaining the inventive design. This is possible through the application of known physical effects and heuristic methods to search for new technical solutions, including the known methods of brainstorming (A. Osborne) synectics (William Gordon), morphological box method (F. Zwicky), a seven-time search (G. Bush), the theory of inventive problem solving - TRIZ (Altshuller, G.). The construction should be noted also systematization array of soft structures of hydraulic structures search to yield patentable solutions (B.N. Sergeev) A.N. Polovinkina work on the automated synthesis and optimization of structures retaining walls.

The improvement of technical solutions of building structures are considered on an example of production of new patentable technical solutions - utility model patents sheet pile - structures made of metal sheet pile, clamped at the bottom in the ground, intended to retain the soil in the prism of the collapse of the wall. Procedure for the preparation of the technical solution involves the transformation of the original pile of pile construction (prototype) on the basis of the recommendations of the library search methods. These techniques have been identified by analyzing the claims of various branches of engineering and construction, ranked by the frequency of their application and can be used to transform prototype alone or in combination, in manual mode or an optimized.

The most effective ones involve:

1. Change the shape of the design, to break the symmetry and vice versa, to go from straight to curved parts, from flat surfaces to spherical;
2. Connect to the prototype parts, components, taken from a set of topological types of parts;
3. Eliminate or make openings, cavities in the structure elements;

4. increase or decrease the number of simultaneously operating construction elements;
5. The split structure to pieces so that each piece was made from the most suitable material;
6. The use of thread rods, films, flexible shell, pneumatic and hydraulic design;
7. Divide design into parts manufactured, processed, transported each part separately, then collect all;
8. The split design to pieces, to prioritize the inclusion in the work of the individual parts;
9. Change the nature of functional connection between the structural elements to increase or decrease the degree of freedom of one element relative to the other.

Search piles technical a solution using these techniques is carried out by a qualified technician with the subsequent expert evaluation of compliance solutions obtained regulations and possible options for improvement of evaluation criteria (functional, technological, economic, etc.). In this known technical solutions and embodiments of the pile having patentability can be recorded. Formula utility model, which issued patent, include the following: "Sheet pile comprises a body and a connecting element, characterized in that the housing is formed as a wide piles, which in vertical section is polygonal shape in the form of an obtuse angle, while the connecting element in the form of a perforated sheet is attached with a small offset from the edges of the body ". The technical result is a pile of useful model is to reduce the consumption of materials and installation time. By converting the model of the sheet pile, obtained a positive decision on the new utility model. Formula utility model is as follows: «Sheet pile comprises a housing configured as a wide piles, which in vertical section is polygonal shape in the form of an obtuse angle and the connecting element, characterized in that the coupling element is a set of plates arranged in height of the pile with a certain and a step attached with slightly indented edges of the housing or as a set of reinforcement rods spaced pile height and pitch with some attached with slightly indented edges of the housing".

Our procedure will significantly improve the efficiency of solving the optimization problem and purposefully to search for new technical solutions of building structures.

МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

І.М. БОЙКІВ,

студентка відділення міжнародного права Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Б.В. БАБІН,

науковий керівник, доктор юридичних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ РАДІОАКТИВНИХ РЕЧОВИН

Проблема транспортування радіоактивних речовин, як і будь-яких небезпечних вантажів, полягає в необхідності всебічної правової регламентації технічних деталей задля забезпечення максимальної безпеки таких перевезень з метою запобігання можливим негативним наслідкам транспортувань. В цьому зацікавлені держави, а тому на національному рівні приймаються відповідні юридичні акти, які регулюють перевезення радіологічних речовин в контексті, з одного боку, атомної енергетики та перевезень — з іншого. Однак процес глобалізації та потреби транскордонного перевезення таких речовин зумовили необхідність прийняття подібних актів на міждержавному рівні задля зближення існуючих стандартів та вимог. Існує цілий ряд як універсальних, так регіональних та двосторонніх документів, предметом регулювання яких виступає міжнародне перевезення радіоактивних речовин.

На думку Іюйриша А.І., технічні питання забезпечення безпеки, з якими зіткнулись окремі держави, мають багато спільного, а тому вони були обговорені в рамках МАГАТЕ, внаслідок чого в 1960 році були розроблені «Правила безпечного перевезення радіоактивних матеріалів», що мають рекомендаційний характер і лягли в основу законодавств багатьох держав.[1] Даний документ можна вважати базовим, а тому в рамках МАГАТЕ дані Правила регулярно переглядаються та доповнюються з метою вдосконалення правових рамок перевезення радіоактивних речовин, оскільки дана проблема стає все актуальнішою, зважаючи на розвиток атомної енергетики у світі та розширення сфер застосування радіоактивних речовин.

Серед інших, варто згадати Угоду про міжнародне залізничне вантажне сполучення COTIF, Європейську угоду про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів, Міжнародний кодекс морського перевезення небезпечних вантажів, Правила повітряних перевезень небезпечних вантажів тощо. Як пише Бірюков П. Н., в згаданих документах здійснено класифікацію вантажів в залежності від видів випромінювання та ступеня їх небезпеки, визначено правові механізми запобігання витоку рідких та сипучих вантажів, здійснено обмеження випромінювання на поверхні з зазначенням максимально допустимих відстаней для людей, обмеження радіоактивних забруднень, обмеження активності ізотопу в пакуванні, обмеження кількості пакувань в одному транспортному засобі, маркування пакувань і транспортних засобів тощо. [2]

Не менш важливою є проблема фізичного захисту радіоактивних матеріалів, що потребує комплексного підходу в регулюванні міжнародних транспортувань радіоактивних речовин. Основу було закладено Віденською конвенцією про фізичний захист ядерних матеріалів, відповідно до якої сторони зобов'язуються вживати заходів щодо відповідного рівня безпеки ядерних та радіоактивних матеріалів на її території або під її юрисдикцією, а отримувач вантажу має надати гарантії фізичного захисту. Також Конвенція зобов'язує учасників консультуватись між собою щодо проектування, організації та вдосконалення систем фізичного захисту.[3]

Незважаючи на те, що на міжнародно-правовому рівні діє чимало правових актів, що регулюють здійснення перевезень радіоактивних речовин, однак на внутрішньому рівні держави практикують встановлення додаткових вимог, а також застосовуються різні редакції Правил МАГАТЕ, що значно ускладнює здійснення таких перевезень та потребує попереднього детального ознайомлення з законодавством держави відправника, одержувача та транзитних держав з метою належного дотримання зазначеними суб'єктами їх положень.

Література

1. Иойрыш, А. И. Регламентация перевозки радиоактивных материалов / А. И. Иойрыш // Правоведение. — 1969. — № 4. — С. 97—101.
2. Бирюков, П. Н. Международное право [Текст] : учебное пособие / П. Н. Бирюков. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Юристъ, 2006. — 685 с.
3. Ха-Вин Фуонг Физическая защита радиоактивных веществ при перевозке. Юридическая основа обеспечения безопасности [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.iaea.org/sites/default/files/27104582224_ru.pdf (01.03.2015).

Н.В. МАЛИШЕНКО,
студентка Запорізького національного університету
О.О. БИЧКІВСЬКИЙ,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
Запорізького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІПАТРИДІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Основним завданням міжнародного приватного права є подолання колізій, а саме, вирішення питання про те, право якої держави підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом. Конкретизуючи дане твердження відносно такого інституту міжнародного приватного права, як інститут біпатризму, можна сказати, що основним завданням колізійних норм даного правового інституту є забезпечення ефективного вирішення колізій законодавчих положень різних держав, що регулюють правовідносини у сфері громадянства, громадянської приналежності особи.

Питанням інституту подвійного громадянства (біпатризму) займалася низка науковців, зокрема, такі як: В.Я. Кикоть, С.Кабирадж, А.З. Георгіц, А.Ф. Денисов та інші.

Законодавчого визначення поняття «біпатриди» не існує, але в Енциклопедії історії України зазначається, що біпатриди (від лат. *bis* — двічі та грец. *πατρις* (*πατριδης*) — батьківщина) - особи, які водночас є громадянами двох або більше держав [1]. У статті 2 Європейської конвенції про громадянство 1997 р. міститься положення, відповідно до якого множинне громадянство означає одночасну належність особи до громадянства двох або більше держав [2]. У міжнародному приватному праві заборони множинного громадянства не існує. Вирішення цього питання повністю належить до внутрішньої юрисдикції держави і знаходиться під її виключним суверенітетом, тобто держави абсолютно вільні у виборі дозволяти чи забороняти множинне громадянство.

Однією з міжнародних угод, яка регулює питання правового статусу осіб з подвійним громадянством, є Гаазька конвенція про деякі питання щодо конфліктів між законами про громадянство 1930 р. З її змісту випливає, що кожна держава сама визначає, хто є її громадянином. Стан множинного громадянства виникає внаслідок колізії національних законодавств держав. Наприклад, воно виникне у випадку народження дитини на території держави, яка застосовує "право ґрунту", а батьки такої дитини будуть громадянами держави, яка використовує "право крові", або у разі одруження жінки з громадянином держави, яка автоматично надає громадянство жінкам при їх одруженні з її громадянином. Множинне громадянство досить часто виникає у випадку натуралізації особи, коли вона не втрачає свого попереднього громадянства. Іноді множинне громадянство може виникати внаслідок територіальних змін держав. Наприклад, утворилась певна кількість осіб із словенсько-хорватським громадянством. Словенія при визначенні кола своїх громадян після проголошення її незалежності керувалась територіальним принци-

пом, унаслідок чого словенське громадянство отримали й хорвати, які зберегли при цьому хорватське громадянство [3].

Стосовно проблеми «правового статусу зв'язки особи з державою» міжнародними судовими органами було прийнято ряд рішень, які стали прецедентами.

Одна з найвідоміших рішень по справі Каневаро, який «по праву крові», набув італійське, а по «праву ґрунту» — перуанське громадянство. Постійна палата міжнародного правосуддя в 1912 році, вирішила, що Каневаро володіє громадянством Перу, оскільки він був вибраний в сенат в Перу і був призначений на посаду генерального консула в Нідерланди. Тим самим суд закріпив концепцію «активної або ефективної держаної приналежності» у міжнародному праві, яка стала основою для вирішення міждержавних спорів стосовно застосування до біпатридів дипломатичного захисту та проходження ними військової обов'язку [3].

Наступним класичним прецедентом є справа Ноттебома, яка розглядалася Міжнародним Судом ООН в 1951 році. Посилаючись на прецедент справи Ноттебома, громадянство біпатрида у спірних випадках щодо надання міжнародного захисту суди надалі вирішували на користь держави з якою особа була більше пов'язана.

Варто зазначити, що біпатриди користуються правами й виконують обов'язки нарівні з громадянами держави, в якій проживають. Водночас вони мають права та обов'язки стосовно держави, у якій не проживають, але громадянами якої вони є [4]. У зв'язку з цим у галузі міжнародного приватного права виникають проблеми, які потребують правового врегулювання. Це стосується питання міграції, перетину кордонів біпатридами, сплати ними податків, наданням дипломатичного захисту, несення військової служби тощо. Складно врегулювати правовий статус біпатридів й стосовно приватизаційних процесів. Виникають труднощі й при реалізації права приватної власності на землю, нерухоме майно в державах громадянства тощо. Потребують вирішення питання про порядок реалізації права на житлову площу, освіту тощо [4].

Особа з подвійним громадянством не може забезпечити однакове виконання обов'язків стосовно кожної держави, громадянином якої вона є. Тим самим особа дискримінує ту державу для якої вона виконує менше обов'язків. У свою чергу держава може дискримінувати самого біпатрида. Варто зауважити, що більшістю держав не передбачено особливого правового статусу для біпатридів. З точки зору національного законодавства їх розглядають або як власних громадян, або як іноземців.

Варто звернути увагу на те, що перебуваючи на території держави, громадянином якої вони є, біпатриди не користуються дипломатичним захистом іншої держави громадянства. У випадку перебування в іноземній державі вони мають право на захист держави постійного місця проживання [3]. Зокрема, у ст. 4 Гаазької конвенції з деяких питань, що стосуються колізій законів про громадянство 1930 р. зазначається, що держава не може надавати дипломатичний захист комунібудь зі своїх громадян від іншої держави, громадянством якого така особа також володіє.

Якщо особа з подвійним громадянством опиняється на території третьої держави і на території цієї держави виникає спір про те, яка із держав його державної належності повинна надати дипломатичний захист. Це питання регулюється відповідно до ст. 5 Гаазької конвенції з деяких питань, що стосуються колізій законів про громадянство 1930 р., де зазначається, що третя держава на своїй території буде визнавати біпатрида громадянином виключно тієї держави, в якій особа зазвичай проживає або з якою найбільш тісно пов'язана.

Що ж стосується сплати податків, то завдяки активній діяльності держав у сфері укладання угод про уникнення подвійного оподаткування, вирішення цього питання все рідше викликає колізії. Тут, як правило, застосовують норму, яка передбачає, що особа сплачує податки у тій державі, де постійно проживає [3]. Щодо військової служби, то це питання досить часто регулюється спеціальними двосторонніми угодами між державами, які дозволяють подвійне громадянство. Зазвичай передбачається, що особа відбуває військову повинність у державі, де вона постійно проживає [3]. Таке положення було закріплено у ст. 21 Європейської конвенції про громадянство 1997 р., яка, зокрема, передбачає, що особи, які мають громадянство двох або більше держав-учасниць, повинні виконувати свій військовий обов'язок стосовно лише однієї із них. Порядок його виконання визначається спеціальними угодами між державами [2]. У випадку, якщо відповідна угода не укладена, застосовують такі правила:

1) будь-яка особа є військовозобов'язаною стосовно держави, на території якої вона постійно проживає.;

2) особи, які постійно проживають на території держави, громадянами якої вони не є, або у державі, що не є державою - учасницею цієї Конвенції, можуть проходити військову службу на території будь-якої держави-учасниці, громадянами якої вони є;

3) особи, які виконують свій військовий обов'язок стосовно однієї держави громадянства згідно з законодавством цієї держави, вважаються такими, що виконали свій військовий обов'язок стосовно будь-якої іншої держави чи держав, громадянами яких вони також є. Проте у випадку оголошення мобілізації будь-якою із держав громадянства особа вважатиметься військовозобов'язаною стосовно кожної з таких держав [3].

З усіх інших колізійних питань, що впливають із множинного громадянства, держави можуть укласти спеціальні угоди. У випадку, якщо такі угоди відсутні, зазвичай збігається принцип ефективного громадянства. Він зводиться до визначення фактичного або переважного громадянства. Саме за законодавством держави ефективного громадянства у цьому разі повинні вирішуватися такі питання.

Що стосується вирішення питання подвійного громадянства в Україні, то ст. 4 Конституції України зазначає, що в Україні існує єдине громадянство [6]. У ст. 2 Закону України «Про громадянство України» закріплено принцип єдиного громадянства — громадянства держави Україна, що виключає можливість існування адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець на-

був громадянство України, то у правовідносинах з Україною він визнається лише громадянином України [6]. Це означає, що громадянин України, який набув громадянства іншої країни, не втрачає автоматично українське громадянство.

Разом з тим добровільне набуття громадянином України громадянства іншої держави, згідно з ч. 1 ст. 19 цього ж Закону, є підставою для припинення громадянства України [6]. У цій же статті закріплено, що датою припинення громадянства України у зв'язку з добровільним отриманням іноземного громадянства вважається дата видання певного указу Президента України. Але на практиці це практично не реалізовано. Також, законодавством не встановлено, як саме громадяни України мають декларувати друге громадянство — в Україні немає форм фіксації подвійного громадянства. Довести факт того, що громадянин України має паспорт ще якоїсь країни практично неможливо, а багато країн, такі як Ізраїль, Румунія, Угорщина не видають довідок про подвійне громадянство, що робить неможливою дію ухваленого закону. На даний час у Верховній Раді України знаходиться законопроект про подвійне громадянство, в якому міститься норма про позбавлення українського громадянства чиновників з паспортами інших держав. Тобто в Україні «існує єдине громадянство» та не визнається подвійне громадянство, але поки що сам механізм втрати громадянства не регламентовано, а тим більше не реалізовано на практиці.

Отже, можна зробити висновок, що у міжнародному приватному праві заборони множинного громадянства не існує і держави абсолютно вільні у виборі дозволяти чи забороняти множинне громадянство. Також, варто звернути увагу на те, що біпатриди користуються правами за законами держав, громадянами якої вони є, але в той же час вони мають й подвійні обов'язки. Саме через це можуть виникати колізії. Найефективнішим способом уникнення цих колізій є укладення між державами договорів, які б були направлені на усунення наслідків множинного громадянства.

Література

1. Енциклопедія історії України: у 10 т. / наук. ред. В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України, Інститут історії України. — К.: Наук. думка, 2003. — 688 с. [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0001124
2. Європейська конвенція про громадянство від 06.11.1997 № ETS № 166 [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_004_
3. Репецький В.М. Міжнародне публічне право: підручник / В.М. Репецький. — К.: Знання, 2012. — 437 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072046657/pravo/mizhnarodne_publichne_pravo_
4. Фединак Г.С., Фединак Л.С. Міжнародне приватне право: підручник / Г.С. Фединак, Л.С. Фединак. — К.: Атіка, 2012. — 532 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1584072047166/pravo/mizhnarodne_privatne_pravo_
5. Гаазької конвенції з деяких питань, що стосуються колізій законів про громадянство від 12.04.1930 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_218_

6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
7. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>.

В.В. РУДА,

кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних наук
ДЗ «Луганський державний медичний університет» (м. Рубіжне, Луганська обл.)

ЗЄС ЯК ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ СОЮЗ У ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

Наслідки Другої світової війни змусили європейців по-іншому поглянути на проблему забезпечення миру на континенті. Нова історична реальність переконувала лідерів в тому, що розрізненість національних держав, прагнення до панування через криваві конфлікти між ними, здатна запобігти лише об'єднана Європа. Глибока економічна повоєнна криза, з одного боку, та встановлення біполярної системи міжнародних відносин, з іншого, відвели Європі незначну роль. На перший план вийшли США та СРСР, а протистояння між ними визначало сутність світових подій.

Першочергово інтеграційний процес в Європі був зорієнтований на економічну галузь співпраці [1, с. 98]. Згодом країни-учасники розгорнули співробітництво в політичній сфері, яке відбувалося за двома напрямками: по-перше, проведення скоординованої зовнішньої політики, і, по-друге, забезпечення спільної політики в галузі безпеки з перспективою формування спільної оборони.

Наступним кроком стало заснування Західноєвропейського Союзу (ЗЄС) у складі Франції, Великобританії, країн Бенілюксу, а також Західної Німеччини та Італії. Проте, якщо раніше мова йшла про рішучість сторін «вжити необхідні заходи у разі поновлення політики агресії з боку Німеччини», то тепер про «німецьку загрозу» не згадувалося ані слова, новим завданням проголошувалася «співпраця єдності та поступовій інтеграції Європи». Напрошується думка, що ЗЄС відповідними засобами у військовій сфері був здатний доповнити економічну та політичну інтеграції.

Помітно зміцнювалася і організаційна структура ЗЄС. Головними постійними органами новоутвореного союзу стала Рада у складі міністрів закордонних справ, Генеральний секретаріат і Парламентська Асамблея. Особливо слід звернути увагу на статтю IV, в якій мова йшла про тісну співпрацю з НАТО, а саме «щоб уникнути небажаного дублювання військових органів НАТО, ЗЄС буде спиратися на відповідні органи НАТО для інформації та консультації з військових питань» [2]. Проте слід зазначити, що через ці пункти ЗЄС відразу опинився в залежності від Північноатлантичного альянсу і поступово втрачав свою активність.

Через розвиток системи Європейського політичного співробітництва зменшувалася і політична значимість ЗЄС, з 1973 р. керівний орган цієї організації — Рада міністрів, не мав жодного скликання. В лютому 1984 р. Франція та Бельгія запропонували реабілітувати ЗЄС. Діяльності ЗЄС було надано нового імпульсу з

метою розвитку власне європейської системи спільної оборони на основі співпраці його членів у галузі безпеки і зміцнення європейської опори Північноатлантичного альянсу. Восени того ж року в Римі була скликана зустріч міністрів закордонних справ і оборони країн-учасниць ЗЄС. В результаті переговорів була прийнята Римська декларація по відновленню життєздатності ЗЄС, мета якої полягала в наступному: зміцнення миру і безпеки, сприяння єдності та заохочення інтеграції Європи, посилення співробітництва, як серед країн-учасниць, так і з іншими європейськими організаціями [3].

Відтепер Рада ЗЄС мала проводити зустрічі двічі на рік із залученням міністрів оборони і закордонних справ країн-учасниць з метою визначення ролі ЗЄС в урегулюванні криз за межами європейського простору. Предметом консультації між країнами-учасницями стали питання оборони, розвитку відносин між Західною і Східною Європою в галузі безпеки, європейського внеску до зміцнення Північноатлантичного альянсу, контролю за озброєнням.

27 жовтня 1987 р. в Гаазі Рада Міністрів ЗЄС прийняла «Платформу європейських інтересів у галузі безпеки». Це стало своєрідною основою для подальшого функціонування ЗЄС. Платформа змалювала перед країнами-учасницями ЗЄС новий курс, згідно з яким вважалося необхідним одночасно розвивати європейський вимір безпеки і зміцнювати атлантичну солідарність [4]. Було дано старт формуванню Європейської оборонної ідентичності, яка б передбачала більш ефективне здійснення солідарних зобов'язань, прийнятих країнами-учасницями ЗЄС в модифікованому Брюссельському і Північноатлантичному договорах.

Наступні роки — 1984-1989 рр. — можна вважати етапом інституційного зміцнення ЗЄС, а рубіж 80-90-х рр. — новим періодом активізації практичної діяльності ЗЄС на полі європейської політики [5, с. 75]. На цей раз діяльність ЗЄС не обмежилася лише засіданнями, вона сягнула значно далі. Більш розгалуженою стала організаційна структура Союзу і ширшими стали функції керівних органів. Рада ЗЄС, яка займалася розглядом усіх питань, пов'язаних із застосуванням норм статутного договору, його протоколів та доповнень, а також питань безпеки і оборони, в своїй праці почала спиратися на Раду міністрів, сформовану з міністрів закордонних справ та оборони і Постійну Раду. Остання посіла центральне місце в оперативному управлінні Союзом, адже підпорядковувала собі декілька робочих груп: військово-політичну, робочу групу Ради, групу військових делегатів, космічну групу, комітет бюджету й організації, комітет безпеки. В свою чергу Генеральний секретаріат на чолі з Генеральним секретарем мав організовувати діяльність Ради, а також підтримувати зв'язки з низкою міжнародних організацій. Парламентська Асамблея була уповноважена розглядати оборонні питання більш самостійно. Першим випробуванням для ЗЄС стала участь в урегулюванні ірано-іракського конфлікту 1978-1988 рр. Країнам-учасницям ЗЄС вдалося продемонструвати узгодженість дій і позицій і під час конфлікту в Перській затоці 1990-1991 рр.

Підбиваючи підсумок, слід зазначити, що відразу по закінченню Другої світової війни західноєвропейські країни розпочинають інтеграційний процес у зовнішньополітичній та військово-політичній галузі. Проблема безпеки західноєвропей-

ського простору посіла значне місце для держав Західної Європи, тому було утворено ЗЄС. Саме в межах ЗЄС тривалий час здійснювалася співпраця країн Західної Європи в галузі безпеки. Суттєвою перешкодою у його діяльності стало існування Північноатлантичного альянсу на чолі зі США, до якого зверталися як до гаранту безпеки від нападу з боку СРСР. Присутність НАТО на європейському континенті помітно гальмувала вироблення власних зовнішньополітичних систем та інститутів — ЗЄС опинився під керівництвом натовських командувачів. «Реставрація» цієї організації відбулася в середині 80-х років, а повне функціонування — після підписання Маастрихтських угод.

Література

1. История европейской интеграции 1945—1994 / под ред. А. С. Намазовой, Б. Эмерсон. — М., 1995. — 471 с.
2. Texte du Traité de Bruxelles modifié (Le Texte du Traité de Bruxelles, signé le 17 mars 1948, a été amendé par les Accords de Paris, signés le 23 octobre 1954) Web-site de l'Union de l'Europe Occidentale [Электронный ресурс] / Режим доступа: www.weu.int/Traité.htm#1
3. Conseil des Ministres de l'UEO, Déclaration de Rôme, 27 octobre 1984 / Web-site de l'Union de l'Europe Occidentale [Электронный ресурс]. — Режим доступа: www.weu.int/documents/841026fr.pdf.
4. Plateforme sur les intérêts européens en matière de sécurité. La Haye, 27 octobre 1987 / Web-site de l'Union de l'Europe Occidentale [Электронный ресурс] / Режим доступа: www.weu.int/documents/871027fr.pdf.
5. Борко Ю. А. Безопасность будущей Европы / Ю. А. Борко, В. М. Кудров, Б. М. Пичугин. — М.: Наука, 1993. — 240 с.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

О.Ф. Ануфрієва, ВПЛИВ РОЗВИТКУ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ.....	3
Т.В. Бабенко, АНОТОВАНА БІБЛІОГРАФІЯ: МЕТА, ФОРМАТ І СТИЛЬ.....	5
Л.І. Берадзе, РОЛЬ МАЙСТРА В/Н ПТНЗ У ОРГАНІЗАЦІЇ ТА РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У ГРУПІ.....	10
Т.О. Бережна, ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ НА УРОКАХ СПЕЦДИСЦИПЛІН У ПТНЗ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ..	14
О.П. Миргородська, О.А. Цуруль, ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ ПРОЕКТІВ У НАВЧАННІ БІОЛОГІЇ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ.....	18
Ю.М. Остраус, ДІЛОВА ГРА ЯК МЕТОД РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ СІМЕЙНИХ ЛІКАРІВ.....	21
С.О. Панова, СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ У НАВЧАННІ МАТЕМАТИКИ.....	24
В.С. Сидорчук, СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЙНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ КУРАТОРА В СТУДЕНТСЬКІЙ АКАДЕМІЧНІЙ ГРУПІ.....	26
Н.В. Тарапака, РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА У РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	29
А.У. Черниченець, ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРИРОДОЗНАВСТВА.....	33
Г.В. Шторфунова, ТЕХНОЛОГІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОГО НАВЧАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.....	37

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

<i>Р.В. Магера,</i> ДЕКОРАТИВНИЙ ЖИВОПИС ТА ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ.....	42
<i>І.В. Придятько,</i> ПРОЕКТ МУЗЕЙНОЇ ЕКСПОЗИЦІЇ: «ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ТА СПОРТИВНІ АГОНІ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ В КЛАСИЧНУ ЕПОХУ (V-IV СТ. ДО Н.Е.)».....	45
<i>Є.В. Субота,</i> ТЕЛЕБАЧЕННЯ ЯК ЧИННИК КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ.....	49

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>Т.О. Гедзюк,</i> ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ПРОТОКОЛЬНОМУ СПІЛКУВАННІ.....	55
<i>К.А. Гуленко, І.С. Савченко,</i> ІТАЛІЇНІЗМИ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	59
<i>О.В. Дикан,</i> ДИГЛОСІЯ ЯК СОЦІОЛІНГВІСТИЧНА ПРОБЛЕМА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ.....	62
<i>Я.Г. Мелешко,</i> ЯПОНСЬКЕ ТАНКОБУДУВАННЯ.....	65
<i>А.С. Печена,</i> СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПАРЕМІОЛОГІЇ.....	70
<i>І.І. Судук,</i> ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТАМ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ФІЛОЛОГІЯ»	72
<i>В.В. Щербак,</i> СЛЕНГ РУССКОЯЗЫЧНЫХ ШКОЛЬНИКОВ БАЛАКЛЕЙЩИНЫ НАЧАЛА XI ВЕКА.....	78

Розділ 4 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

<i>Т.О. Белікова,</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТА ФОРМУВАННЯ ФЕНОМЕНУ ВИВЧЕНОЇ БЕЗПОРАДНОСТІ В УМОВАХ ПСИХОТРАВМУЮЧОЇ СИТУАЦІЇ.....	83
<i>Л.І. Власова, Л.В. Драгола,</i> СИСТЕМНО ВЕКТОРНА ПСИХОЛОГІЯ ЮРІЯ БУРЛАНА.....	87

<i>Д.В. Костенчук, С.П. Ковальчук,</i> СУЧАСНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА.....	92
<i>В.І. Кудlach, Б.Р. Свістак,</i> СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКЕ СПІВТОВАРИСТВО.....	98
<i>Н.Я. Климчук, В.А. Савченко,</i> СУЧАСНИЙ РИНОК ПЛАТІЖНИХ КАРТОК УКРАЇНИ.....	100
<i>О.М. Мазуркевич,</i> ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ СПІВЗАЛЕЖНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ.....	103
<i>І.О. Піюренко,</i> ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ ТА ЇХ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ.....	107
<i>В.Г. Тищенко, Л.О. Заволока,</i> УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	110
<i>Д.М. Цвик, Н.Я. Климчук,</i> РЕФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЧНОГО РЕФОРМУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	115

Розділ 5 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

<i>С.В. Дзюба, В.А. Бабич,</i> ПОНЯТТЯ, ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ, ЩО ПОСВІДЧУЮТЬ ОСОБУ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ.....	118
<i>А.В. Фурман,</i> ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ.....	121
<i>А.В. Фурман,</i> ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА, ЯК ВІЙНА ЗНАНЬ.....	123

Розділ 6 ПРАВО

<i>Альмагарізі Емад,</i> ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНО-ЙОРДАНСЬКИХ ВІДНОСИН В КУЛЬТУРНИЙ ТА ГУМАНІТАРНИЙ СФЕРАХ.....	126
<i>Л.Л. Бойко, Р.Ю. Половинкіна,</i> ЗНАЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОВОЇ СВІДОМОСТІ СУДДІВ ДЛЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНОГО ПРАВА.....	129
<i>С.В. Дзюба, В.А. Бабич,</i> ОСОБЛИВОСТІ ОБЧИСЛЕННЯ СТРОКІВ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ.....	131
<i>А.С. Киричук, А.В. Гаврилюк,</i> АНАЛІЗ ТЕОРІЙ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА.....	134

К.А. Ліпковська, ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	139
Н.В. Малишенко, П.С. Лютіков, ПРАВОВИЙ СТАТУС СУБ'ЄКТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	143
Д.О. Награ, О.Є. Куш, АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ПРОТИДІЇ НЕЛЕГАЛЬНИЙ ТРУДОВІЙ МІГРАЦІЇ.....	147
М.В. Нечипорук, В.А. Бабич, МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ.....	150
К.В. Підченко, ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В УКРАЇНІ.....	152

Розділ 7 ПРИРОДНИЧІ НАУКИ

А.М. Мартін, ПОГЛЯДИ ЗАРУБІЖНИХ ВЧЕНИХ НА ЗМІСТ І МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ШКІЛЬНОГО ПРИРОДОЗНАВСТВА (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ).....	155
--	-----

Розділ 8 МАТЕМАТИКА ТА СТАТИСТИКА

В.А. Єзык, К.Д. Комліченко, Н.К. Швейда, МЕХАНІЧНІ КРИВІ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ.....	160
--	-----

Розділ 9 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

З.М. Гадецька, В.О. Теливань, СТВОРЕННЯ ХМАРНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ВНЗ НА ОСНОВІ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЇ.....	164
О.І. Манзюк, В.О. Ніжегородцев, КОНЦЕПТУАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ТА ПРОЕКТУВАННЯ БАЗИ ДАНИХ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ СТУДЕНТАМИ ЮРИДИЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ.....	167
О.М. Михайлів, ХМАРНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ОСВІТІ.....	170
Д.Ю. Тимошенко, В.О. Ніжегородцев, ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ....	174
Н.В. Хіміч, В.О. Ніжегородцев, ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА РОЗВИТКУ ОСВІТИ.....	177

Розділ 10
МЕХАНІЧНА ІНЖЕНЕРІЯ

О.А. Вовчанська,
КОНСТРУКТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБЛАДНАННЯ ОБПАЛЮВАЛЬНОЇ МАШИНИ ОК-324...180

Розділ 11
АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА ПРИЛАДОБУДУВАННЯ

А.М. Мінтус, С.О. Куценко,
ДОСЛІДЖЕННЯ МАТЕМАТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ПОЛЯ ТЕМПЕРАТУР СКЛОВИРОБІВ
СКЛАДНОЇ КОНФІГУРАЦІЇ ПРИ ВІДПАЛІ В ПЕЧІ.....185

Розділ 12
ЕЛЕКТРОНІКА ТА ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЇ

В.Р. Тимошенко,
ОЦІНКА ЯКОСТІ ПОКРИТТЯ МОБІЛЬНОЇ МЕРЕЖІ.....191

К.М. Юсина,
ПОБУДОВА МОБІЛЬНОЇ МЕРЕЖІ 5G З ВИКОРИСТАННЯМ
ВИСОКОПІДНЯТИХ АЕРО ПЛАТФОРМ.....193

Розділ 13
ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

І.М. Габенко,
ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ.....195

Розділ 14
АРХІТЕКТУРА ТА БУДІВНИЦТВО

О.А. Бойко, А.Р. Нефед, Ю.Л. Хлевна,
АЛГОРИТМ РОЗРОБКИ ОЦІНКИ ПРИВАБЛИВОСТІ НОВОБУДОВ
НА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ МІСТА КИЄВА.....198

V. Vasylyshyn,
ON IMPROVEMENT ENGINEERING SOLUTIONS OF CONSTRUCTION STRUCTURES.....200

Розділ 15
МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

І.М. Бойків, Б.В. Бабін, МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПЕРЕВЕЗЕННЯ РАДІОАКТИВНИХ РЕЧОВИН.....	202
Н.В. Малишенко, О.О. Бичківський, ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІПАТРИДІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА.....	204
В.В. Руда, ЗЄС ЯК ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНИЙ СОЮЗ У ПЕРІОД «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ».....	208

Підписано до друку 05.05.2017. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturna». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 12,56.
Зам. № 0505-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (067) 259-11-89

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40